MALAPARTE

DARBE-İ HÜKÛMET SAN'ATI

İKİNCİ BASKI

CAVİT YAMAÇ

GÜNDER

ANKARA

Curzio MALAPARTE

DARBE-I HÜKÜMET SAN'ATI

Cavit YAMAÇ

Basan ve Yayan G 0
N D E R
Işıklar Cad. Gürsel Çarşısı
ANKARA

Bu kitap Şubat 1963 yılında 4000 adet olarak Ankara «Resimli Posta» Matbaasında basılmıştır.

Copyright 1963 by GÜNDER — YAMAÇ

MALAPARTE KİMDİR?

Malaparte'yi takdim etmek, çok güç bir iştir. Çünkü, his edilemeyen bir hastalığa yakalandı ve kendi tabriyle «fil doğduğu yerde ölür» diyerek gelip İtalya'da öldü.

Malaparte'yi takdim etmek çok güç bir iştir. Çünkü, Malaparte, güç bir adamdır. Zekâsıyle, geniş kültürün garip bir muhassalasını, humanizmle, çetin istihzanın girintili-çıkıntılı bir hale gelmiş garip bir birleşimini, felsefeyle maceranın sıkıfılığı içine girmiş serin kanlı bir manzarasını onda bulmak kabildir.

Bundan birkaç yıl önce «New-York Times» in muhabirlerinden birisi onunla görüşürken sormuştu: «Avrupa da en ender şey nedir?». O tıpkı kitaplarındaki ifadenin tokluğu içinde karşılık vermişti: «Merhamet!» Merak eden muhabir tafsilât beklemiş. O da gelmiştir: «Avrupa'da boy göstermiş olan komünistler, merhametsiz kişilerdir. Bunlar, insanoğlunun insanlıktan tecridi anlamına gelen bir robotluk içindedir. Komünistler merhametsiz oldukları kadar pervasızdır da... Onları, sadece faşizm korkutur. Hani, onların peygamberi Karl Marx'ın «Orta Çağ Komünizmi» dediği faşizm. Bana kalırsa, Marxist-Bolşevik saltanatı, bir gün korkmadığı demokrasiler tarafından alaşağı edilecektir.»

Malaparte, kendisi için, çok rahat bir halde «dahi» diyebilen bir kimseydi. Galiba bu iddiasında biraz haklıydı da. Özü, asırları aşabilecek sıklette eserler yazmıştır. Türkçeye birer broşür kadar zayıf birer hülâsa halinde aktarılmış olan «Kaputt» ve asıl adı «Piele» olan (Can Pazarı) ndan gayri «Lenin» e dair bir kitabı, «Das Kapital» adında bir piyesi ve «Harbi kadınlar da kaybeder» adlı diğer bir piyesi aklımızda kalan eserlerindendir. Bunlar sadece bizim aklımızda kalan şeyler değil, aynı zamanda zamanın içinde de aynı enginliğini muhafaza edecek cinsten büyük kitaplardır.

Haddizatında, aday gösterildiği «Nobel »mükâfat jürisine telgrafla müracaat ederek, bu mükafatın kendisi için bir şeref olmayacağını bildirecek kadar nefsine güveni olan bu zat, birbirinden daha kuvvetli, birbirinden daha canlı ve birbirinden çok daha ısırıcı tam on sekiz kitap yazmıştır.

Bugün elinize aldığınız şu eser, Malaparte'nin dünya yüzünde şöhretini temin eden ilk büyük eseridir. 1930 yılında kaleme alınmış olan bu kitap, bugün her vakitten fazla, aktüelliğini muhafaza etmekte ve bugün her vakitten ziyade medenî insan ve hükümetlere lüzumlu bir rehber halindedir «Hükûmet Darbesi» gibi «Yirminci Asrın Bir İlleti» nin tekniği hakkında verdiği bilgi bakımından bu «Asrın en mühim eseri» sayılabilir. Bu kitap, bir ikazdır. Ona kulak verelim.

Cavit YAMAÇ

HÜRRİYETİ MÜDAFAA ETMEK KÂRLI BİR İŞ DEĞİLDİR !

Bu kitaptan nefret ederim. Hem de bütün, bütün kalbimle bu kitaptan nefret ederim. O, bana şöhreti, şöhret denilen zavallı şeyi temin etti. Ama aynı zamanda başıma gelen bütün felâketlerin de menşei oldu. Bu kitap yüzünden ben, uzun yıllar hapishanelerde yattım, hayatımın bir kısmını Lipari adasında sürgün olarak geçirdim, şiddetli olduğu kadar çirkin polis muamelelerine mârûz kaldım. Bu kitabım yüzünden, arkadaş ihanetini, düşman kinini, insan hodgâmlığını ve kötülüğünü tanıdım. Bu kitabım yüzünden, ben Kardinal de Retz kılığına girmiş bir Machiavel addedildim ve hakkımda, beni görmek istedikleri gibi zalim ve küstah bir adam efsanesi uyduruldu.

Halbuki, ben bunlardan hiçbiri değil, sadece bir yazar, bir sanatkâr ve kendi dertlerinden ziyade başkalarının kederleriyle kavrulan hür bir insandan gayri bir şey değildim.

1931 yılında, Fransa'da ilk basıldığı zamandan tam yirmi yıl sonra, gene basılırken, kitabım tazeliğini aynen muhafaza etmektedir. Belki de bu baskıyı İspanya'daki Cumhuriyetçi, Franco'nun Faşist ihtilâlleriyle ve orada vukubulan sivil harp ve son günlerde Prag'da meydana gelen ayaklanmalar hâdiseleriyle zenginleştirmemiş olduğum için, tenkid edecekler çıkacaktır. Bu münekkidlere sadece şunu söylemeliyim ki, kitabımın ilk baskısın-

dan sonra vukubulmuş bütün hâdiseler, hükûmet darbesinin modern tekniğine hiçbir yenilik getirmemiştir. Bununla beraber, devletin modern müdafaası bahsinde bir takım ilerlemeler kaydedilmiş olduğu muhakkaktır... Acaba bu benim eserimin bir neticesi mi, yoksa son yıllarda vukubulan hâdiselerin tabiî inkişafının verdiği derslerin bir sonucu mu?

Kitabım ilk defa basıldığı zaman, Paris Polis Müdürü M. Chiappe'a bir nüsha göndermiş ve üstüne de şu ithafı yazmıştım: «Tevkif etme sanatının üstadı M. Chiappe'a saygılarımla.»

Bu zat bana yolladığı teşekkür mektubunda şunları yazmıştı:

«Kitabınız, hangi cenahtan gelirse gelsin, hürriyet düşmanlarının elinde tehlikeli olabileceği kadar, hattâ onda daha da fazla, demokratik hürriyetleri müdafaa ile mükellef devlet adamlarının elinde faydalı olacaktır.

Siz, kitabınızda, devlet adamlarına, zamanımızın ihtilâl metodlarını öğretiyor, hâdiseleri hangi şekilde daha önceden sezinlemek mümkün olduğunu gösteriyor ve âsilerin kuvvet vasıtasıyla iktidarı ele geçirmelerini önleyebilecek usulleri ortaya koyuyorsunuz.»

Hâdiselerin oluş tarzı belki de devlet adamlarını benim kitabımdan fazla ikaz etmiştir. Benim «Hükûmet Darbesi Sanatı»mın yegâne meziyeti, hürriyet müdafilerine hâdiselerin tefsirini yapabilmek metodunu öğretmek ve bu hâdiselerden ne gibi neticeler çıkarabileceklerini ortaya koymaktır.

Kitabımın kaderi de tuhaf olmuştur: Bütün totaliter memleketlerde neşredilmesi menedilmiştir. Hattâ bazı demokratik nizam içindeki memleket idarecileri de, onda, kuvvet vasıtasıyla iktidarı ele geçirme usulünü öğreten bir mahiyet görmüşler, onun bu kuvvet vasıta-

sıyla başa geçme usullerine karşı gelinecek bütün tenbihlerini hesaba katmadan men'ine gitmeğe çalışmışlardır.

Troçki taraftarları ve bizzat Troçki, kitabı, faşist, komünistler Troçki'ci, naziler bozguncu, solcular sağcı, sağcılar da solcu olarak görmek istemişlerdir. Bu kitap kadar çeşitli tefsire uğramış ve çeşitli şekilde isimlendirilmiş başka bir eser yoktur. Hiçbir zaman, hiçbir eser, bunun kadar iyi veya bunun kadar kötü olarak sıfatlandırılmamıştır.

Burada, zamanında kıyamet koparan bir hâdiseden bahsedeceğim: Avusturya Şansöliyesi Dolfuss, millî güvenliği sarsıyor bahânesiyle Prens Stahrenberg'i tevkif ettirmişti... (Prensin evinde kitabımın bir nüshası bulunmuştu.) Dolfuss, buna çok içerlemişti. Hattâ kitabın Avusturya'da yasak edilmesini dahi emretmişti. Garip bir tesadüf eseri, Dolfuss naziler tarafından katledildiği zaman, çalışma masasının üstünde benim Hükûmet Darbesi Sanatı'ndan bir nüsha bulunduğunu gazeteler haber veriyordu. Evet. Ancak, kitabın yaprakları kesilmemişti. Bana kalırsa, Dolfuss oturup, benim kitabımı okuyarak ondan aldığı neticelere göre hareket etmiş olsaydı, âkibeti de o kadar fecî olmıyacaktı.

İşte bana dair uydurulmuş olan efsane o tarihten itibaren ortaya çıkmıştır: Gülünç olduğu kadar da garip bir düşünce; zamanımızın bütün ihtilâllerinin mes'ulü benmişim, Avrupa'daki bütün karışılıkların mânevî müsebbibi benmişim, muasır ihtilâllerin tanzimcisi benmişim. İtalyan Rönesansının insan telâkkisine pek uygun bir Machiavel'in modern bir suretiymişim, üstelik bu Makyavelizme Marksist ve Faşist küstahlıkları da eklemişim.

Bu, o kadar garip bir iddiadır ki, bunu tekzip etmeğe bile değmez; bu efsane, benim o şekilde bir hayalimi çiz-

di ki, bu beni tıpkı Mefistofeles'in Faust'un peşini bırakmadığı gibi takip etmektedir.

İyi tanıyan biri, «Evde oturan Descartes» adını taktı bana. Kütüphanemin ilıklığından takip ettiğim hâdiseler benim dediğim gibi çıkar ve sıralanırsa bunda benim sun-u taksirim ne olabilir? Bazı insanlar gibi hâdiseler beni sokakta yakalanyınca, ihtilâllere karışmış olmam, benim kabahatim mi?

Ben, bütün bu kitapta yazmış olduğum hâdiselerin bir şahidi bir seyircisi oldum, bir öncüsü değil. Bu hâdiselerde rol oynamama, belki de sadece yaşım mâni oldu. Varşova'daki Ağustos 1920 hâdiselerine şahit olduğum zaman yirmi yaşındaydım. Benim yanımda, Krakowskie Przedmiescie caddesinin kaldırımında yahut Bristol otelinin bir penceresinde başka bir şahit daha vardı, bu bir Fransız subayıydı ve adı da Charles de Gaulle idi. O da benim gibi sadece bir seyirciydi. 1922 de Mussolini iktidarı ele aldığı zaman, ben 23 yaşındaydım. Nasıl olurdu da, benim gibi zeki, cesur, fakat henüz meçhul, yalnız ve sessiz bir delikanlı, bu kadar gözü pek insan arasında bir Machiavel, yahut bir Kardinal de Retz rolü oynayabilirdi? Eğer o zaman, bende görmek istedikleri şeylere sahip olmuş olsaydım, yirmi yaşımda, neden yeni bir İskender yahut da yeni bir Sezar olmadığıma hayret ederdim. Ben bir yazardan başka bir şey olmadım.

Ben hayatımda sadece bir ihtilâle samimiyetimle şuurumla karıştım: Faşizmi yıkan harekete. Benim bu ihtilâlde dahi, rolüm çok mütevazi olmuştur: Kahramanlık numaraları yapan bir kimse değilim. Bu harekete, bu kurtuluş savaşına, yazılarımla, hapishanelerdeki senelerimle, sürgünlerimle, asker sıfatıyla, savaşçı sıfatıyla iştirâk etmiş olduğumu kimse inkâr edemez. İki yıl müddetle, Almanlara karşı, faşistlere karşı çarpıştım.

Cassino harbine müttefik kuvvetleri ve «Possento» adı verilen mukavemetçi grubuyla beraber iştirâk ettim. Onlarla beraber Roma'nın kurtarılışına, Floransa'nın kurtuluşuna iştirâk ettim ve Gothique hattında da dövüştüm. Kahramanlık hikâyelerine girmedim, benim gibi olan binlerce kurtuluş hareketi subaylarından biri olarak vazifelerimi yaptım. Ve şayet bugün de bir kahramanlık pozu takınmıyor ve diğerleri gibi bunun övüntüsüyle geçinmiyorsam, bunun tek ve yegâne sebebi savaşçının vasıflarının, bir yazar vasfına, hiçbir şey ilâve etmiyeceğini, yahut bundan hiçbir şey eksiltmeyeceğini bildiğimden dolayıdır.

Bu kitap benim başıma ne dert'er açmıştır... İlk önce. «Hükûmet Darbesi Sanatı» Mussolini tarafından İtalya'da men edildi. 1932 de, yâni Hitler'in iktidarı ele almasından epey müddet evvel Almanya'da yayınlanan kitabım, Hitler aleyhtarı propagandaya hakiki bir destek olmuştur. (Kitabım, Hitler'e karşı, Avrupa'da neşredilmiş ilk eserdir.) 1932 yılında yapılan seçimlerde, Almanya'daki bütün şehir, kasaba ve köylerin duvarları, Nazi aleyhtarı müşterek cephenin afişleriyle süslenmişti. Bu afişlerde kalın harflerle şunlar yazılıydı: «İtalyan muharriri Curzio Malaparte, Hitler'i nasıl görüyor?»

Bunlara Hitler'e dair en sert cümlelerim alınmıştı.

Hayatımda Hitler'i tanımadım. Ona hiç yaklaşmadım. Fakat onu tasarladım. Hitler'e dair bahiste, bilâhare aynen vâki olan hâdiselerin peşinen keşifleri vardır. Bundan dolayı, Hitler'in benim kitabımı men edip ve umumî yerlerde nazi usulüyle yaktırmasına neden hayret edeyim? Irkçılık veya siyasî telâkkiler mülâhazasıyla imha edilen bunca kitap arasında, benim şu eserim de vardı.

Yirmi yıl evvel ayaklarını öptürdüğü kimseler tarafından asılan, etrafında zeki adamlar çok az olmasına rağmen, Mussolini zeki bir kimseydi. İtalya'daki her halk adamı gibi o da istidada, kültüre hürmetkâr olmakla beraber, münevvere karşı evham ve korku hislerinin karıştığı garip bir hâleti ruhiye taşımaktaydı. Böylece de, bu korktuğu kişileri, bazen şiddetle cezalandırırdı. Onu, falan veya filân edibin ,yahut falan veya filân muharririn politika dışında sadece bir münevver olduğuna iknâ ettikleri zaman, ona karşı rahat vicdanî tutumlar içinde en hunharca şekilde hareket ederdi.

Onun münevverlere karşı tutumunda hiç şüphesiz müthiş bir kıskançlık hali vardı. «Darbe-i Hükûmet san'atında» şu satır vardır: «Diktatörlük, kıskançlığın en mütekâmil şeklidir.» Evet, bu doğrudur.

Kitabıma karşı duyduğu büyük hiddete ve bana karşı olan sonsuz nefretine rağmen, Mussolini, eğer Hitler ondan kellemi istememiş olsaydı, belki de hiçbir zaman beni hapse tıkmak seviyesizliğine düşmezdi.

Bu hâdisenin İtalya'daki ve hariçteki akisleri çok geniş oldu. İtalya'da ilk defa bir yazar, hükûmete karşı hareketinden dolayı değil de, eserinden dolayı tevkif ediliyordu. Şahsî durumumda, İtalya'daki edebiyatçıların hâlini görerek, beni müdafaa eden «Times» ve «Manchester Guardian» gibi gazetelerin neşriyatına, Mussolini, 6 Ekim 1933 tarihli faşist gazeteleriyle cevap verdi. Kısacası, beni tevkif ettiler, Regina Coeli zindanına atıldım. Bütün çeşitleriyle hakarete uğradım, dayak bile yedim ve nihayet Lipari Adasına sürgün edildim. Bana verilen ceza, «Dışarıda faşist aleyhtarı faaliyette bulunmak» suçundan, beş yıl sürgün cezasıydı. (Stefani Ajansının 11 Ekim 1933 tarihli resmî tebliği) Aleyhimdeki deliller: Hoşlanmadığı yerlerini kırmızı kalemle bizzat Mussolini'nin çizmiş olduğu, «Darbe-i Hükûmet San'atı» ndan bir nüsha,

Almanya'daki Nazi aleyhtarı cephenin afişleri, bir kaç ay evvel İtalya'daki bütün yazarlar ve sanatkârlar adına Mareşal Balbo'ya yazdığım protesto mektubu, imzamla çıkmış olan bir faşist aleyhtarı makale. 1938 de de hürriyete kavuşunca faşist rejimin hapishanelerden çıkan bütün mağdurlarının uğradığı âkibete uğradım: Devamlı tâkibata mâruz kaldım. Hakâret ettiği kimselere karşı aşağılık duygusu içinde bulunan Mussolini, hapsetmiş olduğundan dolayı beni hiç bir zaman affetmedi.

Ben, şimdi o ölmüş olduğu için söylüyorum, onu affettim. İyi bir hristiyan olmam için bir çok sebep var.

Toscana'daki Forte dei Marmi'deki evimde ikametimi yasak etti. Ailemin bulunduğu ve doğduğum yer olan Prato'ya gitmem de yasaktı. Bir kaç saat için gitmem de ancak polisten alınan hususî müsaade ile kabildi... Sâdık Fransız dostlarımın çağırdığı Fransa'ya gitmemi imkânsızlaştırmak için elimdeki pasaportu da aldı. İtalyan hudutlarına sokulmam yasak edilmişti, meselâ Milâno'nun şimalindeki Torino, Verona benim için yasak bölgelerdi. Kendi eliyle imzaladığı bir emirle, benim yahudi olup olmadığımın tahkik edilmesini istedi. Bununla, benim ve kendi tutumunu, vicdanı karşısında izah edecek bir vesile arıyordu. Ve bunu ırkçı kanunlarından iki yıl önce yâni 1936 da yaptırıyordu. Bu izah edemediğim hareketi, içinde bulunduğu aşağılık duygusunun onu ne kadar hakir hale düşürdüğünü göstermektedir.

Şahsî müdahaleleriyle yapılan tahkikat (bende bunların vesikaları vardır) ispat etmiştir ki ecdadımın «Darbe-i Hükûmet Sanatı» yla hiç bir irtibatı yoktur. Diğer taraftan, bu tahkikatını, 1938 yılında, ırk kanunları çıkarıldığı zaman, bu beyhûde engizisyona memur ettiği, Halk Kültürü Vekili Dino Alfieri'nin hayreti içinde, devam ettirdi. Bu gülünç inat ancak şu şekilde izah edilebilir: Arkadaşım Giovanni Comisso, ki benim neslimin en iyi İtal-

yan yazarlarından biridir açık bir tedbirsizlikle Verona şehrine dair neşrettiği tarihî etüdde, Onlar Konseyinin gizli ajanları arasında Mussolini adında bir yahudinin de bulunduğunu, binaenaleyh Mussolini ailesinin yahudi olduğunu iddia etmişti.

Comissio'nun kitabı toplattırıldı ve tahkikata geçildi: Ama, tahkikat ona dair değil de İtalyan edebiyatının «abalısı» haline gelmiş olan benim hakkımdaydı. Bu fırsatla, Dino Alfieri, kulağıma: «Mussolini neden şikâyet ediyor, anlıyamıyorum. Vatikan'a karşı olan siyasetinde, bu hâdise onun İsa'nın ırkından geldiğine en büyük delili teşkil eder, bu da onu sevindirmeli.» diye fısıldadı.

Emriyle sıkı bir takibata tâbi tutulmam onu tamamiyle tatmin etmemişti. «Corriera Della Sera» gazetesinde yazdığım bir kaç edebî makalede imzamın çıkmasını da menetti. Artık Candido müstearını kullanıyordum. Nazi şeflerinden herhangi birisi, onu Roma'da ziyarete geldiği zamanlar, ben, «emniyet mülâhazasıyla» tevkif olunuyordum. Ben tehlikeydim, fakat bunu bilmiyordu.

Regina Coeli ve Lipari'deki eski arkadaşlarımla tekrar hapishanede buluşuyordum. Capri adasına iltica etmek mecburiyetinde kaldım. Böylece Roma'dan, ve Brenner geçidinden gelen trenlerin geçtiği yerlerden uzaktaydım.

1939 yılında, Corriere Della Sierra gazetesi beni Habeşistan'a göndermek istedi. Bana yapılan muameleleri hafifletmek için elinden geleni esirgemeyen Corriere Della Sierra'nın Müdürü Aldo Borelli ile faşist makamları arasında yapılan uzun müzakerelerden sonra, nihayet Habeşistan'a gitmek müsaadesi çıktı. Mussolini aynı zamanda, yanıma bu üç bin kilometrelik seyahatim esnasında beni bir gölge gibi takip edecek olan, polis komiseri Dr. Conte ile bir de polis memurunu terfik etmişti. Mussolini benim Port-Sait'e inmemden, Cibuti yoluyla Fransa'ya kaç-

mamdan korkuyordu. Giderken de, gelirken de, Port Said ve Süveyş'e yaklaşınca, beni bir kamaraya kapatarak, kamaranın önünde nöbet bekliyorlardı. Doktor Conte'nin Mussolini'ye göndermiş olduğu raporların her birinin sureti var. Bunlarda benim kaçmama mâni olacak bütün tedbirlerin tafsilâtı da mevcut.

Bu seyahat esnasında, garip bir hâdise oldu. Mavi Nil'in menşei olan Tana Gölü civarından Addis Abeba'ya gidiyorduk. Bu katır sırtında bin kilometrelik bir yoldu ve isyan etmiş olan Goggiam mıntakasından geçiyordu. Bizimle beraber âsilerin işgal etmiş olduğu Debra Marcos garnizonunu kurtarmak üzere bir Eritre birliği beraber geliyordu. Bir gece kafilemiz iki bin kadar Habeş âsinin hücumuna uğradı. Benim silâhım yoktu. Kendimi müdafaa edemiyordum. Yanımda ölen bir Eritre neferinin karabinasını almak için doktor Conte'ye müracaatta bulundum. Komiser müsaade etti ve ben de yanımdan bir saniye dahi ayrılmayan iki bekçimle birlikte savaşmağa başladım. Bu kanlı hâdiseden sonra, göstermiş olduğumuz azimden dolayı, ben ve doktor Conte'ye savaş madalyası verildi. Habeşistan seyahatim 80 gün sürdü ve bu 80 gün içinde devamlı olarak, iki polisle bir arada kaldım. İtiraf edeyim ki, bu zevat, beni bir kaç defa ölümden kurtardılar. Şayet doktor Conte, elime karabinayı vereceğine bileklerime kelepçe geçirmiş olsaydı, ben «Hükûmet darbesi san'atı» nı yazmanın cezasını pek pahalı ödeyecektim. Bütün bu söylediklerimi her zaman isbat edebilirim. Bunların resmî evrakı bende. Vesikaları bana İtalya'yı işgal eden Yüksek Müttefik Kumandanlığı verdi.

Burada, 1933 ile Mussolini'nin düştüğü 1943 e kadar çekmiş olduğum sıkıntılı günlerimi hikâye etmekle, sadece «Hükûmet darbesi san'atı» nın bana temin etmiş olduğu sıkıntıları sıralamak istemiyorum, aynı zamanda,

garip bir hafiflikle, benim Lipari sürgününden sonra Mussolini'ye yanaşmış olduğumu ileri sürenlere de cevap vermiş oluyorum.

1940 yılında, yaşıma ve harpteki malûliyetime rağmen, yüzbaşı olarak silâh altına alındım. Bu emri alır - almaz, Harbiye Vekâleti nezdinde protestoda bulundum. Siyasî bir mahkûm olmam sıfatıyla, faşist kanunlarına göre, «Bütün medenî haklardan mahrum edilmiş» bir kimseydim. Protestomda bunu belirtiyordum: Medenî haklarından mahrum edilen bir sivil olarak yaşayan ben, askerî vecibeden de afaroz edilmiş sayılmalıydım. Beni terhis edeceği yerde, Mussolini, ki o zamanlar İtalyan orduları başkumandanı ve Harbiye Nazırıydı, çürütürüm kanaatiyle, ordunun subay üniformasını taşıyan ve savaşan birlikler subaylarının bütün disiplinine tâbi muharrir ve gazeteciler grubuna soktu.

Bu harp muhabirliği sıfatım, bazı safdiller için Mussolini'nin bana karşı iltifatıydı. Bunu böyle görmek istiyorlardı. Filhakika, Mussolini'nin şahsıma karşı «iltifatı» tamamiyle hususî bir suretteydi.

Corriere Della Sierra'nın muhabiri sıfatıyla ve Yüzbaşı rütbesiyle Rus cephesine gönderildim. Benim gibi yüzlerce muhabir vardı buralarda. Bunlardan bazıları angaje olmamak gayretiyle, telgraflarını sadece Mihverin Yüksek Kumandanlığının tebliğleriyle şişiriyorlardı. Bana gelince ben o kadar angaje oldum ki, Rusya'daki İtalyan kuvvetleri kumandanı Mareşal Messe'nin protestosuna rağmen, Alman makamları tarafından Rus cephesinden atıldım.

Almanya'nın işine gelmeyen telgraflar çektiğim sabit olmuştu. Makalelerimin neşrini dört ay müddetle serbest bırakmış olan Mussolini, beni İtalyan hududuna gelir - gelmez tevkif ettirdi ve uzun müddet göz hapsine aldırdı. Bu cezamı da çektikten sonra Finlan-

diya cephesine gönderildim. Mussolini'nin sukûtundan sonra Şimal cephesindeki diğer muhabirlerle beraber İtalya'ya döndüm.

Benim büyük sefaletim böylece sona erdi.

1943 den 1945 e kadar Mareşal Messe tarafından teşkil olunan İtalyan Kurtuluş Ordusu saflarında yer aldığım, Yüksek Müttefik Kumandanlığı ile bu ordu arasında irtibat subaylığı yaptığım ve Floransa'nın kurtuluş savaşında da Possente Milis teşkilâtı ile Yüksek Müttefik Kumandanlığı arasında irtibat kurmuş olduğum ve Müttefik Kumandanlığı tarafından yüksek rütbeli nişanlarla taltif olunduğum bir gerçektir.

1933 den Mussolini'nin sükutuna kadar çektiğim bütün ıstırapları, «Darbe-i Hükûmet Sanatına» borçluyum. Bu kitaptan nefret ederim. O bana felâket getirdi.

İngiltere'de, Amerika'da, Polonya'da, İspanya'da — (Cumhuriyetçi İspanya) — kitabım fevkalâde bir kabul gördü. Kitabın maksadı, onun «Hürriyeti müdafaa sanatı» nı izah olduğu herkesçe teslim edildi.

Anglo Sakson basın, New - York - Times, New - York Herald, Times, Manchester Guardian ve New Statesman, kitabımın getirmiş olduğu ahlâkiliği göklere çıkardılar. Bunlardan bazıları, kitabımdaki şu fikre — ki, aşağı yukarı her sayfasında vardır — takıldılar; «Bütün vasıtalar nasıl hürriyeti yok etmeğe yararsa, gene bütün vasıtalar onu müdafaaya yarar.» 1933 de İngiltere'ye seyahat ettiğim zaman İngilizler tarafından «hürriyet kavgacısı» olarak hararetle karşılandım.

Fransa'da, sağcı müfritler — kralcılar, Maurras, Leon Daudet, Pierre Descaves, Emile Buré, yâni en aşırı sağ Action Française'den en müfrit sol L'Humanité'ye, République'den Populaire'e, La Croixdan, L'Echo de Paris'ye, Figaro'dan, La Gauche'a kadar her kalemden ve her gazete-

de kitabımı öven yazılar çıktı. Kitabımı vesile ederek sağ cenah, Almanya ve İspanya'daki durumları açıklar ve hürriyetseverlerin dikkatini liberal rejimin zaafları üstüne çekerken, sol cenah aynı kitabın mütalâasını bahis konusu ederek, Trotzky'ye hücûm etme fırsatını bulmuş oluyordu.

Almanya'dan ilk kaçanlar nazi aleyhtarlarının selâmını bana getiriyorlardı. Benim «Darbem» hakkında Avrupa'nın ve Amerika'nın bir çok yerlerinde etüdler neşrediliyordu. Bunlar arasında beni en çok tatmin eden «Hitler bana dedi ki...» müellifi büyük Alman mütefekkiri Herman Rauschnig'in neşrettiği tahlil oldu. Bu kocaman bir kitap halindeydi ve tezlerimin tahlilini yapıyordu. Bütün bu methiyeler arasında yükselen tek çatlak ses Trotzky'ninki oldu: 1931 yılında Kopenhag'da irad ettiği uzun bir nutukta şiddetle bana yüklendi. Kafkasya'daki sürgününden sonra, Trotzky, Rusya'dan hudut harici edilmiş, ilk olarak İstanbul'a Büyükada'ya gelmiş sonra Paris'e geçmiş ve daha sonra Meksika'ya göç etmiştir. Meksika'ya giderken Kopenhag radyosunda konuşmuştu. İhtilâldenberi ilk defadır ki Trotzky, Avrupa'da, Avrupalılara hitap ediyordu. Bundan dolayı da herkes onun ne söyleyeceğini merak edip duruyordu. Stalin kadar ben de, bu nutku dinledikten sonra sûkutu hayale uğradım. Konuşmasının büyük bir kısmı, «Hükûmet darbesi sanatı»na tahsis edilmişti. Büyük bir kısmı ise şahsıma. Stalin'e tükürüyor benim üstüme kusuyordu Aynı akşam kendisine şu telgrafı çektim: **Adımı ve kitabımın adını Stalin'le olan şahsî kavgalarınıza niye karıştırıyorsunuz? Nesi zinle, nede Stalin'le paylaşacak hiç bir şeyim yok.»** Derhal cevap verdi: **«Şahsınız için söylediklerinizin gerçek olmasını temenni ederim.»**

Kitabımı alkışlayanlar arasında bir ses vardır ki, benimiçin çok kıymetlidir: Jean Richard Bloch. Bana

hücum eden komünistlere Jean Richard Bloch'un yazılarıyla cevap vermek isterim. Kendisi solcu bir adam olmasına rağmen, bir mümin, bir fanatik değildi. Kitabımın derin mânasını kavramıştı. Hâdiseyi sadece politika cephesinden değil, bir de ahlâk cephesinden ele aldı.

Kendisiyle tanıştığım 1931 den itibaren Jean - Pierre Bloch devamlı olarak bana dost oldu. Komünistler, daima, kendi telâkkilerinin, düşmanı telâkki ettikleri bir kimseyle onun arkadaş olmasını hiç bir zaman affetmediler.

20 Kasım 1931 de bana yazdığı mektupta Jean - Pierre Bloch şunları söylüyordu

«Bana gönderdiğiniz kitabı büyük bir tecessüsle okudum. Modern zamanın başlangıcında — daha doğrusu, modern zamanların şu can çekişmesinde — okur - yazarlara düşen vazifeler çoktur ve bunların başında da elbette ki olup - biten hâdiselere bir ad takmak, zekâya bir şekil vermek, ölü kelimeleri silkip atmak, harcanmış telâkkileri def etmek, köhneleşmiş düşünce tarzlarını tasfiye etmek, yeni bir kılığa giren dünyayı hakikaten ifade eden yolları açmak gayretini göstermek gelir. Siz, size düşen vazifeyi hakkıyla yapmışsınız.

İhtilâl düşüncesiyle, isyan taktiğini birbirinden ayırmakla, yâni fikriyat ile tekniği yekdiğerinden koparmakla, zemini temizlemiş oldunuz. Bazı hâdiselerin vazıh izahını yapıyorsunuz. Yeni zamanların berraklıkla görülmesini temin ediyorsunuz. Bizi sevketmiş olduğunuz düşünceler namütenahidir. Ve her biri en esaslı şekilde ele alınmıştır. Sizin bütün bunları anlattığınız hür tonu sevdim. Eğer müsaade ederseniz sizin sesinizin tonunda, sevdiğim her sevi bulduğumu zirvedeki İtalyan zekâsının bütün derinliklerine rastladığımı burada söyleyeyim.

Sizin milletinize duyduğum kadar muhabbet beslediğim pek az millet vardır.

Onun tek kusuru keskin gevezeliğidir. Tıpkı Fransızların çıplak hassasiyeti ve Almanların katı sistemliliği gibi. Ama, bir İtalyan bir meseleyi ele aldı mı, onu dünyada yapabilecek bütün insanlardan daha iyi başarır. Henüz çok az tanınan ve hakkında en zayıf hükümler verilmiş olan memleketinizdeki kadar cevval zekâya hiç bir yerde rastlamadım. Şunu ifade etmek istiyorum ki, ben sizin kitabınızda bana hoş gelen tanıdığım bir atmosferi buldum: Yâni hür bir adamın atmosferini.

Bu hükmü hürriyetlerin nasıl boğulduğunu gösteren bir kitap için gayet rahatça verebiliyorum. Hürriyetin katli bahsinin anlayışına bu kadar hür görüş koyan hiç kimse olmamıştır.

Mütalâamın beni sevkettiği intibaların teferruatına girmekten vazgeçmeliyim. Çünkü bu artık bir mektup değil, bir kitap olur. Şunu şurada belirteyim ki, binbir diğer mutabakatımla beraber, Hitler hakkındaki kat'î hükmünüzü de paylaşmaktayım.

Hâdiseler belki de bizi tekzip eder ve bu kaba, boş ve küstah Avusturyalının, ihtiyat olarak sakladığı yeni bir sistem ortaya çıkabilir.

Tarih hiç bir zaman tekerrür etmez. Tarihte hâdiselerin birbirine benzediğini, fakat hiç bir zaman aynı olmadığını söyleyen Goethe haklıdır. 1914 de biraz tanımış olduğum Mussolini'nin nisbî kıymeti üzerinde yanıldığımı anlıyorum. Benim bu yanılmam kıymet ölçülerinde yanıldığımı da ifade etmez. Bütün buna rağmen, sizin hissinizi paylaşmaya da mütemayil bir halde bulunmaktayım.

Şu hayretimi de şurada söylemeliyim: Hitler'in zaaflarını sıralarken vicdan hürriyetini, şahsî vekar hissini, kültür serbestisini, ortadan kaldırdığını ve polis metodları ile imha yoluna gittiğini söylüyorsunuz. Mussolini de aynı şeyleri yapmamış mıdır?»

Aynı şeyi yapmıştır, sevgili Bloch, aynı şeyi benimle yapmıştır, benim gibi bir çoğuna da aynı şeyi yapmıştır, benden çok iyi kimselere de aynı şeyi yapmıştır. Belki de haklıydı. Bugün Mussolini ve Hitler'den kurtulmuş olan şu Avrupa'da, hür insanları, şahsî vekar hissini, söz ve düşünce hürriyetini, sanat ve edebiyat hürriyetini kısıtlayan, yok edenler belki de haklıdır. Biz, okur yazarların, muharrilerin, sanatkârların, hür kişilerin tehlikeli hattâ fuzulî bir ırk, lânetli bir ırk olup olmadığımızı bilebiliyor muyuz? Montaigne: «Ne bileyim ben?» diyordu.

Fakat, öfkeyle maziye dönmek neye yarar? Çünkü halihazır daha iyi değildir ve istikbal de bizi tehdit etmektedir. Şayet bu kitapçığın sahifelerinin, bugünü, dünü kadar, yarını da bugünkünden daha fazla tehlikede olacak Avrupa'daki hürriyetlerin korunmasında, bir nebzecik dahi rolü olursa, belki de bana temin etmiş olduğu bütün sıkıntıları bütün sefaletleri tebessümle, gururla, kabullenerek söyleyeceğim ki, Jonathan Swift'in, hürriyet müdafaasının kârlı bir iş olmadığı iddiası doğru değildir. Bu çok kârlı bir iştir, çünkü: Kendi esaretinin idrâki değil midir, hür adamı diğerlerinden ayıran? 1936 da Lipari adasından yazdığım gibi: **«Bir insanın şuûru hürriyet içinde hür yaşamak değil, bir hapishanede hür yaşamakla belli olur.»**

CURZİO MALAPARTE

Paris, Mayıs 1948.

Modern bir devlete nasıl el konulduğunu ve onun nasıl müdafaa edildiğini göstermek gayesiyle kaleme almış olduğum bu eser, doğrudan doğruya Machiavel'in ele almış olduğu mevzûyla ilgili olmasına rağmen, bir taklit olmaktan çok uzaktır. Kitap, her ne kadar modern telâkkiler içinde yazılmışsa da, yâni makyavelizmden ne kadar uzaksa da, şunu da açıkça tebarüz ettirelim ki, Machiavel'in «Hükümdar» ıyla yakından uzaktan herhangi bir irtibatı da yoktur. «Hükümdar» ın istinad etmekte olduğu delillerin, misallerin ve ahlâk devri, kitle ve şahıs hürriyetinin o derecede bir sukutu, vatandaş vekarının beşerî saygının o kadar alçaltıldığı zamanların hâdiseleridir ki, şayet ben bu çok meşhur eserden ilham almağa kalkışmış olsaydım, modern Avrupa'nın arzettiği en büyük problemlerini, o açılardan görüp göstermeğe gayret etseydim, bu, okuyucularıma karşı en büyük saygısızlık olurdu.

Son on yıllık siyasî tarihin Versailles muahedesinin tatbikatı, harbin ekonomik sonucunun Avrupa'da sulhu korumak için hükûmetlerin gayretleriyle karıştırıldığı sanılabilir. Buna rağmen onun hakiki izahı başkadır. Bu siyasî tarih, hürriyet prensipleri müdafileri ile karşılarındaki, yani Parlâmenter devlet taraftarlarıyla, düşmanları arasındaki mücadelelerin hikâyelerinden ibarettir.

Partilerin davranışları, bu kavganın siyasî görünüşünden gayrı bir şey değildir. Son yılların bir çok hâdisatının mânasını anlamak Avrupa devletlerinden bir çoğunun dahilî gelişmelerindeki havayı idrâk etmek yoluna

gideceksek, sadece ve sadece bu noktainazardan hareketle, bu davranışları kıymetlendirmek icap eder.

Aşağı yukarı bütün memleketlerde, dahilî bir muvazene siyaseti takip etmek yâni meşrûtî devleti müdafaa etmek isteyen liberal ve demokratik partilerin yanısıra Devleti ihtilâl metodlarına götürmek isteyen siyasî topluluklar da vardır :

Bunlar sağ cenah ve sol cenah partileridir, **catilinaire'ler** (Eski Roma'ya suikast hazırlayanlar) daha kısacası faşist ve komünistlerdir. Sağ cenahtakiler intizamsızlıktan korkarlar. Hükûmetleri, zayıf kabiliyetsizlik, mesuliyetsizlik ile itham ederler. Devletin esaslı bir şekilde teşkilâtlanmasını, siyasi sosyal ekonomik hayatın sert bir şekilde kontrol edilmesini isterler. Bunlar devletin putperestleri, mutlak bir devletin taraftarlarıdırlar. Onlar tamamiyle merkezileştiren, otoriter, liberalizm aleyhtarı demokrasi aleyhtarı bir devlette, ancak intizam ve hürriyetin teminatını görürler, onlara göre komünist tehlikesine karşı ancak böyle bir devlet karşı koyabilir. Mussolini: **«Her şey Devlette, hiçbirşey devlet dışında, hiçbirşey devlete karşı olmamalı»** der.

Sol cenahın **«Catilinaire»** leri ise, işçi ve köylü diktatorası kurabilmek için devleti ele geçirmek emelindedirler. Lenin: **«Hürriyetin olduğu yerde devlet yoktur»** der.

Mussolini ile Lenin'in misalleri sağ ve sol cenah **catilinaire'leri** arasındaki savaşın manzarasına ve inkişafına büyük nisbette tesir etmektedir. Bu misaller, bilhassa bu iki cenahın mensuplarıyla hürriyet ve demokrasi taraftarları arasındaki mücadelenin esasını da izah etmektedir.

Şüphesiz ki, bir komünist bir de faşist taktiği vardır. Fakat şunu da şurada söyliyeverelim ki, ne sağcı ne solcu partizanlar ve ne de onların karşısında bulunan

hürriyet müdafileri bu taktiklerin neler olduğunu pek anlamışa benzemezler, bunları isimlendirebilmek için herhangi bir gayret göstermemişler, bunlar arasındaki farkı ve eğer varsa benzerliği teşhis etmemişlerdir.

İhtilâl vasatının hazırlanmış olmaması, memleketin umumî vaziyeti, Trotzky'nin taktiğinin tatbik edilmesine mâni teşkil etmez. Bundan dolayı, Alman komünistlerinin ayaklanmasının uğradığı fiyasko Trotzky tarafından hiç bir zaman affedilmemiştir.

Lenin'in ölümünden sonra, Trotzky'nin Komünist Partisi içinde girişmiş olduğu hizip hareketi az kalsın Lenin'in vücuda getirmiş olduğu doktrin birliğini tehlikeye sokacaktı. Trotzky, şanssız bir hizipçidir. Buna rağmen, Rusya'da hâlâ tenkid zevkini kaybetmemiş ve Stalin mantığından hiç beklenmedik neticeler çıkaran «İnkârcılar» (*) vardır.

Bu mantığa göre, Kerensky'siz bir Lenin olamaz ve ihtilâl Rusya'sının en mühim tiplerinden biri de Kerensky'dir. Trotzky'ye gelince, onun Kerensky'ye ihtiyacı yoktur. Alman Başvekili Stresseman'a, Fransız Başvekili Poincaré, İngiltere Başvekillerinden Lloyd George veya Mac Donald'a, İtalyan Başvekili Giliotti'ye nasıl değilse, o Kerensky'ye de muhtaç değildir. Onun plânını tatbik etmesi için kimseye ihtiyacı yoktur. Krensky'nin mevcudiyetinin Trotzky taktiğinin tatbikinde müsbet veya menfi herhangi bir rolü olmamıştır. Kerensky'nin yerine Poincaré'yi koyun. 1917 de tatbik edilen şekliyle Bolşevik harekâtı gene de muvaffak olurdu. Gerek Moskova'da ve gerekse de Petrograd'da Trotzky hizbinin azılı taraftarlarına rastladım. Bunlar ustalarının «Devamlı ihtilâl» taraftarıydılar. Onlar, bana, Trotzky'nin Lenin'siz de ihtilâ-

(*) Kitap, Stalin'in en kudretli zamanında yazılmıştır.

li başarabileceğini, Lenin, İsviçre'de ikamete devam etmiş olsaydı. Trotzki'nin bolşevik rejimini tek başına da kurabileceğini iddia ediyorlardı. Bu biraz iddialı bir söz ama bunun iddialı olduğunu ihtilâl babında stratejiyi esas olarak alanlar iddia edebilir. Burada mühim olan ayaklanma taktiği yani darbe-i hükûmet tekniğidir. Komünist ihtilâlinde, Lenin'in stratejisi, isyan taktiğinin bir hazırlık hali değildir. Bu tutum, bizatihi devleti elde etmeğe götürmez. 1919 - 1920 yıllarında İtalya'da, Lenin'in taktiği olduğu gibi tatbik edilmişti. O devirde İtalya, hakikaten, komünist ihtilâli için en olgun memleket halindeydi. Hükûmet darbesi için herşey hazırdı. Fakat İtalyan komünistleri, memleketteki ihtilâl havasının, çalışan sınıfların baş kaldırma sıtmasının, umumî grev hastalığının, iktisadî ve siyasî hayatın, felce uğramasının, işçilerin, fabrikaları, köylülerin de tarlaları işgalinin, ordunun, polisin, bürokrasinin perişan hallere gelmesinin, adliyenin kararsızlığının, orta halli ve zengin sınıfların tevekkülünün, hükûmetin beceriksizliğinin, iktidarı işçilere vermeğe kâfi geldiğine kaanidiler. Parlâmento, tamamiyle solcu partilerin eliydeydi, bunlar da tamamiyle sendikaların ihtilâlci havası içindeydiler. Yegâne ve büyük zaafı, iktidarı ele geçirmek istemenin olmayışı değil, isyan taktiğini bilmemekti. İhtilâl, strateji içinde harcanıyordu. Bu strateji kat'î taarruzun hazırlanışıydı: Fakat hiç kimse bu taarruza nasıl geçileceğini bilemiyordu. Krallık müessesesinde (ki o zamanlar İtalya Sosyalist Krallığı adını almış haldeydi) isyan bayrağını çekmeğe en büyük mânii görmeğe kadar işi vardırmışlardı. Solcu Parlâmenton çoğunluğu, Parlâmento dışında ve hattâ Parlâmento'ya karşı iktidarı iktisap etmeğe kararlı oluşundan korkulan sendika faaliyetleriyle meşguldü. Sendika teşkilâtları Parlâmento'daki kımıldanışlardan çekiniyorlardı, çünkü bunun işçi ihtilâlini, orta halliler lehine bir kabine değişikli-

ği şeklinde olmasından endişe duyuyordu. Hükûmet darbesi nasıl yapılmalıydı? 1919 - 1920 yılları arasında durum buydu. Ama, sadece İtalya'da değil, aşağı yukarı bütün Batı Avrupa memleketlerinde, Trotzky, Avrupalı komünistlerin, Ekim 1917 den ders almadıklarını, bundan istifade edemediklerinden müştekiydi. Bu da bir ihtilâl stratejisi değil, bir ayaklanma tekniğiydi.

★

Trotzky'nin bu tenkidi yerindedir, çünkü 1917 Ekiminin hükûmet darbesinin taktiğini, yani komünist hükûmet darbesi tekniğinin ne olduğunu anlamak çok mühimdir. Bu sözümüze şöyle bir itirazda bulunulabilir: Denilebilir ki, hükûmet, darbesi ihtilâl stratejisi manzumesinin neticesidir. Bu noktada Trotzky'nin fikirleri çok vazıhtır. Daha önceden görmüştür ki, onun için ayaklanma taktiği, kat'iyen memleketin umumî şartlarına ve ayaklanmaya müsait bir ihtilâl zeminine muhtaç değildir. 1917 Ekim'inin taktiğini ortaya koyabilmek için, Kerensky Rusya'sı da Hollanda veya İsviçre'den daha az mâniler arzetmemektedir. Lenin'in «Komünizmin çocuk felci» nde sıraladığı dört esas, yani Bolşevik ihtilâlini emperyalist bir harbin neticesine bağlayabilmek, aralarında harp olmadığı zaman harpteki enerjilerini bolşevizmi ezmeğe kullanabilecek iki grup arasındaki harpten istifade etmek, Rusya'nın genişliğini itibara alarak uzun sürecek bir sivil harbi çıkarabilmek, köylü sınıfı arasında mevcut demokratik — liberal ihtilâl hareketinin mevcudiyeti, Rusya'daki umumî ahvali gösteriyordu ama, bir darbenin muvaffak olması için mutlaka, elzem unsurlar bunlar değildi. Şayet Bolşevik ayaklanmasının taktiği, Lenin'in stratejisindeki şartlarla vücut bulsaydı, bugün hiçbir Avrupa memleketinde komünist tehlikesi diye bir şey olmazdı.

Strateji telâkkisi içinde, Lenin'in realiteyle pek ilgisi yoktu, o kat'iyet ve ölçüden uzaktı. Onun ihtilâlci stratejisi, Clausewitz usulündeydi. İhtilâli bir sanat veya ilim değil, bir felsefe addederdi.

Ölümünden sonra, onun başucundaki kitapları arasında Clausewitz'in harbe dair eseriyle Marx'ın «Fransa'daki Sivil Harp» adlı kitabı bulunmuştur. Her iki kitabın da bazı satırlarının altı çizilmiş ve kenarlarına notlar alınmıştı. Trotzky'nin, onun strateji bahsindeki hassasiyetini tenkid etmesi böylece hak kazanmış oluyordu. Eğer, sadece Stalin'in rakibini çürütmek gayesiyle değilse, Lenin'in ihtilâl hareketi taktiğine neden bu kadar değer verilmiş olduğunu anlamağa imkân yoktur. İhtilâlde oynamış olduğu tarihî rolden sonra, Lenin'in bir de büyük tatbikatçı olarak anılmasına esasta lüzum ve mâna da yoktur.

Bela Kun'un taktiğinin Bolşevik taktiğiyle herhangi bir ilgisi yoktur. Kapp'ın, Primo de Rivera'nın, Pilsudzki'nin hükûmet darbelerinin an'anevî bir taktiğin kaidelerine göre, düşünülüp yapıldığı ve faşist darbesiyle hiç ilgili olmadığı görülür. Bela Kun belki de, saydığımız diğer üç kişiden daha usta bir tabiyeci, daha modern bir tatbikatçı, binaenaleyh daha tehlikeli olarak kabul edilebilir. Hükûmeti ele geçirmek meselesini kafasına koyduğu zaman, filhakika, modern bir ayaklanma tekniğinin mevcut olabileceğini bilmediği gibi modern bir hükûmet darbesi usulünün de olabileceğinden bihaberdi. O, sadece, Trotzky'yi taklit ettiğinden emindi. Halbuki Paris Komün'ünden sonra Karl Marx'ın vazetmiş olduğu kaidelerde kalmış olduğunun farkında bile değildi. Kapp, Weimar Meclisine karşı Fransız ihtilâlcilerinin usulünü takip etmiş olduğuna kaanidi. Primo de Rivera ile Pilsudzky modern bir devleti ele geçirmek için, meşrû bir hükûmeti şiddet yoluyla yıkmanın kâfi geleceğine kaanidirler.

Şurası muhakkaktır ki, ne hükûmetler ve ne de sağ veya sol, partizanlar, modern bir hükûmet darbesi usulünün mevcut olup olmadığı meselesini ortaya koyup, bunun esas kaidelerinin neler olabileceğini düşünmemişlerdir.

«Catilinaire»lerin ihtilâlci metodlarına karşı, hükûmetler, hâlâ, bir moden devletin nasıl elde veya müdafaa edilebileceğinin en basit unsurlarını dahi bilmeden, bunlara, basit ve sadece polis tedbirlerine inhisar eden bir müdafaa taktiğiyle karşı koymağa devam etmektedirler.

Bu bilgisizlik tehlikelidir. Ve ben misal kaydıyla, şahit olduğum ve bir nisbette de aktörü bulunduğum, Şubat 1917 de Rusya'da başlayan ve Avrupa'da hâlâ sona ermişe pek benzemeyen bir ihtilâl mevsiminin hâdiselerini burada anmakla, bu bilgisizliğin ne kadar vâhim bir şey olduğunu isbata çalışacağım.

I

BOLŞEVİK DARBESİ VE TROTZKY'NİN TAKTİĞİ

Bolşevik ihtilâlinin sevkülceyş ustası her ne kadar Lenin ise de, Ekim 1917 hükûmet darbesinin tâbiyecisi Trotzky'dir.

1929 yılında Rusya'da bulunduğum sıralarda, en çeşitli muhitlere mensup kimselerle bir çok defalar görüşme fırsatını buldum. O zamanlar, Rusya'da, herşeyi Stalin'e bağlayan resmî bir edebiyat vardı. Buna rağmen bilhassa Trotzky taraftarlarının kesif halde bulunduğu Moskova ve Leningrad'ta, Trotzky hakkında, Stalin'inkilerle mutabık olmayan hükümler dinledim. Suallerime tek cevap vermeyen kimse Lunaçarski'ydi ve Stalin'in tezini objektif bir izah şekline bağlayan tek insan ise, Bayan Kameneff oldu. Bu olay hayret vericidir, çünkü ma'lûm olduğu üzere Bayan Kameneff, Trotzky'nin hemşiresidir.

«Devamlı ihtilâl» bahsinde Stalin ile Trotzky arasındaki münakaşaya burada girmekte hiçbir faide yoktur. Biz, sadece Trotzky'nin Ekim 1917 de hükûmet darbesinde oynamış olduğu rolü göstereceğiz. Stalin, Trotzky'nin bunun tertipçisi olduğunu inkâr ediyor. O, bunun şerefini bir komisyona ma'etmek istiyor. Bu komisyonda Sverdloff, Stalin, Bubnoff, Uritzki, Djerjinski'nin bulunduğunu iddia ediyor. Bu komite, ki içinde ne Lenin ve ne de Trotzky vardır. Trotzky'nin reisi bulunduğu Askerî

İhtilâl Birliğine mensuptu. Stalin'le Trotzky arasındaki «Devamlı ihtilâl» bahsindeki polemik, elbette ki Ekim ayaklanmasının tarihî hakikatini değiştiremez ve Lenin'e göre, bu ayaklanma tamamiyle Trotzky tarafından tertip ve idare edilmiştir.

İhtilâlin, beyni, fikriyatçısı, ruhu ve lâzımı gayri mufariki Lenin'dir, fakat bolşevik hükûmet darbesi tekniğinin yaratıcısı Trotzky'dir.

Modern Avrupa'da, hükûmetlerin sakınması icap ettikleri komünist tehlikesi, Lenin'in stratejisi değil, Trotzky'nin taktiğidir. Rusya'nın 1917 deki umumî vaziyetinin dışında Lenin'in stratejisini anlamak mümkün değildir. Trotzky'nin taktiği ise, memleketin umumî şartlarına bağlı değildir. Lenin'in stratejisi için elzem olan şartlar olmadan da bu tatbik edilebilir. Bütün Avrupa memleketlerinde devamlı olarak bir tehlike olan komünist hükûmet darbesi Trotzky'nin taktiğidir. Başka bir ifadeyle, Lenin'in stratejisi ancak 1917 Rusyası şartları içindeki bir memlekette tatbik edilebilir. Sahanın mutlak o vasatın içinde bulunması şarttır. «Komünizmin çocuk felci» adlı kitabında bizzat Lenin, 1917 Rusyasındaki siyasî vaziyetin dört hususiyetini sıralamakta ve bunların aynının veya benzerinin halihazırda Batı Avrupasında olmadığını istikbalde de olamayacağını söylemektedir. Binaenaleyh Lenin'in stratejisi Avrupa devletleri için halihazırda bir tehlike teşkil etmez. Bu memleketler için bugün ve yarın için tehlike Trotzky'nin taktiğidir.

Ekim ihtilâli ve Rus komünistlerinin taktiği hakkındaki noktai nazarlarını serdeden Stalin, 1923 de Almanya'da vukubulan hâdiseleri bir hükme bağlamak icap ettiği zaman, 1917 Rusya'sının tamamiyle hususî olan şartlarını unutmamak icap ettiğini yazmaktadır. O, «**Ekim ihtilâli ile Alman ihtilâli arasında bir benzerlik bulan Yoldaş Trotzky şunu hatırlamalıdır ki**, demektedir, Rusya'-

nın o zamanki şartları tamamiyle başka ve tamamiyle kendine hâstı. Bundan dolayı Alman komünistlerine takaza etmek yersiz olur.» Stalin'e, göre, 1923 Sonbaharındaki Alman ihtilâl teşebbüsünün sukûtu, Lenin stratejisi için elzem olan hususî şartların namevcut oluşunun neticesidir.» Trotzky'nin bu fiyaskoyu, Alman komünistlerine yüklemesine hayret etmemelidir. Çünkü Trotzky için bir ihtilâl teşebbüsünün muvaffakiyeti hiç bir zaman 1917 Rusyası şartlarının mevcudiyetiyle bağlı değildir. Ona göre, 1923 Sonbaharında Alman ihtilâl teşebbüsünün suya düşmesi Lenin stratejisinin tatbikatında güçlükle de hiç ilgili değildir. Alman komünistlerinin affedilmez hatası, bolşevik isyan taktiğini kullanmamaktan ibarettir.

Ekim ihtilâli arefesinde, Lenin nikbin ve sabırsızdır. Trotzky'nin Petrograd Sovyeti Reisliğine seçilmesi, ayrıca askerî ihtilâlci komitenin başına getirilmesi, Moskova Sovyet'inde ekseriyetin kazanılması, Temmuz'dan beri kafasını kurcalayan bu mesele de en nihayet onu tatmin eder bir hale gelmişti. Buna rağmen, Ekim'in son günlerinde toplanması mukarrer olan ikinci Sovyetler kongresi onu gene de düşündürmektedir. Trotzky, ona: **«Ekseriyetin bizde olması şart değildir, iktidarı bu ekseriyet elde etmeyecektir.»** demekte haklıdır. Lenin de ona hak vermektedir: **«Kat'î ekseriyeti elde etmeyi düşünmek saf bir düşünce olur.»** Onun niyeti, kitleleri Kerensky hükûmetine karşı ayaklandırmak, bütün Rusya'yı proletarya'nın akıntısı içine almak, orada yaşayan bütün insanlara isyan işaretini vermek, Sovyet kongresine giderek menşevik ekseriyetin liderlerini yıkmak, Kerensky Hükûmetini devirmek ve proletarya diktatörlüğünü ilân etmektir. Trotzky: **«Pekâlâ**, diye cevap veriyor, **ama herşeyden önce, şehri işgal edip, stratejik mevkilerini ele geçirmek, hükûmeti devirmek lâzımgelir. Bunun için de isyanı teşkilâtlandırmak ve bir hücum kıtası ha-**

zırlayarak ona talim ettirmek gerekir. Az kimseden müteşekkil. Kalabalık kitleler hiç bir şeye yaramaz. Çok küçük bir kıta bize kifayet eder.»

Lenin, Bolşevik ayaklanmasının bir ekalliyet işi olduğunun bilinmesini istememektedir. «Ayaklanma, komplo, bir partiye değil, ilerlemiş bir sınıfa istinad etmelidir. Bu, bir. Ayaklanma, bütün halkın omuzlamış olduğu ihtilâl havasına istinad etmelidir. Bu iki. Harekât, ihtilâl zirvesine varırken başlamalıdır. Bu, üç. Ancak bu üç şartıyla Marksizm, 1848'de bütün Bonapart'çıları ve Cumhuriyet'çileri katleden Blanquist hareketinden ayrılabilir.»

«Pekâlâ, diye cevap verir. Trotzky, ihtilâl için bütün halk, fazla kalabalık olur. Serin kanlı ve şedit, isyan taktiğini öğrenmiş küçük bir topluluk yeter.»

Lenin: «Bütün taraftarlarımızı fabrikalara ve kışlalara yaymalıyız. İhtilâlin, yeri, hayatiyet noktası, selâmeti buradadır. Ateşli, heyecanlı nutuklarımızla, biz buralarda programımızı anlatmalı ve meseleyi ortaya koymalıyız: Ya bizim programımızı olduğu gibi kabul ederler, yahut da ayaklanırız.»

Trotzky:

«— Pekâlâ, fakat kitleler bizim programımızı benimsedikleri zaman, bir ayaklanma tertiplemeliyiz. Biz kışlalardan ve fabrikalardan emin ve hereşeye hazır kimseler seçmeliyiz. Bize gereken şey işçi, asker kaçağı veya serseri kitleleri değil, darbe vurabilecek bir birliktir.»

Diye karşılık verir.

Lenin:

«Marksist olarak ihtilâli tatbik edebilmek yâni bunu bir san'at eseri haline getirebilmek için, bizim, derhal ve vakit kaybetmeden ihtilâlci birliklerin bir erkânı harbiyesini kurmamız, kuvvetlerimizi teşkilâtlandırmamız, en sâdık birliklerimizle kilit mevkilerini, Alexandra Tiyatrosunu çevirmemiz, Erkânı Harbiye mensuplarıyla, hükûmet

âzalarını tevkif etmemiz, askerî okul talebelerine ve yabanî kazak birliklerine karşı son ferdine kadar çarpışabilecek derecede hazır birlikleri sevketmemiz gerekecek. Silâhlandırılmış işçileri seferber ederek, onları nihaî savaşa çağırmamız, âniden telefon ve telgraf merkezlerini işgal etmemiz, ihtilâlci erkânı harbiyeyi telefon santraline yerleştirip, buradan bütün fabrika kışla ve silâhlı çatışmaların cereyan ettiği her noktaya telefon hattı çekmemiz icap edecek...» der.

Trotzky:

— Pekâlâ, diye cevap verir, amma.

Lenin tasdik eder:

«Bütün bunlar nisbîdir, fakat ben şunu ispat etmek istiyorum: Yaşadığımız şu günlerde ayaklanmayı bir san'at olarak ele almadan, ne Marksizme ve ne de ihtilâle sâdık kalabiliriz. Marks'ın bu san'ata koymuş olduğu umumî kaideleri bilirsiniz. Bu kaideleri Rusya'nın şimdiki haline tatbik ediniz. Bunlar demektedir ki, imkân nisbetinde sür'atli ve ânî olarak Petrograd'a hücum, tabiî hem içten ve hem de dıştan, Finlândiya, Reval ve Kronstad işçi mahallelerinde ayaklanma, bütün donanmanın taarruzu, Hükûmetin elindeki 20 bin kadar askerî talebe ve kazak birliklerinden daha fazla kuvvet temini... Bize ait üç mühim kuvveti, yânî, donanmayı, işçileri ve askerî birlikleri, herşeyden önce telefonu, telgrafı, istasyonları ve köprüleri ele geçirmeleri ve ne pahasına olursa olsun onları muhafaza etmeleri için teşkilâtlandırmalıyız. Bizim hücum kıt'alarından en sâdık olanları seçerek, bunları (tabiî işçi ve bahriyeli) bütün kilit noktalarını işgal ederek, kaderi tâyin edecek bütün savaşlara iştirâk edecek birlikler hâline getirmeli. Tüfek ve bombalarla teçhiz edilmiş başka işçi kıtalarımızla da düşman mevzilerini askerî okulları telefon merkezlerini sarmalı. Rus ve aynı zamanda dünya ihtilâlinin kazanılması bir kaç günlük savaşa bakar.»

Trotzky:

«— Bütün bunlar mâkul şeyler, der, fakat çok zor. Çok geniş bir plân! İçine çok büyük toprak ve çok adet insan alan bir strateji. Bu, bir ayaklanma değil, bir harp. Petrograd'ın işgali için Finlandiya'dan trene binmek gerekmez. Çok uzaktan hareket edilince, yarı yolda kalmak ihtimali de vardır. Alexandra Tiyatrosunu işgal etmek için Reval veya Kronstad'tan yirmi bin insan seferber etmek, lüzumundan biraz fazla bir şey olur. Strateji sahasına gelince, bu işte Marx bile Korniloff'tan dayak yerdi. Taktikte kalmak gerekir, az insanla harekete geçerek, muayyen bir sahada faaliyette bulunmak, gayretleri mühim hedeflere doğru teksif etmek, karşıdan ve sert darbe indirmek lâzım. Bu zor bir iş olmasa gerek. Tehlikeli şeyler, daima en basit olan şeylerdir. Muvaffak olmak için gayri müsait şartlardan korkmamak, müsait şartlarla da iktifa etmemek gerekir. Karına vurmak lâzım: Bu darbenin gürültüsü olmaz. Hükûmet darbesi gürültü yapmayan bir şeydir. Sizin stratejiniz için çok müsait şartlara ihtiyaç vardır. Hükûmet darbesinin hiç bir şeye ihtiyacı yoktur.» der.

Lenin cevap verir:

«— Sizin taktiğiniz, dedi, çok basit ve basit olduğu kadar da akla yakın. Sadece bir kaidesi var: Muvaffak olmak!.. Elbette ki siz Napoleon'u Kerensky'ye tercih ediyorsunuzdur.»

★

Lenin'e atfettiğim sözler icat değildir. Bunlar, onun 1917 Ekim'inde Bolsevik Partisi Merkezi Komitesine hitaben yazdığı mektuplarda aynen vardır. Lenin'in eserlerini ve yazılarını bilenler, onun Aralık 1905 İhtilâlinin ayaklanma tekniğine ait tenkidlerini okuduktan sonra, Ekim 1917 arefesindeki acemice tutumuna ve söylediği sözlere elbette hayret ederler. Buna rağmen, itiraf etmek gerekir ki Trotzky'yle beraber o da Temmuz teşebbüsünün

akamete uğramasından sonra, ihtilâl stratejisinin esas hedefinin hükûmet darbesi olduğunu kabul etmiştir. Biraz tereddütten sonra ayaklanma fikri Lenin'in bütün hareketinin motörü haline gelmiştir. Temmuz aylarından sonra, Kerensky'nin eline düşmemek için sığındığı Finlandiya'da kaldığı müddetçe bütün faaliyeti nazarî olarak ayaklanmayı hazırlamak olmuştur. Nazarî diyoruz, çünkü içerideki kızıl milislerin yardımiyle Petrograd üstüne yapılacak taarruzun safdilliği başka türlü izah edilemez. Bu tarruzun bir yıkıntıyla sonuçlanacağına şüphe yoktur: Lenin stratejisinin sukûtu, isyan taktiğinin bir iflâsı olacaktı. Bu, sadece Petrograd'daki kızılların katliâmını temin edecekti.

Hâdiseleri uzaktan takip etmeğe mecbur kalan Lenin, vaziyeti teferruatiyle öğrenemezdi. O, ihtilâlin büyük hatlarını, hemen harekete geçilmesine muhalif olan bazı merkezî komite âzalarından daha berrak görmemekteydi. Petrograd ve Moskova'daki komitelere yazdığı mektuplarda: Beklemek cinayet olacaktır, demektedir. Finlandiya'dan dönüşünde yapılan 10 Ekim toplantısında, Kameneff ve Zinovieff'in muhalefetiyle, ittifaka yakın bir ekseriyetle, harekete geçmeyi kabul eden merkezî komitede (Kameneff ve Zinovieff alenî olarak muhalefet edenlerdi) homurtular vardı. Kameneff ve Zinovieff'de diğerlerinin düşündükleri gibi hareket ediyorlardı, onlar ortaya çıkmakta bir beis görmüyorlardı. Harekete geçmenin aleyhinde gizlice çalışanların öfkesi bilhassa Trotzky'ye karşıydı. Ona «**Sevimsiz Trotzky**» diyorlardı. O Bolşevik Partisine yeni girenlerdendi. Mağrur karakteri, Lenin'in eski partizanları arasında bir bahis, bir kıskançlık mevzuu oluyordu.

O günlerde, Lenin, Petrograd'ın kenar mahallelerinden birinde saklanıyordu. Umumî vaziyeti gözden kaçırmadan, Trotzky'nin aleyhtarlarının da manevralarını tâ-

kip ediyordu. O ânda, her hangi bir tereddüt ihtilâl için bir felâket sayılabilirdi. 17 Ekim'de Merkez Komitesine hitaben yazdığı bir mektupta, Lenin, Kameneff ve Zinovieff'in doğrudan doğruya Trotzky'nin hatâlarını ortaya çıkarmağa matuf tenkidlerine sert bir cevap veriyordu. Kameneff ile Zinovieff diyorlardı ki: **«Kitlelerin desteği olmadan, umumî grevin yardımı temin edilmeden, ayaklanma, sükûta mahkûm bir zorlamadan gayri bir şey olamaz. Trotzky'nin taktiği 1848 yılında Fransa'daki blanquist hareketten gayri bir şey değildir. Marxist bir parti ayaklanma meselesini bir askerî komplo haline getiremez.»**

17 Ekim tarihli mektubunda, Lenin, Trotzky'nin taktiğini müdafaa etmektedir:

«Bu blanquist bir hareket olamaz. Bir askerî komplo ancak blanquist bir harekettir. Böyle bir komployu kuranlar, sağlam bir sınıf partisine istinad etmezler. bunu tertipleyenler, umumiyetle, siyasî vaziyeti ve hususiyle beynelmilel vaziyeti kaale almazlar. Her noktai nazarın mahkûm edebileceği bir askerî darbeyle, silâhlı bir ihtilâl teşebbüsü san'atı arasında büyük fark vardır.»

Bunu, Kameneff ve Zinovieff şöyle cevaplandırdılar. **«Trotzky, müteaddit defalar ayaklanmanın, memleketin siyasî ve iktisadî şartlarıyla ilgilenmesinin şart olmadığını söylememiş miydi? Müteaddit defalar, grevin, komünist hükûmet darbesinin en mühim unsurlarından biri olduğunu o söylememiş miydi? Sendikalara ve umumî greve nasıl güvenilebilir? Çünkü sendikalara hâkim değilsin, üstelik onlar senin düşmanınla beraber. Onlar bize karşı grev yapacaktır. Demiryolları sendikasının kırk kişilik idare hey'etinde sadece, ikisi bolşevik'tir. Sendikaların yardımı, umumî grevin desteği olmadan, nasıl muvaffak olur?»**

Bu itiraz Lenin'e duyuruldu. Oldukça ciddiydi. Lenin, buna değişmeyen kararını bildirmekle cevap verecektir. Trotzki gülmektedir: Rahat.

«Ayaklanma bir san'at değil, bir makinedir, der, onu harekete geçirmek için teknisyene ihtiyaç vardır. Ve onu sadece teknisyenler durdurabilir.»

★

Trotzky'nin hücum birlikleri bin kadar işçi, asker ve bahriyeliden mürekkeptir. Bu birliklerin güzideleri Putiloff ve Wiborg fabrikalarındaki ameleler arasından, Baltık filosu bahriyelilerinden, Letonyalı askerler arasından seçilmiştir. Antonoff Ovsienko'nun kumandasında bu kızıl milis teşkilâtı on gün kadar, şehrin göbeğinde «görünmez manevralar» yaptılar. Sokakları dolduran binlerce firarî, hükûmet sarayında devam edegelen karışıklık, vekâletlerdeki, erkânı harbiye bürolarındaki, postahanelerdeki, telefon ve telgraf merkezlerindeki istasyonlardaki, kışlalardaki, hükûmet merkezinin Teknik Müdürlüklerindeki keşmekeş içinde, silâhsız olarak ayaklanma tekniği manevralarını kimsenin gözüne çarpmadan küçük gruplar halinde yapmaktadırlar.

«Görünmeyen manevra» taktiği —ki ilk defa Trotzky tarafından 1917 Ekim'inde tatbik edilmiştir— halen Üçüncü Enternasyonalin ihtilâl stratejisi olarak tatbik edilmektedir. Trotzky'nin tatbik etmiş olduğu prensiplerin daha genişletilmesini, Komintern'in kitaplarında daima bulmak mümkündür. Moskova'daki Çin Üniversitesinde okunulan bir çok ders arasında bir de «görünmeyen manevralar» dersi vardır ki, Karakan, bunu oradan öğrendikten sonra mükemmel bir şekilde Shangay'da tatbik etmiştir. Moskova'da, Wolkonka caddesinde bulunan Çin Üniversitesindeki talebeler Almanya'daki komünist teşkilâtlarının, her Pazar günü, ortaklıkta tatbikata koydukları şeyleri

ders olarak okumaktadırlar. Halbuki, Berlin, Dresden ve Hamburg polislerinin ve sâkin orta halli Almanların gözleri önünde her Pazar yapılan bu tatbikatta rahatça ihtilâl tekniği öğrenilmektedir.

★

1917 Ekim'inde, Hükûmet darbesi hareketinden evvelki günlerde, liberal, sağcı, menşevik ve ihtilâlci sosyalist basın, alenî olarak ihtilâle hazırlanan Bolşevik Partisinin faaliyetini durmadan efkârı umumiyeye duyurmaktadır. Bu basın Lenin ve Trotzky'yi demokratik cumhuriyeti yıkarak yerine proleter diktatoryasmı koymağa hazırlanmakla suçlandırmaktadır. Gazeteler «Onlar bu câniyane niyetlerini gizlememektedir; proleter ihtilâli güpegündüz, herkesin gözü önünde hazırlanmaktadır.» diye yazmaktadır.

Fabrikalarda ve kışlalarda toplanan işçi ve askerlere hitap eden Bolşevikler, gelenlere, yüksek perdeden konuşarak, isyan gününün yakın olduğunu bildirmektedirler. Herşeyin hazır olduğunu söylemektedirler. Bu arada Hükûmet ne yapmaktadır? Neden Lenin, Trotzky ve diğer merkezî komite âzalarını tevkif etmemektedir? Rusya'yı Bolşevik tehlikesine karşı korumak için, ne gibi tedbirler almıştır?

Kerensky Hükûmetinin, Devleti müdafaa bâbında tedbir almadığını söylemek yanlış olur. Bir hükûmet darbesini önlemek için, hakkını teslim edelim, Kerensky bütün tedbirlerini almıştır. Onun yerinde Poincaré, Lloyd George, Mac-Donald olsaydı başka türlü hareket etmezdi. Kerensky'nin müdafaa metodu, günümüzde de bir çok totaliter ve liberal hükûmetlerin hâlâ kâfi buldukları polis sistemini tatbikten ibarettir. Kerensky'yi basiretsizlik veya tedbirsizlikle itham etmek haksız olur. Bütün mesele, polis sistemlerinin, artık modern hükûmet darbelerine kar-

şı koymak için kifayet etmemesidir. Kerensky'nin hatâsı, devleti müdafaa meselesini sadece bir polis problemi olarak kabul eden bütün hükûmetlerin hatâsıdır.

Kerensky'yi basiretsizlik ve beceriksizlikle suçlandıranlar, onun Temmuz ayı içinde işçi ve asker kaçaklarının ayaklanmasına ve Ağustos ayı içinde de Korniloff'un irtica macerasına karşı ne kadar cesaret ve dirayetle karşı koymuş olduğunu unutanlardır. Ağustos'da, yardımına Bolşevik kuvvetlerini bile dâvet etmekte tereddüt göstermemiş ve Şubat ihtilâlinde elde edilen demokratik hakların Korniloff'un kazakları tarafından silip süpürülmesine müsaade etmemiştir. Bu hâdise karşısında Lenin şaşırmış ve «Kerensky'den sakınmalı, o ahmak bir kimse değil» demiştir. Kerensky için insaflı olmak gerekirse, Ekim'deki hareketinden başka türlü hattı hareket tâkip edemeyeceğini teslim etmek gerekir. Trotzky, Devletin müdafaasının bir metod işi olduğunu söylemekteydi. Halbuki Ekim 1917'de Kerensky olsun, Lloyd George olsun Poincare olsun yahut Noske olsun, herkes sadece bir metod biliyor ve sadece onu tatbik etmeğe kendini mecbur hissediyordu: Bu da, polis tedbirlerinin klâsik metoduydu.

★

Tehlikeye karşı koyabilmek için, Kerensky, askerî okul, talebeleriyle, sâdık kazak kuvvetlerini, Kış Sarayı Tauride Sarayı, Vekâletler, telefon ve telgraf santralleri ve Erkânı Harbiye binası etrafına yığmıştı. İtimad ettiği yirmi bin kişilik kuvvet, böylece Devletin stratejik ve idarî teşkilâtını müdafaa edecektir. (İşte Trotzky'nin istifade edeceği hatâ da, budur). Hükûmete sâdık diğer birlikler Tsarskoie Selo, Gaçina, Oboukhowo semtlerine yayılmışlar ve burasını demir bir çember içine almışlardır. Boğularak ölmemek için Bolşevik isyanının yok etmesi icab

eden korkunç halka budur. Hükûmetin emniyetini temin edecek bütün tedbirler alınmıştır ve gençlerden müteşekkil müsellâh mangalar geceli-gündüzlü şehirde dolaşmaktadır. Dört yol ağızlarında, büyük caddelerin köşelerinde, Newski semti boyunca, kaldırımlarda mitralyözler yerleştirilmiş bulunmaktadır. Askerî topluluklar, kalabalık arasında dolaşmakta ve zırhlı arabalar ağır, ağır ve canavar düdüğünü öttürerek caddelerde tur atmaktadır. Kargaşalık târif edilir cinsten değil. Newski semtinden geçerken, Trotzky sokaklardaki kargaşalığı Antonoff Ovseienko'ya göstererek «İşte benim umumî grevim» diyor. Fakat Kerensky sadece polis tedbiri almakla kalmamıştır, bütün siyaset makinesini de faaliyete geçirmiştir. Üstelik sadece sağcıların desteğiyle iktifa etmemek kararında, solcuları da safına almak niyetinde. Onun kafasını yoran şey, sendikalar. Bunların başında bulunanların, Bolşeviklerle hemfikir olmadığını bilmektedir. Bu noktadan Trotzky'nin ayaklanma plânına karşı Kameneff ve Zinovieff'in itirazları yerindedir. Umumî grev, isyanın bir lâzımı gayri mufarikidir. O olmadan, Bolşevikler kendilerinin desteklenecek lerinden şüphelidirler ve ayaklanmanın sükûtla neticelenmesinden korkmaktadırlar. Trotzky ayaklanmayı târif etmiştir: «Meflûç bir hastaya bir yumruk atmak!..» Ama, ayaklanmanın muvaffak olabilmesi için, Petrograd şehrinin umumî grevle âtıl hale getirilmiş olması lâzımdır. Sendika ileri gelenleri Bolseviklerle beraber değil ama, teşkilâtlanmış kitleler Lenin'e mütemayil. Kitleleri yanında bulamıyan Kerensky, hiç olmazsa sendika şeflerini yanında görmek istemektedir. Onlarla müzakereye girişiyor ve uzun konuşmalardan ve birçok üzüntülerden sonra, nihayet tarafsızlıklarını temin ediyor. Lenin ikaz edilince, Trotzky'ye diyor ki: «Kameneff'in hakkı varmış, umumî grev olmadan, sizin taktiğiniz suya düşebilir.»

Trotzky cevap verir: «Kargaşalık bizimle beraberdir. Bu, umumî grevden çok daha makbuldür.»

Trotzky'nin plânını daha iyi anlayabilmek için o zamanlar Petrograd'ın ne durumda bulunduğunu bilmek gerekmektedir:

Şubat başında cepheyi terkeden merkezî hükûmete sel gibi akan ve o zamanki ayaklanmaya katılan ve sanki hürriyet havasını toptan yok etmek isteyen asker kaçağı sürüleri saç, sakal birbirine karışmış, sefil, perişan, sokak köşelerinde yatar, sıkılgan fakat haşin, sarhoş ve aç, firara olduğu gibi ayaklanmaya da hazır, kalpleri intikam ve sulh ümidiyle dolu olarak kol halinde geziyorlar. Newski semti boyunca kaldırımlara oturmuş, ağır ve gürültülü bir şekilde akan insan nehrinin kıyısında sonsuz asker kaçağı sürüleri silâh ve elbise satmakta, propaganda için broşür ve ilânlar dağıtmaktadır. Moskova garı önünde, târif edilemez bir kargaşalık hüküm sürmektedir. Kalabalık duvarlara yaslanıyor,bir ân dinleniyor, biraz toparlandıktan sonra, var kuvvetiyle tramvaylara, kamyonlara, arabalara hücum ediyor, uzaktan bir katliâm gürültüsü gibi duyulan kulakları sağır edici bir patırdı peyda ediyor.

Fontanka köprüsünün öbür tarafında Newski ve Liteyni caddelerinin birleştiği köşede müvezziler gazete satmaktadır. Yüksek sesle, Kerensky'nin aldığı tedbirleri, İhtilâl Askerî Komitesinin, Sovyetlerin, Duma'nın, beyannamelerini, Merkez Kumandanı General Polkolnikow'un, asker kaçaklarını hapisle tehdit eden, toplantılarını yasak eden, karışıklıklara sebep olacaklara vereceği cezaları bildiren tebliğlerini haykırmaktadır. Sokak köşelerinde, yüksek sesle konuşarak, iri iri jestler yapan, işçi müstahdem, asker ve bahriyeli kümeleri var. Kahvehanelerde, birahanelerde, sokaklarda, herkes, 200.000 asker kaçağını tevkif edeceğini bildiren ve karışıklıklara son vereceğini ilân eden General Polkolnikow'un tebliğiyle alay

ediyor. Kış Sarayı önüne 75 lik iki top yerleştirilmiş. Onların arkasında da uzun kaputlarını giymiş askerî talebeler, sinirli bir halde gidip gelmektedirler. Erkânı Harbiye Sarayı önüne iki sıra askerî araba sıralanmış. Amirallik tarafından, Alexandre Parkı, çatılmış silâhlar etrafında bir kadın birliği yer almıştır.

Marinskaya Meydanı, geveze ve küstah asker ve bahriye firarîleriyle dolup taşıyor. Cumhuriyet Konseyinin bulunduğu Maria Sarayı önünde, kalpakları kulakları üstüne çekilmiş bir kazak birliği nöbet beklemektedir. Sigara içip yüksek sesle konuşuyor ve gülüyorlar. Bütün bunlara daha yukarıdan, meselâ İsaac Katedralinin kulesinden baksanız, ilâveten şunları da görürsünüz:

İşçileri doldurulmuş tüfekleri omuzlarında durduğu halde çalışan işçilerin toplandığı Putiloff fabrikasından yükselen koyu duman bulutları, biraz daha ötede Finlandiya körfezi, Rothine körfezinin ötesinde Cronstadt kalesi görünür. O Cronstadt'ki, berrak çocuk gözlü bahriyeli ler Trotzky'nin yardımına gelip, askerî talebeleri katletmek için Dybenko'nun emirlerini beklemektedir. Şehrin öbür tarafında, Wiborg semtindeki bacaların üstünde kırmızı bir bulut yan gelmiş yatıyor. Burada, perukasını takmış, kasaba palyaçolarını andıran Lenin, sinirli, sinirli dolaşmaktadır. Bu sakalsız, takma saçlı adamda, bütün Rusya'yı titretmekte olan müthiş Lenin'i tanımak bir mesele... Wiborg fabrikalarında Trotzky'nin kızıl birlikleri, Antonoff - Ovseienko'nun emirlerini beklemektedirler. Semt kadınlarının bakışları haşin, yüzleri asık. Akşama doğru, karanlık sokakları genişletir gibi olunca, silâhlı kadın toplulukları şehrin merkezine doğru yol almaktadırlar. Şehir içinde bir proletarya göçü var: Muazzam kitleler, şehrin bir ucundan diğerine göç etmekte, mitingleri, nümayişleri, protesto yürüyüşlerini destekledikten sonra ve saatlerce ve saatlerce yürüdükten sonra kendi semtle-

rine, sokaklarına dönmektedir. Kışlalarda, fabrikalarda, meydanlarda, mitingler, mitingi takip etmektedir.

Hatiplerin kısık sesleri, kırmızı bayrakların altında dönmektedir. Kaldırımlarda, mitralyözlerine dayanmış bir halde duran Kerensky'nin askerleri bu kısık sesleri dinlemekte ve ceviz yiyerek kabuklarını, sokakları dolduran halkın üstüne atmaktadırlar.

Ölü bir bulut gibi akşam şehrin üstüne inmektedir. Muazzam Newski caddesinde, firariler kitlesi Amiralliğe doğru yürümektedir. Kazan Katedrali önünde yüzlerce asker, kadın ve işçi yerlere uzanmış gevezelik etmektedir. Bütün şehir huzursuzluk, kargaşalık ve heyecan içindedir. Ve birdenbire bu kitlelerin içinden bıçaklı bir takım adamlar çıkarak, talebe birliklerine, Kış Sarayını muhafaza eden kadınlar alayının üstüne saldıracaktır. Başkaları da kapıları kırarak, sabahlara kadar gözleri açık yatan zenginleri yataklarında arayacaktır. İhtilâlin sıtması şehrin uykusunu katletmiştir. Tıpkı Lady Macbeth gibi Petrograd şehri uyuyamamaktadır. Geceleri, kan kokusu her tarafta hissedilmektedir.

★

On gün, devamlı olarak, şehrin göbeğinde, Trotzky'nin kızıl kuvvetleri, talim yaptı. Sokakların homurtusunda, idarî ve siyasî makinenin stratejik noktalarının hemen önünde, Hükûmet Darbesinin bu bir nevi umumî provasını, güpegündüz, idare eden zat Antonoff - Ovsienko'dur. Polis ve askerî makamlar, proleter kitlelerin bir ânî ayaklanma fikri sabitiyle o kadar meşguldürler ki, Antonoff Ovsienko'nun ekiplerinin farkında bile değiller. Bu umumî kargaşalıkta, telefon ve telgraf santrallerinde, posta idaresi binasında, vekâletlerde, erkânı harbiyede dolaşarak telefon ve ışıklandırma tertibatını, büroların taksimatını etüd eden, gözlerinde ve hâfızalarında binaların plânlarını muhafaza etmek isteyen, lüzumlu anda âniden gire-

bilmek ihtimallerini hesaplayan, Devletin idarî ve askerî ve teknik müdafaa makinelerinde şansları göz önüne alan, mânileri tesbit eden, en az mukavim kısımları, zayıf noktaları kolayca elde edilecek kısımları araştıran, silâhsız, kara asker ve bahriyelilerden müteşekkil o küçücük gruplara kim, ne ehemmiyet verebilirdi? Bu umumî şaşkınlık içinde bu üç dört bahriyeliye bu bir çift askere, koridorlarda sâkin dolaşan ve birbirlerine rastladıkları zaman göz göze gelmeyen bu bir kaç ameleye kim dikkat ederdi?

Hiç kimse, bu kişilerin, kat'î ve teferruatlı emirlere uyarak bir plânı tatbik ettiklerini, Devletin müdafaa stratejisini hedef tutan bir manevra yaptığından şüphe edemezdi. Kızıl birliklerin mücadeleyi kazanma emniyeti içinde savaşa girecekleri muhakkaktı. Çünkü bizzat çarpışmaların vukubulacağı sahada tâlim yapmışlardı. Trotzky, şehrin teknik servislerinin plânlarını da elde etmiştir. İki mühendis ve mütehassıs işçiler refakatinde Dybenko'nun bahriyelileri, su ve gaz, elektrik enerji hatlarını, telefon ve telgraf kablolarının yer altındaki durumlarını, yerlerinde etüd etmektedirler. Bunlardan ikisi, erkânı harbiye binasının altından geçen kanalların da keşfini yapmış lardır. Bütün bir mıntakayı yahut da bir ev grubunu bir kaç dakika içinde tecrit etme imkânını elde etmek lâzımdır. Trotzky şehri mıntakalara ayırmıştır, stratejik noktaları tesbit ediyor, mahalle be mahalle vazifeleri işçi ve askerlerden müteşekkil ekiplere tevdi ediyor. Askerlerin yanına teknisyenler lâzımdır: Moskova garı tesmiye edilen istasyonun elde edilme işi, yirmi beş Letonyalı askerle, iki bahriyeli ve on demiryolcudan müteşekkil iki mangaya verilmiştir. Varşova garını işgal etmek vazifesi ise, bahriyeliler, İşçiler ve demiryolu müstahdeminden müteşekkil üç ekiptedir. Bunların sayısı da altmıştır. Diğer istasyonlar için Dybenko yirmibeşer kişilik ekipler teşkil

etmiştir. Demiryolarındaki hareketleri kontrol için yayılacak mangaların her birinin yanına birer de telsizci tefrik edilmiştir. 21 Ekim'de, Antonoff - Ovsienko'nun emriyle, bütün ekipler istasyonları işgal etme provası yapıyor, manevraları yakından takip eden Antonoff - Ovsienko, bu işgalin dakikliğini, intizamını beğeniyor. Aynı gün, üç bahriyeli liman girişi yanındaki elektrik santraline gidiyor: Şehrin teknik servislerine ait olan santral muhafaza altında değildir. Santral Müdürü gelen adamlara «Siz Merkez Kumandanlığından istemiş olduğum askerler misiniz? Beş gündür bana bir muhafız grupu göndereceklerini vaad edip dururlar!..» Üç Bolşevik bahriyeli böylece Santrale yerleşirler, bir ayaklanma olduğu takdirde orasını kızıllara karşı müdafaa edeceklerine dair Müdürü ikna ederler.

Kerensky'nin polisi ve askerî makamlar, Devletin idarî ve siyasî müesseseslerini müdafaa etmekle meşguldürler: Vekâletler Mari Sarayı, Duma, Kış Sarayı, Erkânı Harbiye-i Umumiye binaları muhafaza altındadır. Bu hatâyı keşfeden Trotzky, hedefini hükûmet mekanizmasının ve şehrin teknik müesseseleri olarak tâyin eder. Onun için hükûmet darbesi doğrudan doğruya teknik bir meseledir: «Modern bir devleti ele geçirmek için bir hücum ve teknisyen birliği gerekir, mühendislerin kumanda ettiği silâhlı insanlar ekipleri.» demektedir.

★

Trotzky, şuurlu hükûmet darbesini hazırlarken, Bolşevik Partisi Merkez Komitesi de proleter ihtilâlini hazırlamaktadır. Umumî ayaklanmayı plânlayanların kâffesi Trotzky'nin kendilerini belli etmiş olan düşmanlarıdır: Stalin, Sverdloff, Bubnoff, Uritzki ve Djerjinski, 1927'de, Ekim ayaklanmasının bütün muvaffakiyetini bu zevata mal etmek isteyen Stalin'in kahraman olarak takdim ettiği bu insanlardan hiç birinin Trotzky'nin tertiplediği ayaklanmaya itimadı yoktur.

Bin adamıyla o ne yapabilir? Askerî talebeler bunları kolayca defedebilirler. Halbuki hükûmet kuvvetlerine karşı proleter kitlelerini, Putiloff ve Wiborg'daki yüz binlerce ameleyi, Petrograd garnizonundaki Bolşevik birliklerini ayaklandırmak lâzımdır.

Tertiplenen gerekli şey, umumî bir ayaklanmadır. Bu hareketleriyle, Trotzky, tehlikeli olduğu kadar fuzulî bir müttefiktir.

Bu komite için de, Kerensky için olduğu gibi, ihtilâl bir polis meselesidir. Bolşevik polisinin, yâni daha sonra G.P.U. adını alacak olan Çeka'nın müstakbel kurucusu Dijerjinski'nin de bu şekilde düşünen komitenin içinde bulunması da şâyanı hayret bir şeydir. Çünkü, Kerensky Hükûmetinin müdafaa sistemini etüd eden bu soluk benizli, huzur kaçıran Djerjinski'dir. Hücum plânını da o yapmaktadır. Trotzky'nin aleyhtarları arasında en müraî, en korkunçu budur. Ellerindeki kana hiç bakmayan bir cellâttır. Trotzky aleyhinde bir iddianame serdederken, ayakta, kürsüde ölecektir. (1926)

Hükûmet darbesinin arefesinde, Trotzky, Djerjinsky'ye: Kızıl birliklerin Kerensky hükûmetini kaale almaması lâzımgeldiğini, hükûmete mitralyözlerle savaş açmanın lüzumsuz olduğunu, Devlete el koymanın gerektiğini, Cumhuriyet Konseyinin, Vekâletlerin, Duma'nın ihtilâl metodu bakımından hiç bir önemi bulunmadığı, bunların silâhlı isyanının hedefi sayılamıyacağını idarî ve politik teşkilâtın Devletin anahtarı olmadığı, Tauride Sarayı, Maria Sarayı, Kış Sarayının da bu anahtarlar arasında zikredilemiyeceği, ama, teknik teşkilâtın yeni elektrik santrallerinin, demiryollarının, telefonların, telgrafhanelerin, limanların, gazometrelerin, su merkezlerinin devletin ruhu olduklarını söylediği zaman, Çeka'nın müstakbel şefi ona, ihtilâlin, düşmanın karşısına çıkarak: ona mevkiinde hücum etmesi gerektiğini ifade eder. «Bizim Hükûmete

hücum etmemiz gerekir. Düşmanı, Devleti müdafaa ettiği yerde yenmeliyiz.» Şayet, düşman, Marla, Tauride, Kış Saraylarından birine ricat etse dahi, onu orada arayıp bulmak gerekir.» Devleti elde etmek için, der Dijerinski, kitleleri hükûmete karşı harekete geçirmeliyiz.»

Komitedeki ihtilâl taktiği meselesi görüşülürken, sendikaların bitaraflığı ilk plânı işgal etmektedir. Umumî grev olmadan devlet ele geçirilebilir mi?

Merkezî Komite ile meşhur Komisyon: **«Hayır,** diye cevap vermektedir, **kitleleri ihtilâl faaliyetine ithal ederek, grevi temin etmek lâzımdır. Kitleleri hükûmete karşı geçirebilecek şey umumî bir ihtilâl taktiğidir, öyle bir kaç adamla girişilecek bir hareket değil.»**

Trotzky:

«Umumî grevi temin etmek lüzumlu değildir, diye cevap veriyor, **Petrograd'da hüküm ferma olan açlık kargaşalık, umumi grevden de müessirdir. Greve istinad edemiyeceğimize göre, sırtımızı kargaşalığa dayamalıyız. Devleti meflûç hale getiren bu kargaşalıktır. Hükûmetin ihtilâli önlemesine mâni olacak bu kargaşalıktır.»**

Komisyonun Trotzky'nin taktiğine muhalif oluşunu, Trotzky'nin vaziyeti pek nikbin bir halde görmesi esbabı mucibesine bağlayanlar vardır. Haddizatında, Trotzky fazla bedbindir, o vaziyeti zannedildiğinden çok daha vahim görür. Kitlelerden sakınmasının sebebi, harekâtın sadece bir ekaliyetle başarılabileceğini bilmesinden ileri geliyordu. Hükûmete karşı silâhlı kitleleri sevkederek umumî grevi elde etmenin bir hayâl olduğunu biliyordu. Sadece bir azınlık, ihtilâl hareketini başarabilirdi. Trotzky, grev yapıldığı zaman, bunun Bolşeviklere karşı olacağını ve eğer umumî grevi önlemek lâzımgelirse bir ân evvel iktidarı ele geçirmek gerektiğini düşünüyordu. Hâdiselerin seyri, onun görüşünün haklı olduğunu ispat et-

miştir. Demiryolcular, posta müstahdemleri, telefon, telgraf işçileri ve umumî hizmetlerdeki memurlar, işlerini bıraktıkları zaman artık iş işten geçmiş, Lenin iktidarı almıştı. Trotzky, grevin damarlarını kesmişti.

Merkezî Komite ile Taktik Komisyonunun tutumu, tezatlı bir hal yaratmıştı, bu, ayaklanmanın muvaffakiyetini zedeleyebilirdi. Hükûmet Darbesi arefesinde, iki erkânı harbiye, iki plân ve iki hedef vardı. İşçi ve firariler kitlesine istinad eden komisyon, devleti elde etmek için hükûmetle mücadele etmek istiyordu. Trotzky ise, sadece bin kişiyle devleti ele geçirmek ve ondan sonra hükûmetle savaşmak niyetindeydi. Marx bile Komisyonun plânını Trotzky'ninkine tercih ederdi. Fakat Trotzky: **«Ayaklanmanın, müsait şartlara ihtiyacı yoktur»** demekteydi.

24 Ekim'de, güpegündüz Trotzky taarruza geçti. Harekât plânı bütün teferruatiyle Antonoff Ovseienko tarafından tesbit edilmişti. Bu zat, ihtilâlci ve sürgün olduğu kadar, matematikçi ve santraç oyuncusu olarak da tanınmıştı. Eski bir subaydı. Trotzky'nin taktiğini bahis mevzuu eden Lenin, **«Bir satraç oyuncusu olan Antonoff Ovseienko, tek başına da bir ayaklanmayı tertip edebilir»** demişti. Antonoff - Ovseienko melânkolik ve hasta bir hava içindedir: Omuzlarına sarkan uzun saçları, onu, Napoleeon'un darbeyi yapmazdan önceki bazı portrelerine benzetmektedir. Fakat, bakışı cansızdır ve zayıf ve renksiz yüzü o kadar hüzünlüdür ki, insana hayret verir.

Smolny Enstitüsünün en üst katında, küçük bir odada, Bolşevik Partisinin Erkânı Harbiyesinde, Antonoff Ovseienko Petrograd'ın bir haritası üstünde satranç oynamaktadır. Onun altındaki odada, taktik komisyon, umumî hareket gününü tâyin etmek üzere toplanmıştır. Trotzky'nin taarruza geçmiş olduğundan haberi bile yok.

Trotzky'nin bu ânî kararından, son dakikada, sadece Lenin haberdar edilmiştir. Komisyon, Lenin'in dediğiyle mutabık: O, 21 Ekim'in çok erken, ve 26 Ekim'in de harekete geçmek için çok geç olacağını söylememiş miydi? Komisyon nihaî kararı vermek üzere henüz toplanmıştır ki Podwoisky hiç beklenmeyen bir haber getirmiştir: Trotzky'nin kızıl birlikleri Telgraf Santraliyle Neva üstündeki köprüleri elde etmişlerdir: Şehrin merkezi ile Wiborg'daki işçi topluluğuyla temas temin edebilmek için köprüleri elde bulundurmak gerekmektedir. Şehrin elektrik santralleri, havagazı fabrikaları, istasyonlar Dybenko'nun bahriyelileri tarafından zaptedilmiştir. Harekât, hayret verici bir sür'at ve intizamla yapılmıştı. Telgraf Santrali, binanın önüne sıralanmış elli kadar jandarma ve asker tarfından muhafaza edilmekteydi. Asayiş ve muhafaza servisi adı verilen bu müdafaa taktiğinde, polis tedbirlerinin kifayetsizliği ortaya çıkmıştır. Bu, isyan etmiş bir kitleye karşı iyi bir tabiye ama, kararlı bir şekilde harekete geçmiş bir avuç insana karşı kullanılacak bir taktik değil. Polis tedbirleri bu taktiğe karşı hiçbir şey yapamamaktadır: Meselâ Dybenko'nun bahriyelilerinden üçü, «Görünmeyen manevralara» iştirâk edenlerden, daha önce gelmiş oldukları dairelerden birine girerek, oradan fırlattıkları el bombalarıyla jandarma ve askerler arasında panik yaratmaktadır. İki bahriye mangası Telgraf Santralini işgal ediyor ve mitralyözlerini yerleştiriyor, bir diğer manga karşıdaki binaya geçiyor ve muhtemel bir karşı hücûmu püskürtmek için mitrazyözlerini pencerelere yerleştiriyor. Zırhlı vasıtalar şehrin muhtelif semtlerinde kalabalık köşebaşlarında, mitralyözler köşedeki evlere doğru çevrilmiştir. Kerensky'ye sâdık kalan kışlaların önleri tamamiyle nezaret altına alınmıştır.

Akşam üzeri saat altıya doğru, her vakitden daha

sarı, fakat mütebessim bir halde Antonoff - Ovseienko Trotzky'nin odasına giriyor: «Oldu!..» diyor. Bu ânî baskınların hayreti içinde hükûmet âzaları, bir kaç askerî talebe ve bir kadın birliğinin muhafaza ettiği Kış Sarayı na iltica etmişlerdir. Kerensky ortadan kaybolmuştur, bâzıları onun cepheye gidip, oradan alacağı askerlerle Petrograd üstüne yürümeğe niyetli olduğunu söylüyorlar. Yeni haberler almak düşüncesiyle, halk sokaklara fırlamıştır. Mağazalar, kahvehaneler, pastahaneler, sinemalar, tiyatrolar açık; tramvaylar dişlerine kadar silâhlanmış asker ve işçilerle dolu, halk kitleleri uzun bir nehir şeklinde Newski caddesinden akmaktadır. Herkes konuşuyor, herkes ya hükûmete ya da Bolşeviklere küfrediyor. En inanılmayacak söylentiler ağızdan ağıza, gruptan grupa intilkal ediyor: Kerensky'nin öldürüldüğünden, menşevik ekseriyetinin liderinin Tauride Sarayı önünde kurşuna dizildiğinden, Lenin'in Kış Sarayında Çar'ın dairesine yerleştiğinden bahsediliyor. Newski, Gorokowskaya, Voznessenski caddelerinden halk Alexandr Parkına doğru gelerek, kızıl bayrağın Kış Sarayına çekilip çekilmediğini merak ediyor. Sarayı muhafaza etmekte olan askerî talebeler birliğini görünce, halk geri çekiliyor. Mitralyöz ve toplar onu biraz sıkıyor, biraz ötede, ışıklı pencerelere bakıyor, ıssız meydanı seyrediyor, Erkânı Harbiye önündeki otomobileri gözden geçiriyor ve hiç bir şey anlayamıyor. Peki, hani Lenin? Nerede Lenin? Nerede Bolşevikler?

Mürteciler, liberaller, menşevikler, ihtilâlci sosyalistler vaziyeti bir türlü anlayamıyorlar. Bolşeviklerin devleti ellerine geçirdiklerine inanmak istemiyorlar. Kendi kendilerine, Smolny Enstitüsü ajanlarının yaydıkları haberlere inanmamak gerektiğini, vekillerin Kış Sarayı na nakletmelerinin sadece bir emniyet mülâhazasından ileri geldiğini söylüyorlar. Şayet verilen haberler

doğru dahi olsa, olan şey bir hükûmet darbesi değil, henüz kat'î hiç birşeyi bilinmeyen, Devletin teknik servislerine karşı veya bu şekilde sonuçlanmış bir serî suikasttan ibarettir. Kaza organı, siyasî ve idarî organlar hâlâ Kerensky'nin elindedir. Saray hücuma dahi uğramamıştır. Haddizatında, vaziyet biraz garip: Şimdiye kadar Devleti eline geçirip de mücadele ettiği hükûmeti devirmeyen ihtilâlci görülmemiştir. Hattâ, Bolşeviklerin, hükûmeti serbest bırakan hiç bir ayaklanma hareketiyle ilgilenmedikleri dahi söylenebilir. Neden vekâletleri işgal etmezler? Devletin âmiri olup da elinde idarî mekanizma bulunmadan hükûmet edilebilir mi? Bolşeviklerin bütün teknik organizasyona el koydukları muhakkak ama Keresky hâlâ iktidardadır. düşmemiştir. Filhakika o, şimdilik demiryolları, elektrik santraleri, umumî hizmetlerin, telefonun, telgrafın, postanın, devlet bankasının, kömür depolarının, petrol ve buğday depolarının kontrolünü kaybetmiştir.

Kış Sarayına toplanmış olan Vekillerin, fiiliyatta, hükûmet edemedikleri, vekâletlerin çalışamadığı, hükûmetin Rusya'nın diğer bölgelerinden kopmuş olduğu, bütün muhabere vasıtalarının Bolşeviklerin elinde olduğu söylenebilir. Sehrin giriş yerleri dikenli tellerle örülmüş, hiç kimse çıkamamaktadır. Erkânı Harbiye bile tecrid edilmiş vaziyette. Radyo - Telgraf istasyonu da Bolşeviklerin elinde. Pierre-Paul kalesi kızıl birliklerin işgali altındadır. Petrograd garnizonundaki birçok birlikler ihtilâlci Askerî Komitenin emrine girmişlerdir. Vakit geçmeden harekete geçilmeli. Erkânı Harbiyenin bu hareketsizliği neden? Onun, hükûmet merkezine doğru yürüyen General Krasnoff birliklerini beklediği söylenmektedir. Eğer Bolşevikler hâlâ hükûmete karşı bir harekete geçmemişlerse, bu onların henüz hükûmetle başa çıkabilecek kadar kendilerini kuvvetli hissetmemelerinden ileri gelmektedir. Demek, hâlâ olup biten bir şey yok.

Fakat, ertesi günü Smolny Enstitüsünün alt salonunda Sovyetlerin İkinci Panrus Kongresi toplanırken, Trotzky, Antonoff - Ovseienko'ya, Kerensky Hükûmeti âzalarının iltica etmiş oldukları Kış Sarayına karşı taarruza geçme emrini vermektedir. Bu Panrus Kongresinde, Bolşevikler ekseriyeti elde edebilecekler midir? Bütün Rusya'daki Sovyetlerin mümessillerine sadece Bolşeviklerin Devleti ele geçirdiklerini söylemek bir mânâ ifade etmez, onlara aynı zamanda, hükûmet âzalarının da esir düştüklerini bildirmek gerekir. Trotzky, Lenin'e: **«Ancak bu şekilde Merkezî Komiteyle, taktik komisyonu üyelerini hükûmet darbesinin muvaffak olduğuna inandırabiliriz.»** demektedir.

«Kararlarınızda biraz gecikiyorsunuz» diyor Lenin. Trotzky:

«Garnizonlardaki birliklerin hükûmeti müdafaa etmeyeceğine dair bir kanaate sahip olmadan, hükûmete karşı harekete geçemezdim, diye cevap veriyor. **Askerlere safımıza geçebilmek için, biraz zaman vermek icap ediyordu. Hükûmete sadece askerî talebeler sadık kalmıştır.»**

★

İşçi kıyafetinde, başında bir peruka ve sakalsız bir halde, Lenin saklandığı yerden çıkarak Smolny Enstitüsünde toplanan Sovyetler Kongresine gitti. O ân hayatının en hüzünlü ânıdır: Ayaklanmanın neticesinden henüz emin değil. O da tıpkı Merkezî Komite, Komisyon, Kongredeki ekserî delegeler gibi, hükûmetin düşüp Kerensky'nin vekillerinin tevkifini öğrenmek ihtiyacındadır. Trotzky'den çekiniyor: Onun gururu, emniyeti, kurnazlığı onu korkutuyor. Trotzky eskilerden biri değil, gözü kapalı olarak da ona inanamazsın. Partiye yeni girmiş biri o. Pek yeni: Temmuz ayı ayaklanmasından son-

ra. Trotzky: «**Ben ilk on iki azizden biri değilim**, diyor. **Fakat onları aşan Sen Paul gibiyim.**»

Lenin'in hiç bir zaman Trotzky'ye fazla bir sempatisi olmamıştır. Trotzky, onların hepsi tarafından garip bir şekilde karşılanan bir insandır. Belâgatine şüpheyle bakılmaktadır. Kitleleri sürüklemeğe, kargaşalıklar çıkarmağa muktedirdir. Bu, bir hizipler yaratıcısı, entrikalar mucidi, korkulacak ve arnacak bir kimsedir. Bir müddettenberi, Lenin, Trotzky'nin tarihten mukayeseler yapma meraklısı olduğunu görmüştür. Mitinglerde, toplantılarda konuştuğu zamanlar, Cromwel'in ayaklanmasından ve Fransız İhtilâlinden bahsetmekten zevk duymaktadır. Bolşevik İhtilâlinin hâdiselerini ve adamlarını Fransız İhtilâli hâdiselerine ve insanlarına benzeten bir Marksisten çekinmek gerekir. Lenin, Temmuz ayaklanmasından sonra Kresty zindanına atılıp, oradan kurtulan Trotzky'nin, Petrograd Sovyetine gelerek şiddetli bir nutuk söylediğini ve bu arada Rusya'da Jacobin terörünün lüzumundan bahsettiğini unutmamaktadır. Menşevikler ona: «Giyotin, Napoleon'lar çıkarır» diye bağırmışlardı. Trotzky: «**Napoleon'u Kerensky'den fazla severim**» diye cevap vermişti. Daha sonraları da Derjinski: «**O, Napoleon'u Lenin'den de fazla sever**» diyecektir.

Smolny Enstitüsüne bitişik açık bir odada Lenin, Trotzky'nin yanından kongreyi takip etmektedir. Önlerinde kâğıt ve gazete dolu bir masa vardır. Perukasının bir buklesi alnına sarkmıştır. Bu gülünç tebdili kıyafeti gören Trotzky, tebessüm etmekten kendini alıkoyamıyor. Lenin'in artık perukasını atması icabettiğine kaani. Artık tehlike yoktur, ayaklanma başarı kazanmıştır. Lenin, Rusya'nın hâkimidir. Menşevik ekseriyetinin iki lideri, Lenin'in önünden geçerek konferans salonuna girerken, birbirine göz kırparak, sararırlar: Perukalı adam da, bu küçük taşra palyaçosunda, «Mübarek Rusya» yı darma-

dağınık eden o müthiş yıkıcıyı tanıyorlar. Dan, Skobolef'e: **«Her şey bitti.»** diyor.

Trotzky, Lenin'e: **«Siz neden böyle tebdilî kıyafet geziyorsunuz? Galipler gizlenmez»** der.

Yarı açık gözleriyle Lenin ona bakarak tebessüm ediyor: Bu, alaylı bir tebessümdür.

Galip olan kim? Mesele budur. Arada bir, uzaklardan bir top sesi, bir mitralyözün tıkırtısı duyulmaktadır. Kızıl Birliklerin hücumunu desteklemek için, «Şafak» muhribi Kış Sarayı üstüne ateş açmıştır. Bahriyeli Dybenko, bütün yüzü bir sarı sakalla çevrili bir halde iri-yarı adamlara kumanda ediyor. Bayan Kollontay ve denizciler, onu güzelliği ve ceberutluğu yüzünden sevmektedirler. O Dybenko haber veriyor: Antonoff-Ovseienko'nun kızıl birlikleri Kış Sarayını çevirmişler ve Kerensky'nin vekillerini esir etmişlerdir. Lenin: «Nihayet!..» diye haykırıyor. Trotzky: **«Yirmi dört saat geciktiniz»** diye karşılık veriyor. Lenin, perukasını yere atıyor. Alnının terini siliyor. **«Gidelim»** diyor ve kongre salonuna doğru yürüyor. Trotzky onu takip etmektedir. Susmaktadır. Yorgun bir hali vardır. Çelik bakışlarını sanki bir nevi uyku kırpıştırmaktadır. Lunaçarski'ye göre: Ayaklanma zamanında Trotzky bir bombaydı. Fakat, artık Hükümet düşmüştür. Lenin, yüzden atılan bir maske gibi başındaki perukayı fırlatıp atmıştır.Hükûmet darbesi Trotzky'ydi, fakat Devlet, Lenin'dir. Şef olan, diktatör olan, galip olan, o dur, yani Lenin. Trotzky, ta Lenin'in ölümüne kadar sertleşmeyecek o sâkin tebessümüyle, peşindedir, onu takip edecektir.

BUYA DÜŞEN BİR HÜKÛMET DARBESİNİN HİKAYESİ:

STALİN'E KARŞI TROTZKY

Ekim 1917'den istifade eden tek Avrupalı devlet adamı, Stalin'dir. Avrupadaki komünistler hükûmet darbesi san'atını Trotzky'den öğrenmişlerse, demokratik ve liberal hükûmetler de, komünist ayaklanma taktiğine karşı, yani Trotzky usulüne karşı devletin müdafaa san'atını Stalin'den öğrenmelidirler!

Avrupa'nın siyasî tarihinin en çok ibret verici olayı, son on yıl zarfında (x) Trotzky ile Stalin arasındaki savaştır. Bu kavganın menşei Ekim 1917 den çok evveldir. 1903'te yapılan Londra konferansında, Lenin ile Martoff arasında beliren anlaşmazlıklar, nihayet partinin menşevik ve bolşevik diye iki kısma ayrılmasına sebep oldu ve Trotzky Lenin'in fikirlerinden alenî olarak uzaklaşmış oldu. Kendisini inanmış bir menşevik olarak ilân etmemesine sebep, fikirlerinin menşevik tezine bolşevik tezinden daha yakın olduğunu kabul etmişti. Fakat, haddizatında, daha sonraki şahsî ve doktriner tutumlar, Lenin'in düşünce tarzı içinde Trotzky cereyanını yani hizipçiliği, dağınıklığı, mürailikleri yok etme gayreti, kökleri ve izahları, bolşevik şeflerin kafalarında yerleşmiş bir hükûmetin devam edegelen şeklinden başka bir şey değildi. Bunu, işçi ve köylü kitlelerin his ve menfaatleri bakımından da istismar etmek gerekiyordu, o da yapıldı.

Stalin ile Trotzky arasındaki savaşın hikâyesi, Trotzky'nin iktidarı ele geçirmek için yapıp, ona karşı Stalin ve eski bolşeviklerin hükûmeti korumasının hikâyesidir.

(X) Kitap 1930'da yazılmıştır.

Bu, suya düşen hükümet darbesi teşebbüsünün hikâyesidir. Trotzky'nin «devamlı ihtilâl» projesine karşı Stalin, işçi sınıfı diktatoryası hakkındaki Lenin'in teorilerini ortaya koymuştur. İki tarafın da, Lenin adına, bütün Bizans metodlarını kullandıkları görülmektedir. Entrikalar, münakaşlar, Lenincilik telâkkisinin tefsirinden çok daha mühim hâdiseleri gizlemektedir.

Hedef, iktidardır. Lenin'in veraseti meselesi, onun ölümünden çok evvel, hastalığının ilk âlametleri belirdiği zaman ortaya çıkmıştı. Doktriner meselelerin arkasında, şahsî ihtiraslar gizlenmektedir. Bu olayları münakaşalarını resmî bahaneleri arkasından görmemek icap eder. Trotzky'nin polemikteki ağırlığını, Lenin'in manevî ve entellektüel mirasının menfaatsız müdafii görünmek arzusu teşkil eder gibi görünür; Trotzky, kendini Ekim İhtilâli prensibinin bekçisi, Partinin kırtasiyecilikle dejenere olmasına mâni olmak isteyen, inanmış komünist, Sovyet Devletinin burjuvalaşmasına karşı koymk isteyen adam olarak göstermek istemektedir. Stalin'in bütün gayreti ise, diğer Avrupa memleketlerindeki komünistlere, liberal ve demokratik memleketlere, parti içindeki mücadelenin hakiki hüviyetini göstermemek. Sovyetler Rusya'sında, Lenin'in tilmizlerinin, oranın en temsilî kabiliyeti olanlarının arasındaki savasın anlaşılmasına mani olmak isteğidir. Haddızatında, Trotzky, devleti elde etmeğe Stalin ise, müdafaa etmeğe çalışmaktadır.

Stalin'de Rusların vurdum-duymazlığından tenbelliğinden tevekkülünden onların mürai ve asi diğergâmlığından, onların masûm ve ceberrut saflığından hiçbir eser yoktur. Stalin Gürcüdür. Kurnazlığı, sabır ve irade ile örülmüstür. Nikbin ve dik kafalıdır. Rakipleri onu cehalet ve zekâ noksanıyla itham etmektedirler:

Yanılıyorlar. Ona, kültürlü bir adam, safsata ve psikolojik tavassut hastası bir Avrupalı denemez. Stalin,

kelimenin Leninci anlamıyla bir barbardır, yani kültür psikoloji ve Batı ahlâkının düşmanıdır. Zekâsı insiyaki ve fizikidir: tabiatın verdiği gibi, yâni kültür ve ahlâkın tesirlerinden uzak. İnsanlar yürüyüşleriyle karakterlerini gösterirler. 1929'da, Moskova'da, büyük tiyatroda yapılan Sovyetlerin Panrus kongresinde, Stalin'i yürürken ve sahneye çıkarken gördüm. Ben, tam sahnenin önünde, orkestranın sıralarında oturmaktaydım. O, sahneye çıktı, iki sıra dizilmiş halk komiserlerinin Tric mebuslarının ve Partinin merkezî komite üyelerinin arkasından gelerek ortaya yürüdü. Üstünde, gri, askerce dikilmiş bir ceket, altında koyu çuhadan bir pantalon, ayağında ağır ayakkabılar vardır. Kısa boylu,bodur, yüksek omuzlu, kıvırcık siyah saçlı, siyah kipriklerin daha da büyüttüğü uzun gözler, dik bıyıkların ağırlaştırdığı yüz, ökçelerini çarparak, ağır şekilde yürüyordu. İleriye doğru sarkık kafasıyla, sallanan kollarında bir köylü havası vardı. Fakat, sabırlı, inatçı bir dağ köylüsüydü bu. Alkışlayanlara bir defa olsun başını çevirip bakmadı. Yürümeğe devam etti. Rykoff ile Kalinin'in arkasına oturdu. Başını kaldırıp kendisine tezahürat yapan o muazzam kalabalığa baktı ve sonra biraz eğilmiş ve hareketsiz bir halde, donuk gözlerini bir yere takıp öylece kaldı. Sadece, Başkir, Buriat, Moğol, Dağıstan ve Yakut muhtar Sovyet Cumhuriyetlerine mensup yirmi kadar tatar mebus, sahneye yakın localarında hareketsiz ve sessiz kalmışlardı. Sarı ve yeşil ipekli kaftanlarının içinde, tepelerinde tipik tatar takkeleri olduğu halde, küçük mail gözleriyle diktatör, İhtilâlin demir yumruğu, Batının amansız düşmanı, şişman ve medenî Avrupa'nın aleyhtarı Stalin'e bakıyorlardı.

Kalabalığın tezahüratı hafiflemeğe başlayınca, Stalin, başını, tatar mebusların bulunduğu tarafa doğru çevirdi: Moğollarınkiyle diktatörün bakışları çatıştı. Ti-

yatroda muazzam bir yeni tezahürat başladı: Bu işçi Rusya'nın çayırlık, çöl, büyük nehirler halkına, kızıl Asya'ya selâmıydı. Stalin, ifadesiz çehresini tekrar halka doğru çevirdi. Öylece, ölü gözleri muayyen bir noktada, hareketsiz bir halde kaldı.

Stalin'in kudreti, hissizliği ve sabrındadır. Trotzky'nin harekâtını gözetlemekte, onun kararsız süratli ve sinirli adımlarını, ağır ve sakin köylü adımlarıyla takip etmektedir. Stalin, kapalı, soğuk ve inatçıdır. Trotzky, mağrur, şehid, sabırsız, ihtirasının ve muhayyilesinin adamıdır. Heyecanlı, cür'etkâr ve mütecaviz bir karakterdir. Ondan bahsederken, Stalin: **«Sefil bir yahudi»** demektedir. Trotzky ise Stalin'i tarif ederken onun **«Bir zavallı hristiyan»** olduğunu söyler.

Ekim ayaklanmasında, Trotzky, Merkezî Komite ile Komisyona haber vermeden, kuvvetleri Devleti elde etmeğe sevkettiği zaman Stalin, bir köşeye çekilmiş ve bu hâdiseye karışmamıştır. Trotzky'nin hatalarını, zayıf taraflarını, ve hareketinin en uzak istikbalde tevlid edeceği neticeleri teker-teker sıralayan ve üstünde mütalâada bulunan kimse, sadece odur. Lenin'in ölümünde, Trotzky birdenbire politik, ekonomik ve doktriner sahalarda veraset meselesini ortaya attığı zaman, Stalin parti makinesine el koymuş ve kumanda mevkiini ihraz etmiş durumdaydı. Trotzky, Stalin'in Lenin'in ölümünden önce halef olma bahsinde, bir takım dolaplar çevirdiğini iddia ettiği zaman, hiç kimse onun iddiasını cerhetmeği düşünmemişti.

Stalin'e parti içinde imtiyazlı mevkii, hastalandığı zaman, Lenin vermiştir. Stalin, Lenin'in ölümünün getireceği tehlikelere karşı tedbirler, almasının lüzumlu olduğunu iddia edecek kadar haklıdır. Trotzky: **«Siz Lenin'in hastalığından istifade ettiniz!..»** demektedir. Stalin: **«Ölümünden istifade etmenize mani olmak için»** diye cevap vermektedir.

Trotzky, Stalin'e karşı yaptığı mücadeleyi büyük bir ustalıkla anlatmaktadır. Yazdığı kitapta, bu kavganın hakikî hüviyetine hiç hâlel getirmeden dâvasını yürütmek hünerini göstermektedir. Bunu yazmaktaki esas gayesi, beynelmilel proletaryaya, kendisinin gösterilmek istenilen insan olmadığını, şahsına atfedilen hikâyelerin içinde bulunmadığını, kendisinin hiç de bir Catilina olmadığını İspat gayesidir. «Devamlı ihtilâl fikri» ne partinin doktrin birliği için, ne de hükûmet için, herhangi bir tehlike arzetmektedir. Kendisi ne bir Luther, ne de bir Bonaparte olmak hevesindedir. Tahrikçilik iddiası sırf polemik yapmak merakındandır. Gizli bir anlaşma yapmışlar gibi, hem Trozky ve hem de Stalin aralarındaki iktidar kavgasına devamlı olarak bir fikir münakaşası hüviyeti vermek istemişlerdir. Diğer taraftan, Trotzky hakkında bonapartçılık ithamında da bulunulmuştur.

Böyle bir itham hiç şüphe yok ki, dünya proletaryasına, Rus ihtilâlinin bir küçük burjuva dejeneresansına doğru kaydığını gösterirdi. Bonapartizm böyle bir dejeneresansın en kuvvetli deliliydi. «Ekim'e Doğru» adındaki broşürünün mukaddemesinde, Stalin: «Devamlı ihtilâl teorisi, menşevikliğin bir çeşididir» demektedir. İşte işin resmî açıklaması bu!

Fakat, beynelmilel proletaryayı, Stalin - Trotzky mücadelesinin hakikî çehresi hakkında aldatmak ne kadar kolay ise, Rus halkını aldatmak ta o kadar imkânsızdır. Orada herkes bilmektedir ki, Stalin, Trotzky'nin şahsında Lenin felsefesini yanlış tefsir eden bir doktriner değil, kızıl bir Bonaparte, Lenin'in ölümünü hükûmet darbesi için bir fırsat bilecek ve onun yerine geçmek meselesini bir ayaklanma ile halledebilecek bir kişiyi görüyordu.

1924'ün başlangıcından 1926 sonuna kadar devam eden bu mücadele, parti içinde de bir ikilik yaratmıştır:

Bir tarafta, «Devamlı ihtilâl» tezinin taraftarları, diğer tarafta ise, Lenin'in fikirlerinin muhafaza edilmesini isteyenler vardır. Trotzky bunlar için: **«Bunlar Lenin'in mumyasının bekçileridir.»** demektedir.

O zamanlar Harbiye Komiseri olan Trotzky'nin etrafında, ordu, sendikaları parti emrine almış olduğundan Stalin'e içerleyen sendikalar başkanı Tomski vardır. Bu zat, devletle münasebetlerinde sendikaların muhtar kalması tezinin müdafiidir. Kızılordu ile sendikalar arasında bir ittifak ihtimali Lenin'i daha 1920 den beri işgal ediyordu. Onun ölümünden sonra, Trotzky ile Tomski arasındaki şahsî ittifak, tesirlerini göstermiş ve askerlerle işçilerin ihtilâlin dejenere olmasına çalışan küçük burjuva ve köylülere karşı müşterek bir cephe kurdukları görülmüştür. Bu müşterek cephede Stalin, Napoleon'un hükûmet darbesinin tehlikesinin teşekkül edişini görüyor. Peşinde, polis teşkilâtı G.P.U. ile hem partinin ve hem de devletin bürokrasisini sürükleyen Stalin, kızgınlığını belli etmemektedir. Trotzky'nin adı ise şöhretin zirvesindedir. Onun Yudeniç, Kolçak, Denikin ve Vrangel'e karşı kazandığı zaferlerden elde ettiği ün, pervâsız ve hayâsız azameti, ordu ve işçi kitleleri, Leninci eski partizanlar ve partinin yüksek kademelerine karşı bulunan gençlerin âsî tutumu, onu hakikaten kızıl bir Bonaparte mevkiine getiriyordu.

Stalin, Zinovieff ve Kameneff'ten müteşekkil Troyka, Trotzky'yi kitleler önünde lekeleyebilmek, müttefikleri arasında anlaşmazlıklar çıkarmak, partizanları arasında ihtilâflar doğurmak, taraftarları arasında şüphe ve huzursuzluk yaratmak için sözlerini, jestlerini ve niyetlerini lekelemek için en akla hayale gelmeyecek, manevra, tezvirat ve entrikalara girişmişlerdir. Gizli polis, G.P.U. nun şefi Djerjinski, Trotzky'yi ajanları ile ve tahrikçilerile çeepçevre çevirmiştir. G.P.U. nun esrarengiz

ve müthiş makinesi, düşmanı telâkki ettiği bu zatın, bütün veterlerini teker teker kesmek üzere faaliyete geçmiştir. Djerjinski, karanlıkta ve sinsice çalışırken, Trotzky her vakit aydınlıkta iş görmek zorundadır. Haddizatında, Troyka, itibarını yok etmek, şöhretini silmek, onu bir muhteris, ihtilâlin bir fırsatçısı, Lenin'in hâtırasına ihanet eden bir adam olarak göstermeğe çalışırken, Trotzky, Stalin'e, Zinovieff'e, Kameneff'e, merkezî komiteye, Lenin'cilerin eski müridlerine, partideki bürokrasiye hücum ediyor, küçük burjuva ve köylünün karşı ihtilâlinden bahsediyordu. İhtilâlin yüksek çevrelerindekilere karşı, komünist gençliği mücadeleye dâvet ediyor. Troyka, onu şiddetli bir iftira kampanyası ile mukabele ediyor. (Bütün gazeteler, Stalin'den emir almaktadırlar.) Yavaş-yavaş Trotzky'nin etrafında bir boşluk hâsıl oluyor. Zayıf yaradılışta olanlar tereddüde düşüyor, ağır ağır yanından çekiliyorlar, başlarını kanatları altına gizliyorlar. En inatçıları, en şiddetlileri, en cesurları, açık alanda kavgaya giriyorlar, fakat bu kavgalar o kadar şahsî yapılmaktadır ki, kavga edenlerin aralarında hiç bir irtibat yoktur. Koalisyona karşı giderken, gözleri kapalı olarak entrika ağına düşmekte, hiyanete uğramakta, tuzakları kaymakta ve nihayet birbirine girmektedirler. Asker ve işçiler, Trotzky'de, Kızılordu yaratıcısını, Kolçak'ın galibini, sendika hürriyetlerinin müdafiini, işçi diktatörlüğünün parti bürokrasisine karşı taraftarını görmekte ve Ekim ayaklanmasının, bu başına karşı vefa göstermekte, onun fikirlerini benimsemektedirler. Fakat, bu sadakat çok hareketsizdir. İntizarın içinde donuklaşmakta, hareketsizleşmekte ve Trotzky'nin mütecaviz ve şiddetli oyunu içinde bir varlık olarak kalmaktadır.

Bu kavganın ilk safhasında, Troçki parti içinde bir bölünme temin edebileceğini hayâl ediyordu. Ordu ve sendikaların yardımıyla Troyka'yı yıkabileceğini, böyle

ce partiyi ve devleti ele geçirebileceğini ve tam komünist programını tatbik ederek «devamlı ihtilâl» düşüncesini galip getirebileceğini sanıyordu.

Lenin'in düşünceleri hakkındaki münakaşalar, yazılar ve tefsirler, parti içinde bir bölünme temin edecek şeylerden değildi. Harekete geçmek lâzımdı: Trotzky, hareket ânını tesbit etmek zorundaydı. Bütün şartlar lehindeydi. Stalin'in Kameneff, Zinovieff'le arası açılmağa başlamıştır. Ama, Trotzky neden harekete geçmez?

Bir isyan hareketine geçeceği yerde, vaktini, polemiklere, devamlı olarak İngiltere'nin siyasî ve iktisadî durumlarını etüdle ve İngiliz komünistlerine, devleti ele geçirerek metodları öğretmekle, Cromwell'in Püriten ordusuyla Kızılordu arasında benzerlikler aramakla, Lenin ile Cromwell, Robespierre, Napoleon, Mussolini arasında mukayeseler yapmakla geçiriyordu. Trotzky: «Lenin ne Bonaparte ve ne de Mussolini ile kıyas edilebilir, diye yazıyordu, Lenin yirminci asırda proleter bir Cromwell'dir. Bu, Cromwell'e, yani onsekizinci asır küçük burjuvası olan Cromwell'e verilebilecek en büyük pâyedir.»

Stalin'e karşı 1917'deki taktiğini tatbik edecek yerde, Trotzky, İngiliz donanmasına mensup denizcilere, şoförlere, teknisyenlere, elektrikçilere, Devleti elde edebilmek için, işçi sınıfına ne şekilde yardım edeceklerine dair nasihatler vermektedir. İşçilere ateş etme emri verildiği zaman, askerlerin bu emre itaat etmemelerini temin bâbında, onların psikolojik durumlarını etüd etmekte, ateş etmeyi reddeden bir askerin hareketlerini izah etmek için, isyan mekanizmasının hikâyesini parçalayarak anlatmakta, tereddüt eden askerin hâleti ruhiyesinden, ateş etmiyene ateş etmeğe hazırlanandan bahsetmektedir. Mekanizmanın elzem olan üç hareketi budur: Bunlardan, hangisi isyanın kaderini tâyin eder? O za-

manlar, sadece İngiltere'yi düşünüyor. Stalin'den ziyade Mac-Donald'la meşgul oluyor. «Cromwell, bir ordu değil, bir parti teşkil etmiştir, onun ordusu, silâhlanmış bir partiydi, onun kudretini sağlayan da buydu.» Harb sahalarında Cromwell'in askerlerine «Demir rakım» adı takılmıştı. Trotzky «Bir ihtilâlde, daima, «Demir rakım» ların bulunması şarttır. Bu konuda, İngiliz işçilerinin Cromwell'den öğrenecekleri çok şey vardır.» demektedir.

Peki öyleyse neye harekete geçmez bu adam? Neden «demir rakımları» na hareket emri vermemektedir? Neden kızılordu askerlerini, Stalin'e karşı harekâta sevketmez? O geçikirken, düşmanları bundan istifade ediyor: Harb Komiserliği ünvanını ondan alıyorlar, Kızılordunun kontrolü elinden çıkıyor. Bir müddet sonra da, Tomski sendikaların başından uzaklaştırılıyor. Bu büyük hizipçi, bu korku veren catilinaire artık silâhsızdır, yeni hükûmet darbesini istinad ettirmek istediği iki âlet de elinden çıkmıştır; Üstelik sadece, elinden çıkmakla kalmamış, kendi aleyhine dönmüştür: Bunlar, Kızılordu ile sendikalardır. Gizli polis G.P.U. manevralariyle onun yapmış olduğu şöhreti yok etmektedir. Onun meşkûk harekâtından sukûtu hayale uğramış olan taraftarları, tedbirli bir hareketle dağılmaktadır. Hastalanan Trotzky, Moskova'yı terkeder. 1926'nın Mayıs'ında Berlin'de bir hastahanededir: İngiltere'deki umumî grev ve Polonya'da Pilsudsky'nin yaptığı hükûmet darbesi ateşini arttırmıştır. Rusya'ya dönmesi lâzımdır. Mücadeleden vazgeçmemesi gerekmektedir.

«Herşey kaybolmadan, hiçbir şey kaybedilmemiştir.» Gizli polis G.P.U.'nun kurucusu zâlim ve müteassıp Djerjinski, Merkezî Komitenin bir toplantısında Trotzky aleyhine şiddetli bir konuşma yaparken, bir kalb krizinden ölür. Artık Zinovieff'le Kameneff, Stalin'e karşı bir

ittifak kurmuşlardır. Böylece Trokya dağılmış, hakikî hisler ortaya çıkmıştır. Lenin'in mumyasının üç resmî bekçisi arasında mücadele artık alenîdir. Stalin, yardımına, gizli polis G.P.U'nun başına Djerjinski'nin halefi olarak geçen Menjinski'yi çağırır: Kameneff ve Zinovieff, Stalin'e karşı, eskidenberi onunla birlik olarak mücadele ettikleri Trotzky'le birleşirler. Kremlin etrafında isyan denizi kabarmaktadır.

★

Stalin'le mücadelesine başladığı zaman, Trotzky,İngiltere'yi bahis mevzuu ederek, ihtilâllerin şiddetle yapılmadığını söylemektedir: «Bunlara makûl bir gidiş yolu çizilse, diyor, belki de şiddeti atlatmak da kaabil olabilir.» Haddizatında, ihtilâl niyetlerine makûl bir hareket hattı çizen ve modern başkaldırma taktiğine prensip ve kaideler koyan bizzat Trotzky'dir. Onun verdiği bu dersten istifade etmesini bilen Stalin de, Avrupa'nın burjuva hükûmetlerine, bir komünist ayaklanmasından korunmak çarelerini, Devlet'i kurtarma şekillerini ve imkânlarını göstermiştir.

Avrupa'nın en iyi teşkilâtlanmış ve emniyette iki devleti olan İsviçre ve Hollanda'da asayiş, sadece bir politika hâdisesi veya devlet mekanizmasının bir icabı değil, miletin tabiî bir karakteristiğidir. İşte, bu devletler dahi, komünist ayaklanma taktiği karşısında, Kerensky Rusya'sından daha ziyade mâniler arzetmez. Bu kadar tezatlı bir iddiada bulunmak için hangi müşhedeye dayanmak lâzımdır? Bunun izahı sadece şudur

Modern bir hükûmet darbesi, sadece ve sadece teknik olan bir meseledir. Trotzky, ayaklanmanın bir makine olduğunu söyler: Bunu harekete getirebilmek için teknik elemana ihtiyaç vardır. Bunu durduracak da gene sadece teknisyenlerdir. Bu makinenin harekete geçi-

rilmesi memleketin sosyal, siyasî ve iktisadî meseleleriyle ilgili değildir. Ayaklanma kitlelerle yapılmaz, aksine bu, herşeye hazır, ayaklanma tekniğinde antrenmanı olan ve sür'atle devletin teknik ve hayatî merkezlerini vurabilecek bir avuç insanla kabildir. İhtisas sahibi olmuş, teknisyen, elektrikçi, telgrafçı, radyo telgrafçı gibi kimselerden teşekkül edecek olan bu hücum kıt'asını «Mühendisler» in, yâni devletin teknik faaliyetini bilen teknisyenlerin idare etmesi lâzımdır.

1923'te yapılan bir Komintern toplantısında, Radek, her memlekette devleti ele geçirecek birliklerin kurulmasını teklif etmişti. Onun noktai nazarına göre, iyi tâlim ve terbiye görmüş bin kişi, Avrupa'nın her hangi bir memleketinde, meselâ Almanya'da, yahut İsviçre'de, veya İngiltere'de iktidarı hemen ele geçirebilir.

Radek, başka memleketlerdeki komünistlerin ihtilâlci vasıflarına kat'îyen inanmıyordu. Üçüncü Enternasyonalin metodları ve insanları hakkında serdettiği tenkidler meşhurdur. En çok tenkid ettikleri arasına, Rosa Luxemburg ve Liebknecht'in hatıralarında yerleştirmekten çekinmemişti. 1920'de, Trotzky'nin Polonya'ya karşı girişmiş olduğu taarruzda, Kızılordu Vistül nehrine yaklaşır, Kremlin her an Varşova'nın düştüğü haberini almağı beklerken, bu umumî nikbin havaya girmeyen tek insan, Radek olmuştur. Trotzky'nin zaferi bilhassa Polonyalı komünistlerin yardımına bağlıydı. Lenin gözleri kapalı bir imanla, Kızılordunun Vistül'e varışıyla, Varşova'da bir proleter ayaklanması olacağına inanıyordu. Radek: «Polonyalı komünistlere inanmamak lâzım, diyordu, bunlar komünisttir, ihtilâlci değil.»

Bir müddet sonra, Lenin, Çlara Zetkin'e şunları söyleyecektir: «Radek, olup bitecek olanı önceden gördü Bizi de ikaz etti. Ben, onu «bozguncu» olmakla itham etmiştim. Onun, hepimizden daha iyi, Rusya dışı devlet-

lerini tanıdığını, bilhassa batı memleketlerini bildiğini itiraf etmeliyim.»

Fakat Radek'in teklifi, Lenin'in ve bütün Merkezî Komitenin itirazlariyle karşılanmıştır. Lenin: «Eğer biz, diyordu, başka memleketlerdeki komünistlerin iktidarı ele almalarını temin etmek istiyorsak, Avrupa'da, bizim 1917 de içinde bulunduğumuz şartların aynını yaratmakla mükellefiz.» Kendi stratejisine sâdık olan Lenin, Polonya'da almış oldukları dersi unutuyordu. Aralarından, sadece Trotzky, Radek'in tezine taraftar oldu. O, hattâ Moskova'da bir mektep açarak, dış memleketlerdeki komünistlere hükûmet darbesi tekniğini öğretme yoluna gidilmesini dahi teklif etti. Bilâhare burada okuyanlar hususî birer iktidar alma birliği haline getirebilirdi. Bu fikir bilâhare, Hitler tarafından da benimsenmiş ve bu zat, Münih'te hücum kıtalarına bu neviden bir mektep açmak yoluna gitmiştir. Trotzky: «Berlinli işçiler arasından toparlanmış bin kişilik bir kuvvet ile bunların yanına koyacağım bazı Rus komünistleriyle harekete geçişimden yirmi dört saat sonra, Berlin elimizde olacaktır.» demiştir. Halkın heyecanına, proleter kitlelerin ayaklanma hâdisesine iştirâkine hiçbir ehemiyet vermiyordu. «Silâhlı halk kitlelerinin bu işe iştirâki lüzumlu olabilir ama, ancak bir karşı ihtilâli defetmek için.» Ayrıca, Alman komünislerinin polis ve ordu arafından kolayca «alaşağı» edileceğini ilâve ediyordu. Çünkü onlar 1917 Ekim'indeki taktiği tatbik etmesini bilemezlerdi. Trotzky ile Radek, hattâ Berlin'de yapılması kararlaştırılmış olan bir hükûmet darbesi teşebbüsünü durdurmuşlardı. Mayıs 1926'da, Alman başşehrine bir gırtlak ameliyatı yaptırmak üzere gelmiş bulunan Trotzky, bir hükûmet darbesi hazırlamak üzere oraya gelmekle itham edilmişti. İngiltere'deki umumî grevin ilânı ve Pilsudsky'nin Polonya'daki hükûmet darbesi, onun ateşini yükseltmiş ve alelacele Moskova'ya dön-

mesini intaç etmişti. Bu, büyük Ekim günlerinin, Trotzky'yi bir bomba haline getiren ateşlerinden biriydi. Sararmış ve ateşli bir halde, Trotzky, Moskova'ya Stalin'i devirip, Devleti ele geçirmeğe geliyordu.

Fakat, Stalin 1917 Ekim'inde istifa etmesini bilmiştir. Gizli polis G.P.U.'nun yeni şefi Menjinski ile anlaşarak, devleti korumak için yeni bir birlik kurmuştur. Bu hususî birliğin kumanda merkezi, G.P.U.'nun merkezi olan Liubyanka sarayına yerleşmiştir. Buna gireceklerin seçimini bizzat Menjinski yapmakta ve bilhassa güvenilir demiryolcu, mekanikler, elektrikçiler, telgrafçılar arasından bunları seçmektedir. Sadece el bombası ve tabanca taşıyan bu işçiler, bilhassa rahatsız edilmemek için bu şekilde teçhiz edilmişlerdir. Bu hususî birlik, onar kişilik yüz ekipten müteşekkildir. Her manganın hafif bir mitralyözü var. Motosiklet üstündeki ekipler birlik mangalarının Liubyanka ile irtibatını temin etmektedir. Yeni teşkilâtın başında bulunan Menjinski, Moskovayı on ayrı kısma ayırmıştır: Liubyanka'da toplanan bir merkez, her mıntıkayı diğerlerine telefonla bağlamaktadır. Bunlardan haberdar olan sadece Menjinski ve hatları çeken telefon işçileridir. Böylece Moskova'nın bütün hayatiyet merkezleri telefon hattıyla Liubyanka'ya bağlanmıştır. Her mıntıkanın stratejik mevkiinde bulunmakta olan evlere, hücrelere taksim edilmiştir. Bunlar, kontrol, müşahede ve muvakavemet merkezleridir. Teşkilâtın zincirinin halkaları, sinir sistemidir.

Bu hususî birliğin cüz'ü tamı ekiptir. Her ekip kendisine tevdi edilen sahada, diğerlerinden ayrı olarak hareket edebilir. Her ferd, ekibinin ve o mıntakadaki diğer dokuz ekibin vazifelerini bilmek mecburiyetindedir. Menjinski'nin tâbiriyle bu teşkilât «gizli ve görünmez» dir. Ona mensup kimselerin üniforması yahut herhangi bir işareti yoktur. Onları kimse tanımamaktadır. Teşki-

lâta girişleri dahi gizlidir. Teknik ve askerî bilgiden gayrı bir de politik terbiye almaktadırlar. İhtilâlin bilinen ve bilinmeyen düşmanlarına, yahudilere ve Trotzky'ye karşı onların kin beslemeleri temin edilmektedir. Burası Trotzky usulüne göre hükûmet darbelerini önlemeyi öğreten bir okuldan ziyade, bir yahudi düşmanlığı yuvasıdır. Gerek Rusya'da, gerekse de Avrupa'da Stalin'in yahudi düşmanlığının menşei hakkında çok şeyler söylendi. Bâzıları, bunu politika icabı olarak köylülere verilen bir tâviz saymışlardır. Diğerleri ise, Stalin'in Trotzky, Kamennef, Zinovieff gibi üçü de Yahudi olan kimselerle mücadelesinin tabiî bir neticesi olarak kabul etmektedirler. Stalin'i kanunsuz hareket etmekle suçlandıranlar (çünki Bolşevik Rusya'da Yahudi aleyhtarlığı karşı ihtilâl hareketi olarak kabul edilmiş ve şiddetle cezalandırılması gereken bir suç telâkki edilmiştir) Stalin'in Yahudi aleyhtarlığının devleti koruma sistemi içinde bir unsur olarak mütalâa edilmek gerektiğini unutmuşlardır. Bu, Yahudi aleyhtarlığı, Stalin'in, Trotzky'nın hükûmet darbesi teşebbüsüne karşı kullandığı taktiklerden biridir.

Ekim 1917 ihtilâlinden tam on yıl sonra, Stalin'in Trotzky, Zinovieff ve Kameneff gibi üç Yahudiye olan düşmanlığı, son Çarlık başbakanlarından Stolypin'in devletin Yahudi düşmanlığı'na dönüşünü mâzur gösteremez. Haddızatında, ne dinî taassup ve ne de an'anevi icaplarda Stalin'in Yahudi düşmanlığının mebdeini aramak doğru olmaz: Trotzky'nin partizanlarından en kıymetlilerini yenmek için bir zarurettir bu. Menjinski, Trotzky, Kameneff ve Zinovieff'in taraftarlarından en tehlikelilerinin Yahudi oldularını müşahede etmiştir. Kızılordudaki, sendikalardaki, Moskova Sovyetindeki —ki, Kameneff burada ekseriyeti elde tutmaktadır— tamamiyle Zinovieff taraftarı olan Leningrad Sovyetindeki Yahudiler Trotzky taraftarıdır. Stalin'e karşı olan muhalefetin asabî

sistemini Yahudiler teşkil etmektedir. Trotzky, Kameneff ve Zinovieff'den Orduyu, sendikaları, Moskova'daki ve Leningrad'daki işçileri ayırabilmek için, eski, an'anevî Yahudi düşmanlığını hortlatmak, Rus milletinin Yahudilere karşı olan insiyakını uyandırmak kâfidir. «Devamlı İhtilâl»'e karşı mücadelesinde, Stalin, KULAK denilen küçük arazi sahiplerinin, küçük burjuva egoizmi ile, ecdadından tevarüs etmiş olduğu an'anevî Yahudi düşmanlığını bu kini aynen hıfzeden köylü kitlelerinin cehaletine istinat ettirmektedir. Böylece, Yahudi aleyhtarlığı vasıtasiyle, Trotzky'ciliğe karşı, işçilerden, askerlerden ve köylülerden müteşekkil bir müşterek cephe kurmak emelindedir. Trotzky'nin iktidarı elde etmek için kurmak üzere bulunduğu gizli teşkilâtın âzalarını tevkif etmekle, Menjinski, mükemmel olarak kendini göstermektedir. Gördüğü her Yahudi de bir şüpheli, bir catilinaire bulmakta ve ona göre eziyet etmektedir. Trotzky partisine karşı olan mücadele, bu şekilde, tam Yahudi aleyhtarı bir devlet hareketi mahiyetini almaktadır. Yahudiler, ordudan, sendikalardan, devlet ve partideki memuriyetlerinden, endüstri ve ticaret tröstleri hizmetinden sistemli olarak çıkarılmaktadırlar. Bütün politik, ekonomik ve idarî makinelere yayılmış bulunan Trotzky'nin Partisi böylece yavaş yavaş çözülmeğe, başlamaktadır.

Avrupa'nın muhtelif memleketlerinden, Üçüncü Enternasyonalin çeşitli kısımlarına mensup kimseler Moskova'ya geleceklerdir. Trotzki, Kerensky'ye karşı kazanılan zaferin 10. yıldönümünü Stalin üzerinde bir galibiyetle tes'id etmek istemektedir. Avrupa'nın bütün memleketlerindeki işçi sınıfları mümessillerine, proleter ihtilâlin, Kremlin'deki küçük burjuvaların elinden iktidarı, aldığını göstermeyi arzulamaktadır. Stalin tebessüm ederek: «Trotzky, kâğıt düzüyor!...» demektedir. O, düşmanının bütün hareketlerini yakından takip etmektedir.

Bolşevizmin ihtilâlci mefhumuna sâdık kalmış bin kadar işçi ve asker, büyük gün için hazırdırlar. Teknisyenlerin ve mütehassıs işçilerin, «**Görünmeyen manevralar**» da antrenman yaptıkları bir gerçektir. Menjinski tarafından teşkil edilen devleti müdafaa edecek hususî ekiplerdeki adamlar, etraflarında Trotzky'nin ayaklanma makinesinin mevcudiyetini hissetmektedirler: Binlerce işaret, onlara tehlikenin yaklaştığını anlatmaktadır. Menjinski, bütün kuvvetiyle düşmanın manevralarını suya düşürmek istemektedir, fakat, elektrik, telefon, telgraf merkezlerindeki sabotaj hareketleri günden güne artmaktadır. Trotzky'nin ajanları her tarafa nüfûz ediyor, teknik teşkilâtın mekanizmasını yokluyor, en nazik unsurların kısmî felcini temin ediyorlar. Bunlar, öncülerin hafif çarpışmalarıdır. Menjinski'nin hususî birliğine mensup kimseler, Devletin sinir sisteminin çalışmasına nezaret ediyorlar, bu makinenin hassasiyetini tesbit ediyorlar. Mukavemet dereceleri ve reaksiyonları ölçülüyor. Menjinski, gecikmeden Trotzky'yi tevkif etmek istemektedir, fakat Stalin buna mümanaat etmektedir. İhtilâlin onuncu yıldönümü arefesinde, Trotzky'nin tevkifi, kitleler üstünde kötü bir tesir icra edecek ve üstelik Avrupa memleketlerinden gelen bütün delegeler tarafından da yadırganacaktır. Bu durumda, Trotzky'nin devleti ele geçirme zamanı da mükemmel seçilmiş sayılabilir. İyi bir tâbiyeci sıfatıyla o ortalıktadır. Bir tiran halinde görünmek istemeyen Stalin, kendisini tevkife cür'et edemeyecektir. «**Eğer, buna cür'et etse bile,** diye düşünmektedir, **geç olacak, onuncu yıldönümünün şenlik ışıkları söndürülmüş bulunacak ve Stalin de artık iktidarda olmayacaktır.**»

Ayaklanma hareketi, devlet makinesinin teknik organlarının işgali, Halk Komiserleri, Merkezî Komite âzaları partideki tasfiye heyeti azâlarının tevkifiyle başlayacaktı.

Fakat, Menjinski, darbeyi çevirmiştir. Trotzky'nin kızıl birlikleri evleri bomboş bulmuştur. Stalin'in grubunun bütün ileri gelenleri Kremlin'e sığınmışlardır. Stalin, burada, soğukkanlı ve sabırlı bir halde ayaklanma teknisyenleri ile Menjinsky'nin muhafız alayı arasındaki çarpışmaların neticesini beklemektedir. 7 Kasım 1927'deyiz. Moskova, baştan aşağı kızıllara bürünmüştür. Avrupa'nın muhtelif memleketlerinden gelen delegelerin kaldığı Metropol ve Savoy otellerinin önünden Sovyetler Birliği Federatif Cumhuriyetlerinin her köşesinden ve Asya'dan gelen delegeler resmi geçit yapmaktadırlar. Kızıl Meydanda, Kremlin'in duvarları önünde, binlerce ve binlerce bayrak Lenin'in kabrinin önünü süslemektedir. Meydanın dibinde, Wassili Blajenni Kilisesine doğru, Budyeni'nin süvarileri sıralanmış, Tukaçevski'nin piyadesi yer almıştır. Bütün bu askerler 1918, 1919, 1920 ve 1921 gazileridir. Trotzki'nin sivil harbin bütün safhalarında zafere götürdüğü askerlerdir bunlar. Harp Komiseri Voroşiloff, Sovyet Rusya askerî birliklerini teftiş ederken, Kızılordu'nun kurucusu Trotzky, bin adamıyla iktidarı ele geçirmek üzere harekete geçmiştir.

Menjinski tedbirlerini almıştır. Onun tâbiyesi de, müesseseleri dışarıdan büyük kuvvetlerle müdafaa etmek şeklinde değil, aksine içeriden bir avuç insanla korumak şeklindedir. Trotzky'nin görünmez hücumuna, o görünmez bir mukavemetle karşı koymaktadır. Kremlin'i, Halk Komiserliklerini, endüstri ve maden tröstlerini, sendikalarını ve idarî müesseseleri korumak için, kuvvetleri dağıtmak gibi bir hatâya düşmüyor. G.P.U. Teşkilâtının kuvvetleri politik ve idarî müesseseleri gözetlerken, hususî muhafız birliği de devletin teknik müesseselerini kontrolü altına almış bulunuyorlardı. Trotzky, Menjinski'nin tâbiyesinin bu olabileceğini hesaplamamıştı: Düşmanlarının, kendisinin 1917 Ekim'indeki

taktiğini benimseyerek buna göre tertibat almış olduklarını çok geç anlamıştır. Kendisine, telefon, telgraf ve demiryolu merkezlerindeki teşebbüslerin suya düştüğü, hâdiselerin beklenmedik bir şekilde cereyan ettiği haber verilince, Trotzky, derhal ayaklanma teşkilâtının bir mukavemet mekanizmasına çarptığını, bunun bir polis teşkilâtı olamıyacağını anlamıştır. Fakat gene de hakikî durumun ne olabileceğini idrâk edememiştir. Nihayet, elektrik santraline karşı harekâtın da suya düştüğünü haber alınca, plânını tamamiyle terkederek, birden devletin politik ve idarî müesseselerine karşı harekete geçmeğe karar verir.

Düşmanın beklenmeyen şiddetteki tepkisiyle yenilen ve dağıtılan hücum kıtalarına artık güvenemediğinden, tâbiyesini terkederek, bütün gayretini bir umumî ayaklanmaya verir.

Moskova'daki proleter yığınlarına hitaben yayınladığı beyannameden, bir kaç bin öğrenci ve işçiden gayri kimse haberdar olmaz. Kızıl meydanda Lenin'in kabri önünde, muazzam bir kalabalık Stalin'in hükûmet âzalarının ve yabancı mümessillerin etrafını çevrelerken, Trotzky'nin taraftarları Üniversite amfiteatr'ına hücum ederek, bir polis birliğinin hücumunu defettikten sonra, Kızıl Meydana doğru yürümeğe başlamıştır. Kafile talebe ve işçilerden müteşekkildir. Trotzky'nin bu tutumu çok tenkide uğradı. Onun yaptığı bu iş macera olarak vasıflandırılır. Hattâ onun halka bu şekilde müracaatı, bu sokak karışıklıklarına tenezzül etmesi, «Delice bir teşebbüs» olarak vasıflandırılmaktadır. Ayaklanma, daha doğrusu hükûmet darbesi teşebbüsünün suya düşmesinden sonra, Trotzky âdeta hüviyetini kaybetmiş bir insan halindedir. Hayatının karar anlarında daima hesaplı - kitaplı, şûurlu olmuş hayalhanesini bir intizama sokabilmiş, ihtiraslarının şiddetini kelbîlikle yatıştırmış olan bu

soğuk kanlı adamın, vaziyetin kontrolünü kaybederek ümitsizliğin sarhoşluğuyla kendini muhteris tabiatına terkedip, Stalin'i kargaşalıkla devirme gibi mânâsız bir teşebbüse girişivermesi çok gariptir. Belki de bu hali partinin kaybedildiğini hissetmiş, kitlelerin artık kendisini takip etmediğinin ve kendisine sâdık kalmış bulunanların ne kadar az olduğunun farkına varmış bir insanın, şaşkınca bir hareketidir. Sadece kendisine güvenebileceğini anlamış, fakat «herşey bitmeden, hiç bir şeyin bitmediği» ne dair düşüncesinden de vazgeçmemiştir. Bu yüzden hakkında neler söylenmemiştir. ! Meselâ onun o hazin kabirdeki cam tabutundan Lenin'in mumyasını çıkaracak gibi cür'etin ötesine geçen bir teşebbüste bulunacağı, halkı bu mumyanın etrafına çağırıp, ihtilâlin putunu Stalin'in tiranlığını yenme bahsinde bir bayrak yapacağından bahsedilmiştir. Bu karanlık efsanenin ayrıca ihtişamı da olduğunu söylemeliyiz.

Belki de Lenin'in mumyasını ele geçirmek fikri bir ân, etrafında halkın nârâları ve önüne geçtiği talebe ve işçi birliğiyle Kızıl Meydana doğru ilerlerken ateşli muhayyilesinden geçmiştir. Kızıl Meydan, asker, halk ve güneşte parlayan binlerce süngüyle doludur.

İlk çarpışmada, Trotzky'nin taraftarları geri çekilip dağılır. Trotzky etrafına bakmaktadır. Yahudiler, silâhlı ayaklanma, göğüs göğüse çarpışma, ayaklanma için yaratılmış kimseler değildir. Bu karışıklığın içinde ayakta kalıp mevkiini muhafaza eden tek Yahudi, bizzat Trotzky'dir. Büyük âsi, Bolşevik ihtilâlinin Catilina'sı, Trotzky: «Bir asker, ihtar mahiyetinde arabama ateş etti. Onun elini idare eden birisi vardı. Görebilecekler gördüler, bu 7 Kasımdı. Bu, Fransız İhtilâlinin Moskova sokaklarındaki bir tecrübesiydi.» demektedir.

Trotzky, sürgünün hüznü içinde, Avrupa proleterlerinin, kendi hâdiselerinden bir ders çıkaracağını um-

maktadır. Onun unuttuğu şey çok mühimdir: Bu tecrübelerden bilhassa burjuva Avrupa gereken dersi alacaktır.

İşte bu şekilde 1917'de Rusya'yı an'anesinden, meşru hükûmetinden eden ve onu Lenin usulleri içinde Marx ideolojisinin çemberi içine sokan adam, dünyaya yeni bir darbei hükûmet usulü getirmiş, bunu mükemmeleştirmiş, fakat ona karşı korunma usullerini Merkezî Komitede en büyük düşmanı Stalin'e öğretmiştir.

Stalin'in soğukkanlılığı, olan hâdiselerden icap eden dersi alması, bu ateşli adamı yenmesine kâfi gelmiştir. Trotzky, modern zamanların Catilina'sı, bolşevik hükûmeti darbesinin mimarıdır. Kendisine inanmamış olan Lenin'in hayretini gördüğü gün, ona rakip olamıyacağını fakat mükemmel bir halef haline gelebileceğini düşünmüştür.

Trotzky'nin hükûmet darbesi usulü ondan sonra vukubulan hükûmet darbelerinin çoğunun temelini teşkil etmiş, son zamanlarda, Cenubî Amerika'da, Yakın Şark'ta Balkan meleketlerinde vukubulmş harekâtın herbirinde, onun parmak izini, damgasını bulmak kabil olmuştur.

Trotzky, hükûmeti, zorla, silâh kuvvetiyle, millet iradesi dışında ele geçirme usulünün modern bir yaratıcısıdır. En çok sakınılacak hükûmet darbesi Trotzky üslûbunda olanıdır. Hürriyet taraftarı, hür yaşamak isteyen milletlerin hükûmetleri, bu tekniğe karşı kendi tekniklerini bir ân evvel hazırlamak mecburiyetindedir. Ancak, ondan sonradır ki emniyet içinde oturmak hakkına sahiptirler.

VARŞOVA'DA ASAYİŞ BERKEMAL:

POLONYA TECRÜBESİ

Versailles'daki Yüksek Harp Şûrasında bir kaç ay geçirdikten sonra, 1919 yılının Ekim ayında İtalya'nın Varşova Elçiliğine diplomatik ataşe olarak tâyin olundum. Böylece, bir çok keerler Pilsudzk'ye yaklaşmak fırsatını buldum. Bu vaziyet sonunda, onun mantığından ziyade hayali ve hislerinin tesiriyle hareket ettiğinin farkına vardım. Muhteristen ziyade mağrur, zekâdan fazla iradeden nasipli bir yaratılışta olduğunu anladım Bütün Litvanya'lı lehliler gibi kendini deli ve inatçı olarak takdim etmekten çekinmezdi.

Plutarque veya Makyavel'e karşı sempati duymasını temin eden şey hayatının hikâyesi değildir. Onun ihtilâlci şahsiyeti beni, sulh konferansında rastlamış olduğum büyük muhafazakârlardan Wilson, Clemenceau, Lloyd George veya Foch'tan çok daha az ilgilendiriyordu. İhtilâlci Pilsudzki, bana, ahlâkî hasletlerden tamamiyle mahrum bir insan olan ve aynı zamanda hararetle 1919 Avrupası milletleri arasında sulh ve adaletten bahsedebilen, en mürai ihtilâlci sayılabilecek Stambulinski'den bile, çok daha seviyesiz göründü.

Varşova'da, Belvedere'deki malikânesinde, kendisine ilk defa rastladığım zaman, onun hal ve etvarı beni hayretlere sevketmişti. Şahsında, milletinin ve zamanının an'anevi ve medenî haddi içinde, en cür'etkâr hamleleri düşünebilen ve bunları yapmakla meşgul olan bir burjuva ihtilâlciyi görmek kaabildi. Kanun dışına çıkmadan, hürmet ettiği bir nizama karşı gelmek amacındaydı. Haddizatında, 1926 hükûmet darbesinden evvel de sonra da, Pilsudzki, Avusturya İmparatoriçesi Marie Therese'in bir zamanlar takip ettiği Polonya siyasetinden düstûrundan

hiç bir zaman uzaklaşmamıştı: «**Namuskârlığın zahirini daima koruyarak, Prusyavarî hareket etmek...**»

Pilsudzki'nin, Marie Therese'in düsturunu benimsemesini ve devamlı olarak meşruiyetin zevahirini kurtarmakla meşgûl olmasını yadırgamamak gerekmektedir. Bir çok ihtilâlcinin müşterek bir meşgalesi olan bu meşruiyet zevahirinin korunma endişesi, Pilsudzki'nin sadece siyasî olmayan bir san'atın kaidelerine göre bir hükûmet darbesini idrâk ve icra etmekteki aczini tam olarak göstermektedir. (1920 de, bu âyan beyan görülmüştür.) Her san'atın tekniği vardır. Darbe-i Hükûmet San'atını büyük ihtilâlciler tam olarak bilmez. Catilina, Cromwell, Robespierre ve Napoleon, hattâ Lenin hükûmet darbesine vakıftır, fakat tekniğinden bihaberdir. 18 Aralık harekâtının Nopoleon'u ile General Boulangr arasında sadece Lucien Bonaparte vardır.

1919 sonbaharının başlangıcında, bütün Polonya milletinin gözünde, Pilsudzki, Cumhuriyetin kaderini elinde tutabilecek yegâne adamdı. O zamanlar Cumhurreisiydi ama, eline tevdi edilmiş olan iktidar geçiciydi. Bu kudret ona, Ocak'ta seçilecek Meclisin çıkaracağı Anayasa'ya kadar verilmiş bulunuyordu. Gerçekte, siyasî partilerin oyunları ve şahsî ihtiraslar Devlet Reisinin otoritesini vâhim şekilde hudutlandırıyordu. Kurucu Meclis karşısında, Pilsudzki, tıpkı Cromwell'in 1 Eylûl 1654 de Parlâmento karşısındaki halinde bulunuyordu. Efkârı umumiye, iktidarın bütün mesuliyetini üstüne alarak bu geçici Meclisi dağıtmasını boş yere ondan bekliyordu. Bu nevi bir diktatör, aynı zamanda hem kaba, hem de yumuşak, âsî fakat çok dikkatli, halkın gözünde bitaraf görünmeğe kaygulu, palaskasına kadar sosyalist bir ihtilâlci general çeşidi; palaskadan yukarısı da, Sovyetler Rusya'sına karşı savaş ile bir sivil harp arasında karar veremeyen bir mürteci, her hafta bir hükûmet darbesi yapmakla tehdit

eden ve henüz doğmamış olan bir Anayasa ile seçilmeyi en üst düşünce olarak tutabilen bir adam, efkârı umumiyeyi hem şaşırtıyor ve hem de endişelendiriyordu.

Sadece sosyalistler değil, aynı zamanda sağcılar da, bir yıldanberi bütün imkânları elinde tutan ve onlardan kat'iyen faydalanmayan bu adama hayretle bakıyordu. Kat'i olarak memleketin içinde bulunduğu siyasî ve iktisadî lâbirentten kurtulma bahsinde en ufak bir harekette bulunmayan, Cumhuriyeti kurtarmak veya batırmak için en cılız bir harekâta tevessül etmeyen, Başvekil Paderewski ile entrika yarışmasına girişerek, Polonya Krallarının yazlık sarayında yan gelen bu adam, hakikaten gariptir.

Parlâmento münakaşalarında ve partilerin çıkışlarında devamlı olarak adının kullanılması Devlet Reisinin itibarını gün geçtikçe düşürüyor. Dış ve iç tehlikeler karşısında, Pilsudzki'nin ihtiyar etmiş olduğu izahı gayri kabil âtıl vaziyet, eski komplo ve sürgün arkadaşlarının yâni sosyalistlerin itimadını sarsıyordu. Ocak 1919 da Prens Sapieha'nın fisayko ile neticelenen hükûmet darbesi teşebbüsünden sonra, Polonya'daki asiller sınıfı, iktidarın bir şiddet neticesinde ele geçirilmesi fikrinden ayrılmış bulunuyorlardı. Fakat kısa bir müddet sonra, eski ihtiraslarına dönen bu adamlar, Pilsudzki'nin, halk hürriyetini sağ cenahın bazı teşebbüslerine karşı koruyamayacak halde olduğuna kanaat getiriyordu.

Kendisi gibi Litvanyalı olan Prens Sapieha'ya karşı Pilsudzki hiç bir zaman kin beslememiştir. Prens Sapieha, çok zarif hareketleri olan bir büyük asilzadeydi. O, bu zerafetini nikbin mürailiğe kadar götürebiliyordu. İngiltere'de okuyup ta, ikinci bir tabiat gibi, her yabancının benimsediği, o fütursuz hür İngiliz zerafeti içindeydi. Prens Sapieha, Pilsudzki'nin şüphesini veya kıskançlığını tahrik edecek bir kimse değildi. Hükûmet darbesi te-

şebbüsü o kadar çocukça ve o kadar sersemce tertip edilmiş bir şeydi ki, o hareket hiç bir zaman Pilsudzki'ye en ufak bir endişe dahi vermedi. Asî olduğu kadar müdebbir ve Polonya aristokrasisi hakkındaki hor görürlüğünü lâkaydiye kadar götüren Pilsudzki, Sapieha'dan, intikamını, onu, Londra'ya elçi tâyin etmekle aldı: Cambridge'de okumuş olan asî, tahsilini tamamlamak üzere İngiltere'ye dönüyordu.

Parlâmento anarşisinin Polonya'yı götürdüğü tehlikeli durumdan endişe edenler, sadece sağcılar değildi. Hükûmeti şiddet yoluyla ele geçirmek isteyenler sadece onlar değildi. Fransa cephesinde kahramanca döğüştükten sonra memleketine birliklerinin başında dönmüş olan General Josef Haller, bir köşeye çekilmiş, bekliyordu. Pilsudzki'nin rakibi olan bu zat, onun halefi olmağı kuruyordu. Harpte bir kolunu ve bir gözünü kaybetmiş olduğundan Polonya'lıların Nelson'a benzetmekte oldukları İngiliz misyonu şefi General Carton de Wiart, Pilsudzki'nin Haller'den çekinmesi icabettiğini söylüyordu. Çünkü o da Taleyrand gibi, topaldı.

★

Öbür taraftan, dahilî vaziyet günden güne kötüye gidiyordu. Paderewski'nin iktidardan düşüşünden sonra Başvekil olan Skulski, idarî ve siyasî kargaşalığa, partilerin taleplerine ve gizlice hazırlanan hâdiselere karşı koyabilecek bir kimse değildi. Mart ayı sonuna doğru, Varşova'da yapılan bir harp şûrası toplantısında, General Haller, Pilsudzki'nin askerî plânlarına açıkça ve kat'î olarak vaziyet aldı. Kief'in alınması kararlaştırılınca, taşraya çekilerek stratejik münakaşalar mazeretiyle pek de ifade edemeyecek bir halde orada oturmağa başladı.

26 Nisan 1920 de, Polonya Ordusu, Ukrayna hududundan içeri girerek, 8 Mayıs günü Kief'e vasıl oluyordu. Pil-

sudzki'nin bu kolay zaferleri, bütün Polonya'da muazzam bir tezahürata vesile oldu.

18 Mayıs günü, Varşova halkı bu fatihi canü gönülden karşılıyor, dalkavuklar da onu tarihin en muzaffer kumandanları arasında gösteriyordu. Bununla beraber, Trotzky tarafından idare edilen Kızılordu tekrar hücuma geçiyor ve bir kaç gün sonra Budyenni'nin süvarileri tekrar Kief'e giriyorlardı. Bu âni haber, korku ve âsayişsizlik, partilerin öfkelerini tekrar tahrik etti, muhterisler gene ortaya çıktılar. Başvekil Sulski iktidarı Grabski'ye devrediyor ve Hariciye Vekili Patek de, eski kazan kaldırıcılardan Prens Sapieha tarafından istihlâf ediliyordu. Eski âsî, İngiltereden liberalizme tıka basa doymuş bir halde dönüyordu. Kızıl istilâya karşı bütün millet silâhlanarak karşı koydu. Pilsudzki'nin rakibi Haller bile gönüllü birliğiyle, hor gördüğü düşmanının imdadına koştu. Bu arada, karışıklık çıkarmak isteyen zümreler de haddinden fazla zarara sebep oluyordu. Onların kopardıkları gürültü, Budyeni süvarilerinin nal seslerini Polonya'ya doğru intikal ettiriyordu. Ağustosun başında, Trotzky kuvvetleri Varşova kapılarındaydı. Haber almak üzere sokaklara fırlayan endişeli kitleler arasında, firarî grupları, mülteci yığınları ve kaçak köylüler görünmekteydi ve herkes harp gürültülerinin daha da yaklaşmakta olduğunu korkuyla sezinlemekteydi. Yeni Başvekil Grabski'de düştü, yerine sağcıların kat'iyen hazmetmedikleri Witos geçti ve bir iç mütareke temin edinceye kadar akla-karayı seçti. Yeni Başvekil, aynı zamanda bir de sivil mukavemet imkânı hazırlamağa çalışıyordu. İşçi mahallelerinde Nalewski mıntakasında, yâni Varşova'nın Yahudi mahallesinde 300.00 Yahudi kulaklarını savaş meydanlarına uzatmıştı. İhtilâl savaşı ortalığa sinmiş vaziyetteydi. Meclis salonlarında, Vekâletler kalemi mahsus odalarında, banka ve gazeteler idarehanelerinde, kahvehanelerde, kışlalarda, en garip söylentiler dolaşmaktaydı.

Bolşevik taarruzunu durdurmak için Witos'un Berlin' deki talebinin müspet karşılandığı ve Alman birliklerinin müdafaa için gelecekleri haber veriliyordu. Daha sonra, Parlâmentoya verilen bir takrir neticesinde, Almanya ile böyle bir müzakereye girişildiği, fakat Witos'un bu müzakerelere Pilsudzki'nin muvaffakatıyle giriştiği ortaya çıktı. Bu müzakerelerle General Weygand'ın gelişi arasında bir irtibat kuruluyordu.

Onun gelişinde çifte bir keramet müşahede ediliyordu: Hem Witos'a itimatsızlık ve hem de Pilsudzki'nin itibardan düşüşü. Fransız politikasına abanmış olan sağcılar, Witos'u iki yüzlülük ve kabiliyetsizlikle suçlandırarak, kuvvetli bir hükûmet istiyorlardı. Gürültü koparan grupları sükûnete sevketmekten âciz olan Witos, mesuliyeti kâh sola ve kâh sağa yüklüyor, gayri ihtiyarî, durumu daha da vahimleştiriyordu.

Düşman kapıdaydı: Açlık ve isyan da Varşova'nın içindeydi. Kenar mahallelerde kafileler dolaşıyor, asîlerin evlerinin, bankaların, palasların bulunduğu şık Krakowskie Przedmiescie'de serseri ve firarîler solgun yüzlerini ve bulanık gözlerini oradaki insanların üstüne çeviriyorlardı.

6 Ağustos günü, bilâhare XI. Pius adıyla Papa olan Kardinal Ratti, kordiplomatiğin duayeni sıfatıyla ve yanında İngiltere, İtalya ve Romanya elçileri olduğu halde, Başbakan Witos'u ziyaretle, kendisinden, âcil olarak, başşehrin tahliyesi ihtimalinde, hükûmetin nereye nakledileceğini öğrenmek istediğini bildirdi. Böyle bir teşebbüsee geçilmesi, bir gün önce Vatikan elçiliğinde yapılan ve uzun süren münakaşalardan sonra kararlaştırılmıştı. Dış memleket müemssillerinden bir çoğu ve bu arada İngiltere Elçisi Sir Horace Rumbold ve Almanya Elçisi Kont Oberndorff, kordiplomatiğin daha emniyette olabileceği bir şehre, meselâ Posen veya Czentova'ya derhal nakle-

dilmesini istediler. En son ihtimale kadar, Varşova'da kalınması fikrini sadece Kardinal Ratti ile İtalya Sefiri Tommasini savunmuştu. Onların bu tutumu, toplantıda, şiddetle tenkid edilmiş Polonya hükûmeti tarafından da vaziyetin yarattığı vehimler içinde muhakeme edilerek Bolşevik işgali altında kalmak gibi gizli bir niyete yorulmuştu. Ve böylece, deniliyordu, Papa'nın mümessili ile Bolşevik Hükûmeti bir temas teminini sağlayacak, kiliseyi ilgilendiren dinî meseleleri görüşebilmek imkânını bulacaktır. Çünkü, Rusya'daki gelişmelerle ilgilenen Kilise, Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde katolik tesirini yayma fırsatını bulacaktı. Onun böyle bir niyeti olduğuna dair de en iyi misâli, ortaya, Rahip Genocchi'nin Ukrayna Papa Mümessilliğine tâyini kadar, Papanın mümessili Kardinal Ratti'nin Leopolis'teki metropolit Andre Szeptickiye yapmakta olduğu âlenî yardım da koymuştu. Haddizatında, Doğu Galiçya'daki Papaya bağlı Ortodoks kilisesi Rusya'nın Katoliklik tarafından fethi için tabiî bir vasıta olarak telâkki edilmiştir. İtalyan Sefiri için ise, bunun o zamanki İtalya Hariciye Vekili Kont Sforza'nın talimatına uyduğu zannediliyor. İç politikanın tesiri altında kalmış olan Kont Sforza'nın, İtalyan sosyalistlerinin taleplerine uygun olarak Sovyetlerle temas temin etmek istediği ileri sürülüyordu. Eğer Bolşevikler Varşova'yı işgal ederlerse, İtalya Sefiri Tommasini, Kont Sforza'yı Bolşeviklerle siyasî temas temin etmek durumuna getirecekti.

Kordiplomatik duayeni Kardinal Ratti'nin müracaatı, Başvekil Witos tarafından oldukça soğuk karşılandı. Bununla beraber, tehlike ânında, Hükûmetin Posen şehrine nakli ve kordiplomatikle müşterek hareketi kararlaştırıldı. 8 Ağustos, yâni iki gün sonra sefaret memurlarının ekserisi, Varşova'yı terkediyordu.

Bolşevik Ordusunun öncüleri Varşova kapılarına dayanmışlardı. Kenar, işçi mahallelerinde ilk kurşun sesleri duyulmaktaydı. Hükûmet darbesinin denenmesi saati gelmişti.

★

Varşova, harabe olmaya namzet bir şehrin tevekkülü içindeydi. Sesleri ve gürültüyü, ağır bir hararet örtüyordu; sokaklara yığılmış kalabalıklar üstüne ağır bir sükûnet çökmüş haldeydi. Zaman zaman, içleri yaralı dolu tramvaylar bu kalabalıkları yararak ilerliyorlardı. Yaralılar başlarını pencerelerde gösteriyor ve yumruklarını sıkarak, küfrediyorlardı. Kaldırımdan kaldırıma, sokaktan sokağa uzanan bir homurtu duyulmaktaydı. Bir Polonya askeri mangasının ortasında, atların ayakları yanında, çuhalar giymiş, kambur, topal, göğüslerinde kızıl yıldız rozetleri, Bolşevik esirleri geçmekteydi. Esirler geçerken kalabalık, kendiliğinden yarılıp, onlara yer açıyor ve geçtikten sonra da eski haline geliyordu. Bazan arada bir ses yükseliyor, fakat bunu derhal kısıveriyorlardı.

Bu kafalar okyanusunun üstünde, arada bir siyah haçlar beliriyor. Bunları sıtmalı zayıf askerler taşıyor. Halk dalgalar halinde, ağır ve mütevekkil bir şekilde ilerliyor, sokağın ortasında bir akıntı beliriyor, haç takip ediliyor, sonra bu Okyanus'ta tekrar bulantılar oluyor ve şiddetli kollar halindeki akıntılar kayboluyor. Vistül Köprüsünün başında susan bir kalabalık uzaktan gelen top seslerini sessiz bir halde dinliyordu. Ufukta, güneşin ve barutun sararttığı bulutlar görünüyordu.

Merkezî gar, geceli - gündüzlü kadınımsı halli firariler tarafından işgal ediliyordu. Burada, her sınıftan ve her ırktan firariler ve mülteciler bulunmaktaydı.

Bugünlerin heyecanı ve şaşkınlığı içinde sadece yahudiler, kendilerini rahat hissetmekteydiler. Varşova'nın «ghettosu» (Yahudi mahallesi) sevinç içindeydi. İsrail evlâtlarına karşı ceberrut hareketlerini affetmedikleri Polonyalıların, Müteasıp katolik Polonya'nın, derde düşmesi onları sevindiriyor ve burada rastlanmayan, yâni Nalewski ghettosundaki yahudilerin sessiz ve ihtiyattan passif halleri birden casaret ve şiddet hareketlerine inkılâp ediyordu. Yahudiler ayaklanıyordu: Polonyalılar için bu, kötü bir alâmetti.

İstilâ edilmiş mıntakalardan kaçıp gelenler onların ümitlerini daha da çok arttırıyordu: Bolşevik orduları, istilâ ettikleri yerlerde, oraların yahudilerinden müteşekkil Sovyetler kurmaktaydılar. Yahudiler, zulm görenler, zulm edenler haline geliyorlardı. Hürriyet, intikam, iktidar, bütün bunlar Nalewski ghettosunda yaşayan sefil yahudi halk tarafından tatılması icabeden pek tatlı meyveler olarak telâkki edilmekteydi. Şehire bir kaç kilometre mesafede bulunan Kızılordu, günden güne sayısı ve hareketleri artan, şehirdeki muazzam yahudi kitlesinde tabiî bir müttefik buluyordu. Ağustosun ilk günlerinde, onlar, en az, beşyüz bin kişiydiler. O zaman ve bir çok kerreler kendi-kendime sordum: bu isyan dolu, içinde taassubun kini olan, hürriyete susamış kitleyi ayaklanmaktan alıkoyan nedir?

Devlet çözülür, hükûmet koma halindevken, millî topraklardan bir kısmı işgal edilmiş, asayişsizlik ve darmadağınıklık içinde bulunan başşehirde, anarşi ayyuka çıkmışken, kararlı bin kişi tek kurşun atmadan iktidarı ele alabilirdi. O günlerdeki tecrübler bana gösterdi ki, bir avaklanmanın, bir hükûmet darbesinin başları yahudi olabilir ama, hiç bir zaman onu tatbik edenler, onun teknisyenleri yahudiler arasından çıkamaz. Ekim 1917 de bolşevik ayaklanmasının başı, Rus olan Lenin değil, fakat Yahudi olan Trotzky'dir, fakat onun tatbikat-

çıları, onun emrindekiler, Rustu. Bunu herşeyden önce Trotzky anlamalıydı. Çünkü 1917 de Stalin'e karşı kaldırdığı kazanı, bir hükûmet darbesi olarak tatbik ederken, bu hikâyeyi tahakkuk ettirecek olanların ekseriyetini yahudiler teşkil ediyordu. Bu yüzden de o, Stalin'e karşı başarı kazanamamıştır.

Aşağı - yukarı, her gün, kordiplomatik, Vatikan elçiliğinde toplanarak durumu görüşüyordu. Bu toplantılarda, ben, devamlı olarak, Elçi Tommasini'ye refakat ediyordum.

İtalya Elçisi, İngiliz Sir Horace Rumbold ile Kont Oberndorff'un tezini benimseyen diğer arkadaşlarına karşı kızgındı. Sadece son zamanlarda, başşehirden uzaklaşmanın, vaziyetin bütün vehametine rağmen, kordiplomatik için bir firar olacağını söyleyen ve bu hareketin efkârı umumiyde çok menfî tesirler icra edeceğini ifade eden Fransa Elçisi de, İtalya Elçisini destekliyordu. Fransa Elçisi M. de Panafieu, Vatikan Elçisi Kardinal Ratti ve İtalya Elçisi Tommasini ile beraber sonuna kadar Varşova'da kalınmasına taraftardı.

Haddizatında, M. de Panafieu'nün tezi, İngiliz Elçisi Horace Rumbold ile Almanya Elçisi Kont Obendorff'un'kine, İtalya Elçisi Tommasini ile Vatikan Elçisi Kardinal Ratti'ninkinden çok daha yakındı. Çünkü, Fransız Elçisi, son dakikaya kadar Varşova'da kalmanın kordiplomatik için herhangi bir tehlike arzetmediğini söylerken, askerî durumda salâh hasıl olacağını ümit ediyordu. Halbuki Ratti ile Tommasini bolşevik istilâsına uğrasa dahi, Varşova'da kalmak fikrindeydiler. Fransız Elçisi Polonya'nın imdadına gelen general Weygand'a hususî bir itimat beslemekteydi. O Sir Rumbold ile kont Obenderff'a muhalefet ederken, ihtimallerin en kötüsünü hesaplamıştı. Herkesten çok, İngiltere ve Almanya temsilcileri, Varşovanın düşman eline geçmesinden, korkuyordu.

Fransız Elçisi ise, içeriden gelecek bir hareketten endişe duyuyordu: «Beni ürküten şey, Pilsudzki veya Weygand'ın arkadan bıçak yemesidir.» M. de Panafieu, bunun yahudilerden veya komünistlerden gelebileceğini ifade ediyordu.

Vatikan Elçisi, Elçilik Başkâtibi Pellegrinetti'nin ifadesine göre, bir hükûmet darbesinden endişe etmiyordu. İngiliz askerî misyon şefi general Carton da Wiart: «Kardinal, Varşova'daki sefil ghetto veya kenar mahalle halkının, iktidarı ele almak teşebbüsüne geçebileceğini tahmin dahi etmek istemiyor. Polonya'nın bir Kilise olmadığını, kilisede hükûmet darbelerini yapanların sadece papalar ve kardinaller olduğunu, halbuki Polonya'da papalık kardinalleri olmadığını ifade etmektedir.» Yeni belirecek tehlikeler için, askerî şeflerin ve idareci zümrelerin daha kısacası mesullerin, ellerinden geleni yaptıklarına, herhangi bir teşebbüste bulunduklarına dair en ufak emare olmamasına rağmen Kardinal Ratti her ayaklanma teşebbüsünün suya düşeceğine kaniiydi. Aynı zamanda, M. de Panafieu'nün delilleri de Kardinal Ratti nezdinde bir takım kuruntular yaratacak kadar ciddiydi.

Bir sabah, Vatikan Elçiliği sözcüsü rahip Pelegri netti'nin erken-erken Elçi Tommasini'yi ziyaret ederek Hükûmetin, bir ayaklanmayı önlemek için bütün tedbirleri almış olduğunu ifade etmesi üzerine, hayretler içinde kalmıştım. Elçi Tommasini, hemen Başkonsolos Paulo Brenna'yı dâvet ederek, Vatikan Elçisinin gösterdiği alâkayı anlattı ve rahip Pelegrinetti'nin vicahında, onu hükûmetin bütün ayaklanma ihtimallerine karşı almış olduğu tedabirden haberdar etti. İtalyan askerî misyonu şefi general Romei'nin bolşevik taarruzu hakkında verdiği bilgiler, Elçinin Varşova'nın akibeti hakkındaki düşüncelerinde hiçbir tereddüt bırakmıyordu. 12 Ağustos günüydü. Geceleyin, Trotzky'nin kuvvetleri şehre yirmi mil kadar yaklaşmışlardı.

Elçi: «Şayet Polonya kuvvetleri, bir kaç gün daha mukavemet edebilirse, General Weygand'ın harekâtı muvaffak olabilir. Fakat fazla hayale kapılmamak da lâzım..» dedi.

Elçi, Konsolostan işçi mahallerine ve yahudi Ghettosunun bulunduğu Nelawski mahallesine giderek, şehrin en hassas mevkilerinde, Weygand ve Pilsudzki için gereken tedbirlerin alınıp alınmadığını gözleriyle görmesini istedi. Hükûmetin emniyet içinde sayılıp - sayılmayacağını öğrenmesini rica etti. «Yalnız gitmeniz de doğru olmaz» Fransız ateşemiliteri Yüzbaşı Rollin ile beraber dolaşmasını tavsiye etti. Süvari yüzbaşısı Rollin binbaşı Charles de Gaulle ile beraber, Sefir de Panafieu'nün en ciddî ve en bilgili yardımcılarındandı. Fransız misyonu şefi general Henry'in de en çok güvendiği kimseydi. Yüzbaşı Collin, sık sık İtalya Elçiliğine geliyor ve Elçi Tommasini ile samimî arkadaşlık ve sıcak münasebetlerde bulunuyordu. Daha sonraları, yâni 1921 ve 1922 yıllarında, ona, Roma'da Fransız Elçiliğinde Farnése Sarayında ataşemiliter olarak rastladım, Mussolini'nin ihtilâl tabiyesini, hayranlıkla takip ediyordu. Varşova'yı Kızılordu'nun kuşattığı zaman, onunla hergün Polonyalıların ileri karakollarına kadar ilerliyor ve buradan savaşların safahatini takip ediyorduk. Çok iyi muharip olan kızıl süvariler dışında, bolşevik askerleri o kadar tehlikeli değildi. Ateşe doğru, tevekküle, acınacak bir halde, ilerliyordu. Gösterdikleri manzara, aç ve sefil insanların korku ve açlık haliydi. Fransız ve İtalyan cephelerinde edinmiş olduğum tecrübe ile bu askerler karşısında Polonya kuvvetlerinin, nasıl olup ta, çekildiklerine hayret ediyordum.

Gelelim sadede. İtalya Konsolosuna ve yüzbaşı Rollin'e refakat ediyordum. Yüzbaşı Rollin, Polonya Hükûmetinin modern bir Devleti koruma usullerini bilmedi-

ğine kaniiydi. Başka bir mânada olsa bile, aynı teşhis Pilsudziki'ye konulabilirdi.

Polonyalı askerlerin vasfı mümeyyizi kahraman olmalarıdır. Fakat, askerlerin kahramanlığı neye yarar? Çünki, onların kumandanları, müdafaa sanatının müdafaanın zayıf noktalarını bilmekten ibaret olduğundan bihaberdi. Bir ayaklanma ihtimaline karşı, Hükûmetin almış olduğu tedbirler, bunların modern devletin zayıf noktalarının nelerden ibaret olduğunu bilmediklerine dair en iyi delildir. Sylla'dan beri hükûmet darbesi sanatı büyük terakkiler kaydetmiştir. Elbette ki, Kerenski'nin Lenin'in iktidarı almasını önlemek üzere sormuş olduğu sualler, Çiçeron'un Catilina'yı önlemek için aldığı tedbirlerden başkadır. Bir zamanlar, bir polis hikâyesi olarak mütalâa edilmekte olan iş, bugün için tamamiyle teknik bir olaydır. 1920-de Kapp'ın Berlin'deki hükûmet darbesi, polis ölçüleriyle teknik ölçü arasındaki farkı ayan-beyan ortaya koymuştur.

Polonya Hükûmeti tıpkı Kerenski gibi hareket etmekteydi: O halâ Çiçeron'un usulüyle gidiyordu. Fakat, Devletin bünyesi nasıl zamanla değişmiş ise, bir Devleti elde etmek veya korumak da aynı nisbette değişmiştir. Catilina'nın ayaklanma plânını düşürmek için bir kaç polis tedbiri kâfi gelmiştir. Ama, Lenin'in hükûmet darbesi aynı tedbirlerle önlenemezdi. Kerenski'nin hatası, bir şehrin nazik yerlerini yani bankalarını, istasyonlarını, telefon ve telgraf santrallerini, Çiçeron'un zamanındaki Roma'yı müdafaa usulleriyle korumağa kalkışmasıdır. Halbuki, o zamanlar, Roma'nın en nazik noktaları sadece Forum ile Meclis'ten ibarettir.

1920 de, Berlin'de Von Kapp, Meclis ve Wilhemstrasse'deki bakanlıklardan gayrı, elektrik santralleri, demiryolları istasyonları, radyo telgraf antenleri ve fabrikalar olduğunu unutmuştu. Komünistler, onun hatasın-

dan istifade ederek, Berlin'in hayatını meflûç bir hale getirmişler ve askerî polis metodlarıyla başa geçmiş olan bu muvakkat hükûmeti indirmeği başarabilmişlerdir. 2 Aralık gecesi Louis Napoleon hükûmet darbesine, matbaaları ve çan kulelerini işgal etmekle girişmişti Fakat Polonya'da, hiç kimse, başkalarının geçirdikleri hadiselerle kat'iyen alâkadar olmamaktadır. Polonya tarihi öyle hâdiselerle doludur ki, Polonyalılar bunları kendi icatları sayarlar.

Onlar, millî hayatlarında vukûbulan her hangi bir hâdisenin, başka milletlerin de hayatından geçmiş olabileceğine kat'iyen inanmazlar. Olanın, ilk defa kendilerinde vâki olduğunu düşünürler, başka bir yerde böyle bir şeyin geçmiş olabileceğine asla ihtimal vermezler.

Witos hükûmeti tarafından alınmış olan bütün tedbirler, sadece, bir kaç polis tertibatından ibaretti. Vistül üstündeki, demiryolu ve Praha'daki köprüleri yalnız dörder asker beklemekteydi. Elektrik Santraline nöbetçi dahi konmamıştı. Orada hiç bir asker görmemiştik.

Oranın Müdürü bize, Merkez kumandanının telefonla, kendisine, orada vukubulabilecek bütün sabotaj hareketlerinden kendisinin mesul tutulacağına dair telefon ettiğini söyledi.

Nalewski civarındaki büyük cadde, asker ve atlarla doluydu. Oralara da gayet rahat girip çıkabildik, nöbetçiler bize hiçbir şey sormadılar: ne hüviyet, ne de herhangi başka bir kâğıt. O civarda, bir de silâh deposu olduğunu, ayrıca bir de barut fabrikası bulunduğunu da kaydedelim. İstasyonda, vuzûhsuzluk tâyin edilemez bir derecedeydi: Firariler, zorla trenleri zaptediyor, gürültücü bir kalabalık, raylar üzerine yayılıyordu, bir çok sarhoş asker grupları yerlere yatmış uyuyordu. Yüzbaşı Rollin lâtince: «Uyku, insanı, gerçekten uzaklaştırır» dedi.

Bugün yıkılmış olan Rus klisesinin gölgesindeki Genel Kurmay Başkanlığı, mûtad dört nöbetçisi tarafından beklenilmekteydi. Saçlarına kadar tozlanmış postaların ve subayların gidiş-gelişi, kapının önünü kalabalıklaştırıyordu.

O karışıklıktan istifade ederek, merdiveni çıktık, bir koridordan geçtik, haritalar dolu bir salondan yürüdük bir köşede bir masa başında oturan canı sıkkın bir subayın selâmını aldıktan sonra, daha ilerilere kadar gittik. Bir koridor gibi yerden daha geçip ve bekleyen tozlu bir takım subayların da yanından yürüdükten sonra, gene zemin kata indik, iki nöbetçinin önünden geçerek sokağa çıkarken, Yüzbaşı Rollin, bana, tebessümle baktı. Büyük postane, bir teğmenin emrindeki manga tarafından muhafaza edilmekteydi. Bu subay, bize, halk postahaneye hücum ettiği zaman onun yolunu kesmek vazifesinin kendisine verilmiş olduğunu söyledi. Kendisine, bu askerlerin isyan eden kalabalığı pekâla durdurabileceğini, fakat kararlı on adamın orayı zaptetme teşebbüsüne karşı her hangi bir şey yapamayacağını söyledim. Teğmen güldü ve bize, sakin bir halde, girip çıkmakta olan insanları göstererek, «**Belki de bu adamlar içeriye girmişlerdir bile, dedi, ama bizim vazifemiz böyle hareketi önlemek değil, bir isyan hareketi olursa, onu bastırmak**».

Bakanlıklar önünde duran askerler, merakla gidip gelenlere bakıyorlardı. Askerler ve süvariler Meclis'i çevirmişlerdi. Alçak sesle konuşan mebuslar oraya girip çıkmaktaydılar. Oranın giriş salonunda Meclis Reisi şişman ve meşgul Trompozinski'ye rastladık. Kızgın ve dalgın bir halde, bizi selâmladı. Etrafını sessiz bir grup halinde Poznania mebusları çevirmişti. Sağ cenaha mensup bir Poznanialı olan Trompozinski açıkça Pilsudzki'ye vaziyet alanlar arasındaydı. Onun da bir grupla beraber Wi-

tos hükûmetini devirme teşebbüslerinde bulunduğu söyleniyordu. O akşam, avcılar klübünde, Meclis Reisi, İngiltere Elçiliği başkâtibi Cavendish Bentink'e şunları söylüyordu: «**Pilsudzki, Polonya'yı müdafaa etmesini bilemiyor. Witos ise Cumhuriyeti savunmayı beceremiyor.**» Trompozinski için Cumhuriyet, Meclis demekti. Bütün şişman adamlar gibi Trompczski'de kendinin kâfi derecede korunmadığından müştekiydi. Bütün gün, şehrin her tarafını gezdik, kenar mahallelerde ise, en sonuna kadar, uçlara kadar gittik. Akşamın saat onunda, Savoy Otelinin önünden geçerken birden birisi, Yüzbaşı Rollin'in adını haykırdı. Otelin kapısında, Bulaş Balaşoviç adındaki general, bizi içeriye dâvet ediyordu. Bu zat, Pilsudzki'nin partizanıydı, ama kelimenin tam anlamıyla, bu partizan kelimesine Rusya ve Polonya'da verilen mânâyla, Pilsudzki'nin partizanıydı. Budyonni'nin kızıl kazaklarına karşı mücadele eden siyah kazaklar birliğinin kumandanıydı. Rustu.

Haydut kafalı bir insan olan General Bulaş Balaşoviç, hatman Petliura ile beraber Pilsudzki'nin elinde büyük bir kozdu. Pilsudzki, bunlar vasıtasıyla Beyaz Rusya'da ve Ukrayna'da bolşeviklere ve Denikin'e karşı ayaklanmalar tertip edebiliyordu. Bulaş, genel kurmayını Savoy Oteline yerleştirmiş, bir kaç çarpışmadan sonra, buralarda beliriyor ve alelacele siyasî vaziyeti bir gözden geçirdikten sonra tekrar cepheye yollanıyordu. Bir hükûmet buhranı onun için çok tesirli olacaktı: Belki de kâra ve belki de zarara uğrayacaktı. Budyonni'nin kazaklarından fazla Polonya'daki dahili vaziyetle ilgiliydi. Polonyalılar ondan çekinirlerdi, Pilsudzki bile, onun hizmetinden çok dikkatli olarak, istifade ediyordu. O, tehlikeli bir müttefik addedilmekteydi.

Balaşoviç, bize, hemen dahili vaziyetten bahsetmeğe başladı ve sadece sağcı partilerin bir hükûmet darbe-

sinin Varşova'yı düşmandan, Polonya'yı da harabe olmaktan kurtaracağını söyledi. «Witos hâdiselerin üstesinden gelemez. Sivil müdafaa için teşkilâtlanarak orduların, arkasını koruyamaz. «Eğer, asayişsizliğe son vermek için herhangi bir kimse kalkmaz ve Sivil müdafayı teşkilâtlandırarak Cumhuriyeti tehlikelerden kurtarma hareketine geçmezse, vaziyet vahimdir, bir gün için de, anî bir komünist hükûmet darbesine şahit olacağız.»

Yüzbaşı Rollin, komünistlerin, böyle bir teşebbüste bulunmalarının çok muhtemel olduğunu, sağcı partilerin, böyle bir mesuliyeti deruhte edecek kimselere sahip olmadıklarını beyan etti.

Cumhuriyeti kurtarmak için, bilhassa Polonya'nın içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde, bir hükûmet darbesinin mesûliyeti Baloşoviç'e, Rollin'den daha kolay geliyordu. Teşebbüsün güçlüklerine gelince, her hangi bir salak ta, iktidarı alabilecek durumdaydı. «Fakat, diye devam etti, Haller cephede; Sapieha'nın ciddî arkadaşları yok. Trompczynski ise korkuyor.» Şunu da ilâve edeyim ki, solcu partilerin de, vaziyetin vehametiyle mütenasip adamları yoktu: Komünistleri, hükûmet darbesi yapmaktan alıkoyan şey neydi? «Hakkınız var, diye tastik etti Balaşoviç, onların yerinde olsaydım, ben hiç beklemezdim, şayet buraya iltica etmiş bir Rus olmasaydım ve sadece bana iltica hakkı tanıdıkları için onlar namı hesabına bu savaşa katılmamış bulunsaydım, derhal bir hükûmet darbesi yapardım.»

Rollin güldü: «Siz Polonya'lı da olsanız, gene de bir şey yapmazdınız. Benim anladığıma göre, Polonya'da çok geç kalınmadığı zamanlar, daima «çok erken» düşüncesi hakim.»

Balaşoviç, hakikaten Witos'u bir kaç saat içinde alaşağı edebilecek tek adamdı.. Onun kazaklarından bin tanesi şehrin sinir merkezleri işgâl edebilecek vaziyetteydi.

Ondan sonra da, bir müddet âsayişten mesul olabilirlerdi. Fakat sonrası ne olacaktı? Balaşoviç ve adamları Rus'tular ve üstelik te kazaktılar. Darbe, ciddi mukavemetlerle karşılaşmadan muvaffak olabilir, güçlükler ondan sonra ve yenilemez halde, kendilerini gösterirlerdi. Bir defa iktidara geldi mi, Balaşoviç'in bunu sağ cenah partilerine teklif edeceği muhakkaktı ama, Polonya'da hiç kimse iktidarın bir kazağın eline geçmesine göz yumamazdı. Sadece ve sadece komünistler böyle bir vaziyetten istifade ederlerdi. Balaşoviç sözü şöyle bağladı: «Haddizatında, bu sağ partiler için iyi bir ders teşkil eder.»

O gece, Avcılar klübünde Sapieha ve Trompczynski, Pilsudzki siyasetine en çok muhalif olan yüksek Polonyalı asillerin ve büyük arazi sahiplerinin mümessilleri arasındaydık. Bunlar, Witos'un da aleyhtarıydılar. Orada yabancı olarak bulunanlar, Alman Büyük Elçisi Obendorff, İngiliz Generali Carton de Wiart ve Fransız sefareti başkâtibiydi. Prens Sapieha ile Oberndorff'dan gayri, herkes sakin görünüyordu. Sapieha, etrafında söylenmekte olanları duymamazlıktan geliyordu ve arada sırada Kont Potomki ile askerî durumu görüşen general Carton de Wiart'a dönerek, onunla bir şeyler konuşuyordu. O gün Bolşevik kuvvetleri, Varşova'ya yirmi kilometre mesafede bulunan Radzymin mıntıkasında hissedilir şekilde ilerlemişlerdi.

Kont Potomki: «Sonuna kadar dövüşeğiz» diyordu.

İngiliz Generali tebessüm ederek: «Yani, yarına kadar demek istiyorsunuz, değil mi?» diye sordu.

Kont Potomki, Paris'ten, ancak bir kaç gün önce dönmüş ve şans Polonya'ya döndüğü anda tekrar gitmeği kuruyordu. Carton de Wiart şöyle diyordu. «Siz hepiniz meşhur kahramanınız Dumbrowski'ye benzersiniz. Napoleon zamanında İtalya'daki Polonya birlikleri kuman-

danı olan Dumbrowski şöyle diyordu: «Ben memleketim için daima ölmeğe hazırım. Fakat yaşamağa hayır!»

İşte bunlar böyleydi, sözleri de kendileri gibi.

Uzaktan top sesleri gelmekteydi. Sabahleyin, ayrılırken, Elçi Tommasini, bize kendisini Avcılar klübünde beklememizi söylemişti. Vakit gecikmişti, ben de gitmeğe hazırlanıyordum ki İtalyan Sefiri göründü. Witos hakkında söylediklerimiz ona vahim görünmekle beraber, bunlardan esasen haberdar olduğu belliydi. Tedbirsizlikleri hakkındaki sözlerimiz onun için bir yenilik değildi. Birkaç saat evvel, bizzat Witos, kendisine, vaziyte hâkim olmadığını ihsas etmişti. Tommasini, Witos'un düşmanları arasında bir hükûmet darbesini başaracak kalitede insan olmadığına kanidi. Biraz şüphe uyandıracaklar arasında sadece komünistler vardı. Fakat bir tedbirsizlikle vaziyeti daha çok vehamete sürüklemek endişesi onu harekete geçmekten alıkoyuyordu. Komünistlerin partiyi kazandıklarından emin oldukları, sadece Trotzky'yi bekledikleri de bir gerçekti. Elçi: «Papa mümessili bile, müşterek kararlaştırmış olduğumuz hattı hareketten kat'iyen inhiraf etmek niyetinde değil. Papa mümessili ile ben, ne olursa olsun, sonuna kadar Varşova'da kalmağa azimliyiz.»

Birkaç dakika sonra, Yüzbaşı Rollin istihzayla:

— Ne yazık, ne yazık, diyordu, hiçbir şey vukubulmuyor...

Ertesi akşam, Bolşevik kuvvetlerinin Radzymin Köyünü alıp Varşova köprüsüne karşı taarruza geçmiş oldukları haberi gelince, kordiplomatik sür'atle Başşehri terkedip Posen'e doğru hareket ediyordu. Varşova'da sadece Papalık Mümessili, İtalya Sefiri, Birleşik Devletler ve Danimarka maslâhatgüzarları kalıyordu. Bütün gece, şehir dehşet havası içindeydi. Ertesi günü 15 Ağustos,

yâni Meryem Ana günü bütün şehir halkı merasimle yürüyüşler yaparak Meryem Ana'ya şehri koruması için dua etti. Onlar, Meryem'e, kendilerini istilâdan kurtarması için de dua ediyorlardı. Halk köşe başında dizçökmüş dua etmeğe devam ederken, herkesin, herşeyi bitti farzettiği bir ânda, herkesin köşebaşından kızıl kazak süvarilerinin gelmesini ân be ân bekledikleri zamanda, General Weygand'ın ilk zaferinin haberi yıldırım gibi yayıldı. Bütün cephede kızılların çekildiği haber veriliyordu. Trotzky ric'at emri vermişti. Trotzky'ye oyunu oynayan onun lâzım'ı gayrı müfarik müttefikiydi. Catilina.

KAPP YAHUT MARX'A KARŞI HARP
İLÂHİ MARS

1920 yılının sonbaharında, Lenin, Clara Zetkin'e: «Biz Polonya'da bir ihtilâl ihtimaline güveniyorduk. Fakat ihtilâl olmadı» diyordu. Hükûmet darbesi için en lüzumlu şeyin asayişsizlik olduğunu söyleyen Sir Horace Rumbold gibi düşünenler acaba Polonyalı ihtilâlcilerin hareketsizliğini nasıl tefsir etmişlerdir? Trotzky ordularının Varşova kapılarına gelmiş olması, Witos Hükûmetinin cılızlığı, halkın isyana temayülü, bir ihtilâl teşebbüsü için kâfi gelecek bir vasatı teşkil etmiyor muydu? Balaşoviç: «Herhangi bir budala da iktidarı alabilir» diyordu. Ve 1920 de, sadece Polonya değil, bütün Avrupa böyle budalalarla doluydu. Bütün bu olup bitenler muvacehesinde, nasıl olup da, hiç olmazsa komünistler tarafından bir Hükûmet darbesi teşebbüsü olmamıştır?

Polonya'da bir ihtilâl ihtimâline en az inanmış kimse, Radek'ti. Lenin, bunu Clara Zetkin'e itiraf etmişti. Polonya'daki menfilerin kifayetsizliğini bilen Radek, Polonya'da ihtilâlin, dışarıdan, sunî olarak yaratılabileceğini söylüyordu. Bilindiği gibi, Radek, başka memleketlerdeki ihtilâlcilere kat'iyen inanmıyordu. 1920 yılının yazında Polonya'da vukubulan hâdiseler, sadece oradaki ihtilâlcilerin değil, fakat bütün Avrupadaki ihtilâlcilerin ne kadar kifâyetsiz olduğunu göstermesi bakımından şayanı dikkattir.

Peşin verilen hükümlere kendini kaptırmadan, insan, 1920-1921 yıllarındaki Avrupa'da o kadar vahim bir ihtilâl havası eserken, kıt'ayı hangi mucizenin kurtarmış olduğunu hayretle kendi - kendine sorar. Aşağı - yukarı bütün memleketlerde, liberal burjuvazi Devleti kurtarma babında izharı âcz eyliyordu. Onun müdafaa sistemi, en

eski devirden beri günümüze kadar bütün liberal ve bütün mutlak idarelerin telâkki ettiği gibi, sadece ve sadece polis sistemiydi.

Fakat burjuvazinin Devleti korumaktaki beceriksizliği, onun lâçkalaşmış müdafaa sistemine karşı ihtilâlci partilerin yeni bir taarruz tabiyesi getirememe beceriksizliğiyle telâfi edilmiş oluyordu. Yâni ihtilâlci partiler, polis tedbirlerine karşı ihtilâlci bir teknik getiremiyorlardı.

Avrupa ihtilâl krizinin en vahim devrelerinde yani 1919 1920 de gerek sağcı ve gerekse solcu ihtilâlciler Bolşevik Hükûmet darbesinden ders alarak, onu aynen tatbik etmeyi düşünememiş olmaları şayanı hayrettir Bunlar Trotzky'nin ilk nümunesini verdiği klâsikleşen modern Hükûmet darbesi tekniğinin metodlu tabiyesinden mahrumdular. İktidarı ele geçirme telâkkileri fersudeleşmiş bir usul olduğundan, onları ister-istemez düşmanlarının kendilerini çekmek istediği sahaya sürüklüyordu. Böylece de en zayıf hükûmetler bile klâsik usullerle bunlara karşı başarıyla karşı koyabiliyorlardı.

Avrupa, ihtilâller için olgun bir haldedir, fakat ihtilâlci partiler bu fırsatlardan istifade etmesini bilemediklerini de, Trotzky tecrübesinden ders almadıklarını göstermektedir. Onların gözlerinde, Trotzky'nin Ekim 1917 deki muvaffakiyeti, Rusya'nın o zaman içinde bulunduğu şartlar ve Kerenski'nin hatalarındandı. Bütün Avrupa memleketlerinde, Kerensky'ler olduğunu, Trotzky Hükûmet darbesini yaparken memleketin içinde bulunduğu şartları kat'iyen nazarı itibare almadığını anlayamıyorlardı. Trotzky'nin Hükûmet darbesine getirmiş olduğu yenilik de esasen buydu: Memleketin umumî ahvalini kat'i olarak nazarı itibare almamak, Kerensky'nin hatâları, Bolşevik Hükûmet darbesi üzerinde kendiliğinden bir takım ilâveler yaptı. Şayet, Rusya'da şartlar başka da

olsaydı, Trotzky gene muvaffak olurdu. Kerensky'nin zaafları o zaman olduğu gibi bugün de Avrupa liberal burjuvazisinin bir karakteristiğidir. Hükûmetlerin zaafı son haddindeydi: Mevcudiyetleri sadece bir polis meselesiydi. Fakat liberal hükûmetlerin şansı şuradaydı: ihtilâlciler de ihtilâli sadece bir polis meselesi olarak ele alıyorardı..

Kapp'ın hükûmet darbesi, ihtilâlci taktiği, teknik değil de, politik bir mesele addedenler için bir derstir.

12 - 13 Mart 1920, Baltık kuvvetlerine mensup, General Von Luttwitz emrinde ve Berlin civarında mevzi almış birlikler, Bauer'in başkanlığındaki hükûmete bir ültimatom göndererek, iktidar'ı Kapp'a teslim etmezse, başşehri işgal edeceklerini bildiriyorlardı. Kapp parlâmenter bir hükûmet darbesi yaptığını iddia etmekle beraber, ihtilâlci teşebbüsü daha başlangıcından bir askerî hükûmet darbesi hüviyetini alıyordu. Bu harekât, gerek mânâ ve gerekse tatbikat bakımından böyleydi. Bu baş kaldırmaya karşı Bauer hükûmeti kesin bir «hayır!» la mukabele etti. Ve mûtad olduğu üzere, polis tedbirleriyle, asayişi koruma yoluna gitti. Daima olduğu gibi bu nevi askerî telâkkiye, hükûmet polis telâkkisiyle karşılık veriyordu. Her iki telâkki de birbirinin aynı olduğu için, askerî hareketin bütün ihtilâlci karakteri yok oluyordu. Polis, daima, Devleti, bir şehir gibi müdafaa eder, Askerler ise Devlet'e bir kaleye hücum eder gibi çullanırlar.

Bauer'in almış olduğu tedbirler, meydanları barikat haline getirmek ve umumî yerleri işgâl etmekten ibaretti. Von Luttwitz için hükûmet darbesinin tahakkuku, ana caddelerin köşelerine yığılı olan polis kordonlarını kendi kuvvetlerine mensup birliklerle tedbirden ibaretti.

Şehire girişinden bir kaç saat sonra, Von Luttwitz vaziyete hâkim bulunuyordu. Şehrin zaptı hiç bir damla kan akıtılmadan, bir muhafız alayının nöbet değiştirmesi şek-

linde cereyan etmişti. Fakat Von Luttwitz, ne kadar askerse, eski Ziraat Umum Müdürü Kapp o kadar yüksek bir memur, o kadar bir bürokrattı.

Von Luttwitz inzibat kuvvetleri olarak polisleri kendi askerleriyle değiştirmekle, nasıl devleti elde ettiğine kaani olmuşsa, yeni Başvekil Kapp da vekâlet binalarının işgaliyle devlet mekânizmasının çalışacağına ve ihtilâl hükûmetini meşrû kılacağına kaanidi.

Vasat bir adam fakat iyi niyet sahibi olan ve bütün generalleri ve yüksek memurları iyi tanıyan Bauer, Von Luttwitz'in hükûmet darbesine karşı koymanın beyhûde ve tehlikeli olacağını baştan idrak etmişti. Buna karşı, silâhla mukabele etmenin mânasızlığını idrak ediyordu. Berlin'in, Baltık'taki Alman birlikleri tarafından işgali önüne geçilemez bir şeydi. Harpten çıkmış askerlere karşı polisin dövüşmeyeceği bir gerçekti. Bu, sokak kargaşalıklarına ve sokak gürültülerine karşı bir silâhtır, fakat harpten çıkmış askerlere karşı hiçbir şey yapamaz. Wilhelmstrasse'nin girişini müdafaa etmekle mükellef polis birliği, çelik miğferleri görünce, teslim oldu.

Şiddetle karşı müdafaa taraftarı ve enerjik bir adam olan Noske dahi, Bauer'in hattı hareketine uymağa kararlıydı. Bauer haklı olarak, ihtilâl hükûmetinin zayıf noktası devlet makinesi olduğunu düşünüyordu. Bu makineyi durdurabilen yahut çalışmasını aksatan olursa bu Kapp hükûmetinin sonu sayılabilirdi. Devlet hayatının paydos edilebilmesi için bütün umumî hayatın felce uğraması gerekiyordu.

Bauer'in hareketi, Marx mektebinde yetişmiş bir küçük burjuvanınkiydi. Sadece orta sınıfa mensup, sosyalist fikirlerle yoğurulmuş bir nizam adamı, kendi zihniyetine yabancı hâdiseleri ve insanları muhakeme etmeğe alışık bir kimse, herşeyi bir devlet memuru objektifliği ve bedbinliği içinde görebilen bir zat, umumî hayatı de-

rinden ve şiddetle altüst etme fikrini benimseyebilir ve böylece Kapp'ın kurulu nizamdan istifade ederek iktidarının kuvvetlendirmesine mâni olabilirdi.

Bauer hükûmeti Berlin'i terkedip Dresden'e gitmezden önce, proletaryaya bir beyanname yayınlayarak, işçileri umumî greve dâvet etmişti. Bauer'in bu kararı, Kapp için tehlikeli bir durum yaratmıştı. Meşrû hükûmete sadık kalmış askerî kuvvetlerin bir harekâtı dahi, Kapp için umumî bir grevden daha az tehlikeliydi. Çünkü böyle bir hareketi, Von Luttwitz'in kuvvetleri kolayca bastırabilirlerdi. Fakat, muazzam bir işçi kitlesini çalışmağa icbar etmek kabil miydi? Bu, silâhla dahi yapılamazdı. Daha 13 Mart akşamı, öğleyin kendini vaziyete hâkim sayan Kapp, beklenmeyen bir düşmanın esiri oluyordu.

Bir kaç saat içinde, Berlin'de hayat felce uğramıştı. Grev, bütün Prusya'ya da yaylımıştı. Başşehir karanlıklara gömülmüş, Ana caddeler tenhaydı, işçi mahalleleri sessizdi. Bütün umumî hayat durmuştu: Hemşireler bile hastahaneleri terketmişlerdi. Öğleden sonra, daha ilk saatlerde, Prusya ve Almanya'nın diğer istikâmetlerine doğru trafik ortadan kalkmıştı, bir kaç saat sonra Berlin aç kalacaktı. İşçiler tarafından çıkarılan hiç bir şiddet veya isyan hareketi müşahade edilmemişti. Çalışanlar, işyerlerini tamamiyle sakin bir halde terketmişlerdi. 13 Mart'ı 14 Mart'a bağlayan gece, Berlin derin bir uykuya yatmış gibiydi. Sadece, Müttefik misyonlarının umumî karargâhı olan, Adlon otelinde herkes vahim hâdiselerin vukuunu bekleyerek, sabaha kadar ayakta kalmıştı. Şafak atarken, Berlin, ekmeksiz, susuz, gazetesizdi, fakat sakindi. Halkın kesif olduğu mıntıkalarda, hiç bir hareket müşahede edilmiyordu. Demiryolu trafiğinin çalışmaması, şehre gıda maddelerinin gelebilmesini önlemişti. Grev gittikçe genişliyor, hayat sahasının bütün kollarına yerleşip, her tarafı meflûç bir hale getiriyordu.

Telefoncular ve telgrafçılar da işlerinin başına gelmemişlerdi. Bakkallar, mağazalar ve kahvehaneler kapalı kalmağı tercih ediyorlardı. Bakanlıklara gelmiş olan bir çok memur da ihtilâl hükûmetini tanımıyorlardı. Bauer, bunu tahmin etmiş ve aldanmamıştı. İşçilerin bu pasif karşı koymalarına karşı hiçbir şey yapamayan Kapp, umumî hizmetlerin en elzem olanlarını harekete geçirebilmek için teknisyenlere ve kendisine sadık olan işçilere başvurdu. Fakat, felç, devletin bütün mekanizmasını sarmıştı.

Kenar mahallelerdeki işçi kitleleri, artık ilk günlerin sükûnetini terketmişlerdi. Her tarafa, sabırsızlık, huzursuzluk ve isyan alâmetleri baş göstermiş bulunuyordu, Cenubtaki muhtelif eyaletlerden gelen haberler Kappı çok sıkışık bir duruma sokmuştu, iki şıktan birini seçmek zorundaydı: Ya Berlin'i muhasara etmiş olan Almanya'ya teslim olmak, ya da gayri meşru hükûmeti esir olarak elinde tutan Berlin'e teslim olmak. Acaba iktidarı, meşrû hükûmet başvekili Bauer'e - mi, yoksa kenar mahallelerin hâkimi haline gelmiş bulunan İşçi Heyetlerine - mi teslim etmeliydi? Hükûmet Darbesi, Kapp'a Meclis ve Vekâletlerden gayri bir şey kazandırmamıştı. Vaziyeti saatten saate güçleşiyordu. Bu vaziyet, ihtilâl hükûmetine bir siyasî oyununun ne unsurlarını ne de fırsatlarını verebiliyordu. Solcu hattâ sağcı partilerle temasa geçip, onlarla bir tertibat kurabilmek imkânsız gibi görünüyordu. Bir şiddet hareketinin tahmin olunmayacak sonuçlar vermesi pek muhtemeldi. General Von Luttwitz kuvvetlerine mensup bazı birliklerin işçileri şiddet yoluyla çalıştırma gayretleri, sadece bir takım fuzulî kan akmasına yol açmıştı. Orada burada tefsirler duyulmağa başlamıştı: Elektrik santrallerini işgâl etmeyi unutmuş olan bir ihtilâl hükûmeti hatâların en büyüğünü işlemiştir.

Bu ilk kan, Devlet çarkına silinmez bir pas bırakmıştı. Üçüncü gün, Dışişleri Bakanlığı yüksek memurlarından bir kaçının tevkifi, bürokrasinin nasıl dejenere edilmiş olduğunu gösteriyordu. 15 Mart günü Stuttgart'ta toplantıya dâvet olunan Mecliste, Başvekil Bauer, Reisicumhur Ebert'e şunları söylüyordu: «Kapp'ın hatası asayişsizliği bozmak oldu.»

★

Şimdi vaziyetin hâkimi Bauer'di. O vasatın altındaki, pısırık, Kapp'ın ihtilâlci teşebbüsünün yenilmesini sağlayacak tek silâhın asayişsizlik olduğunu idrak eden adam. Otorite prensiplerinin adamı olan bir muhafazakâr, meşruiyet prensiplerine hürmet eden bir liberal, siyasî mücadelenin parlâmanter telâkkisine sadık bir demokrat, hiçbir zaman proleter kitlelerin gayri meşrû iştirâkini dâvet etmek ve devletin müdafaasını umumî greve terketmek cesaretinin mesuliyetini yüklenemezdi.

Makyavel'in Prens'i, bir âni baskını defetmek için pek âlâ halkın yardımını talep etmeğe cesaret edebilirdi. Bir saray entrikasına pek âlâ karşı koyacak kimseler bulabilirdi. Makyavel'in prensi, kraliçe Viktorya zamanındaki bir Tory'den daha muhafazakârdı. Üstelik, Maykavel'in Prensi devleti kendi ahlâkî prensipleri ve siyasî terbiyesi dışında kabul etmişti. O, tarihin bol misallerini ele alıyor, Asya'nın tiranlarından, eski Yunanlıların entrikalarından ve Rönesans İtalyasının siyasî dalaverelerinden ilham alıyordu. Aksine, modern Avrupanın liberal veya muhafazakâr hükûmetlerinin an'anesinde, devlet fikri, karşılaştığı tehlike ne olursa olsun proleter kitlelerinin gayri meşrû yardım fikrini reddetmektedir. Daha sonraları Almanya'da, Bauer'in yerinde Streseman olsaydı, vaziyetin ne olacağı soruluyordu. Şuna emin olmalıyız ki, Streseman'da, Bauer'in imdadına işçileri çağırmasını katiyen terviç etmezdi. Burada, şunu teslim etmemiz gere-

kir ki, almış olduğu Marxist terbiye, ihtilâlciler hakkında her vasıtayı kullanmaya Bauer'i sevkediyordu. Bütün vasıtalar, bu gaye uğrunda onun için meşrûdu. Demokratik hükûmetin meşrû bir silâhı olarak devleti askeri ve komünist bir darbeden kurtarma yolunda umumî grevi kullanmak, Marx ekolünde yetişmiş bir kimse için göze batar bir şey değildi. Bauer, Burjuva Devlet müdafaasında, Marx'ın en esaslı prensiplerinden birini ilk defa tatbik etmiş adamdır. Bu misalin zamanımız ihtilâlleri için de büyük önemi vardır.

17 Mart günü Kapp iktidarı terketti ve Alman Milletine şöyle bir beyanname neşretti: «Almanya'nın içinde bulunduğu fevkalâde müşkül vaziyet, bütün partilerin birleşerek, bütün vatandaşlarla beraber, bir komünist ihtilâline karşı koymasını emrediyor.» Bu beyannamenin neşrinden sonra, beş gün devam eden gayri meşrû hükûmet zamanında, Milletin Bauer'e beslemiş olduğu itimadın yerini şüphe ve korku aldı. Sosyalist Partisi, umumî grev teşebbüsünü elinden kaçırmış bulunuyordu. Şimdi ortadaki hakikî idareciler, komünistlerdi. Berlin'in bir kaç mahallesinde Kızıl Cumhuriyet ilân edilmiş bulunuyordu. Bütün Almanya'nın aşağı yukarı her şehrinde İşçi İstişare Heyetleri kurulmaktaydı. Saksonya ve Ruhr havzasında, umumî grev sadece isyanın bir mukaddemesi olarak telâkki edildi. Alman Ordusunun karşısında, şimdi mitralyöz ve toplu, hakikî bir komünist ordusu vardı. Bauer ne yapacaktı? Umumî grev, Kapp'ı yıkmıştı, sivil harp de Bauer'i devirecek miydi?

Bir işçi ayaklanmasını şiddetle bastırmak, Bauer'in Marxist görüşlerine aykırıydı. Karl Marx «İhtilâl bir san'attır» der. Fakat bu san'at hükûmeti elde etmek içindir, onu korumak için değil. Marx'ın ihtilâlci tabiyesinin hedefi, Devleti ele geçirmektir. Bunun için de âleti sınıf kavgasıdır. İktidarda kalabilmek için, Lenin,

Marx'ın esas kaidelerinden bir çoğunu feda etmek zorunda kalmıştır. Bunun farkına varan Zinovieff hâdiseyi âlâyü vâlâ ile şöyle ilân etmektedir: **«Lenin'siz hakiki bir Marx, artık imkânsızdır.»**

Bauer'in elinde umumî grev, Almanya'yı Kapp'a karşı müdafaa için bir silâh olmuştur, Almanya'yı proleter ihtilâline karşı müdafaa edebilmek ancak, Orduyla kabildi. Umumî grev karşısında âciz kalmış olan Von Luttwitz'in orduları, kolayca, bu komünist ayaklanmasının üstesinden gelebilirlerdi. Fakat, Kapp tam kendini gösterme fırsatını proletaryanın yarattığı bir ânda, iktidarı terketmişti. Kapp gibi bir muhafazakâr ve komünist aleyhtarının böyle bir anlayışsızlık içinde hareketi garip ve izah edilemez bir şeydir. Bauer gibi bir Marxistin, Alman Ordusunun işçi ayaklanmasına karşı tek müessir çare olduğunu anlamamış olması su götürür. Hem de her bakımdan kabili izah bir keyfiyettir. Komünist isyanın şefleriyle beyhûde bir takım anlaşma teşebbüslerinden sonra, Bauer iktidarı Müller'e devretti. Bu kadar namuslu ve bu kadar alelâdelik içinde cüret gösterebilen böyle bir insan için hakikaten hazin bir âkıbet.

Liberal ve isyankâr Avrupa, Lenin ve Bauer'den daha çok şeyler öğrenecekti.

İLK MODERN HÜKÛMET DARBESİ YAHUT BONAPARTE

Fransız ihtilâlcilerinin değiştirmiş oldukları ay isimleri arasında 23 Ekim ile 21 Kasım arasında kabul ettikleri Brumaire (*) ayının 18 nci gününde, Napoleon karşısında Bauer gibi bir adamı bulmuş olsaydı, acaba ne yapardı? Bonaparte ile namuslu Alman şansöliyesi hakkındaki bu benzetiş bir çok ihtimâllere yol açmaktadır. Bauer'in Plutarque'ın kahramanlarıyla hiçbir ilgisi olmadığı muhakkaktır. Bu, Marxist terbiyenin bütün hassasivetini yok etmiş olduğu orta sınıfa mensup bir Almandır. Alelâdeliğinin kaynakları tükenmez haldedir. Bu kadar günlük faziletlere sahip olan böyle bir adamın umumî mânâda kahraman ve bahtsız bir kişi olan Kapp'a rastlaması bedbahtlıktır. Bauer, Napoleon'un lâyık olduğu rakiptir. 18 Brumaire'de Arcole kahramanını alaşağı edebilecek kişidir Bauer. Napoleon, nihayet kendisine lâyık olmayan bir rakiple karşı karsıya gelmis olacaktı. Denilecektir ki, Bauer, modern bir kimsedir. Versailles'lı ve Weimar'lı bir Almandır, zamanımızın bir Avrupa'lısıdır. Bonaparte ise XVIII. Asrın bir Avrupa'lısı, 1789 da yirmi yaşında olan bir Fransızdır: Bundan dolayı 18 Brumaire tarihinde, Hükûmet darbesini önlemek için Bauer'in ne yapacağını nasıl kestirebilirsin? Bonaparte, Kapp değildi ve 1789 da Paris'in manzarası Berlin'in 1920 dekinden çok başka türlüydü. Bauer, Bonaparte'a karşı umumî grev tabiyesini kullanamazdı. O devrin sosval ve teknik imkânları gözönüne alınırsa, Hükûmet darbesini önleyebilecek bir umumî grevin şartları mevcut olmadığı anlaşılır. Bauer'in 18 Brumaire'deki taktiğinin ne ola-

(*) Brumaire — İhtilâlcilerin Kasım ayına taktıkları ad. (Bak. kitabın sonundaki izahata).

bileceğini ve Bonaparte ile Alman Başvekilinin münasebetlerinin neler olacağını bilmek, zannedildiğinden çok daha enteresandır.

Bonaparte sadece bir 18. Asır Fransızı değil, aynı zamanda modern, ama adamakıllı modern kafalı, hattâ Kapp'tan çok daha modern kafalı bir kimsedir.

Bonaparte'ın telâkkisi ile Bauer'in telâkkisi arasındaki münasebet, bir Primo de Rivera veya bir Pilsudzki'nin meşrûiyet fikri, yani devleti ele geçirmeğe kararlı her hangi bir modern generalle, zamanımızın küçük burjuva vekillerinden her hangi birinin meşrûiyet telâkkisinin çatışmasına benzer. Yani, o her hangi bir vekâlet sandalyesini muhafazaya kararlı, herhangi bir vekilin, meşrûiyeti akla gelen her vasıtayla muhafaza etmesindeki kararlılığı düşünün.

Bu mukayese, biraz garip görünür, garip görünür ama, şunu da kabul etmek gerekir ki iktidarı ele almak san'atının klâsik ve modern telâkkileri arasındaki tezat, ilk defa Bonaparte ile ortaya çıkar ve bu sayede 18 Brumaire'de ilk defa olarak ihtilâlciliğin, modern telâkki tabiyesinin meseleleri belirir. Bonaparte'ın hataları, inatları, tereddütleri bir onsekizinci asır adamınmkilerdir. O, önüne ilk defa, fevkalâde bir ahvalde çıkan yeni ve nazik meseleleri, yani modern devletin mütenakız kuruluşunun meselelerini çözmek zorundadır.

Onun hatâlarından en vahim olanı, 18 Brumaire harekâtını meşrûiyete saygı ve parlâmenter prosedüre göre plânlaştırmış olmasıdır. Bu hal, halihazırdaki Devlet problemlerinin telâkkisinin okadar zarif bir ifadesi, devlet ile ferd arasındaki münasebetlerdeki taaddüt ve narinliğin tehlikesi karşısında, o kadar zekice bir endişedir ki, Bonaparte'ı tamamiyle modern bir insan, zamanımızın bir Avrupalı'sı yapar.

Telâkkisi ve icra hataları haricinde, 18 Brumaire darbesi, parlâmenter hükûmet darbesine bir misal teşkil eder. Onun bugünün aktüalitesine uygunluğu da şuradadır ki, halihazırdaki modern Avrupa'da da hiçbir parlâmanter hükûmet darbesi bu telâkki ve icra hatalarından âri olarak vukubulamaz. Bizi, Bauer'e, Primo de Rivera'ya ve Pilsudzki'ye sevkeden şey de esasen, budur

★

Lombardiya kırlarında dolaşırken, Bonaparte, klâsiklerden Sylla, Catilina ve Sezar'ı etüd ederek, iktidarı ele almağa hazırlanmaktadır. Bütün bunlar parlak misallerdir, fakat hiçbir işe yaramaz. Catilina'nın isyanı, Bonaparte için, hususî hiçbir şey ifade etmez. Haddizatında Catilina, gayretkeş bir kahraman âsî bir politikacı, çok vesveseli, fakat az cür'etkâr bir kimseydi. Ama, ona karşı, Çiçeron ne harikulâde bir polis müdürüdür. Catilina ve arkadaşlarını ağına düşürmek için, ne kadar da ustalıkla hareket etmiştir o. Bu asilere karşı, ne kadar da şiddetli bir, (bugünkü tabiriyle) basın kampanyası açmıştır. Ne kadar mürai bir kampanyadır bu. Düşmanının bütün hatalarından, prosedürün bütün imkânlarından, bütün pusulardan, asilerin ve halkın bütün ihtiraslarından, bütün korkaklıklarından, bütün aşağılık insiyaklarından ne güzel şekilde istifade etmenin eseridir bu. Bonaparte, polis metodlarına karşı, alenî surette nefret beslemekte olduğunu ifade eder. Onun gözünde, Catilina, tedbirsizliklerle meşbû, iradesiz bir inatçı, içi iyi hal çareleri ve kötü niyetlerle dolu, hiçbir zaman vaktini bilmeyen bir ihtilâlci, zaman ve zemin tanımayan bir âsi, zamanını bilip de ortaya çıkmaktan âciz bir komplocu, sokak muharebesi ile gizli komplo arasında tereddüt eden bir garip kişi, Çiçeron'un nutuklarını dinleyecek ve millî birliğe karşı, seçimlerde aykırı propaganda yapacak kadar saf, hakarete uğramış bir nevi Hamlet, polis

dalavereleriyle, meşhur bir avukatın entrikalarının kurbanıdır. Fakat Çiçeron, ne kadar lüzumlu ve mânasız bir adamdır. Onun hakkında Voltaire'in cizvitlere dair dediği tekrar edilebilir: «Cizvitlerin faideli olmalarını temin için, onları lüzumlu olmaktan alıkoymak gerekir.» Polis metodlarından nefret etmesine, polis vasıtasıyla yapılacak bir baskından iğrenmesine bütün bunlar kendisine bir kışlada çıkan kaba kazan kaldırması gibi gelmesine rağmen, Çiçeron'un ustalığı Bonaparte'ı meşgul etmektedir. Belki de ona benzer bir adam onun hizmetine girecektir günün birinde. Tesadüflerin de daima iki yüzü vardır: Bunlardan biri Çiçeron'un diğeri ise Catilina'nın hayalidir.

Şiddetle iktidara geçmeği tasarlayan bütün insanlar gibi, Bonaparte'da, Fransızların gözünde bir nevî Catilina, isyan fikrinde muvaffak olmak için herşeyi tasvip eden bir insan, karanlık bir komplonun zifirî ruhu, bütün mübalâğaları icra etmeğe kaadir bir hırslı, yağmaya da iştirâk edebilecek bir kaatil, katliâm ve yangını tasvip edebilecek bir çete reisi, düşmanlarıyla beraber vatanının harabeleri üstünde yok olmayı göze alacak kadar, her ne pahasına olursa olsun, galip gelmeğe çalışan biri olarak görünmeği istememektedir.

O da bilir ki, Catilina, efsane ve iftiranın yarattığı adam değildir. O da bilir ki, Çiçéron'un iddiaları doğru değildir. Çiçèron'un yazmış olduğu **Catilinaires**'lerin yalanla örülmüş bir hâdise, Catilina hakkında açılmış olan dâvanın hukuken bir cinayet olduğunu, haddızatında, bu kaatilin, bu karanlıklarda komplolar kurma ustasının bir vasat politikacı, manevra kabiliyeti olmayan zavallı bir kimse, polisin kendisinden bir kaç sahte rapor ve bir kaç tahrikçi ajanla kurtulabildiği garip bir inatçıdan ibaret bir kimse olduğunu bilir. Bonaparte çok iyi bilmektedir ki, Catilina'nın en büyük kabahati, partiyi kay-

betmiş olmasıdır. İkinci kabahati ise herkese, gizli bir hükûmet darbesi hazırladığını beyan etmesidir. Elbette ki böyle bir teşebbüs suya düşecektir. Hiç olmazsa, bu darbeyi deneyebilemk zahmetine katlanmış olsaydı... Eline fırsatlar geçmediği söylenemez: Dahilî vaziyet o haldeydi ki, hükûmet bir ihtilâlci teşebbüse karşı tamamiyle âciz kalabilirdi. Böyle ciddi bir buhrandan, Cumhuriyetin sadece bir kaç nutuk ve bir takım polis tedbirleriyle kurtarılmış olmasından sadece Çiçèron kabahatli değildir. Esasında, Catilina'nın sonu, şereflidir. O büyük bir asil ve şanına lâyık bir kimse olarak harp sahasında cesaretle ölmüştür. Bonaparte, bu kadar gürültünün lüzumsuz, bu kadar angajmana girmenin beyhude olduğunu, bu kadar sıkıntı yaratmanın mânasız bulunduğunu ve hakikî bir Romalı'ya yakışacak şekilde bir dağ tepesinde ölmenin gerekliliğine inanmadığını ifade ediyordu. Ona göre, Catilina daha iyi bir neticeye lâyıktı.

★

Kaderinin üzerinde daha çok düşünmeye Bonaparte'ı sevkedenler Sylla ve Sezar'dır misalleriydi. Bunlar, hem onun dehasına, hem de zamanının ahvali ruhiyesine daha yakındı. 18 Brumaire Hükûmet darbesinin hazırlık ve icrasını temin edecek düşünce henüz kafasında olgunlaşmamıştı. İktidarı ele geçirmek san'atı ona, sadece askerî bir ameliye olarak görünüyordu: Yâni, harp stratejisi ve tâbiyesinin siyasî kavgaya tatbiki, silâhları sivil sahada manevra yaptırmak sana'tı.

Ona göre Roma'yı fetih için kullandıkları stratejik plânda, Sylla ve Sezar siyasî dehalarını değil, askerî kabiliyetlerini göstermişlerdir. Roma'yı elde etmek için onların karşılaşmakta oldukları güçlükler, sadece ve sadece askerî mânilerdir. Onlar ordularla savaşırlar, Meclislerle değil. Brindizi çıkarmasıyla Rubicon'u aşmak, hü-

kûmet darbesinin ilk hareketleri değildir. Bunlar, sadece stratejik vak'alardır, hiçbir siyasî karakteri yoktur. İsimleri Sylla olsun, Sezar olsun, Hannibal olsun, Bélisaire olsun, onların tek hedefi sadece bir şehri ele geçirmektir, bu bir stratejik hedeftir.

Bunlar harb sanatı kendileri için bir sır olmayan kumandanlardır. Sylla'da olduğu gibi Sezar'da, askeri deha, politik dehanın üstündedir. İster Brindizi çıkarması olsun, isterse de Rubicon geçidinin aşılması olsun, bunların savaşlardaki tutumları, sadece stratejik bir telâkkiye hürmetten ibarettir: Emirlerindeki kuvvetlerin her harekâtının altında bir politik gaye vardır. Fakat, harp sanatı esasen bir takım esas gaye ve ilerisi için bir takım niyetlerle dolu olan bir sanattır. Bütün askerler, Turenne, XII. Charles, Foch, Devlet politikasının birer âletidir. Onların stratejisi, doğrudan doğruya devletin politik menfatlerine istinad etmektedir. Harb daima siyasî bir takım gayelerin vasıtasıdır: O, devlet politikasının bir safhasından gayri bir şey değildir. Tarih, hiçbir askerin, harbi harp için yaptığını, bir nevi san'atı san'at için telâkki etmiş olduğunu gösteremez. Büyük veya küçük askerler arasında heveskâr yoktur. Floransa hizmetine girmiş İngiliz gönüllüsü Giovanni Acuto'nun sözü meşhurdur: «Harp yaşamak için yapılır, ölmek için değil».

Bu söz, ne bir heveskârın lâfıdır ve ne de bir milisin dövizidir. O, harbin en yüksek manada izahıdır. Harbin manevî ifadesi de bu sözün içindedir. Bu söz, Sezar, Fréderic, Nelson veya Bonaparte'ın kaidesi de olabilirdi.

Askerlerini Roma'yı fethetmek üzere sevkettikleri zaman Sylla'nın da, Sezar'ın da bir siyasî gayeleri olduğu muhakkaktır. Fakat Sezar'ın hakkını Sezar'a Sylla'nınkini de Sylla'ya vermek yerinde olur. Onlar hükûmet darbesi yapmadılar. Saray entrikaları, bu iki büyük ku-

mandanın Roma'yı fetih için sarfettikleri gayretten çok daha fazla, hükûmet darbesidir. Sylla, Brindizi'den Roma'ya doğru yol almak için bir sene uğraştı, daha doğrusu Brindizi'de başlamış olduğu şeyi, Roma'da tatbik için bir yıl didindi. Bu, bir hükûmet darbesi için fazla zamandır. Fakat, herkesin de bildiği gibi, harp san'atının da kendine göre, kaideleri ve istisnaları vardır.

Sylla sadece ve sadece bunlara hürmet duyuyordu. Politikanın kaide ve istisnalarına, ancak Roma'ya girdikten sonra hürmet beslemeğe başlamışlardı. Üstelik kaidelerden fazla, istisnalarla. Şehirleri fetheden bütün kumandanların yaptıkları hep budur: Aldıkları şehirlere, yeni nizam ve kanunlar koyarlar.

1797 yılında, Lombardiya kırlarında dolaşırken, vesveseden uzak, muhteristen ziyade cür'atkâr bir general için bu kadar çok imkân olan bir zamanda, Bonaparte'ın Sylla ve Sezar misallerinin kendisi için tehlikeli olduğunu düşünmeğe başlamış olması muhtemeldir. Haddizatında, Direktuvar'ın emrine tedbirsizce girip bir hükûmet darbesi teşebbüsünde bulunmağı kabul eden Hoche ile Sylla ve Sezar misalleri arasında ona daha az tehlikeli görüneni, Hoche'un hatasıydı. İtalya'daki askerlerine 14 Temmuz'da, yayınlamış olduğu bir günlük emirde, Bonaparte, Clichy Klübünü, Ordunun, Alpleri aşarak Anayasa'yı, hürriyeti korumak, hükûmeti ve cumhuriyetçileri müdafaa etmek için Paris üzerine yürüyeceğinden haberdar ediyordu. Onun sözlerinde, Hoche'un sabırsızlığına kendini kaptırmamanın tedbirliliğini bulmak mümkün olduğu kadar Sezar'la da hemayar olmak ihtirasının gizli sıtmasını bulmakta kaabildir. Yanıbaşında pek de alenî olarak vaziyet almadan Direktuvar'ın dostluğunu muhafaza etmek, işte 1797 yılının meselesi budur. İki yıl sonra, 18 Brumaire'in arefesinde bu mesele şu şekli alır: Diretuvar'ın dostluğunu devam ettirmek ve alenî olarak onun düşmanlarının yanında yer almamak.

1797 yılından itibaren, Hükûmet darbesinin âletinin Ordu olması gerektiği fikri onun kafasında yer etmiştir. Fakat bu âlet kanunlara riayetkâr görünmeli, faaliyeti ise meşrûiyetin bütün şekillerini muhafaza eder görünmelidir. İşte bu meşrûiyet telâkkisidir ki, Bonaparte'ın kafasında, muhteşem fakat tehlikeli klâsik misallerinden gayri bir hükûmet darbesi telâkkisinin teşekkülünü temin etmiştir.

18 Brumaire hâdisesinde, en az yerinde olan adamı, Bonaparte'dır. Mısır'dan döndüğünden beri, kendi kendini beyhûde yere harcamaktan gayri bir şey yapmamıştır: Hayranlığa ve nefrete, gülünçlüğe ve şüpheye kendisini arzetmiştir. Kırdığı potlar Siéyes ve Talleyrand'ı meşgûl etmeğe başlamıştır. Bonaparte ne istemektedir? Müsaade etsin de arkadaşları yapsın işleri. Siéyes ve Lucien Bonaparte herşeyle meşgûl olmaktadırlar: Hâdise en küçük teferruatına kadar halledilmiştir. (Çok dikkatli ve çok titiz olan Siéyés'in hesabîliği malûmdur). Mevzuubahis olan şahıs ne Sezar'dır ve ne de Cromwell, sadece Bonaparte'dır. Şayet, meşrûiyet görünüşü kurtarılmak isteniyor, şayet hükûmet darbesinin bir kışlada kazan kaldırılması yahut da polis tarafından tertip edilmiş bir komplo telâkki edilmesi arzulanıyorsa ve hadisenin Eskilerle ve Beş Yüzlerle bir arada bir parlâmanter ihtilâl olduğu ortaya konmak ve hâdisesi zarif ve ikna edici bir prosedürle halletmek gerekiyorsa, Bonaparte'ın bazı tutumlarında ısrar etmemesi gerekmektedir. İktidarı ele almak isteyen muzaffer bir generalin ne alkış dilenmeğe ve ne de zamanını entrikalarla kaybetmeğe hakkı vardır. Siéyés herşeyi hesaplamış, herşeyi hazırlamıştır: Bir zafer veya firar bir halinde iktiza eder düşüncesiyle ata binmeği bile öğrenmiştir. İntizar devresindeyken Beş yüzler Konseyinin başkanlığına seçilmiş bulunan Lucien Bonaparte, müzaharetini daha önceden temin etmiş ol-

duğu dört kişinin, Konsey salonuna müfettiş tâyin edilmelerini teklif eder. Bir parlâmento ihtilâlinde hademelerin bile çok ehemmiyeti vardır. Eskiler Konseyinin salonunun müfettişleri Siéyés'in elindedir. Konseylerin Paris dışında, Saint Cloud'da toplanmasının izahını yapmak gerekmektedir: Buna bir bahane uydurmak lâzım, meselâ, Jakobenlerin bir komplo kurdukları, millî selâmetin tehlikeye düşmüş olduğunu yaymak lâzım. Başkan Siéyés politika makinesini oyuna sokunca, bahane hazır; Cumhuriyeti teklikeye koyan müthiş bir Jakoben komplosunu polis tarafından ortaya çıkarılıyor. Binaenaleyh, Konseyler, Saint-Cloud'ta rahatça toplanabilirler. Herşey, daha önceden çizilen plâna göre yürüyecektir.

Bonaparte da artık diğerlerine uymuştur. Tutumu daha muteddildir, diplomasisi daha az acemilik arzeder, ihtiyatlığı daha tedbirlidir. Yavaş yavaş bütün entrikanın lâzımı gayri müfariki olduğunu idrak etmektedir ve bu idrak ona herşeyin düşünüldüğü gibi cereyan edeceğine dair bir kanaat vermektedir. Haddizatında entrikalar boyunca onu idare edenler başkalarıdır. Onu labirent içinde elinden tutup yürüten Siéyés'tir Bonaparte bir askerdir lâlâ, sadece bir asker. Politik dehası, ancak 18 Brumaire'den sonra kendini gösterecektir. Hükûmet darbesi hazırlayan bütün büyük kumandanlar adları ister Sylla, ister Sezar ve ister Bonaparte olsun, bu darbeyi hazırlarlarken saf askerden başka bir şey değillerdir.

Onlar ne kadar meşrûiyette kalarak, Cumhuriyete, kurulu düzene hürmet göstermek isterlerse, o kadar harekâtı gayri meşrû olur ve kurulan nizama karşı duydukları nefret ile o nisbette artar. Ne zaman attan inip, siyasî havyalara karışmak istemişlerse, her defasında mahmuzlarını atmayı unutmuşlardır. Kardeşini gözetleyen, onun en gizli düşüncelerini bilen Lucien Bonaparte, onu kendilerinden daha emin bulmaktadır.

Herşey hazır. Hâdiselerin seyrini kim durdurabilir? Hükûmet darbesine kim mâni olabilir?

Bonaparte'ın plânı doğrudan doğruya büyük bir hatânın üstüne kurulmuştur.

Meşrûiyete hürmet. Başlangıçta, Siéyés, faaliyetin meşrûiyetin hudutları içinde tezahür etmesine muhalif kalmıştı, hesaplanmamış ihtimaller için marj bırakılmalıydı, o zaman, ihtilâlci şiddet son sözünü söylerdi. Mecburî istikametler daima tehlikelidir. Meşruti bir hükûmet darbesi, bu meşruiyet nazariyecisi için imkânsız bir şeydi. Fakat Bonaparte, kararından çevrilemez O meşrûiyete olan hürmetine ihtiyatı dahi feda ediyor. 17-18 Brumaire gecesi, Siéyés, kendisine, kenar mahallelerde bir takım kımıldanışlar olduğunu sezinlediğini ve yirmi kadar mebusun tevkifi için faaliyete geçilmesini teklif edince, Bonaparte reddediyor. Bu, onun için gayri meşrû bir harekettir. Onun istediği bir parlâmento ihtilâlidir, o sivil iktidarı, ele, gayri meşrû hiçbir yola başvurmadan ele geçirmek istiyor ve şiddetten uzak kalmak istiyor. Fouché gelip ona hizmet arzeder. Bonaparte reddeder. Red sebebi polise ihtiyacı yoktur. Onun şöhreti, şanı kâfi gelmelidir. İşte, bu kadar.

Her ne pahasına olursa olsun, bu mütehevvir general bu retorikle tıka basa doldurulmuş harp adamı, ilerlemesini beceremiyor. Eskiler Konseyinin önüne çıktığı 18 Brumaire sabahı rolünü unutur, yani millet mümessilleri önüne kılıcını takdim eden muzaffer general olduğunu ifade edemez. Eskilerin önüne, yeni bir Sezar gibi değil de, jakobenler komplosuna karşı Anayasayı savunan bir kimse olarak, çıkması icab ederdi. Bonaparte'ın onlara, bu komplo karşısında tevahhüş eden Meclis'i Paris'ten Saint-Cloud'ya nakleden bir generalden başka bir şey olmadığı kanaatini vermesi gerekmektedir. Altın ve gümüşlerle süslenmiş bir yığın subayın arasında, göz-

lüklü küçük burjuvaların bu Meclisi karşısında söylediği nutuk sanki onun şansını kıskanmış bir ilâh tarafından ilham edilmiştir. Büyük İskender ve Sezar'ın hünerlerine dair okumuş olduğu kitapların kötüce hazmının hasıl etmiş olduğu Réthorique tortusu dudaklarından dökülmektedir: **«Biz, hakiki Cumhuriyet'i arzu etmekteyiz. Gerçek hürriyet ve milli irade esası üstüne oturtulmuş Cumhuriyet'i. Bunu kuracağız, emin olun. Bunu, burada yeminle söylüyorum.»**

Kendisini çevreleyen bütün subaylar da aynı and'a iştirak etmektedirler. **Eskiler** manzaraya hayretle, dehşetle bakmaktadırlar. Bu ehil hale getirilmiş Meclis her hangi bir kimse, küçücük bir adam, Bonaparte'a vaziyet alabilir. Cumhuriyet, Anayasa, Hürriyet gibi tamamiyle mânâlarından boşaltılmış büyük kelimelerin ardına takılarak, tehlikeli durumlar da yaratabilir. Siéyés, bu tehlikeyi daha önceden hesaplamış olduğundan, salon müfettişini elde etmiş, vaziyet alabileceklerinden şüphe ettiği mebuslara dâvetiye gönderilmemesini temin etmişti. Ama, Bonaparte'ın Siéyés'in kaale almadığı küçük kimselerden de çekinmesi lâzım gelmektedir. İşte, Garat adında, o güne kadar hiç tanınmamış bir mebus ayağa kalktı. Söz istedi ve konuşmağa başladı: **«Bu savaşçılardan hiçbiri, diyor, Anayasa'ya sadık kalacağına dair her hangi bir söz söylemedi...»**

Bereket, Başkan hatipten daha atik davranır. Onun sözünü olduğu yerde keser ve oturumu: «Yaşasın Cumhuriyet!..» nidaları arasında tatil eder.

Tuilleries bahçesinin önünde yapılan geçit resminde Bonaparte'ın yüzündeki maske iyiden iyiye düşer. **Eskiler Konseyi'nden** çıkarken, onun Bottot'ya karşı sarfettiği sözlerin akisleri henüz kulaklardan gitmeden, onun askerlere söylediği şeyler tam bir meydan okuma, hattâ mükemmel bir tehdittir. Emniyet Genel Müdürü Fouc-

hé, hâlâ bir takım mebusların tevkif edilmesini istemektedir. Bonaparte, bunu tekrar reddeder. Ona göre, herşey yoluna girmiştir, bundan dolayı bazı gayretkeşlikle-re hiç lüzum yoktur. Bir kaç formalite ile herşey yerine gelecektir. Bu tehlikeli oyun içinde, onun ne kadar fena bir rol almış olduğuna en iyi delil işte bu nikbinliğidir. Ertesi sabah, yâni 19 Brumaire'de, Siéyés, onun kırmakta olduğu potların farkına varmıştır ve içinde derin bir endişe yer almıştır. O gün de, Bonaparte, kendisinden ve şanından emin bir halde, Teşrii Meclise ve onun taraftarlarına öyle kibirli bir hal almaktadır ki, Talleyrand, onun hakkında ne düşüneceğini şaşırmıştır. Ona saf mı, yoksa şuursuz mu, ne demek icab ettiğini bir türlü kararlaştıramaz.

Meşruiyete ve parlâmanter prosedüre dayanan plânını yaparken, Siéyés küçük şeyleri hiç hesaba katmamıştı. Neden Meclisler Saint-Cloud'a, 19 Brumaire yerine 18 Brumaire günü davet edilmemiştir? Bu, düşmanı, yirmi dört saat vaziyeti etüd etmek ve mukavemetini hazırlamak mevkiine getiriyordu. Neden ayın 19 unda Saint Cloud'a gelir gelmez her iki Meclis de hemen toparlanmayıp işi öğleden sonraya bıraktılar? Bu müddet zarfında mebuslara aralarında konuşabilmek, istişare etmek ve icabında müştereken hareketi tâyin etme fırsatları verilmiş oluyordu.

Beşyüzler, herşeye hazır olduklarını ilân etmektedirler, askerleri görmek onlara dehşet vermektedir. Her tarafta hiddetle ve gürültüyle konuşmaktadırlar: «Neden Paris'te kalamadık?», «Niçin buralara kadar geldik?» «Bu komplo masalını da kim icat etti?» «Kimdir bu komplocular, adları nedir?»

— «Bunun ispatı nedir?»

Siéyés, Jakobenler komplosunun ispatına yarayacak delilleri imal etmeği unutmuştu. Etrafına bakınca, bir

çoklarının sarardığını bir çoklarının da tebessüm ettiğini görmektedir. Şimdi anlamaktadır ki, vaziyet berrak değildir, herşeyin bir kelime veya bir harekete baktığını idrak etmektedir. Ah, keşke Fouché'yi dinlemiş olsa idi. Fakat artık buna teessüf etmek için dahi çok geç. Herşeyi haline bırakmalı, esasen yapacak bir şey de yok. İhtilâl metodu olarak bu tamamiyle nev'i şahsına münhasır bir tâbiye.

Saat ikide **Eskiler** toplanıyorlar. Siéyés'in plânı daha başlangıçta suya düşüyor. Devamlı olarak sakin görünen bu küçük burjuvalar müthiş asabî buhranlar içindedirler. Bereket, hiçbiri bu gürültünün içinde söz a'mağı beceremiyor. Fakat **Beşyüzlerin** toplanmış oldukları Orangerie'de, Başkan Lucien Bonaparte küfür, hakaret ve ithamlarla karşılaşmaktadır. Bu beklenmeyen hayhuy içinde Siéyés her şeyin sona erdiğini düşünerek çıkış kapısına doğru yaklaşmaktadır. Bir firar ihtimaline de hazırlıklıdır, kendisini parkın yanında hazır bir araba beklemektedir. Araba, attan daha rahat ve daha emindir. Hükûmet darbesini hazırlayan böyle tedbirli bir kimse, bu teferruatı unutamazdı. Diğer taraftan kendisini rahatsız hisseden sadece Siéyés değildir, binanın birinci katında sabırsızlıkla oylama saatini bekleyenler de vardır, bunlar Bonaparte ve arkadaşlarıdır. Şayet **Eskiler, Konseyleri** lâğveden kanunu kabul etmez, sayet üç muvakkat Konsül tâyin eder ve Anayasayı tadil etmeğe giderlerse, Bonaparte, o zaman ne yapar? Bu vaziyet karşısında Siéyés tarafından en küçük teferruatına kadar hazırlanmış olan plânda ne gibi bir karşı tedbir düşünülmüştür?

Siéyés buna cevab olarak; sadece arabayla kaçmağı kurmuştur.

Buraya kadar, herşeyden önce meşruluğun görünüşünü müdafaa ederek parlâmanter prosedürün içinde kalmak kararında olan Bonaparte'ın tutumu, modern ta-

biriyle, tamamiyle liberal olmuştur. Bu noktai nazardan Bonaparte bir ekolün mübeşşiri sayılabilir. Ondan sonra, sivil iktidarı almağa heveslenmiş olan bütün askerler bu liberalizm kaidesine hürmet etmişlerdir. Bütün bu zevat da son dakikaya kadar yâni şiddete başvurmak icap edinceye kadar bu liberalizm kaidesinde kalmışlardır. Askerlerin liberalizminden daima -hele bugün- çekinmek lâzımdır.

Eskilerin ve **Beşyüzlerin** muhalefetiyle plânlarının tamamiyle suya düştüğünün farkına varınca, Bonaparte, kendi şahsiyetiyle bu mukavemeti venmeğe karar verir. Bu da bir nevi liberalizmdir. (Tabii, bir askerî liberalizmdir.) Bonaparte görününce, **Beşyüzler** salonundaki homurtu yatışır. Fakat içindeki o Sezar, o Cromwel, onu bir defa daha olduğu gibi ortaya koyar. İlkönce, saygılı bir sükûta davet eden konuşması, yavaş yavaş bir red homurtusuna yol açmaktadır. «**Eğer ben müraisem, hepiniz Brütüs olunuz**» şeklindeki sözleri salonun dibinde bir kaç kahkaha atılmasına yol açar. Hatip sıkılmış, şaşırmış, kekelemeğe başlamıştır. Sonra yırtıcı bir sesle devam etmektedir: «**Unutmayınız ki ben Harp İlâhı ile Sans İlâhının refakatinde yürümekte olan bir insanım**» Mebuslar heyecanlanmışlar; kürsünün etrafında toplanmışlardır. Herkes gülmektedir. Kolunu çimdiklerler, sadık adamı Bourienne kulağına sunları söylemektedir: «**General, siz söylediklerinizin farkında değilsiniz artık!.**» Bonaparte onun peşinden yürür: Salondan çıkarlar.

Bir kaç saniye sonra, dört humbaracı asker ve bir kaç subay refakatinde Orangerie salonuna girince, **Beşyüzler** onu şiddetli aleyhte tezahürlerle karşılamaktadır: «**Kanun kaçkını!..**» «**Kahrolsun tiran!..**» gibi sözler duyulmaktadır; Üstelik heyecanlanan bazıları, onun üstüne yürür ve hattâ ona vururlar. Humbaracı dört asker ona daha çok yaklaşırlar inen darbelerden onu korumak

isterler, subaylar ise onu bu kalabalığın arasından çekmeğe çalışırlar. Nihayet, Gardanne kolundan yakalayarak dışarı çıkarır. Siéyés kaçmaktan gayri bir yol olmadığına kaanidir, Bonaparte ise artık şiddete gitmenin gerektiğini söylemektedir. **Beşyüzler** salonunda sürgün kanunu reye konulmuştur. Bir kaç dakika sonra bu Sezar, bu Cromwell, **«bir kanun kaçkını»** olacaktır. Bu, işin sonudur. Bonaparte ata atlar ve kuvvetlerinin önüne gelir. «Hazırol!..» diye haykırır. Askerler onu alkışlamaktadır, fakat hiç biri kımıldamamaktadır. Bu iki müthiş günün en tipik manzarası budur. Yüzü sarı, sinirden titremektedir. Etrafına bakar. Arcole kahramanı bir kıt'ayı harekete geçirememektedir. Eğer, o ân Lucien gelmemiş olsa herşey bitmiş olabilir. Askerleri silkeleyen ve vaziyeti düzelten Lucien'dir. Beşyüzlere karşı humbaracı askerleri harekete geçiren, kılıcını çekmiş bir halde olan da Murat'dır.

Bu Sezar'ın, bu Cromwell'in yüzündeki uçukluğu hatırlayarak bir müddet sonra kendisine: **«General Bonaparte, bu doğru bir şey değildir»** diyen zat ise Montron'dur. Roederer'in «At üstündeki Talleyrand» adını verdiği bu Montron, Plutarque'ın bu kahramanının, Saint Cloud'ta bir ân için korkmuş olduğunu hayatı boyunca hatırlayacaktır. O bilmektedir ki Teşriî Meclis taraftarlarından her hangi biri, herhangi bir vasat mebûs, hiçbir tehlikeye katlanmadan, bu iki meşhur gün içinde Bonaparte'ın kaderini silip süpürebilir ve Cumhuriyeti kurtarabilirdi.

★

Bir tarihçi: **«Hiç bir zaman bu kadar kötü düşünülmüş bir hükûmet darbesi, bu kadar kötü idare edilmemiştir»** der. Meşruiyete saygı ve parlâmanter prosedürün mekanizmasına dayanan 18 Brumaire hareketine karşı şüphe yok ki, Siéyés'in tutumundaki zaaftan istifa-

de edilerek harekete geçilseydi, hükûmet darbesi suya düşerdi. Prosedürün ağır gidişine dayanan taarruz taktiğinin iflâsa mahkûm olduğu muhakkaktı. Eğer Meclisler, sürgün tehditleriyle, Bonaparte'ı kesin hareket etmeğe icbar etmemiş olsalardı, yani o meşruiyet yolunda yürümekten vazgeçmemiş olsaydı, hükûmet darbesi teşebbüsü parlâmento prosedürleri içinde yok olabilirdi. Meclislerin taarruzî taktiği, zaman kazandırılmasına vesile olacak, hâdiseleri boylu boyunca sürükleyip gidecekti. 19 Brumaire günü öğleden sonra, Siéyés nihayet hatasını anladığı ân, zaman, Meclislerin lehine çalışıyordu. Bonaparte, ne için manevra yapıyordu? Meşrûiyet sahasında oynaşıp duruyordu. Meclislerin kudreti neydi? Sadece ve sadece içtüzük. İçtüzüğün kudreti nedir? Ağırlığı. İki saat daha devam etmiş olsaydı, Meclislerin toplantıları ertesi güne bırakılacaktı. Esasen, yirmidört saat kaybetmiş olan Hükûmet darbesi, gene bir rötara uğramış olacaktı. Ertesi günü, Meclislerin toplantısının açılış saatinde Bonaparte'ın durumu da başka olacaktı.

Siéyés artık bunları hesaplıyabiliyordu. Onun plânında, Meclisler hükûmet darbesi'nin âletleri halindeydi. Bonaparte bunlardan vazgeçemiyordu. Çok acele iş görmek icab ediyordu: Oturumun tâlikine mâni olmak, Teşrîî Meclis ile Bonaparte arasında açık bir mücadeleye mâni olmak, Hükûmet darbesiyle Anayasayı, bağdaştırmak gerekiyordu, şiddet reddediliyordu. Buna rağmen, meseleyi kısa kesmek icab ediyordu. Kandırma yoluna gitmekte, Meclis salonlarına girerek mebuslarla konuşmakta, bütün iyi niyetlerle parlâmanter prosedürü zorlamakta mutlak olarak faide vardı. Napoleon'un garip hareketinin aslı, onun liberalizm adı verilen tutumundaydı.

Bereket versin ki, tutumu Meclislerin tamir edilmez hatasını temin etmiş, şahsına karşı şiddetle hareket edilmiş, sürgün cezası görüşülmüştür. **Eskiler** ve **Beşyüzler** Bonaparte'a karşı kudretlerinin sırrını anlamamışlardı, halbuki onlar bütün bu saydığımız meseleleri geveleyerek hareket etmiş olsalar, tahrikte bulunmaktan kendilerini alıkoyabilseler, prosedürün ağır mekanizması içine hâdiseyi sokabilmeği becerebilselerdi, kazanmışlardı.

Bütün hükûmet darbelerinde, Catilinaires'lerin taktiği hâdiseleri zorlamak, Devlet müdafilerininki ise zaman kazanmaktır. Meclislerin hatası Bonaparte'ı karar vermeğe sevketmiştir: Firar yahut şiddet. Teşriî Meclis taraftarları istemeyerek ona, bir ihtilâl taktiği dersi vermişlerdir.

PRİMO DE RİVERA VE PİLSUDZKİ
BİR KÜRTİZAN VE SOSYALİST BİR GENERAL

Parlamanto usulü dairesinde, Ordu'dan, meşrû bir âlet olarak istifade ederek, Devleti ele geçirme yoluna giden Bonaparte'ın misali, Kapp, Primo de Rivera ve Pilsudzki gibi şiddet kullanmakla meşrûiyete saygıyı birleştirmek isteyen ve ordularıyla bir hükûmet darbesi yapmağa kararlı bulunanlar için takip edilecek yol olmuştur. 18 Brumaire taktiği, bir askerî isyan tabiyesi değildir. Onu hususi bir mânayla ortaya çıkaran tarafı, meşruiyet içinde kalma kaygusudur, bu kaygu da Bonaparte tarafından Hükûmet darbesi tekniğine getirilmiş olan yeni bir unsurdur. Tamamiyle modern olan bu kayguyu, Kapp'ın, Primo de Rivera'nın ve Pilsudzki'nin de teşebbüslerinde bulmak kaabildir. Bu hal, 18 Brumaire'i daima aktüel halde tutan ve Bonaparte taktiğini parlâmanter devletlerin en yakın düşmanı vaziyetine sokan şeydir. Kapp neyi hayal etmiştir? O. Von Luttwitz'in Siéyés'i olmağı kurmuş ve parlâmanter bir hükûmet darbesi yapmağı tasarlamıştır. 1923 de Hitler ve Kahr ile ittifak ederek, Berlin üstüne yürümeğe kalkışan General Ludendorff ne düşünmüştü?

18 Brumaire'i, Onun stratejik hedefi nedir? Tıpkı Kapp'ınki gibi: Meclis, Weimar Anayasası Primo de Rivera ile Pilsudzki de ayni şeylerin peşindedirler. Hattâ bu iş Lenin'e kadar dayanır: 1917 yazının ilkbaharında onda da Bonaparte'çı fikirler görmek kaabildi.

1917 Temmuzundaki hükûmet darbesinin suya düşmesi şöyle izah edilebilir. Komünist Partisi Merkez Komitesi ve bizzat Lenin, ilk Sovyetler kongresinden sonra harekete geçmek istemiyorlardı. Onların gayesi parlâmanter bir hedefti: Sovyetlerde rey çoğunluğunu sağla-

mak. Temmuz ayaklanmasındaki sukuttan sonra Finlandiya'ya firar etmiş olan Lenin'in tek gayesi, Ekim'de toplanacak olan Sovyetler Meclisinde ekseriyet teminiydi. Vasat bir tabiyeci olan Lenin ayaklanma işaretini vermeden, parlâmanto'nun teminatını istiyordu. Lunaçarski onun için: **«Tıpkı Danton ve tıpkı Cromwell gibi Lenin de dahiyane bir oportünisttir.»** diyordu.

Bonaparte tabiyesinin esas kaidesi, tamamiyle oportünizme dayanarak, şiddet kullanmak ve meşrûiyete hürmet sağlamak için parlâmento sahasını seçmekten ibarettir. 18 Brumaire'in karakteristiği işte budur. Kapp, Primo ve Rivera, Pilsudzki ve hattâ bazı tutumları dolayısiyle, bizzat Hitler, nizam adamıdırlar, muhafazakârdırlar, onların iktidarı ele geçirmek istemelerindeki maksad prestijlerini arttırmak, kuvvetlerini ve otoritelerini göstermek içindir. İsyankâr hallerini Devletin düşmanı olarak değil de, onun hizmetinde olduklarını anlatarak izaha kalkışırlar. En çok korktukları şey, kanun dışı ilân edilmeleridir. Bonaparte, kanun dışı ilân edildiği zaman sararırken, aylardanberi baş meşgalesi olan meşrûluktan çıktığına üzülmüştür. Onun ve onu taklit edenlerin gayesi Parlâmento'dur. Parlâmento'dan geçerek Devleti fethetmek niyetindedirler. Tâvize çok müsait olan Teşriî Organ, Anayasa meşrûluğu üzerinde şiddet vasıtasıyla açmış oldukları rahneyi kapatmalarına yardım eder.

Ya parlâmento oldu bittiyi kabul ederek, Hükûmet darbesini bir vekiller heyeti tadilâtı şekline sokar yahut da ihtilâlciler Parlâmentoyu feshederek yeni bir Meclis'i ihtilâlci şiddeti meşrû göstermeğe memur ederler. Hükûmet darbesinin meşruluğunu kabul eden Parlâmento, kendi akibetini tayinden gayri bir şey yapmamıştır. İhtilâl tarihlerinde, ihtilâlci şiddeti kanunlaştırıp o şiddetin ilk kurbanı olmayan tek parlâmento yoktur. Devletin

prestijini, kudretini ve otoritesini kuvvetlendirmek için Bonaparte mantığı sadece Anayasayı tâdil, parlâmanter kudreti kısma yoluna gitmiştir.

Bonaparte hükûmet darbesinin yegâne teminatı, halk hürriyetlerinin ve parlâmento salâhiyetinin kısılmasından ibarettir. Hürriyete büyük düşman budur.

Bonapart'çı tabiye daima her ne pahasına olursa olsun, meşrûluk zemininde kalmak zorundadır. O, bu sahada kalmak için ancak şiddete başvurmakta, yahut bu sahadan uzaklaştırıldığı zaman gene oraya dönmek için şiddetle hareket etmektedir. Beşyüzler Meclisinin kendisini «kanun dışı» ilân ettiklerini duyduğu zaman Bonaparte, 18 Brumaire'in meşrû Bonaparte'ı ne yapar? Şiddete başvurur: Emrindeki askerlere Orangerie'de toplanan Meclis'i dağıtmalarını emreder. Millet temsilcilerini yakalar veya uzaklaştırır. Ancak, bir kaç saat sonra, Beşyüzler Meclisinin başkanı olan Lucien Bonaparte kırk elli mebusu tekrar toplayarak, bu meclis karikatürüne hükümet darbesini meşrûlaştırmak ister.

18 Brumaire taktiği ancak parlamanter sahada tatbik edilebilir. Parlamento'nun mevcudiyeti, Bonaparteci hükûmet darbesinin lâzımı gayrı mufarikidir. Mutlak bir monarşide ise, sadece saray entrikaları ve askerî isyanlar düşünülebilir.

Bütün diktatörlerin akibetine uğrayarak, kendi partizanları tarafından Plutarque'ın kahramanları mertebesine çıkarılmış olmalarına rağmen Primo de Rivera ile Pilsudzki eğer Cortes (İspanya Millet Meclisi) ve Diet (Polonya Meclisi) Avam Kamarası veya Fransız B. M. Meclisi olsaydı, elbette ki daha çok mânilerle karşılaşırdı. Ama onların başarıları gene de Cortes'in veya Diet'in Avam kamarası veya Fransız Büyük Millet Meclisi olmayışından ileri gelmemektedir. Haddizatında 1923 İspanya'sında ve 1926 Polonya'sında halk hürriyetlerini

savunabilecek bir parlamanter demokrasi mevcut değildi. Modern devletlerin maruz kaldıkları büyük tehlikeler arasında biri de, Parlamentoların kolayca zedelenebilmeleridir.

Bütün Parlamentolar, bilâ istisna, az veya daha çok derecede zedelenebilecek durumdadır. Parlamanter demokrasilerin en büyük hatalarından biri, modern Avrupa'da en fazla tehlikeye maruz bir müessese olmasına rağmen hürriyetin fethine vermiş oldukları mübalağalı kıymettir. Bonapartist bir teşebbüse karşı devletin en iyi müdafaa vasıtası olarak Parlamento'yu görenler ve hüriyeti bizatihi hürriyetle müdafaa etmek kaabil olduğuna inananlarla, hürriyeti polis tedbirleriyle müdafaa etmek sevdasına düşenler, kendilerini tehlikeli hayallere kaptırmış kimselerdir. İşte bu düşünce Cortes ve Diet mebuslarının da Primo de Rivera ile Pilsudzki'nin hükümet darbelerinden evvel kafalarında yer almıştı.

Hayatları misal olarak gösterilen Ploutarque kahramanları arasında asalet gösterenler oldukça azdır. Bir asalet nümunesi ve bir General olan Primo de Rivera'nın Plutarque'ın bir kahramanı gibi görünmesi onun mümteziç hüviyetinin bir sebebidir. Bu nevi diktatörlükte sadakati olduğu kadar iyi niyeti olan bu adamın ne kadar hazin bir macera içinde bulunduğu, kolayca anlaşılır. Memleket hizmetine vasat bir zekâyı koyduğu için ise, çok tenkid edilebilir. (Bütün diktatörler, Metternich gibi meşrûtî krallardan çekinmelidir.)

İspanyada'ki diktatörlüğün enteresan tarafı — belki de en enteresan tarafı — Primo de Rivera'nın Kralın suç ortaklığını temin etmiş olmasındadır. 13. Alfons'un isyankâr suç ortaklığı olmasaydı. Primo de Rivera, iktidarı ele alıp halk hürriyetlerini kısamaz ve Anayasa kenarından geçerek **hükümferma olamazdı.** Hükûmet darbesinin asıl faili diktatörlükten tek mesûl olan kişi

Primo de Rivera değil, bizzat Kral'dı. Bu 18 Brumaire taklidinde, Primo Rivera'nın (Kendine rağmen) bir Bonaparte olduğu iddia edildi. Haddizatında, bu hükûmet darbesinin hazin komedisinde, Primo de Rivera, asi bir Kralın hizmetinde sadece (kendine rağmen, bir Mussolini) rolü oynamıştır. Meşrûti bir krallıkla bir diktatör için yer yoktur, oralarda, sadece saray esprisine uygun olsun diye hükûmet darbesi yapan saraylılar vardır. Kralla, Primo de Rivera arasındaki suçortaklığı en aşağı Anayasa ile diktatörlük tahkimnamesi olduğundan Primo de Rivera hiçbir zaman bir diktatör olmadı, o daima bir saraylı kaldı. Teminatı, Anayasa garantisi, Parlamento hukuku, halk hürriyetleri olan bu suçortaklığı ancak bir hiyanetle sonuca varabilirdi. Anayasa ve halk karşısında yegâne mesûlü olduğu bir teşebbüsün içinde haiinliği suçortaklığıyla karıştıran bir kralın vasatın altına giren bir hikâyesidir bu..

İspanyada'ki hadiselerden çıkan neticeler «Kral emriyle» diktatörlük kuranlar, için müsbet bir hikâye değildir. 13. Alfons'un suç ortağına karşı tutumunu ve Cumhuriyetin geliş sebeplerini izah sadedinde söylenen şu dur: Kral, İspanya'da «otoriter bir demokrasi» Devleti kuracağı yerde oraya sadece bir diktatörlük getirmiştir. Primo de Rivera'nın Kralına iyi hizmet etmemiş olduğu iddia edilebilir mi? Onun diktatörlüğü, Parlamentonun hukukunu tahdit ile Anayasa hürriyetlerinin kısılması hedefini güderek «otoriter bir demokrasi» üzerine isnad eden bir Devlet kurma çabası değil miydi? Hâdiselerin seyri göstermiştir ki, Primo de Rivera sadece ve sadece Kralın iradesini yerine getirmiş, kendisi daima Krallığın sadık bir hizmetkârı olmuştur. Meşrûti bir Kralın hiçbir zaman unutmaması gereken bu diktatörlük mantığından onu sorumlu tutmak doğru olmaz. İşte bu mantıktan İspanya Cumhuriyeti doğmuştur.

18 Brumaire'i hatırlatan hükümet darbeleri arasında en enteresanı şüphe yok ki, 1918 de Polonya'da Pilsudzki'nin yapmış olduğu tecrübedir. 1920 yılında Lloyd George'un «sosyalist general» tesmiye ettiği Pilsudzki (Lloyd yd George'un hiçbir zaman sosyalist generallere karşı bir George'un hiçbir zaman sosyalist generallere karşı bir sempatisi olmamıştır) Kral Marx'ı burjuva diktatörlüğünde kullanabileceğini ispat etmiştir. Pi.sudzki'nin hükûmet darbesinin orijinal tarafını teşkil eden husus işçilerin müzaheretini temin etmesidir. Ayaklanma tabiyesinin tatbikatçıları işçiler değildir. İsyan etmiş, garnizonlardaki askerlerdir. Bu askerler, köprüleri, elektrik santrallerini, vekâletleri, silâh ve yiyecek depolarını, istasyon ları telefon ve telgraf santrallerini, bankaları işgal ederler. Witos hükûmetine sadık kuvvetlerin müdafaa ettiği stratejik mevkilere ve Reisicumhur köşküne veya bakanların sığındığı Belvedere sarayına yapılan hücümlara kitle iştirak etmemektedir.

Askerler, bu defa da Bonaparte taktiğinin klâsik unsuru olmuşlardır. Witos'un istinad ettiği sağcı koalisyona karşı sosyalist partisinin vermiş olduğu umumî grev işareti, Pilsudzki ayaklanmasının modern tarafıdır. Bu da bu şiddet hareketine, bu kaba askeri harekete, bir sosyal izah olmaktadır. İşçilerin tutumu, Pilsudzkinin askerlerine bir işçi müdafii havası veriyordu. İşçi kitlelerinin ayaklanma tabiyesine iştirakiyle sağlanmış bulunan umumi grev sayesinde, bu askerî isyanın bir halk ayaklanması halini aldığı ve bir kısım askeri birliklerin desteklediği bir halk ihtilâli halinde tezahür ettiği görülmektedir. Hükûmet darbesinin başlangıcında sadece asi bir general olan Pilsudzki, böylece bir halk önderi halindedir. Loyd George'un tâbiriyle sosyalist bir Bonaparte'dir.

Fakat umumi grev, Pilsudzki'nin meşrûtiyete avdeti için kâfi değildi. O da «kanun dışı» ilân edilmekden

endişeli ve sadece zamanının ve milletinin imkânları nisbetinde en cüretkâr hareketleri yapmağı kuran burjuva bir askerdir. Kanun dışı ilân edilmeden, Devleti allak bullak ettiğini iddia eden bu burjuva general, Witos'a karşı olan nefretinden onun Devlet'i mudafaa etme hakkını dahi tanımamaktadır. Hükûmete sâdık kalan kuvvetlerin mukavemeti onun içindeki «deli ve inatçı» Litvanyalı — Polonyalı'yı uyandırmıştır. Mitralyöze karşı, mitralyöz koyar. Bu Litvanya'lı sosyalist generalin meşrûluğa dönüp, fırsatlardan istifadeye başlaki hatalarını tamir etmesine mâni olur. Çünkü parlâmenter bir hükûmet darbesi kaba bir askeri hareketle başlayamaz. Montron buna: «Bu, dürüst bir şey değildir» diyecektir.

Pilsudzki sosyalist partisinde bir suç ortağı, umumi grevde tabiyeci bir kuvvet bulmaktadır. Fakat bir de Meclis Reisinin ittifakını temin etmek gerekir. Pilsudzki Anayasa sayesinde Devleti ele geçirecektir. Varşova varoşlarında savaşlar devam eder. Belvedere sarayında muhasarada bulunan hükûmetin imdadına yetişmeye hazırlanan general Halder, Poznaniya'da harekete geçerken, Devlet Reisi Woiciekowski ile Başvekil Witos, iktidarı, Anayasa'ya uygun olarak Meclis Reisine tevdi etmeği kararlaştırırlar. O ândan itibaren Anayasanın teminatı artık Reisicumhur değil, Meclis Reisidr. Parlâmanter Hükûmet darbesi ancak başlamaktadır. Harekât sadece umumi grevin desteklediği bir askeri isyandan ibarettir. Pilsudzki, daha sonraları, Hükûmete sadık kalmış kuvvetlerin Woitciekowski ve Witos tarafından beklendiği takdirde, Hükûmet darbesinin muhtemelen suya düşebileceğini belirtmiştir. Reisicumhur ile Başveklin âcil kararı, askerî isyanı bir parlâmenter hükûmet darbesi şekline sokmuştur. Şimdi artık Diét (Meclis) Reisinin vazifesi, Pilsudzki'yi meşrûluğun içine sokmaktır. Ayaklarının altında Parlâmentonun zeminini hisseder

etmez Pilsudzki: «**Ben diktatörlük kurmak niyetinde değilim**, der, **Devletin prestijini, kuvvet ve otoritesini arttırmak için sadece Anayasa'dan ilham alacağım.**»

O da tıpkı, diğer sağcı âsilerin hepsi gibi, iktidarı şiddetle ele geçirdikten sonra sadece Devletin sadık bir hizmetçisi görünmek hevesindedir.

Ve böylece, Devletin hizmetçisi, halinde dört atlı bir arabayla ve etrafı mütebessim suvariler tarafından çevrilmiş bir halde, Varşova'ya girmektedir.

Krakowskie Przedmiescie bulvarı boyunca sıralanan halk kalabalıkları onu: «Yaşasın Pilsudzki!..» «Yaşasın Cumhuriyet!..» nidalarıyla karşılamaktadır. Meclis Reisi Anayasa babında onunla uzlaşmak için fazla gayret sarfetmez. Bu zat: «İhtilâl sona erdiğine göre artık anlaşmaya varılmalıdır» düşüncesindedir.

Fakat Parlâmenter hükümet darbesi henüz başlangıcındadır. Bugün bile, Anayasa'yı diktatörlük için suç ortağı haline koyan ve demokratik ve proleter Polonya'yı ayaklanmanın bir cömert nümunesi haline getiren bu kadar olaydan, bu kadar suç ortaklığından ve bu kadar hayal kırıklığından sonra Pilsudzki, halâ şiddetle meşrûiyeti bağdaştıramamış durumdadır.

1926 - da Pilsudzki'nin hükûmet darbesi henüz başlangıcındaydı. Bugün, halâ başarılamamış bir hükûmet darbesi halindedir.

MUSSOLİNİ VE FAŞİST HÜKÛMET DARBESİ

EKİM 1922 — de faşist hükûmet darbesi vâki olurken tesadüf bana, İsrael Zangwill adındaki İngiliz yazarını tanıttı. Bu zat, hayatında olduğu kadar eserlerinde ve diğer bütün yazılarında, hiçbir zaman liberal fikirleri ve demokratik telâkkileri unutmamıştır. Floransa garına geldiği zaman hüviyetini görmek isteyen kara gömleklilere vesikayı göstermediği için tevkif edilmişti. Şiddet ve gayri meşruluğun azılı bir düşmanı olan İsrael Zangwill, İngilteredeki Demokratik Kontrol Birliği'ne mensuptu.

Halbuki garı işgal etmiş olanlar, ne asker, ne karabinyeri ne de polis memuruydu, bunlar kara gömlekliydi, yani, İsrael Zangwill'e göre istasyonu hukuken işgâl etmeğe hakkı olmayan kişilerdi. Onların kendisinden hüviyet sormağa hakları da yoktu. Amo meydanı yanındaki Mentana'daki Fascio'ya götürülen muharir, Floransa Karagömleklilerin Kumandanı olan Konsolos Tamburi ni'nin karşısına çıkarılır. Bina eskiden İtalyan metalürji işçileri sendikasına aitti ve bu sendika zorla faşistler tarafından kapatılmıştı.

Konsolos Tamburini mütercimlik yapmak üzere beni çağırtmıştı. Kendimi tanınmış yazarın karşısında bulunca, müthiş bir hayrete düşmüştüm. İsrael Zangwill kendisini, Demokratik Birlik âzası sıfatıyla mükemmel savunuyordu. Kendisini, İngiliz olmayan, liberal olmayan ve demokratik olmayan bir ihtilâlin kurbanı halinde gösteriyordu.

Sinirlenmişti. Mükemmel bir İngilizceyle, ihtilâl hakkında ve hususiyle faşist ihtilâli hakkında pek de methedici olmayan şeyler söylemekteydi. Öfkeden yüzü kı-

zarmıştı. Gözleriyle ne söylenmesi icap ettiğini pek kestiremeyen zavallı kumandan Tamburini'yi biçer haldeydi. Tamburini İngilizce bilmediği gibi liberal ve demokratik ifadelere de âşina değildi. Meselâ, yazar, İtalyanca dahi konuşmuş olsaydı, onu gene anlayamayacaktı. Faşist kulaklar için çok ağır olan bu sözler, imkân nisbetinde derleyip toparlayıp tercüme etmekteydim. İsrael Zangwill'e o günlerde büyük hizmet etmiş olduğuma kaniim. Çünki Konsolos Tamburini, ne Theocrite'in kahramanlarından biri, ne Fabian Society'nin bir âzası ve ne de bir okur yazardı. Üstelik İsrael Zangwill adında birini mevcudiyetinden bihaberdi. Onun tanınmış bir İngiliz yazarı olduğundan da bihaberdi. Kumandan: **«Tek İngilizce kelime bilmem. Senin onun söylediği sözleri aynen tercüme ettiğine de kani değilim: İngilizce ihtilâl aleyhtarı bir dildir de, ne demek? Belki de onun imlâsı bile liberaldir. Ne olursa olsun bu bayı yanına al ve buradan git, imkân nisbetinde de ona olup biteni unuttur.»**

Zangwill'i alıp onunla beraber otele gittim ve orada bir kaç saat, Mussolini, siyasi hayat, Dev'leti ele geçirmek için girişilmiş olan savaştan bahsettik.

İSYANIN ilk günündeydik. Hâdiselerin seyri, hükûmete ait olmadığı belli olan bir mantık şekli tâkip etmekteydi. İsrael Zangwill, ihtilâlin içinde olduğumuza inanmak istemiyordu. **«1789 da Paris'te ihtilâl sadece beyinlerde değil, aynı zamanda sokaktaydı»** diyordu. Hakikate bakılacak olsa, hakikaten Floransa'nın o günlerdeki manzarası, 1789 Paris'ini andırmıyordu. Sokaklarda, halk sâkindi ve herkesin yüzünde Floransa'lıların alaycı ve kibar tebessümü okunmaktaydı. Ona dedim ki: «1917 de, Petrograd'da Trotzky ayaklanmanın işaretini verdiği zaman, hiç kimse olup bitenden haberdar değil tiyatrolar, sinemalar, lokantalar ve kahvehaneler açıktı.

İhtilâl san'atı bir hayli terâkkiler kaydetmiştir. Zangwill haykırdı. «**Mussolini'nin ihtilâli bir ihtilâl değildir!**»

Bir çok İtalyan liberali gibi o da, Kralla Mussolini arasında bir anlaşma yapıldığına kaniydi. Ayaklanma, Krallığın bir oyununu gizlemek için tertip edilmiş bir mizansendi. Yanlış olmasına rağmen Zangwill'ın kanaati, bütün İngiliz kanaatleri gibi tamamiyle hürmet edilecek bir şeydi. O ayni zamanda son günlerin hâdiselerinin bir siyasi oyunun neticesine istinad ettiği düşüncesini de ihtiva ediyordu. Bu hâdiselerin mühim faktörleri şiddet ve ihtilâl esprisi değil, şirretlik ve hesaptı. Zangwill'in gözünde, Mussolini, Catilina'nın değil Machiavel'in bir tilmiziydi. Esasta, bu İngiliz yazarının kanaati, o zaman ve halâ Avrupa'da yaygın bir haldedir. Geçen asrın başlangıcından beri Avrupa'da, daima İtalya hâdiselerinin eski mantık ve estetiğe dayandığına dair bir kanaat vardır. Bize göre modern İtalya hakkmdaki bu kanaat doğru değildir. Filhakika, hepsi olmasa da bir çok İtalya'nın retorik, hitabet edebiyat ve güzel sanatlara zaafı vardır. Ve bunlar bu hastalıktan kolay kolay kurtulamazlar. Bir Millet zaaf ve kemiyetiyle ölçülmesine rağmen, bana öyle geliyor ki, hiçbir hâdise yabancıların İtalyanlara karşı olan kanaatlerini kolay kolay düzeltmez.

Bu retorik, hitabet, edebiyat hâdiseleri tarihi bir komedi telâkki ettirecek kadar değiştirebilir: O zaman kahramanlar, komedi oyuncuları, halk ise, buna iştirak ve seyreden bir budala seyirci yığınıdır.

Bugünün İtalya'sını anlamak için onu objektif görmek, yani oralarda Romalıların ve Rönesans İtalyanlarının yaşamış olduklarını unutmak lâzımdır. Zangwill: «**Böylece Mussolininin eskiden kalma hiçbir şeyi olmadığının farkına varabilirsiniz**, diyordum. **O daima, bazen kendine rağmen, modern bir kimsedir. Siyasi oyunu Ce-**

zar Borgia'nın ki değil, Makyavelizmi ise Gladstone veya Lloyd George'unkinden pek de farklı değildir, onun hükûmet darbesi telâkkisi ise Sylla veya Sezar'ınkine hiç benzemez. Bugünlerde, burada sık sık Sezar ve Rubicon'dan bahsedilmekte olduğunu duyacaksınız. Fakat iyi niyet mantığıdır ki, Mussolini'yi tamamiyle modern bir isyan tabiyesi tatbik etmeğe sevketmektedir. Buna karşılık olarak, Hükûmet sadece polis tedbirlerine başvuracaktır, göreceksiniz.»

İsrael Zangwill, bana alayla Kont Oxenstiern'in hatıralarındaki bir tabiri hatırlattı. Kont Oxenstiern «Sezar» kelimesinin Kartacalılar dilinde «fil» manâsına geldiğini keşfetmişti. Zangwill: «**Öyle umuyorum ki**, diye devam etti, **İhtilâl tâbiyesi içinde Mussolini, bir filden daha çevik Sezardan daha moderndir.**» İngiliz yazarı, benim «**faşist ihtilâl tabiyesi**» olarak adlandırdığım şeyi yakından görmeğe çok meraklıydı. Çünkü ona göre, barikatsız sokak savaşı yapılmadan, kaldırımlarda cesetler olmadan bir ihtilâl yapılamazdı. «**Herşey tam bir intizam içinde cereyan ediyor**, diye haykırmıştı, **bu bir komedidir, bir komediden başka bir şey değil**». Zaman zaman, kara gömlekliler dolu kamyonlar, son sür'atle şehrin köşebaşlarında rastlaşıyorlardı. Başlarında çelik miğfer, ellerinde tüfekler, süngüler, el bombaları, karabayraklarda simle işlenmiş ölü kafaları sallayarak marşlar söyleyen bu gençler görülecek bir manzaraydı. İsrael Zangwill, bu çocuk denecek yaşdaki gençlerin, o sür'atli ve şiddetli metodlarla savaşan, meşhur hücum kıtaları olduğuna inanmak istemiyordu. **Faşizmin affedilmiyecek tarafı**, diyordu **onun şiddete başvurmasıdır.** Mussolini'nin ihtilâlci ordusu, Salvation Army değildi, kara gömlekliler, süs olsun, diye silâhlarla, süngülerle, bombalarla teçhiz edilmemişlerdi.

Onlar bir sivil harbe hazırdılar. Faşizmin şiddetini inkâr edip, onları Rousseau ve Tolstoy'un tilmizleri olarak görmek isteyenler o meşhur retorikçiler, edebiyatçılardı. Onlara göre, Mussolini, eski bir Romalı, bir 15. Asır romantik çete şefi, bir Rönesans adamıydı. Onun elleri bembeyaz ve yumuşaktı. Tıpkı insan zehirleyicilerin ve platonisyenlerin elleri gibi. Rousseau ve Tolstoy tilmizleriye bir ihtilâl değil, komediye yaklaşan bir şey yapılabilirdi. Üstelik bu zevatla, liberal bir hükûmeti bile alaşağı etmek kabil değildi. İsrael Zangwill: **«Siz, bir mürai değilsiniz,** diyordu, **fakat bu ihtilâlin bir komedi olmadığına dair bana muknî bir takım deliller verebilecek kadar imkân sahibi misiniz?»**

Ona, o akşam «faşist isyan makinesi» diye adlandırdığım şeyi göstermeyi teklif ettim. Karagömlekliler, ânîden bütün şehrin ve taşra şehirlerinin stratejik mevkilerini işgâl etmişlerdi. Yani teknik organizasyonun hayatî mevkileri, gaz santrallerini, elektrik santrallerini, posta müdürlüklerini, telefon ve telgraf santrallerini, köprüleri, demiryolları istasyonlarını ellerine almışlardı. Siyasî ve askerî otoriteler bu yerlerden, bu anî baskın sonunda, mahrûm edilmişlerdi. Faşistleri, demiryolları istasyonlarından, posta müdürlükleriyle telefon ve telgraf santrallerinin defetmek için yaptığı beyhûde bir takım teşebbüslerden sonra, Polis kuvvetleri, muhteşem Laurent'in eski malikanesi, Riccardi Sarayına yani Vilâvete iltica etmişlerdi. Riccardi Sarayı, karabinyerler kıtaları ve iki zırhlı otomobille desteklenen Kraliyet Muhafız alayı tarafından muhafaza edilmekteydi. Vilâyet içinde tecrid edilmiş bulunan Vali M. Pericoli, ne Roma Hükûmetiyle muhabere edebiliyor, ne şehir ve taşradaki resmî makamlarla görüşebiliyordu: Telefon telleri kesilmiş ve Riccardi sarayı civarındaki evlerin pencerelerine dikilmiş mitralyözlü birlikler, Saraya yaklaşacak bütün in-

sanları tehdit etmekteydi. Garnizonlardaki askerler, piyade, topçu, süvarı alayları, karabinyeriler ve Kral Muhafız Alayı kışlalarda duruyorlardı. Hali hazırda, askerî makamlar, hâdiseler karşısında tamamiyle bitaraf bir haldeydiler. Fakat bu bitaraflığa da fazla güvenmemek gerekiyordu. Eğer, durum yirmi dört saat içinde tebellür etmeyecek olursaydı, Ordu Kumandanı Prens Gonzague'ın, asayişi, her ne pahasına olursa olsun kurmak üzere teşebbüse geçmesi beklenebilirdi. Orduyla bir ihtilâf, İhtilâl için çok fecî neticeler tevlid edebilirdi. Piza ve Bolonyayla beraber, Floransa da, İtalya'nın şimali ile cenubunun muhaberat anahtarı halindeydi.

Şimal'deki Faşist kuvvetlerin Latium'a gelmesini temin için, merkezi İtalya'daki strateji anahtarını temin etmek gerekliydi. Burada da, Faşist kuvvetlerin Roma üzerine yürüyüşü ve Hükûmetin, iktidarı Mussolini'ye bırakması beklenecekti. Floransa'yı elde tutmak için tek çare vardı: Vakit kazanmak.

Şiddet, kurnazlığı tardedemez. General Balbo'nun emriyle bir faşist birliği, Tosca'nın en mühim gazetesi olan La Nazione'ye gitti. Halihazırda Corriere della Sierra'yı idare eden M. Borelli, o zaman, bu gazetenin müdürüydü. Gazeteye gelen faşist birliğin kumandanıyla o görüştü. Kumandan, gazete müdüründen hemen bir hususi nüsha çıkarılmasını istiyordu. Bu hususî nüshada, Kralın Emir Subayı General Citaddini'nin Mussolini ile görüşmek ve Kralın yeni kabineyi kendisinin kurmasını istediğini söylediği bildirilecekti. Bu haber yalandı, fakat bir sahicilik tarafı da vardı. Haberde, Mussolini'nin bu vazifeyi kabul ettiği de bildiriliyordu. Haddizatında, Kralın Piza civarındaki San Rossore malikanesinde olduğu zannediliyordu. Halbuki, hiç kimse'nin Kralın o gün akşüzeri beraberinde General Citadini olduğu halde Roma'ya gittiğinden haberi yoktu. İki saat sonra, Bütün Tosca-

na vilâyetinde, faşistlerle dolu kamyonlar «La Nazione» gazetesinin bu hususi nüshasını yayıyorlardı. Hemen bir takım guruplaşmalar oldu. Askerler ve karabiniyeriler karagömleklilerle elele geziyorlardı; Herbiri, Kralın tedbirliliği ve vatanperverliği Mussolini'nin tedbirliliği ve vatanperverliliğiyle meselenin halledilmiş olduğunun sevinci içindeydi. Bizzat kumandan Prens Gonzague, Fascio'ya geldi. Geçirmekte olduğu manevî krizin sona ermesinden ve üzerinde bulunan büyük mesuliyeti atmış olduğundan memnuniyetini belirtti. Roma'ya telsizle, Kralla Mussolini'nin aralarındaki anlaşmanın mahiyeti hakkında sual sormuş Harbiye Bakanlığı da kendisine: «Tam bir bilgi vermediği gibi, Kralın adının partilerarası bir mücadeleye karıştırılmasının istenmediğini» haberin «Mevsimsiz» sayılabileceğini bildirmişti. Prens Gonzague mütebessim bir halde ilâve etmişti: «Tecrübemle sabittir ki, her hakiki haber daima Harbiye Bakanlığı için «mevsimsiz» dir.»

★

General Balbo, daha o gece ihtilâlin kurmay başkanlığının bulunduğu Peruz'a hareket etmişti. Konsolos Tamburini, Birliğiyle beraber trene binmiş, Roma civarında, karagömlekli birlikleriyle buluşmağa gitmişti. Sabahın saat ikisine doğru ben de otele gittim, İsrael Zangwill'e faşist ihtilâlinin bir komedi olmadığını ispat etmek istiyordum. İngiliz yazarı beni, memnun bir hava içinde karşıladı. Elinde La Nazione gazetesinin hususi nüshasından bir adet vardı. Bana: **«Şimdi Kralın, Mussolini ile mutabık olduğuna kani misiniz?»** diye sordu. **«Şuna emin olun ki, bir Anayasa ihtilâli mizansenden başka bir şey olmayacaktır.»** Ben, kendisine, haberin yalan olduğunu söyleyince, donakaldı. **«Fakat basın hürriyeti?»** diye haykırdı. **Haddizatında, Kral, ihtilâlcilerle anlaşarak basın hürriyetini kısamazdi. İşte komedi ciddi bir facia halini al-**

mak üzereydi. Fakat basın hürriyeti, hiçbir zaman, gazetelerin yalan haber neşretmesine mani olmamıştır. Buna karşı, hiç bir itirazda bulunmadı, sadece, İngiltere'de yalan haberlerin basın hürriyeti sayılmadığını söylemekle yetindi. Üstelik, İngiltere'deki hürriyet hiçbir yerde yoktu.

Şehir ıssızdı. Sokak köşelerinde, siyah takkeleri kulaklarının üstünde, faşist nöbetçileri, yağmur altında beklemekteydiler. Pecori caddesinde, faşistlerin tank dedikleri mitralyözle teçhiz edilmiş, çelikle örülmüş kamyonlardan biri, telgraf santralinin önünde nöbet beklemekteydi. Telefon santralı ise, göğüslerinde kırmızı gül bulunan, «Kırmızı gül» alayı tarafından işgal edilmişti. «Ümitsizler» birliğiyle beraber bu «Kırmızı gül» birliği Floransa'daki faşist lejyonlarının en hareketlisiydi. Mars meydanında, istasyon civarında, lejyon başkumandanı emrine, San - Giorgio kışlasındaki faşist hücrelerinin temin etmiş olduğu silâh dolusu beş kamyona rastladık.

(Heryerde: Santrallerde, kışlalarda, bankalarda, devlet dairelerinde, ihtilâlci teşkilâtın gizli şebekesini teşkil eden faşist hücreleri mevcuttu). Kamyonlardaki bu tüfek ve mitralyözler, Romagna'daki yalnız bıçak ve tabancayla mücehhez bulunan bin kadar karagömlekli içindi. Her ân, onların Faenza hattına gelmeleri beklenmekteydi. İstasyonun askeri kumandanı bize «Galiba, dedi, Bolonya ve Cremone'de askerlerle faşistler arasında, bir anlaşmazlık çıkmış ve faşistler fazlaca zayiat vermiş.»

Kara gömlekliler karabinerlerin kışlalarına hücum etmişler, bunlar da büyük bir kahramanlıkla kendilerini müdafaa etmişlerdi. Piza'da, Luka'da, Livorno'da, Sienna'da, Arezzo'da, Grosseto'da durum daha iyiydi: Bütün şehirlerde ve onların kazalarında bütün teknik merkezler, faşistler tarafından işgali edilmişti. İsrael Zangwill:

«Kaç ölü var?» diye sordu. Toscania'da hiçbir kanlı hâdise vukûbulmamış olduğunu öğrenince hayretler için de kaldı. Ve sonra ilâve etti: **«Görünüşe göre, sizin ihtilâl Bolonya ve Cremon'da buradan çok daha ciddi».**

1917 — de Leningrad'taki ihtilâl'de tek kişinin burnu kanamadan yapılmıştı. Bolşevik ihtilâlinde ölümler, karşı ihtilâl çıktıktan sonra olmuştur. Yani, Devlet bolşevikler tarafından ele geçirdikten bir kaç gün sonra, Kerensky ve Krasnoff taraftarları ayaklanmış, bunlara karşı da Trotzky kızıl birliklerini harekete geçirmişti. «Bolonya ve Cremonedeki kanlı hâdiseler oradaki faşist teşekküllerinin işi tamamiyle istenilen şekile sokamamasından ileri geliyor. Toscania'da olduğu gibi, ihtilâl makinesi, kusursuz kurulduğu yerlerde saat gibi işlemektedir.» dedim. İsrael Zangwill, alaylı bir tebessümünü sakl'ayamadı: **«Sizin kralınız mahir bir insan. Kralınız sayesindedir ki sizin bu makineniz çalışabilmektedir.»**

O esnada, gara bir tren giriyordu. Tren buharlar, bağırışlar — çağırışlar ve davulların sesleriyle örtülmüştü. Omuzunda karabinasıyla geçen bir demiryolu müstahdemi: **«Bunlar Romagnalı faşistler»** dedi. Birdenbire kendimizi çok kalabalık bir siyah gömlekliler grupu içinde bulduk. Çok garip ve değişik bir manzara arzediyorlardı: Herbirinin göğsünde, ölü kafaları resimleri, başlarında kırmızıya boyanmış çelik miğferleri, ve geniş kemerlerinde de kamaları vardı. Güneşin yakmış olduğu çehrelerinde Romagne kırlarının sert köylü hatları vardı ve küçücük sakalları onlara küstah, yukarıdan bakan garip bir eda veriyordu. Bu halleri, İsrael Zangwill'in kat'iyen hoşuna gitmiyordu. O, iyilikle tebessüm ederek, bu gürültücü kalabalığın arasında nazikâne tavırlarla kendine yol açmağa çalışıyordu. Onun bu kibar hareketi, o insan kalabalığındakilerin hayretini mucip oluyordu.

Alçak sesle bana: **«Hiç de sevimli bir halleri yok»** dedi. —**«Her halde ihtilâli sevimli insanların yapması gerektiğini iddia edecek değilsiniz, değil mi? Dört yıldanberi Mussolini'nin tatbik etmekte olduğu siyaset ne tatlımsıdır, ne de kurnazca. O bunu şiddet yolunda devam ettirmektedir: Bu şiddetin en son haddi ve en ihmisidir»** diye cevap verdim. İsrael Zangwill hakikaten harikulâde bir maceranın içindeydi: İlkönce bir grup karagömlekli tarafından tevkif edilmiş, sonra bırakılmış ve en nihayet karagömlekliler ihtilâlinin bir komedi olmadığı gösterilmek üzere kendisi gece otomobille otelinden alınıp, buralara kadar getirilmişti. **«Benim halim her halde cizvitler arasında kalmış bir Candide (☆) inkidir»** diyordu. Halbuki onun hali muhariplerin arasına düşmüş bir Candide haliydi. Fakat bir Candide'in İngiliz olabilmesi ve adının İsrael Zangwill olabilmesine ihtimal var mıdır? Bu köylü Herkül'ler, bu çeneleri geniş, bu merhametsiz gözlü, bu sadece orak kullanabilecek elleri olan karagömlekliler, onu tepeden tırnağa kadar süzüyorlardı. Bakışları, israrlı ve istihfaf ediciydi. Sanki burada kolalı yakalı, kibar, sıkılgan hareketli ne bir liberal mebusa ve ne de polise benzeyen, böyle bir kişiyle karşılaşmış olmaktan bir nevi sıkılma duymuşlardı.

Otomobilimize dönmüştük ve şehrin ıssız sokaklarında gezmeğe gene başlamıştık ki, ben İsrael Zangwill'e dedim ki:

«Sizin faşist ihtilâlini hakir görüşünüzle, ki bu ihtilâli komedi olarak tavsif etmektesiniz, İngiliz liberal düşüncesinin hergün şiddet kullandığını iddia ettiği karagömleklilere karşı olan nefretiniz tenakuz halindedir. İhtilâlciler şiddet taraftarı olarak tanınmış olsalar da yaptıkları ihtilâl bir mizansen olabilir mi? Size, şunu söyleyeyim ki, faşistler sadece şiddet taraftarı değil, merhametsizdirler de. Kendileri hakkında şiddet taraftarı di-

☆ **Saf, temiz, pür.**

yenlere karşı, gazetelerinde aksi iddiada bulundukları bir gerçektir. Fakat bu da küçük burjuvaların sık - sık istimal ettikleri bir mürayilikten gayri bir şey değildir. Ondan öteye, Mussolini ne bir et yemez, ne hristiyan bilgiç ve ne de sosyal demokrattır. Almış olduğu Marxist terbiye onun bir takım Tolstoyvari insanî numaralara girmesine mânidir.

Nietzsche onu daima tiksindirmiştir. Şayet, Mussolini, berrak gözlü, tatlı sesli bir küçük burjuva olmuş olsaydı, şüphe yok ki, partizanları ondan uzaklaşır ve başka bir şefin arkasından giderlerdi. Bu geçen yıl kendini gösterdi: O karşısındakilerle bir mütareke imzalamağa kalkıştı, o zaman faşistler arasında ihtilâflar, isyanlar başgösterdi, siyah gömlekliler mücadelenin devamını istediler. Unutmamak lâzım ki, siyah gömlekliler umumiyetle sol cenah partilerinden gelmektedirler, yahut da dört yıl harbin kalplerini katılaştırmış olduğu eski muharipler-dir veya çok heyecanlı gençler. Unutmamak lâzımdır ki, ihtilâl insanlarının Allahı sadece ve sadece şiddet ilâhıdır.» İsrael Zangwill:

— Bunu hiç bir zaman unutmayacağım, diye cevap verdi.

★

Şafakla beraber Floransaya döndüğümüz zaman, hülâsa olarak, İsrael Zangwill bütün İtalya'da olup bitenleri görmüş bir haldeydi. O günler İtalya, hakikaten görülecek bir manzara arzetmekteydi. Onu Floransa civarında dolaştırmıştım. Empoli'den Mugello'ya, Pistoya'dan Sangiovanni Valdarno'ya götürmüştüm. Köprüler, istasyonlar, dört yıl ağızları, kemerli köprüler, kapalı su sedleri, buğday anbarları, silâh depoları, gaz santralleri, elektrik santralleri ve bütün stratejik noktalar faşist birlikleri tarafından işgal edilmişlerdi. Karanlıktan, bir-

denbire askerî birlikler fırlıyor ve soruyorladı: «Kimsiniz? Nereye gidiyorsunuz?» Demiryolları boyunca her iki yüz metreye bir karagömlekli dikilmişti. Pistoya, Empoli istasyonlarında demiryolu işçileri gerekli âlât edevatıyla hazır bulunuyorlardı: Gerektiği zaman demiryollarını keseceklerdi.. Seyrüseferi temin veya katetmek için bütün tedbirler alınmıştı. Ombriya ile Latium'a bir karabinyer veya asker yürüyüşü beklenmekten gayri hiçbir tehlike görünmüyordu. Böylece karagömleklilerin Roma'ya yürüyüşleri esnasında arkadan kesilmesi ihtimali vardı. Polonya'dan gelmekte olan bir karabinyer birliği, meşhur Vioni köprüsünden birkaç yüz metre mesafede, Pistoyada durdurulmuştu: Arada ateş teatisi olmuş, sonra da tren geri-geri alarak, köprüden geçmeğe cesaret edememişti. Luk yolunda, Seravalle'de çarpışmalar olmuştu: Kraliyet Muhafız Alayına mensup askerlerle dolu kamyonlar, Pistoya kırlarına yaklaşırken mitralyöz ateşine tutulmuştu. Arkadaşıma: «Her halde Machiavel'in «Castracane'ın hayatı» adlı eserini okumuşsunuzdur!» diye sordum. İsrael Zangwill: «Ben, Machiavel okumam!» diye kısaca cevap verdi. Floransa civarında küçük Prato kasabasından geçerken, şafak söküyordu. Küçük olmasına rağmen, burası büyük bir tekstil endüstri merkezi sayılabilirdi. İki yüz fabrikada 25 bin işçi vardı. Buraya ayrıca İtalya'nın Manchester'i denilmektedir. Teminat mektubunu icat ettiği söylenen Francesco, diğer adıyla Marco Datini de burada doğmuştur. Siyasî bakımdan buranın şöhreti iyi değildir: Grevler merkezi, işçi kazan kaldırmaları vatanı ve İtalya'nın ikinci Kralı Birinci Umberto'yu öldüren Bresci'nin vatanıdır. Sâkinleri, umumiyetle iyi kalplidir, fakat tepeleri çabuk atar.

Bütün sokaklar, işlerine giden işçilerle doluydu. Çok lâkayt bir halleri vardı, sessizce yürüyorlar ve geceden Askerî İhtilâl Komitesinin duvarlara yapıştırmış olduk-

ları beyannamelere göz bile atmıyorlardı. İsrael Zangwill'e: **«Belki de d'Annunzio'nun klâsik tahsilini buradaki Cicognini kolejinde yapmış olduğu sizi ilgilendirir...»** dedim.

İsrael Zangwill yüzüme bakarak:

«— Beni, şimdi tek ilgilendiren mesele, bu ihtilâlde işçilerin oynamış olduğu rolü bilmektir. Sizin için tehlike Hükûmetten değil, grevden gelmektedir.»

1920 yılının sonuna doğru faşizmin karşılaşmış olduğu mesele liberal hükûmete, yahut günden güne memleketin Anayasa hayatında daha çok muzir hale gelmeye başlayan ve gitgide Parlâmenter bir hüvviyet almakta olan sosyalist partisine karşı savaşmak değildi, faşist veya komünist tehlikeye karşı koyarak, burjuva devleti müdafaa edecek olan tek kuvvet olan sendikalara karşı olan savaştı. Üstelik bu sendikalar o zaman İtalya'da ihtilâlci hüviyet taşıyan yegâne teşekküllerdi.

İhtiyatlı bir anlayışla olmasına rağmen, Bauer'in Berlin'deki Kapp'ın hükûmet darbesine karşı kullanmış olduğu işçi teşekküllerinin rolü Giolitti tarafından da anlaşılmıştı. Siyasî partiler, faşizme karşı, hiçbir şey yapamıyorlardı, çünkü faşistlerin mücadele sistemi kızıl birliklerininkinin aynıydı. Bu bir -tâbir caizse- siyasî mücadele metodu değildi. Onlar vazifelerinin, sırayla Parlâmentolaşmak istemeyen ihtilâlci gruplarını kanun dışı ilân etmekle iktifa ediyorlardı. Onların tâbiriyle bu parlâmentolaşmak «meşrûluğa gitmek» ti. Halbuki bütün bunlar, ne komünistleri, ne de faşistleri «yola getirecek» uslandıracak şeyler değildi. Karagömleklilerin veya kızıl birliklerin faaliyetlerine karşı hükûmet ne yapabilirdi?

Parlâmentoculuk, kitle partilerini, sosyalist ve katolik partisini, anayasacı partiler mevkiine düşürmüş bulunuyordu. Bu partiler, ancak ve ancak hükûmetin giri-

şeceği bir tenkil hareketini desteklemekten gayri birşey yapamazlardı. Bu da onların anayasacılığı bakımından makûldü. Hükûmetin tenkil hareketini meşrûlaştıracaklardı. Hükûmete yardım edeceklerdi. Fakat, İtalya'yı kana bulamakta olan hâdiseleri önlemek için, polis tedabirinden gayri şeyler gerekiyordu.

İhtilâl hareketine karşı koymayı silâhla düşünmeyen Başvekil Giollitti, faşist ve komünistlerin karşısına teşkilâtlanmış işçi teşekküllerinin sendikalarını çıkararak bunları ortadan kaldırmağa karar verdi. Bu ihtilâl tehlikesine karşı Bauer'in tatbik etmiş olduğu önleyici tedbirdi. Fakat, Bauer'in marxist olarak tatbik ettiği usulü Giollitti liberal olarak ortaya koyuyordu. Böylece, sendikalar, gayri meşrû yollarda, Hükûmetin karagömlekliler ve kızıl birliklerin gayri meşrû faaliyetine kullandığı âletler yerini alıyordu. Giollitti'nin elinde grev, o güne kadar hükûmete teşmil ettiği güçlükleri, faşist ve komünistlere karşı teşkil ediyordu. Arzettiği tehlike, vahimdi. 1920-1921 yılları arasında kendini göstermiş olan grev salgını, burjuvaların olduğu kadar işçilerin de gözünde bir Devlet illeti olarak görülüyordu. Bunlar ona, bir proleter ihtilâlinin müjdecisi olarak bakıyorlar, iktidarı kitlelerin ele geçirebilmesi için lüzumlu bir buhran sayıyorlardı.Halbuki bu hal, vaziyette hasıl olan vahim değişikliğin bir alâmetiydi.

Bu grevler 1919 da olduğu gibi Devlete karşı değildi. Artık Proletarya, sendika teşkilâtları dışında, iktidarı ele almak isteyen bütün ihtilâlci kuvvetlere karşıydı. Hattâ sendikalar, bu ihtilâlin kendi aleyhlerinde yapıldığına da kaaniydiler. Uzun zamandanberi sendikalarla sosyalist partisi arasında devam edegelen ayrılığın mebdei, sendika teşkilâtlarının muhtariyeti bahsindeydi. Şimdi Devleti ele geçirmek isteyenlere karşı, onları mücadeleye sevkeden şey, onların sadece muhtariyetlerini koru-

mak için değil, bu sınıf teşekküllerinin bizzatihi mevcûdiyeti tehlikedeydi. İşçiler, faşistlere karşı sınıf hürriyetlerini müdafaa etmekteydiler. İşçi sendikalarının komünistlere karşı olan tutumu ise, tamamiyle 1917 deki hükûmet darbesi arifesinde Rus sendikalarının bolşeviklere karşı almış oldukları vaziyetti, fakat Bauer'in Marxist metodunun tatbikinde Giollitti'nin liberal telâkkisi, durumu ağırlaştırmaktan gayri işe yaramıyordu. Giollitti'nin liberalizmi, hudut tanımayan bir nikbinlikten ibaretti. Mürai ve şüpheci, fikirlere inanmak için çok becerikli bir parlâmento diktatörü çeşnisi, insanlara hürmet etmek için de pek kuvvetli şahsî fikirlere sahip olan bu zat, kafasında mürailik ve şüpheciliği nikbinlikle bağdaştırmasını bilmişti. Bu hali ise, lâkayıt görünerek, yarattığı hâdiseleri bilahare binbir gizli kombinezonla daha güç hale getirir ve sonra kendiliğinden yok oluyorlarmış gibi gösterir durumlar ihdas etmesine yol açmıştı.

Devlete en küçük emniyeti dahi yoktu. Onun Devlete karşı olan şüppheciliğinde, siyasetinin sırrı saklıdır. Bauerin Marxist metodunu onun liberalce tefsiri, hükûmetin bastırıcı fiili yerine, sendika teşkilâtlarının ihtilâlci fiilini geçirmekti. Böylece, faşist ve komünist tehlikelerini bertaraf etmek için burjuva devleti müdafaa ederken, düşünülen şey, işçi teşekküllerini parlâmentolaştırmak yani birliği irtişaa sürüklemektir. 1920 yılının sonuna doğru, İtalya'daki hâdiseler, muassır Avrupa siyasi mücadeleler tarihi için eşsiz bir durum yaratmışlardır. Fiume'yi elinde tutan D'Anunzio, her an İtalya'ya girip, Devleti ele geçirmek üzere harekete geçeceğini söylüyordu. D'Anunzio'nun emrinde bir lejyonu vardı. İşçiler arasında da dostları vardı: Fiume Hükûmeti ile deniz işçileri federasyonu arasındaki irtibat bilinen bir şeydi. Sendika reisleri d'Anunzio'da bir düşmandan ziyade, memleketi beynelmilel bir takım karışıklıklar içine sürükleyebile-

cek bir insanı görmekteydiler. Ne olursa olsun, onun faşizme karşı mücadele edilecek bir müttefik olmadığı biliniyordu. Mussolini'yi kıskandığı ve onun ihtilâl teşkilâtının İtalya içinde oynandığı rolün ehemmiyeti bilinmesine rağmen, karagömleklilere karşı D'Anunzio ile birleşilemezdi. Onunla Mussolini arasındaki rekabet, Giolitti'inin oynunda kötü bir kart değildi. Bu zat kötü kâğıtlarla dürüst, iyi kâğıtlarla hileli oynamasını beceriyordu. Komünistlere gelince, bir taraftan faşistlerin ve diğer taraftan da hükûmetin çaprazlaşan ateşleri arasında kaldıklarından, işçi kitleleri üstündeki bütün tesirlerini kaybetmiş haldeydiler. Saf ve caniyane tedhişçilikleri, İtalyan ihtilâli karşısındaki o müthiş bilgisizlikleri, suikasttten gayri bir şey olmayan tabiyeden ayrılmamakta gösterdikleri inat, perakende hareketler ve kışlalarda vücuda getirdikleri ufak tefek hâdiseler, kenar mahallelerde beyhûde olarak yapılan sokak kavgaları, komünistleri Devleti kazanma kavgasında tamamiyle geri safta bırakmıştı.

Bunlar bir nev'î isyân derebeyliğinin cür'etkâr ve zâlim kahramanlarıydı. Ne kadar çok fırsat kaçırılmış, ne kadar beyhûde gayretler sarfedilmişti.. 1919 yılında herhangi küçük bir Trotzky, bir taşra Catilina'sı, bir avuç kararlı adamla, bir kaç silâhla, zahmetsizce, Kral'ı, Hükûmeti ve İtalya tarihini darıltmadan, kolayca vaziyete hâkim olabilirdi. Çünkü 1919 kızıl bir yıldı. Kremlin'de, eğlence saatlerinde, İtalyan komünistlerinin derbederliği, seçkin bir mevzuu halindeydi. O kadar neş'eli ve o kadar tedbirli olan Lenin, İtalya'dan gelen haberler karşısında gözyaşları dökerek gülüyordu. «İtalyan komünistleri mi? Ha, ha. ha..» D'Annunzio'nun, kendisine Fiume'den gönderdiği mesajlar, Lenin'i bir çocuk gibi eğlendiriyordu.

Fiume meselesi, gitgide bir dış siyaset hâdisesi oluyordu. 1919 Eylûl'ünde, D'Annunzio tarafından kurulan Fiume devleti, büyük bir sür'atle bir kaç ay içinde, asırları

katetmişti. D'Anunzio'nun düşünce tarzı içinde, Roma'yı fethedecek isyan ordusunun hareket noktası, kuvvetli bir ihtilâl teşkilâtının ilk nüvesi olan bu Devlet, 1920 yılının sonuna doğru, dahili savaşların allak-bullak ettiği, ihtirasların cirit oynadığı, Machiayel'in prensiplerini dinlemeyecek kadar fikirlerle meşbû bir Prensin ihtişam ve bilgisi içindeydi. Bu prensliğin zaafı, vakitsiz doğuşunda değil, daha ziyade mevcudiyetinin bir dahili siyaset meselesi değil de harici siyaset meselesi olmasından ileri geliyordu. Fiume'nin istilâsı bir Hükûmet darbesi olmamıştı, bu istilâ İtalya'nın dahili siyasetinde herhangi bir değişiklik tevlit etmemişti. Bu hareket, beynelmilel bir kararı da ortadan kaldırmıştı. Bu beynelmilel karar, milletlerin kendi mukadderatlarını kendilerinin tâyinine muhalif bir olaydı. Bu, D'Annunzio'nun büyük zaferiydi ve İtalya'nın ihtilâl durumu bakımından da büyük zaafıydı. Fiume Devletini kurmakla, o İtalya dış siyasetinin esas unsurlarından biri halini almıştı. Fakat bu hareketivle kendisini İtalya dahili siyaset oyununun dışına çıkarmış ve bu dahili siyasetle, ancak dolayısiyle alâkadar olur bir vaziyete gelmişti. D'Annunzio'nun lejyonerlerine vermiş olduğu talimat, şimdi doğrudan doğruya karagömleklilere intikal etmişti. O kendi Anayasası, kendi hükûmeti, kendi Ordusu, kendi malivesi, kendi sefaretleri olan bir bevliğin prensliğini yapmaktayken, Mussolini, ihtilâlci teşkilâtını her gün biraz daha İtalya'da yavmaktaydı. O zamanlar, D'Annunzio'nun Prens, Mussolini'nin ise, onun Machiavel'i olduğu söyleniyordu. Haddizatında, İtalyan gençliği için D'Annunzio bir sembolden gayrî bir şey değildi, onu bir nev'î millî Jüpiter kabul ediyorlar ve Fiume meselesini de sadece bir bahane telâkki ediyorlardı. Onlara göre bu bahane, Mussolini tarafından icat edilmiştir. Gayesi de Hükûmeti dış politika babında yere sermektir.

Fakat Fiume Devletinin mevcudiyeti, ihtilâlci oyundan tehlikeli bir rakibi alıkoymasına rağmen, Mussolini için öyle lehde sayılacak bir durum da yaratmıyordu: Mussolini ile D'Annunzio arasındaki rekabet, partizanları arasında lâkaydiyle karşılanmıyordu. Sağcı partilerden gelenlerin sempatileri sadece ve sadece D'Annunzio ile beraberdi, solcu cumhuriyetçi, sosyalistler, komünistler'den gelenler ise, yani faşist hücum kıt'alarının özünü teşkil edenlerin bu XV. Asır şövalyesine karşı duydukları şey İstihfaftı! Bu rekabet, Giollitti'nin bir kaç kere oyunda kâğıt düzmek kabilinden istismar etmek istediği bir mevzu idi. D'Annunzio ile Mussolini arasında açık bir savaş çıkaracağını övünerek söylemekteydi. Fakat, nihayet farkına vardı ki, böyle bir beyhûdelikle vakit kaybetmek kendi zararınadır. Fiume hikâyesini, bir ân evvel halletmek zorunda kaldığından, D'Annunzio'nun devletini silâhlar vasıtasıyla elde etmeğe karar verdi ve 1920 Noel'inin arifesinde Fiume üzerine bir kaç birliği yürütmek fırsatını buldu.

D'Annunzio'nun lejyönerlerinin, can havliyle çıkarmış oldukları feryatlara bütün İtalya'nın Fiumedekilerle bir olduklarına dair yükselen feryadı eklendi. Faşizm bir topyekûn ayaklanmaya hazır değildi. Savaş, çok şiddetli olarak kendini ilân ediyordu. Köylerde iç harbin siyah ve kırmızı bayrakları dalgalanmağa başlamıştı. Kenar mahalleler karanlıkları belirsiz bu kışın soğukluğu ve meçhûlü içinde bir savaşa hazırlanır haldeydiler. Mussolini sadece Fiume'deki ölülerin intikamını almayacaktı, fakat faşizmi D'Annunzio'nun devletinde batırmak isteyen reaksiyonerlere karşı da harb edecekti. Hükûmetin karşı koyması işçi kitlelerin mukavemetiyle bir olmuştu. Şimdi kanlı ihtilâllerin teşebbüsü işçilere geçmiş bulunuyordu. Polis de tethişe başlamıştı. Giollitti faşizm aleyhine çalışan dahili krizden istifade etmek istiyordu. Fiume'de-

ki kanlı Noel'in, onun partizanları arasında yaratmış olduğu panik havasından istifadeyle, Mussolini hakkında «kanun dışı» kararı almak azmindeydi. Sendika şefleri harekâtı sıraya koymuş oldukları grevlerle idare ediyorlardı. Herhangi bir mıntıkada vukuu bulan bir ihtilâftan dolayı, bütün bir şehir, bütün bir vilâyet, hattâ bütün bir mıntıka meflûç hale getiriliveriliyordu.

İlk silâh patlamasiyle beraber, grevler de başladı. Fabrika düdüklerinin acı feryadları karşısında, bütün atölyeler boşalıyor, evlerin kapıları ve pencereleri kapanıyor, trafik duruyor, ıssızlaşan sokak, savaşa hazırlanan bir harp gemisinin güvertesini andırıyordu.

Fabrikalarda, işçiler de savaşa hazırlanıyorlardı, her taraftan silâhlar çıkıyordu. Fabrikaların kuleleri, örgü tezgâhları arkası, dinamoların gerisi, silâh depoları halindeydi, kömür taşınan tenekelerin silâh ve kurşun yığınağı haline getirilmiş olduğu görünmekteydi. Suratları yağlı, paslı adamların, sakin hareketlerle ölü makineler, pistonlar, havaneli - çekiçler, tornalar, tezgâhlar arasında dolaşarak, demir merdivenlerde gezdikleri atölyeler arasındaki köprülerden geçtikleri, camlı ve çinko damlarda ilerledikleri görülüyordu: Bunların vazifeleri her fabrikayı bir kale haline getirmekti. Yollar ortasına, kızıl bayraklar dikilmişti. Fabrika avlularında kalabalık bir halde toplanan işçiler, birlikler, kıt'alar, mangalar olarak taksim olunuyorlardı. Kollarında kızıl bazûbendler taşıyan işçiler emirler veriyorlardı, mangalar keşfe çıkıyor, bunlar dönünce işçiler fabrikaları terkediyor ve sükûnet içinde duvarları tarayarak şehrin stratejik mevkilerine doğru ilerliyorlardı. Şehrin her tarafından çalışma Borsa'sına doğru, sokak harpleri talimi yapmış işçi birlikleri akın halindeydi.

Bunlar sendika merkezlerini muhtemel bir karagömlekliler hücûmuna karşı müdafaa etmekle mükelleftiler.

Her tarafa mitralyöz yerleştirilmişti: Merdiven başlarında, kridorların nihayetinde, kaldırımlarda. El bombaları bürolara doldurulmuştu: Pencere yakınlarına istif edilmişti. Makinistler kırlar ortasında trenleri terkederek, lokomotifleriyle son süratle istasyonlara geliyorlardı. Köylerde, yolların ortasına dizilmiş arabalar karagömleklilerin bir yerden diğerine nakline karşı hazırlanmışlardı.

Harman yığınlarının arkasına gizlenmiş köylüler, ellerinde sapanlar, oraklar, balta ve çekiçler olduğu halde duruyorlar ve oralardan faşist taşıyan kamyonların geçmesini bekliyorlardı. Şoseler ve demiryolları boyunca uzanan silâh sesleri, köyden - köye, ta kırmızı bayraklar çekilmiş şehirlerin kenar mahallerine kadar uzanıyordu. Grevi ilân eden fabrika düdükleri sesi duyulunca, karabinyerler, kraliyet muhafızları, polis kuvvetleri kışlalarına çekiliyorlardı: Giollitti, işçilerin kendi kendilerine o kadar mükemmel şekilde idare ettikleri bir mücadeleye karışmayacak kadar liberaldi.

Grevin yarattığı bu tehdit edici boşluk etrafında, sokak savaşında ihtisas sahibi olmuş faşist birlikleri, köşebaşlarını işgal ediyor, evleri müdafaa ve onlara hücûmu becerebilen kıtalar, her ân zayıf noktaları takviye edebilmek için hazır bir halde bekliyordu. Diğer ihtiyat kuvvetler ise, tehdit altındaki mevkiileri müdafaa ve düşmana süratli ve şiddetli darbeler indirmek için beklemekteydiler. Süzülme taktiğine, âni hücûma, şahsî savaş tekniğine âşina, hançerlerle, el bombalarıyla ve yangın malzemeleriyle mücehhez hücûm kıtaları, kendilerini kavga sahasına götürecek kamyonlar yanında bekleşiyorlardı. Bu kıt'alar mukabele-i bilmisil için hazırdı. Mukabele-i bilmisil, karagömleklilerin en çok güvendikleri taktiklerden biriydi. Kenar mahallede veya her hangi bir köyde bir faşist'in ölümü ilân edilir - edilmez, hücûm kı-

taları hemen faaliyete geçiveriyorlardı. Çalışma borsaları, işçi dernekleri, sosyalist teşkilâtın ileri gelenlerinin evleri derhal hücûma uğruyor, talan ediliyor ve yakılıyordu.

Mukabele-i bilmisil henüz bir yenilik halindeyken, kızıl alaylar, faşistleri ateş ederek karşılıyorlardı. Bu yüzden Borsa ve işçi dernekleri civarında kanlı savaşlar vuku buluyordu. Aynı çatışmalara kenar mahallelerde ve köylerde de rastlamak mümkündü.

Fakat bu müthiş tabiye, meyvelerini vermeğe başladı. Mukabele-i bilmisil korkusu, kızıl kıt'aların savaşçı esprisini kırdı. Onlar, artık karşı koymağa korkuyordu. Bu korku, işçilerin müdafaa teşkilâtını kalbinden vurdu. Karagömlekliler yaklaşınca, sosyalist şefler, sendika sekreterleri, grev kışkırtıcıları ve kızıl mangalar firar ediyorlardı. Umumiyetle kırlara kaçıyorlar veya ormanlara dalıyorlardı. Bu insan avı, merhametsiz ve hissiz bir halde, sabahlara kadar devam ediyordu. Bazen bir faşistin öldürüldüğü bir köyde bütün bir köy halkı firara mecbûr kalıyordu. Hücum kıtaları evleri bomboş, sokakları ıssız buluyor ve kaldırımlarda bir karagömlekli cesedine rastlıyorlardı.

Sür'atli, şiddetli ve merhametsiz faşist taktiğine karşı, sendika teşkilâtları şefleri sadece silâhsız denilen mukavemet halini koyabiliyorlardı. Onlar, sadece resmi olarak üstlerine grevin mesûliyetini almak, işçilerin savaşçı esprisini tahrik etmemek istiyorlardı. Bütün Çalışma Borsalarında ve bütün işçi derneklerinde depo edilmiş bulunan silâh ve el bombalarını unutmuş görünüyorlardı. Haddizatında onların esas niyeti, grevlerle sulhçü olarak görünmek, fakat, sokak savaşlarına hazır bir işçi kitlesini elinde bulundurmaktı. Bu tarz, sokak savaşının lâzım gayrı mufarikiydi. **«Bizim mukabele-i bilmisilimiz grevdir. Biz faşist kamaları ve bombalarına grevle karşı koyarız.»**

Fakat, hepsi biliyorlardı ki, işçiler, silâhlarını Çalışma Borsalarında bulacaklardır. Grevin havası, sıcak ve ağır hava, işçiyi silâhlı çatışmaya itiyordu. Masûm kurban gibi görünmek iddiaları, biraz garipti. Onların kendilerini faşizm şiddetinin kurbanı, kara kurtların dişliyerek kanattığı kırmızı koyunlar halinde göstermek istemeleri, bazı liberal düşünceli faşistlerin hâdiseyi hiç kimsenin burnunu kanatmadan, tek kurşun sıkmadan, en ufak bir silâh dahi kullanmadan yaptıklarını iddia etmeleri kadar abesti. Sendika şeflerinin bu müraiiliği, faşistler arasında ölülerin bulunmasına mâni olamıyordu. Faşistlerin büyük sükûtlara uğramadığını iddia etmek katiyen doğru olmaz. Mahalleler, köyler ve hattâ bütünüyle mıntıkalar onlara karşı vaziyet almaktaydı. Umumî grev umumî ayaklanmanın işareti olmuştu. Karagömlekliler evlerinde hücumlara uğruyor, sokaklara barikatlar kuruluyor, silâhlanmış işçi ve köylü çeteleri köyleri işgal ediyor, şehirlere doğru yürüyor, faşistlere baskınlar yapıyorlardı. Sarzana'da vaki katliam işçilerin, sendika şefleri kadar mürai olmadıklarının en büyük delilidir. 1921 Temmuz'unda Sarzana şehrinde elli kadar karagömlekli katledilmiş, yaralılar sedyelerinde boğazlanmış, hastahanelere hücum edilmiş, kırlara ve ormanlara kaçarak selâmet arayan yüz kadarı da ellerinde orakları ve yabaları olan kadınlar tarafından takip edilmişlerdi. 1920 - 1921 yılları arasında İtalya'da vukubulan sivil harbin bilânçosu böyle şiddet vak'aları ve kanlı hâdiselerle doludur.

İhtilâlci grevlerle, işçi ve köylü ayaklanmalarının hakkından gelmek için faşistler bazı çareler düşündüler. Bu grevler ve ayaklanmalar git gide sıklaşıyor, müthiş bir genişleme ve tehdit halini alıyor, hattâ bazı mıntıkaların tamamını meflûç hale getirmek istidadını gösteriyordu. Faşistler buna çare olarak, tehdit edilen mıntıkaları işgal etmeği kararlaştırdılar. Bu seferberlik plânına göre, kara-

gömlekliler birlikleri tâyin edilen yerlerde toplanıyorlardı. Binlerce ve binlerce silâhlı insan (bazan onbeş - yirmi bin) şehirlere, kırlara, kasabalara ve köylere yayılıyorlardı. Bunları sür'atli kamyonlar bir mıntıkadan diğerine götürüyordu. Bir kaç saat içinde bütün işgal edilmiş mıntıka bir örfi idare yeri haline getiriliyordu. Sosyalist ve komünistler namına ne varsa, Çalışma Borsası ve sendika merkezleri başta olmak üzere her teşkilât lâğvediliyor ve binalara el konuluyordu. Kaçmağa fırsat bulamayan kızıl milislerden hiçbiri sağsalim kurtulmağa fırsat bulamıyordu: Dayak yiyor, joplar, bir kaç gün sırayla onların üstünde tesirlerini gösteriyordu. 1921 sonuna doğru gitgide geniş bir tatbik sahası bulan bu usûl nihayet proletaryanın siyasi ve sendika organizasyonunun bütün damarlarını kesmeğe muvaffak olmuştur.

Bir kızıl ihtilâl tehlikesi ebedi olarak uzaklaştırılmıştı. Burjuvalar da: «siyah gömlekliler madem ki işlerini bitirdiler, gidip yatabilirler» diye düşünüyorlardı. Fakat, faşizmin işçiler üstündeki galebesinin aynı zamanda Devletin de damarlarını kesmiş olduğunu keşfetmekte gecikmeyeceklerdi.

Mussolini'nin devleti ele geçirme taktiği, sadece bir Marxist tarafından düşünülebilecek bir şeydi. Hiçbir zaman unutmamak lâzımdır ki, Mussolini'nin terbiyesi tamamiyle Marxisttir. İtalya'daki ihtilâlci hava da, Lenin ile Trotzky'yi hayrete götüren şey, en münasip şartların mevcudiyetine rağmen, oradaki komünistlerin bunlardan istifade edememek halinde oluşlarıdır. 1919 ve 1920 deki ihtilâlci umumî grevler, (Şimalî İtalya'da işçilerin fabrikaları işgali ki, bunlar işin son haddine varışının alâmetidir) Devleti ele geçirecek bir avuç kararlı insanın, başına geçirecek şeflik evsafını taşıyan tek bir insanı çıkarmamış olması şayanı hayret bir şeydir. Umumî grevin desteğiyle, herhangi bir taşra Trotzky'si, Kral'dan hiç de izin almadan, iktidarı ele geçirebilirdi.

Bir Marxist olarak vaziyeti mütalâa etmekte olan Mussolini, hem hükûmet kuvvetlerine hem de işçilere karşı yapılacak bir ayaklanmanın zaferine inançlı değildi. Sosyalist ve komünist şeflere olan nefretine rağmen, o D'Anunzio gibi hareket etmiyor, teklif edilen her yardımda hükûmeti illâ devirmek yoluna gitmiyor, hiç olmazsa işçi teşekkül'lerinin tarafsızlığını temin etmenin doğruluğuna inanıyordu. Mussolini devletin damarlarını, umumî bir grevle kestirecek kimselerden değildi. O işçi sınıfının bir ihtilâlde oynayabileceği rolü kat'iyen küçümsemeyen bir insandı. Modern zamanın icaplarını bilmesi, zamanımızın politik ve sosyal problemlerini idrakteki Marxist anlayışı, 1920 de milliyetçi bir Blanquism yapılabilmesi ihtimali hakkında hayaller kurmasına müsaade etmiyordu.

Faşist hükûmet darbesinde, bir gerici taktik görmemek gerekir. Mussolini, De Anunzio'ya, Kap'a, Primo de Rivera'ya yahut Hitlere benzeyen bir kimse değildi. İşçilerin kudretini hesaplayan ve 1920 nin ihtilâl havasında onların rollerini takdir eden bir Marxistti. Marxist oluşudur ki, herşeyden evvel, hükûmetin Devleti müdafaa sadedinde, sendikalara da yanaşacağını ona telkin etmiş ve harekete geçmezden önce, bu sendikalar birliğini yok etmeyi düşündürmüştür.

Umumî grev'den korkmaktaydı: Kapp ve Bauer misalini unutmamıştı. Faşizmin resmî tarihçileri, Mussolini'nin reaksiyoner olmadığını iddia ettikleri zaman, onun 1919 daki programını ileri sürerler. Hakikatte, 1919 programı bir cumhuriyetçi ve demokratik programdı. Bu programa karagömleklilerin ekseriyeti inanmıştı, eski faşistler hiç bir zaman bu programın ışığından ayrılmamışlardı. Ama, Mussolini'nin Marxist hüviyetini ortaya koyan 1919 programı değildir. Onun bu tarafını açıklayan şey, faşist hükûmet darbesi taktiği, mantığı ve ondan

sonra takip ettiği tutumdur. Hitler bahsinde, daha sonraları, bir Marxist tarafından kararlaştırılan bir taktiğin bir reaksiyoner tarafından nasıl dejenere edildiği görülecektir.

Faşizmde sadece, komünist tehlikesine karşı bir müdafaa sistemi görenler, proletaryanın politik ve sosyal alanlardaki ilerleyişi karşısında onu bir set olarak kabul edenler, 1921 yılının yarısına doğru Mussolini'nin vazifesinin sona erdiğini, kendisine düşeni yapmış olduğunu iddia ediyorlardı. 1921 Mart'ında, Giollitti'de aynı kanaatteydi. Faşizmin muazzam kudretini o umumî grevler zamanında görmüştü. Sivil harb tasavvur edilemiyecek bir zirveye varmış, iki tarafın da kayıpları müthiş olmuştu. O kızıl yılların tarihçesinde misali olmayan safhalarla cereyan eden bu kanlı savaşlar, işçi kuvvetlerinin sukûtuyla neticelenmişti. Faşizme karşı «sendikalizm» kartını oynamış olan Giollitti, işçi teşekküllerinin bu görülmemiş sukûtu karşısında hayrete düşmüştü. Faşizm, kavgadan, niyetlerini hiç de gizlemeyen bir şiddet haleti ruhiyesi ve Devlete karşı müthiş surette silâhlanmış bir halde çıkıyordu. Giollitti faşizme karşı hangi kuvveti koyabilirdi? Devletin müdafaasında, işçi sendikalarının oynamış olduğu oyun sona ermişti. Parlâmento'da ekseriyeti temsil etmekte olan partiler ise, şiddet ve meşruluğun içinde iş gören müthiş teşkilât karşısında aciz durumdaydılar. Giollitti için' sadece faşizmi parlâmentolaştırmak işi kalıyordu. Otuz yıl müddetle, İtalya'ya, Anayasa hükümlerine kulak asmayan bir krallığın hizmetindeki bir parlâmento diktatoryasının misalini vermiş olan bu liberale, bu eski, taktiği tatbikten gayri bir şey kalmıyordu. Siyasî programı, ihtilâlci taktiğini köstekleme-yen Mussolini bu oyuna sadece sol elinin bir parmağını kaptırdı. Mayıs 1921 seçimlerinde faşistler, Giollitti tarafından düşünülen Millî Birlik Cephesine girmeyi kabul-

iendiler. Giollitti bu şekilde, karagömleklilerin birliklerini parçalamak, lekelemek için, millî irade yolunu seçmiş bulunuyordu.

Bu Millî Birlik Cephesi kolay - kolay vücuda getirilmemişti. Siyasî partiler, cumhuriyetçi programını saklamayan bu silâhlı teşkilâtla müsavi muamele görmek istemiyorlardı. Halbuki Giollitti'yi meşgul eden şey, 1919 programının az veya çok cumhuriyetçi ve demokratik programı değil, faşist tabiyesinin hedefiydi. Mussolini'nin hedefi ise, sadece ve sadece Devleti elde etmekti. Faşizmi ihtilâlci hedefinden çevirmek için, onun seçim sahasındaki programını kabullenmek gerekiyordu. Sadece kötü kâğıtlarla kumar oynayan Giollitti, bundan da pek istifade edemedi. Daha önceleri Mussolini ile D'Anunzio arasındaki rekabeti körüklemekten de pek netice elde edememişti. Parlâmentolaştırılmak şöyle dursun, faşistler taktiklerine sadık kaldılar. Yirmi kadar faşist milletvekili Millî Birlik Cephesindeki ekseriyeti tecezzi ettirmeğe çalışırken, karagömlekliler cumhuriyetçi ve katolik sendikalara karşı dönüyor ve onlara da sosyalist sendikalara yapmış oldukları şiddet baskısını kullanıyorlardı. Devleti elde etmek için teşkilâtlanmış bulunan isyan gruplarını bir araya getirip, hedefe doğru yürümek için soldan veya sağdan, hangi taraftan olursa olsun, mâni olacak bütün pürüzleri temizlemek lâzımgeliyordu. Bunlar muhtemelen, hükûmete yardımcı olabilir, faşistleri isyanın kat'i saatinde arkadan vurarak ve tam hükûmet darbesini yapacağı ânda, onun yolunu kesebilirlerdi. Faşizm etrafını boşluğa çevirmek mecburiyeti içinde bulunabilirdi. Bütün teşkilâtlanmış kuvvetleri ortadan kaldırmak vaziyetiyle karşı karşıyaydı. Siyasî veya sendikacı, işçi veya orta halli, sendika, kooperatif, dernek veya cemiyet ortadan kaldırılmalıydı. Çalışma Borsaları, gazeteler, siyasî partiler yok edilmeliydi. Reaksiyoner ve liberal or-

ta hallilerin hayretini mucip olan bir hal oldu: Onlar faşizmin vazifesinin sona erdiğini düşünürlerken ve faşistlerin cumhuriyetçi ve katolik bütün teşekkülleri lâğvettiğini görüp dururken, birden kara gömleklilerin kendilerine yani liberallere, demokratlara, farmasonlara, muhafazakârlara yani bütün burjuva teşekküllerine karşı amansız bir mücadeleye giriştiğini gördüler. Bu da, daha önce, kendilerinin uğramış oldukları felâket karşısında sevinmiş bulunan burjuvaların bu halleri karşısında, işçileri ve köylüleri memnun etti. Faşistler, burjuvalara karşı, işçilere karşı yaptıkları mücadeleden çok daha kıyasıya mücadele yapıyorlardı. Hücum kıt'alarının ekseriyetini işçiler, küçük esnaf, köylüler teşkil ediyordu. Ve sonra burjuvaziye karşı savaş, hükûmete karşı, Devlete karşı sayılıyordu.

Liberaller, Mussolini'yi, Millî Birlik Cephesine davet etmekte acele etmişler ve onun adının «Vatan Kurtarıcıları» arasında Panthéon'da yer almasını temin etmişlerdi. (Elli yıldanberi İtalya «vatan kurtarıcıları» yla doludur; ilkönceleri bir misyon olan hâdise bilâhare bir meslek olmuştur; «bir çok defalar kurtarılmış» bir memlekette de her şeyi beklemek caizdir.) Liberaller ve muhafazakârlar Mussolini'nin maksadının İtalya'yı kurtarmak değil, Devlet'i ele geçirmek olduğunu anlamak istememişlerdir: O programında, 1919 dekinden çok daha samimiydi. Liberal ve ihtilâlci burjuvazi için, işçi kitlesine vururken o kadar alkışladığı faşist şiddeti kadar hiçbir şey gayri meşru, gayri kabili tasvip değildi. Bunlardan hangisi, komünistlere, sosyalistlere, cumhuriyetçilere karşı savaşırken o kadar iyi bir vatanperver sayılan Mussolini'nin birdenbire tehlikeli, hiçbir örf ve adeti hesaba katmayan bir kimse, Krala ve Parlâmentoya rağmen, iktidarı ele geçirmeğe kararlı bir âsi olacağına inanabilirdi?

Eğer faşizm, Devlet için bir tehlike halini almışsa, bunun kabahati Başvekil Giollitti'ye aittir. Mussolini'yi vaktinde boğazlamak, başlangıçta «kanun dışı» ilân etmek, D'Anunzio'yu olduğu gibi silâhla tepelemek gerekiyordu. Bu «millî bolşeviklik» artık tehlikesiz adettikleri Rus bolşevizminden de belâlı bir hal alıyordu. Bonomi hükûmeti, Giollitti'nin kırmış olduğu potları tamir edebilir miydi? Eski bir sosyalist olan Bonomi için faşizm, sadece bir polis meselesiydi. Faşizmi polis marifetiyle boğazlamak isteyen bu Marxist ile vakit kazanmak isteyen Mussolini arasında, 1921 yılının son aylarında, şiddet ve kanlı kavgalarla dolu bir ölüm - kalım savaşı başlamıştı. Bonomi'nin, burjuvazi ve işçilerle bir arada bir cephe kurmasını temin etmiş olmasına rağmen (Hükûmet tarafından desteklenen işçiler, teşkilâtlarını kurmak sadedinde büyük gayretler sarfediyorlardı) Mussolini'nin taktiği sistemli olarak gelişmeye devam ediyordu. Faşistler ve sosyalistler arasında kurulmuş bulunan mütarekenin fiyaskosundan sonra, burjuva partilerinin cesaret ve hissi selimden mahrum oluşları, meselâ karagömleklilerin şiddet hareketlerine karşı kaba bir makyavelizmle karşı koymak, onlara karşı bir hitabet ve vatanseverlik nümunesi vermeği düşünmek, nihayet işçilerin maneviyatının kırılmasına müncer oldu. 1922 yılı hazin ve sisli bir panorama arzediyordu. Tertipli ve şiddetli bir şekilde hareket eden faşizm yavaş - yavaş memleketin bütün sinir merkezlerini elde ediyordu. Siyasî, askerî olduğu kadar sendika şebekeleri bütün İtalya'yı kaplıyordu. Şehirler, kasabalar ve huzursuz ateşli, ve isyan etmiş insanlarla dolu İtalya'nın çizmeli haritası, Mussolini'nin sağ koluna dövme olarak çizilmişti.

Bonomi, siyaset ve sendika âleminin enkazı altında moloz tozlarının bulutları arasında çökmüştü. Faşizm tarafından muhasara edilmiş halde olan Devlet, karagöm-

leklilerin keyfine tâbi olmuştu. Bütün memlekete yayılmış bulunan faşistler Devletin kalbini sıkıştırmağa devam ediyorlardı. Devlet otoritesi ancak küçük adacıklar halinde, İtalya'nın bir kaç vilâyetinde, kasabasında, polis kışlalarında, kabaran ihtilâl denizinin ortasında kaybolmuş bulunuyordu. Kralla Hükûmet arasında, mesuliyet korkusu yerleşmeğe, çürüyen ipler kopmak vaziyetini arzetmeğe başlamıştı. Meşrû hükûmetlerin eski kurnaz taktiği ortadaydı: Kral, Ordu ve Senato'ya, Hükûmet ise polise ve Meclise dayanıyordu. Bu da liberal burjuvazinin nefretini, işçi sınıfının tiksintisini temine kâfi gelmekteydi.

1922 AĞUSTOS'UNDA, Mussolini, memlekete yaptığı bir beyanla faşizmin iktidarı elde edeceğini ilân ettiği zaman, hükûmet, son ve büyük bir gayretle, ihtilâli bastırmak ve faşist muhasarasını kırmak için işçi ve köylü ayaklanmasına başvurdu. Ağustos ayı içinde bir umumî grev emri çıktı. Bu emri bir nev'i Millî Selâmet Komitesi haline gelen demokratik, sosyalist, cumhuriyetçi partilerle işçi konfederasyonu mümessilleri vermişlerdi. Buna «meşrûtî grev» adı takılmıştı. Bu, hürriyet, demokrasi, meşrûiyet ve Devleti müdafaa için son savaştı. Karagömleklilere her ne pahasına olursa olsun karşı konmalıydı. Bu Mussolini için yeni bir fırsat oldu: Nihayet, Faşist Hükûmet Darbesi için meşûm, tehlikeli ve üç yıldanberi her ân patlak vererek ihtilâlin damarlarını kesebilecek bir tehlike arzeden düşmanı alt edilebilecekti: Ona karşı şimdiye kadar, üç yıldanberi, endirekt savaşmış ve sistemli olarak karşı koymuştu.

Faşizme karşı işçi «karşı ihtilâli» ni hazırlamakla, Hükûmet ile Muhafazakârlar ve Liberaller karagömleklilerin ihtilâlci hamlelerini kırmayı, hiç olmazsa bir müddet için, ihtilâlci gasbı Devletin yolundan çevirmeyi düşünüyordu. Faşist, teknisyen, mütehassıs işçileri, grev yapanların yer-

lerini alırken, İş Konfederasyonunun bayrağı altında toplanmış olan Devlet koruyucuları birbirlerine karşı giriştikleri şiddetli bir hücumla, karagömleklilere son galebeyi kazandırmış oluyorlardı. Faşistlerin kat'î zaferi Ekimde değil, Ağustos ayındadır. Ağustos ayı onların Devleti kati olarak elde ettikleri tarihtir. «Meşrutî grev» den sonra zayıf, namuslu ve vefalı bir adam olan Başvekil Facta, sadece Kralı koruyabilmek gayesiyle mevkiini işgal etmeğe devam ediyordu.

Eski faşistlerin samimiyetle inandıkları 1919 programında her ne kadar faşistler Cumhuriyetçi olarak görünmekteyseler de, Kralın artık Facta'ya hiç ihtiyacı yoktu, çünkü ayaklanmanın arifesinde Mussolini isyan işaretini «Yaşasın Kral...» nârasını atarak vermişti. Birkaç Plutark mukallidinin, birkaç edebiyat, kültür ve hitabet meraklısının takdim ettikleri gibi Faşist hükûmet darbesinin tiyatrovari bir tarafı yoktur. Büyük kelimeler, cafcaflı tutumlar, Julius Sezar, Cromwell ve Bonaparte tipi hiçbir tarafı yoktur. Başşehir üstüne yürüyen birlikler, çok şükür, Sezar'ın Gaule'den dönen lejyonları değildi. Mussolini'de Romalıvarî giyinmiş bir kimse olmadı. Tarih, tesadüflerin icabları yahut resmî ressamların tablolarına göre yazılmaz. David tarafından portresi yapılmış bulunan Napoleon'un nasıl olup da öyle berrak, öyle kat'i bir dehaya sahip olduğunu anlamak güçtür. David, ondan öyle başka bir adam yapmıştı ki, tıpkı Mussolinin'nin Julius Sezar veya Bartolomeo Colleoni'den farklı oluşu gibi bir şeydi bu. Bazı hayalî resimlerde, 1922 ihtilâlinde, karagömleklileri Titus'un heykelleriyle dolu bir İtalya'da dolaşırken görmek kabildir. Aynı hayalî resimlerde bu genç karagömleklileri, kartalların üşüşmüş olduğu bir semanın altında, mezarlar, anıt-kabirler, kolonlar, âbideler, heykeller arasında dolaşırken, sanki faşist hükûmet darbesi sahası Ovidius veya Horas'ın İtalyasıymış da rejisörü de mizan-

senin klasikleriyle Anayasa görünüşlerini kurtarmak isteyen bizzat Jüpitermiş gibi. Başka hayalî resimler, 1922 Mussolini'sini, «1830 gözleriyle» yarı klâsik bir peyzaj içinde romantik bir Mussolini olarak tasvir etmektedir. İster ayakta, yahut at üstünde dursun bu mütebessim kahraman bu tasvirî resimlerin kahramanı olarak tarihi tefsir eden Mussolini. Umumiyetle, fonları enkazlarla yahut sert ve çetin Roma kırlarıyla süslenen bu resimlerde, Mussolini sanki Possin'in bir tablosundan Goethe'nin mersiyelerinden, Pietro Cossa'nın dramlarından, Carducci veya d'Annunzio'nun mısralarından çıkmış gibi bir haldedir. Bu hayalî resimler, kültür ve edebiyatın en kötü nümunelerini teşkil etmektedirler. Zevksizdirler. Elli yılın en korkunç bayağılık nümuneleridir. Faşist hükûmet darbesinin bu tasvirleri karşısında, insan, Mussolini'nin nasıl olup da, Facta hükûmetini alaşağı etmiş olduğuna hayret eder, doğrusu. Fakat Ekim 1922 Mussolini'si bu tasvirî resimlerdeki adam değildir. O, modern, soğuk, cür'etli, şiddetli ve hesaplı bir kimsedir. Ayaklanma arifesinde faşizmin bütün düşmanları: Sendika teşekkülleri, komünistler, partiler (komünist, sosyalist, cumhuriyetçi, katolik, demokratik, liberal) savaş dışı edilmişlerdir. Ağustosta tamamiyle bastırılmış olan umumî grev, artık ayaklanmanın damarlarını kesecek durumda değildir. İşçiler artık işlerini terkedip sokağa inemezler. «Meşrutî grev» in bastırılmasında akıtılan kan, işçi sınıfının mücadele azmini ebediyen söndürmüş haldedir. Mussolini, Milâno'da ayaklanmanın siyah bayrağını dikince, faşistlerin mütehassıs işçileri ve teknisyenleri Devletin teknik teşkilâtının stratejik mevkilerini işgal etmektedirler. Yirmi dört saat içinde, bütün İtalya ikiyüz bin karagömleklinin istilâsına uğramıştır. Polis kuvvetleri, karabinyerler, Krallık muhafızları, asayişi memlekete iade etme babında tamamiyle âcizdirler. Her tarafta polisler, karagöm-

leklileri işgal ettikleri yerlerden çıkarmaya teşebbüs ediyor, fakat mitralyöz ateşiyle püskürtülüyorlar. İhtilâlin erkânı harbiyesinin bulunduğu Peruz'dan, dörtler yahut ihtilâlci komite yani Bianchi, Balbo, de Vecchi ve de Bono en küçük teferruatına kadar Mussolini tarafından hazırlanmış olan savaş plânının tatbik edilmesine nezaret etmektedirler. 50.000 kişi Roma civarındaki kırlarda toplanıyorlar ve başşehir üstüne yürümeğe hazırlanıyorlar. «Yaşasın Kral» avazeleriyle, karagömlekliler Roma'yı çeviriyor, üstelik Roma'da da sadece hükûmet değil, aynı zamanda Kral da var. Mussolini'nin Krala karşı sadakati henüz müphem bir halde ve sadece nara şeklinde olmasına rağmen, Kral onu, silâhtan tecrit edilmiş bir hükûmete tercih ediyor.

Vekiller Heyeti, bütün İtalya'da, örfî idare ilânına dair kararnameyi Krala takdim edince, galiba, Kral bunu imzalamayı reddediyor.

O günlerde neler cereyan etmiş olduğu pek bilinmemektedir. Gerçek olan bir şey varsa, sadece yarım gün devam etmiş olan örfî idarenin ilân edilmiş olduğudur. Şayet Kral kararnameyi imza etmiş ise, bu müddet çok kısa, imza etmemiş ise de çok uzundur. Üç yıl devam eden kanlı savaşlar taktiğiyle faşizm Devlete, Roma'ya yürüyüşten çok daha önce el koymuş sayılır. Ayaklanma, sadece hükûmeti devirmişti. Ne örfî idare, ne Mussolini'nin kanun dışı ilân edilişi, ne de silâhlı mukavemet, 1922 deki faşist hükûmet darbesini önleyebilirdi. Giollitti şöyle diyor: «Bir devletin ihtilâlin programına karşı değil, onun taktiğine karşı mücadele edilmesi gerektiği hakikatini bilmeyi, Mussolini'ye borçluyum.»

Ve gülümsiyerek bu dersten istifade edemediğini itiraf etmektedir...

BİR KADIN : HİTLER

Hitler'ci tehlikeyi tanımayanlar, alayla, daima: «Almanya İtalya değildir!...» derler (1). Daha doğrusu, Hitler'in taktiği, Mussolini'nkine benzemez. Bundan bir müddet önce, Hitlerci tehlikeyi daha yakından görerek yazmamı isteyen Torino'daki «La Stampa» gazetesi adına Almanya'ya gittiğim zaman, bana bir çokları, Hitler'in bir Alman Mussolini'si telâkki edilip edilemeyeceğini sordu. Frankfurter Zeitung gazetesi müdürü B. Simon'a 1919-22 yılları arasında İtalya'nın ve ondan sonraki yıllar İtalya'sının hiçbir zaman Hitler'e tahammül edemeyeceğini söylediğimi hatırlıyorum. Bu karşılığım, galiba, B. Simon'u hayrete sevketmiş olacak ki, bir daha bu bahsi bana açmadı.

Gerçekte, Hitler, Mussolini'nin karikatüründen gayri bir şey değildir. Belâgat, tumturaklı lâf meraklısı ve edebiyat hastası İtalyan okur yazarları, Avrupa memleketlerinin hemen hepsindeki milliyetçileri gibi, Hitler, Mussolini'de başka elbiseler giymiş bir Julius Sezar görmektedir, ona göre İtalyan diktatörü Nietzsche ve Barrés'i okumakla hazırlanmış, Ford ve Taylor'un düsüncelerine kapılmış, politika ve ahlâkta olduğu gibi endüstride de bir standardizasyona meraklı bir kimsedir. Bu mağrur ve tombul sert ve ürkütücü bakışlı, muannit ihtiraslı, mürai plânlı Avusturyalı, bütün Avusturyalılar gibi eski Roma kahramanlarına ve Rönesans Roma'sına karşı bir alâka duyabilmektedir. Ama bu adam, Weimar Almanya'-

(1) Malaparte, bu kitabı 1930'da yazmış, ilk çıkışı 1931'dedir. Okuduğumuz tercüme kitabın 1948'deki 18 nci baskısındandır. Müellif «Hükûmet darbesi tekniğinde yenilikler olmadığını» söyleyerek yeni baskıları ilk yazdığı muhtevayla çıkartmıştır.

sının yukarı Avusturyalı bir küçük burjuvanın ele geçirilmesinden müstağni olduğunu bilemeyecek kadar da utanma hissinden mahrumdur. İster o adam Julius Sezar, ister Sylla ve isterse de kondottiere kıyafetine girmiş olsun.. Bu nevi güzelliklere müptelâ olmasına rağmen -ki, bu diktatörlük rüyasına kendisini kaptıran herkes de vardır- bazı muhaliflerinin onun Münich'teki müzede Rönesans zamanına ait kondottiyerlerin heykellerini öptüğünü iddia etmesi her halde mübalâğalıdır. Ona karşı dürüst olmak lâzımdır. Onun Mussolini'yi taklit etmek istediği bir gerçektir, fakat bu işi, o, bir şimali gibi, bir Alman gibi yapmaktadır. Latin'i taklid etmek isteyen bir Alman gibi. O, Mussolini'yi Almanca tefsir ederek modernleştireceğini sanmaktadır. Halbuki onun bu hali klâsizm ile istihza etmek bile değildir. Onun ideal kahramanı, tyrol'lu kıyafetine bürünmüş bir Julius Sezar'dır. Mussolininin böyle bir karikatürüne bu kadar mütemayil olan bir Weimar Almanyasının iklimine hayret etmemek mümkün değil. Halbuki bu zat, İtalyan milletinin kâffesini kahkahaya garkeder. O, Wildt'in yapmış olduğu Mussolini büstüne benzememektedir. Malûm olduğu üzere, Mussolini'nin bu büstü, alnını kaplayan defne dallarıyla Pontifex Maximus'u andırmaktadır. Hitler, Graziosi'nin Bolonya stadyomundaki Mussolinni'nin at üstündeki heykelini de andırmaz. (Bu heykel bir XV. Asır maceraperestini adlandırmakta, at üzerinde çok sıkı bir şekilde duran bu heykeliyle Mussolini iyi yetişmiş bir kahraman olarak gösterilmek istenilmektetir). Branau'lı bir Avusturyalı olan Hitler, rakiplerinden bazılarının çizmek istedikleri portrelere de benzememektedir. Nasyonal sosyalistlerin sefine karşı hiçbir sempati duymasına imkân olmayan Stresemann'in havranı Frederic Hirth şunları yazmaktadır:

«Hitler, Bavyera'lı yahut yukarı Avusturyalının orta hallisi bir adamdır. Tipi, mıntakasındaki bütün insanla-

rın tipidir. Braunau, Linz şehirlerinde Avusturya'da yahut Passau veya Landhust şehirlerinde, Bavyera'da her hangi bir kahveye yahut bir mağazaya girerseniz, görürsünüz ki bütün komiler veya satıcılar Hitler'e benzemektedir.» Rakiplerine göre, onun şahsî muvaffakiyetinin sırrı, Brannau veya Landshut'taki kahvehane garsonlarına benzetilmeden, Alman burjuvasının bütün manevî aleladeliğinin fizik çizgilerini taşımasına rağmen, belâgatindedir. O hakikaten asil, ateşli ve hayatiyet dolu bir belâgat sahibidir. Sadece bu belâgati sayesinde, yüzbinlerce insana, ki bunların kalpleri dört yıl savaşta taş gibi o'muştur bir demir disiplin telkin etmiş olması bir hâdisedir. İşte Hitler'in en az tenkit edilecek tarafı bu belâgatidir.

Bu belâgatinin bir parçası olan sosyal ve ekonomik bir programa altı milyon kisinin reyini alabilmek kabiliyetini gösterdiği için onu küçümsemek, doğrusu, haksızlık olur.

Muvaffakiyetinin belâgatinden mi, yoksa programından mı geldiğini tespit etmek hevesinde değiliz. İhtilâlcileri, ne belâgat ve ne de programlarına göre tahlil ederler. Bunlar sadece ve sadece ihtilâl taktiklerine göre muhakeme edilir. Bizim burada tahliline girişmemiz icab eden şey, bu fazla belâgat sahibi Catilina'nın, Almanya'yı ele almak isteyen ve şahsi diktatörlüğünü orada kurmak isteyen bu zatın, ihtilâlci metodunun ne olduğunu anlamaktan ibarettir.

Nasyonal Sosyalistlerin savaş teşkilâtı, hükûmet darbesinden evvelki, yani 1919-1922 arasındaki faşist teskilâtı esasına göre kurulmuştur. Merkezi Münih olan Hitlerci şebekeler şehirden şehire bütün Almanya'ya yayılmış bulunmaktadır. Eski muhariplerden seçilmis olan nasyonal sosyalist hücum kıt'aları partinin ihtilâlci tarafının belkemiğidir.

Bunlardan faydalanabilmesini beceren bir şefin elinde, bu kuvvetler Almanya için büyük tehlikeler arzedebilirdi. İmparatorluğun eski subayları bu teşkilâtın içindeydiler. Onların tabancaları, el bombaları ve copları vardı (Teşkilât, tüfek, mitralyözler, yangın bombaları depoları, bütün Bavyera mıntıkasında, Renanya'da ve Şark sınırı boyunca sıralanmıştı). Hücum kıtaları, harikûlâde bir ayaklanma taktiği görmüş bir mükemmel askerî teşkilâttı. Çelik bir disipline tâbi, partisinin içinde münakaşa edilemez bir diktatör halinde hükümferma olan şeflerinin iradesiyle dize gelmiş bir halde bulunan bu hücum kıt'aları, Alman milletinin millî bir ihtilâl ordusu değil, Hitler'in ihtiraslarının kör bir âleti haline gelmişti.

Büyük harbin bu gazileri, Almanya'nın fethi için yola çıkmayı Alman vatanının hürriyet ve selâmeti için gamalı haçlı bayraklar altında savaşmağı hayal ediyorlarken, birden, kendilerini mürai ve belâgat sahibi bir politikacının ihtiras ve şahsi gayelerine hizmet eder bir halde buldular. Halbuki onların şefleri, ihtilâli kızıl kıt'alara karşı kenar mahallede savaşmak sanıyorlardı. İşçilerle şerefsiz bir takım sonsuz ihtilâfların devamını, yahut işsiz kalmış kimselerin protestolarına karşı kovmayı «millî bir vazife» addediyor, büyük şehirlerin banliyösünde yapılacak bir kaç el silâh atışını, büyük bir zafer addediyordu.

Koenigsberg, Stuttgart, Kolonya, Düsseldorf, Essen'de hücûm kıtaları subayları bana kendilerinin şefin muhafız alayı tarafından yutulmuş olduklarını itiraf ettiler ve onun kendi adamlarına karşı sıkı bir polis taktiği kullandığını, bunu, yarın, Almanya'nın dize getirilmesinde de kullanabileceğini itiraf ettiler. Cünki şefin gayesi Almanya'ya diktatör olmaktır. Nasyonal Sosyalist Partinin saflarında, vicdan hürriyeti, insanın hayvsivet ve gururu, zekâ, kültür, üçüncü sınıf diktatörlüklerin en bariz

vasfı olan mânâsız ve kaba bir kinle hakarete uğruyordu. Avusturyalı olmasına rağmen, Hitler, cizvitlerin eskimiş disiplininin bazı formüllerinin artık geçmiş olduğunu anlamayacak kadar sağduyudan mahrumdur. Bunları, Alman milletinin millî hürriyetini elde etmek gayesiyle kurulmuş bir partiye tatbik etmenin ne kadar tehlikeli olduğunu idrakten âcizdir. Hürriyet adına yapılan savaşlar, gözlerini yere eğmiş askerlerle kazanılamaz.

Fakat Hitler, taraftarlarını, sadece polis usulleriyle, jurnal ve ihbarlarla alçaltmamıştır. Aynı zamanda, ihtilâl taktiğiyle de bunu tacil etmiştir. Streseman'ın ölümünden beri Hitler'in hitabları gitgide kahramanca, gitgide tehdit edici bir şekil almıştır. Fakat onun ihtilâl metodu, Devletin ele geçirilmesini ağır şekle ve parlâmento yoluna sevketmiştir. Bu gidişin ilk alâmetleri 1923'de belirmiştir. Hitler'in suya düşen ilk hükûmet darbesinden sonra (o, bunu Kahr ve Ludendorff'la Münihte başarmağa kalkışmıştı) onun ihtilâlci şiddeti tamamiyle belâgatine intikal etmişti. Nasyonal sosyalist hücûm kıtaları yavaş-yavaş kral Hitler'in soytarıları haline gelmişlerdi. Şefleri, gitgide şiddetten nefret eder bir hal almıştır. Silâh sesleri, onun kulaklarını rahatsız etmektedir. Hitlerci partideki asıl buhran, bilhassa Stresemann'ın ölümünden sonra başgöstermiştir. Sadece bu büyük düşmanı Hitler'e kâğıtları masa üstüne koydurabilir ve hileli ihtilâlci oyununa mani olabilirdi. Streseman, Hitler'den hiç çekinmiyordu. Muayyen hadde kadar şiddet seven, sulhperver bir adamdı. 23 Ağustos 1923'de irad ettiği bir nutukta, şartlar icab ettirdiği takdirde diktatörce usullere başvurmaktan çekinmeyeceğini söylemişti. 1923 de Hitlerci hücum kıt'aları henüz kral Hitler'in soytarıları halinde değildi. Bunlar, henüz Alman vatanının hürriyeti için döğüşmekte olduklarına inanıyorlardı. Streseman'ın ölümü Hitler'i şiddeti bırakmağa teşvik etti. Bu durum da hü-

cum kıtalarının parti içindeki tesirinin küçülmesine yol açtı.

Hücum kıt'aları, Hitler'in ürktüğü tek şeydi. Kendi partisinin adamlarından çekiniyordu. Partisi içindeki müfritlerden korkuyordu. Bunların taktiği, şiddetti. Hitler, kendi hücûm kıtalarının fazla kuvvetlenmesine karşı olmalıydı: Bunların hükûmet darbesi mutlaktı amma bu Hitler'in diktatörlüğü olmazdı.

Daha düne kadar, Almanya'nın fethi için dövüştüklerine inanan hücum kıtaları, işçi kitlelerinin toplamakta veya kurşunlamakla, devleti elde edemeyeceklerini nihayet anlamışlardır. Nasyonal sosyalistler arasında bir müddettenberi kazan kaldırma hâdiseleri çoğalmıştır, fakat bu hareketler hiç te Hitler'in iddia ettiği gibi, bazı ikinci derecedeki insanların ihtiraslarının tezahürü değildi. Bu, doğrudan doğruya Hitler'in kifayetsizliği karşısında hücum kıtalarının rahatsızlığının ifadesiydi. Çünkü Hitler günden-güne bocalıyor ve bir türlü ayaklanma plânını ortaya koyamıyordu. Reichstag'a yüzün üstünde mebûs gönderen parlak seçimden sonra, Hitlerin günü birlik siyasetine karşı koyan kendi partisi içindeki muhalefet, Devletin bir an önce ayaklanma neticesinde ele geçirilmesi bahsinde gitgide daha kararlı bir hal almıştı.

Hitler, ihtilâlci bir taktiğin tehlikelerine göğüs geremmekle, ihtilâlden korkmakla suçlandırılmıştır. Hücum kıtaları şeflerinden biri bana, Berlin'de diyordu ki: Paçaları sıvayarak geçilemeyecek kadar derin olan bir «Rubicon kıyısında, yüzme bilmeyen bir Julius Sezar'dır o.» Kendisini ihtilâl yoluna sevketmeğe çalışan müfritlere, hücûm kıt'aları koyu nasyonal sosyalistlere karşı onun hiddeti izah edilemez. Kendi partisindeki müfritlere karşı korunma çareleriyle meşgûl gibi görünmektedir. Hücum kıt'alarını uslandırıp, gayesine hizmet edecek unsurlar haline getirmek istemektedir. İhtilâl hareketiyle, taviz politikası

arasında tereddüt eden bütün âsiler gibi, onun zaman, zaman müfritlere tavizler verdiği görülmektedir. Meselâ nasyonal, sosyalist milletvekillerin Reichstag (Meclis) i terkedişleri gibi. Fakat vermiş olduğu bu tavizler, hiçbir zaman, onun ihtilâlci oportünizminin hedefini bertaraf etmemiştir: İktidarı meşrû yoldan alacaktır. Şiddetten sarfınazar ederek, isyan fiilinden uzaklaşarak, Devletin silâh kuvvetiyle ele geçirilmesinden vazgeçerek, partizanlarının ihtilâlci ruhundan gitgide ayrıldığı bir hakikattır. Nasyonal sosyalizmin parlamanter sahada kazandıklarını ihtilâl sahasında kaybettiği muhakkaktır. Hitler, bu şekilde seçmen kitlelerinin sempatisini kazandığından, küçük burjuva çoğunluğunu siyasî proğramıyla cezbettiğini bilmektedir. Binaenaleyh, o tehlikeli isyan elebaşısı rolünden uzaklaşarak, plebisit sayesinde iktidara geçmiş diktatör rolünü oynamanın faydasına inanmıştır.

Nasyonal sosyalizmin geçirmekte olduğu krize «bir sosyal demokratlaşma» buhranı deyebiliriz. Bu, mesrûluğa doğru, siyasi kavganın meşrû usullerine ve şekillerine doğru ağır bir gidiştir. Nasyonal sosyalizm müthiş bir seçim organı olmak istidadında, bir ihtilâlci ordudur. Yâni bir nevî Milli Blok ki, çoğu kötü genclerin kötü bir alışkanlığı olarak kabul edip, menfaat izdivaclarına lüzumlu bir unsur görür. Esasında, Mussolini'yi ciddiye alamayan Alman vatanperverleri, onun karikatürünü ciddiye almışlardır. Almanya'da vatanperverlerin iyi Almanların karikatürleri olduğu eski bir hikâvedir.

Hitler'in son zamanlarda, partisinin müfritlerine yapmış olduğu vaadler arasında bir de Münih şehrinde hücum kıtalarına ayaklanma san'atını öğretecek bir mektebin açılması da vardır. Ama Hitler'in ayaklanma taktiği ne şekilde izah edilebilir? Nasyonal Sosyalistlerin Şefi Devleti ele geçirme meselesini bir Marxist gibi ele almamaktadır. Devletin müdafaasında işçi teşekküllerinin oy-

nayabileceği rolü küçümsediği görülmektedir. Bu rolü Marxist olarak değil, yahut ta asi olarak da değil, sadece bir muhafazakâr olarak ele almaktadır. Proletaryanın sendika teşkilâtına vuracağı yerde, o işçiler üstüne yürümektedir. Onun komünist avcılığı haddızatında bir işçi avcılığından gayri bir şey değildir. Mussolinin karagömleklilerinin işçi teşekküllerine karşı olan baskı ve şiddet hareketini izah eden şey, teşkilâtlanmış bulunan herşeyi yok etmek düşüncesine dayanıyordu: Politikacı olsun sendikacı olsun, proleter olsun, burjuva olsun, sendika olsun, kooperatif olsun, gazete olsun, işçi derneği olsun bunların hepsini yoketmek lâzım, böylece umumî grevi önlemek, hükûmet, Parlâmento ve proletaryanın müşterek hareketini engellemek gerekmektedir. Fakat hitlercilerin sadece işçi oldukları için işçilere karşı olan şiddetli hareketlerini, manasız caniyane kinlerini izah etmeğe imkân yoktur. Ayaklanma yolunda olan muhafazakâr partiler, işçileri tazyik etmekle bir adım dahi ilerleyememiştir. Hitler'in teşkilâtlanmış kitlelerin tazyiki altından kurtulmak için, herşeyden önce esasta ve sistemli olarak hareket edeceği nokta, partizanlarını sendikacı teşekküllere karşı savaşa teşvikten ibaretti. Devletin müdafaası sadece Ordu ve polise teslim edilmemişti. Alman Hükûmetinin taktiği, Hitler'in hücum kıtalarına karşı, kızıl hücum kıt'alarını ve sendika teşekküllerini de koymağa karar'ydı.

Hitler tehlikesine karşı, Alman Hükûmetinin silâhı, grevdir. Bütün bir şehir veya mıntıkanın hayatını felce uğratan bu grev taktiği, Hitler'in reyine dayandığı burjuvazinin menfaatinin kalbine çarptığı gibi, Hitlerin oportünizmini de bir âlet gibi avucu içine almış bulunmaktadır. Nasyonal sosyalistlerin arkasından indirilen ağır darbeler, yani bu grevler sayesindedir ki, Alman işçilerini, işçi teşekküllerine karşı, faşist taktiği tatbikten alıkoymuş ve

mükemmel bir Devlet'i ele geçirme âleti halinde olan ayaklanma teşkilâtını, komünistlere karşı kenar mahallelerde savaşan bir nev'i gönüllü bölükleri haline getirmiştir. Gerçekte, bu kenar mahalle savaşı sadece ve sadece bir işçi avından ibarettir. İşte bir muhafazakâr, Mussolini'nin ihtilâl metodunu bu hale sokmuştur.

Hitlere bu vaziyette tesir eden tek şey, sadece oportünist politikasını tehdit eden vaziyetlerdir. Bir kaç tesirsiz tecrübeden sonra, onu Mussolini'nin taktiğinden vazgeçiren şey, parti içinde hücum kıtalarının tesirini azaltmak, onların ihtilâldeki politik rolünü küçümsemek değildir. O çok iyi bilmektedir ki, işçilerin gayri kabili içtinap karşılığı, yani umumî grev büyük vatandaş kitlesinin menfaatlerini sekteye uğratacaktır. Halbuki, o seçim sevkülceyişinin lâzım'ı gayri müfariki olan burjuvazinin sempatisi'ni kaybetmemek kararındadır. O Devlet'i ancak Reichstag (Meclis) yolundan geçerek fethetmek niyetindedir. Proletaryanın o müthiş sendika kuvvetleriyle dalaşarak, iktidara doğru yolunda onların, kendilerine mâni olmalarını istememektedir. O Alman Hükûmetine ve proletaryaya karşı savaşını seçim sahasında, yani meşrutiyet sahasında vermek niyetindedir. Hücum kıt'alarını her Pazar kızıl komünist kıtalariyle kenar mahallelerde çatıştıran fuzulî mahalle kavgaları, aynı zamanda hem büyük sendika teşekküllerinin oyunu ve hem de, nasyonal sosyalist ve sağcı partilerin seçmenlerinin münazarası haline gelmektedir. Birinin komünistlere tedbirli ve mütevazı olmağı öğretmesi lâzım gelmektedir. Fakat Hitler, mücadele ekiplerinin uzun zaman ihtilâlci rol'lerini unutabileceğini mi sanmaktadır? Onların esas vazifesi kenar mahallelerde kızıllarla kapışmak değil, devleti ele geçirmektir. Bu kıtalar, sadece bolşevik tehlikesinden korkanların yani burjuva ve sosyal demokrasinin hizmetinde olmak için Hitlerin kaba ve mürai diktatörlüğü karşısın-

da boyun eğememişlerdir. Bunlar Reich (Alman) Hükûmetine karşı, Parlâmentoya karşı, sosyal demokrasiye karşı, proletaryanın teşkilâtlanmış sendikacılığına karşı, ihtilâlin yolunu kesmekte olan herşeyin üzerine yürümek istemektedirler. Ve, parlak seçim muzafferiyetine rağmen, Hitler halâ Weimar Almanya'sını eline geçirmekten uzaktadır. Proletarya kuvvetleri taptazedir. Nasyonal sosyalizmin en müthiş düşmanı o müthiş proleter ordusu her vakitten daha sağlamdır, ayaktadır, güçlüdür ve Alman milletinin hürriyetini sonuna kadar müdafaa etmek için kararlıdır. Hitlerci grubun yolunu sadece mitralyözler açabilirler. Yarın, belki de geç kalınmış olacaktır.

Bu tehlikeli oportünizmi terketmek için Hitler ne beklemektedir? Nasyonal Sosyalist ihtilâlin parlâmentonun esiri olmasını mı? O, kanun dışı olmaktan korkmaktadır. Mussolininin bu karikatürü ne Sylla, ne Sezar, ne Cromwell rolündedir, Alman vatanını kurtarmak iddiasında bulunduğu zaman, o kanunun müdafii, millî an'anenin ihyacısı, devletin hizmetkârı pozundadır. Diktatörlerin meşruluktan bahsetmesinden daima çekinmek, ürkmek gerekir. Bu meşrûluk müdafiinin istikbali, hiçbir zaman mazisini aydınlatmamıştır. Gilliotti diyecektir ki: **«Hitler, önünde büyük bir istikbal olan bir kimsedir.»** Kaybettiği ne kadar çok fırsat vardır. Onlardan istifade etmesini bilmiş olsaydı, kaç defa iktidarı ele alırdı. Belâgatine, seçimlerdeki sükselerine, ihtilâl ordusuna, adının etrafında yaratılmış olan efsaneye, ihtilâlci, olarak adının etrafında çıkanlar övmelere, halk kitlelerini harekete geçirme kabiliyetine, şiddetli ve hiç bir şeyi kaale almayan ihtilâlci hüviyetine, etrafında yaratmakta olduğu havaya, Alman gençliğinin hayali ve macera merakı üzerindeki tehlikeli prestijine rağmen, Hitler bir Sezar değildir. 1917 Ekim'inde Trotzky hükûmet darbesinin tatbikatçılarından biriyle konuşuyordum Moskova'da. Hitler

için bana şu orijinal şeyi söyledi: **«O bir kadından başka bir şey değildir...»**

Filhakika Hitler'in ruhu derinlemesine bir kadın ruhudur: Zekâsı, ihtirasları. İradesi bile hayatiyeti olan bir şey değildir. İrade yoksunluğunu, hayret verici zaaflarını körcesine tezahür eden egoistliğini, temelsiz gururunu gizlemek için şiddete başvuran, zayıf bir adamdır. Bütün diktatörlerde insanları hâdiseler karşısında muhakeme etmek hâdisesinde herkesten ayıran şey, kıskançlıklarıdır. Diktatörlük sadece bir hükûmet etmek şekli değil, kıskançlığın en mütekâmil şeklidir.

Muhtelif manzaralar halindedir: Siyasî ahlâki ve entellektüel.

Bütün diktatörler gibi Hitler de, fikirlerinden ziyade ihtiraslarının emriyle hareket etmektedir. Eski arkadaşlarına, hücum kıt'alarına karşı tutumu, ki bunlar onu ilk ândan itibaren takip etmişler, fena günlerinde ona sadık kalmışlar, tehlikelerde, hapishanelerde onun peşinden gitmişlerdir, sadece ve sadece diktatörlerin hususiyetlerini bilmeyenleri hayrete götürebilir. Diktatörlerin sıkılgan ve şiddetli karakterini bilmeyenler bu vaziyet karşısında sukutu hayale uğrayabilirler. Hitler kendisine Alman siyasî hayatında birinci sınıf adam olmayı temin etmiş olanları kıskanır. Hücum kıtalarını tehlikeli bir iktidar silâhı yapan onların gururu, enerjisi, cesaretli ve menfaat dışı tutumları, Hitler'i korkutmaktadır. Onların gururunu bastırmak, onların vicdan hürriyetini karartmak, partizanlarını şerefsiz hizmetçiler haline getirmek için bütün kalabalıkları kullanmaktadır. Bütün diktatörler gibi, Hitler de nefret edebileceği kimseleri sevmez.

İhtirası, kudreti, şerefi, hürriyet adına bütün Alman milletini, günün birinde esir haline getirmek, onu hakir bir hale koymak, iğtişaşa sürüklemektir. Hitler'in bu oportünist taktiği, ihtilâle karşı şiddet aleyhtarı

görünmesinde bir bulanıklık, müphem, cinsî bir rahatsızlık vardır. Bütün şekilleriyle hürriyete ve insan haysiyetine karşı olan tutumunda da aynı şeyleri görmek kabildir. Büyük felâketler sonunda, harpler, istilâlar, açlıklar, daima kitleler arasından bir adam çıkar iradesini, ihtirasını, kinlerini ortaya koyar ve «bir kadın gibi» kaybedilen hürriyet, kudret ve saadetin intikamını alır. Avrupa tarihinde, şimdi bu sıra Almanya'dadır. Diktatör Hitler Almanya'nın lâyık olduğu kadındır. Hitler'in, kitleler üstündeki muzafferiyetini, Alman gençliği üzerinde yarattığı hayranlığın izahı bu kadınlığındadır. Küçük burjuvaların gözünde, Hitler bir saf'tır, bir aziz, bir aksiyon mistiğidir. Onda alkışlanan ihtilâlci, Catilina değildir. Biyografisini yazanlardan biri: **«Hayatında hiç kadın yoktur»** demektedir. Daha sonra diktatörler için hayatlarında hiç bir erkek yoktur denilmesi de icab edecektir.

Bütün diktatörlerin hayatlarında, onların karışık, hastalıklı, cinsi köklere dayanan kudretlerini açıklayan bazı anlar vardır.

Bu, onların tamamiyle dişi olan karakterini açıklayan krizdir. Diktatörle partizanları arasındaki münasebetlerde bu krizler umumiyetle isyanlar halinde tezahür eder. Hor ve hakir gördükleri tarafından alaşağı edilmek istenen diktatör, partizanlarına karşı görülmemiş bir iradeyle kendini müdafaa eder. Cromwell'de, Lenin'de, Mussolini'de bu buhranları yaşamışlardır. XVII. Asrın bir nev'i İngiliz komünistleri sayılan **«düzleyciler»** e karşı Cromwell ateş ve demire başvurmakta mahzûr görmemiştir. Cronstadt'taki asi denizcilere, Lenin merhamet etmemiştir. Mussolini'de Floransa'lı karagömleklileri imha da tereddüt göstermemiştir. Hitler'in hücum kıtalarının ayaklanmasına şimdiye kadar maruz kalmaması şayanı hayrettir. Hitlerci kıt'aların bütün Almanya'daki birliklerinde görülen münferid hareketler belki de atlatılamaya-

cak bir krizin işaretleridir. İhtilâl esnasında, oportünizme sapmak, verilmesi mukadder olan bir sorumluluk cevabıdır. Bir ihtilâl ordusunun başına geçip te bir hükûmet darbesi mesuliyeti karşısında cayan diktatörler, bitmiş kimselerdir. Bunlar belki de kurnazlık ve tavizler neticesinde iktidarı ele alabilirler, ama böyle bir kombinezon neticesinde kurulmuş olan diktatörlük sadece yarı diktatörlüktür. Bunlar devamlı olamaz. Bir diktatörlüğün meşrûluğu ihtilâlci şiddetindedir: Sağlamca yerleşmesini temin eden şey, hükûmet darbesidir. Belki de Hitler'in kaderi bir parlâmanter taviz neticesinde iktidara gelmektir. Hücum kıtalarının Devleti elde etme hırslarını dahili politikadan harici politikaya çevirmek onun için elzemdir. Doğu hudutları meselesi, bir müddettenberi Hitler'in belâgatinin esasını teşkil etmemekte midir? Bu, Almanya'daki iktidarın, parlâmenter tavizle mi, yoksa hükûmet darbesiyle mi alınacağına bakan bir keyfiyettir. Bir şiddet neticesinde, iktidarı ele alabilmek cesaretini gösteremeyen bir diktatör, sonuna kadar hürriyetini muhafazaya azimli bir Avrupa için, bir korku meselesi olamaz.

Bundan 18 yıl önce, yani 1930 Kasım'ı ile Nisan 1931 arasında Hitler hakkında yazdıklarımdan hiçbir şey değiştirmedim. Okuyucularım da bunu görmüştür. Ocak 1933 de Hitler, Almanya'da iktidarı bir hükûmet darbesiyle değil, Hindenburg ve Von Papen'in yardımıyla bir parlâmanter kombinezon neticesinde elde etmiştir. Haziran 1934 te Lipari adasında sürgün edildim. Orada, gazetelerden meşhur «temizlik» ameliyesinde Hitler'in en eski yardımcılarını, en «kuvvetlileri», en müfritleri tasfiye etmiş olduğunu öğrendim. Ben, daha önceden hitlerci hücum kıtalarının şeflerinin akibetini bilmiş ve bunu ilân etmiştim. Hayatımda Hitler'i ne gördüm ve ne de ona rastladım. Onsekiz yıl önce onun çizmiş olduğum bu portresi tamamiyle bir insiyak eseridir.

Almanya'da halihazırdaki vaziyet, Alman milletinin medenî haklara vermiş olduğu kıymeti bilenler için, hayret verici bir hâdisedir. Hitler'in şiddet vasıtasıyla empoze etmeğe cesaret edemediği bir diktatörlüğe mukavemet etmeden boyun eğmesini kabul etmek için Weimar Almanya'sını adamakıllı hasta, idare eden sınıfını, burjuvazisini, münevver kitlelerini adamakıllı mâneviyat kırıklığı içinde ve irtikâba düşmüş olarak görmek lâzımgelir. Bir diktatörük kabul edilmez, çekilir. Bir ihtilâl tarafından getirilmiş bile olsa, diktatörlüğü, sonuna kadar mücadele ettikten sonra kabul etmek gerekir. Rus burjuvazisinin bolşeviklere karşı mücadele etmediğini söyleyebilmek, gülünçlük olur. 1917 hâdiseleriyle ilgili olarak ben daima, Kerensky'nin kızıl kuvvetlere karşı devlet'i müdafaa etmek kabiliyetini göstermediği iddiasına karşı koydum. Bütün liberal ve demokratik hükûmetler gibi Kerensky kabinesi de devleti sadece polis tedbirleriyle müdafaaya kalkışacaktır. Devletin liberal teknik anlayışı ile müdafaası, komünist hükûmet darbesi tekniğine karşı hiç bir şey ifade etmez.

Bu tarz, faşist hükûmet darbesi tekniğine karşı da bir şey yapamaz. Mussolini'nin ihtilâl tabiyesine karşı liberal hükûmetin, sendika teşekkülleri, meşru partilerin müdafaaya geçmemiş olduğunu iddia etmek de abes olacaktır. İtalya'daki iktidar mücadelesi, Almanya'dan çok daha kanlı olarak tam dört yıl müddetle devam etmiştir. Lenin'in ve Mussolini'nin diktatörlükleri büyük ve kanlı mücadelelerden sonra yerleşebilmiştir. Fakat Almanya'daki önder sınıfları, burjuvaziyi ve münevver kitlelerini, hiç bir ihtilâlci şiddetin mecbur etmediği diktatörlüğü kabule hangi kuvvet, hangi elzem şartlar mecbur kılmıştır? Versailles sulh muahedesine karşı içlerinde duydukları isyan hırsı, harbin tevlit etmiş olduğu siyasî ve iktisadî külfetlerden

sıyrılma arzuları bir Hitlerci diktatörlük ihtimali karşısında onların takınmış olduğu tutumu mazur gösterebilir mi?

Mağlûbiyetin bütün kötülükleri, Versailles muahedesinin bütün netaici arasında, Almanya'nın uğramış olduğu kayıpların en büyüğü muhakkak ki, sivil hürriyetini kaybetmiş olmasıdır. Hitler'in diktatörlüğünü mukavemetsiz olarak kabullenen bir Almanya, Mussolini'nin bir kopyasına boyun eğen bir Almanya, Batı Avrupa milletlerine kendini kabul ettiremez. Büyük Alman burjuvazisinin asıl acınacak tarafı budur.

Almanya'da Devlet karşısında bürjuvazinin tutumu, hiç bir zaman, bir kısım münevverlerin iddia ettiği gibi, Avrupa'da hürriyet fikrinin sükûtuyla izah edilemez. Burjuvazinin ahlâkî ve entellektüel şartları Almanya ile diğer memleketlerde aynı değildir. Gerçekte Avrupa burjuvazisinin hürriyetini müdafaadan âciz sayabilmek için, onun hakikaten müthiş bir sükûta uğramış olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Ve eğer burjuvazinin ahlâkî ve okuryazarlık şartları diğer yerlerden daha başka türlüyse, eğer Avrupa milletlerinin hürriyet telâkkisi aynı minval üzerinde olmadığı doğruysa, devlet probleminin diğer ülkelerdeki gib aynıyla Almanya'da vârit olduğu da aynı şekilde bir gerçektir. Devlet meselesi sadece bir otorite meselesi değil, aynı zamanda bir de hürriyet meselesidir. Bir komünist veya faşist teşebbüsüne karşı Devlet'i müdafaada yetersiz görülüyorlarsa, hükûmetler halkın hürriyetlerini tehlikeye koymadan hangi tedbirleri alabilirler? Bütün memleketlerde devleti müdafaa probleminin ortaya koymuş olduğu sual işte budur.

Halihazırdaki durum, sağcı ve solcu âsilerin ihtirasları için büyük başarı imkânları arz etmektedir. Hükûmetlerin muntemel bir isyan hareketini önleyecek tedbirler almasında o kadar kifayetsizlik vardır ki, Avrupa memleketlerinden bir çoğunda hükûmet darbesi tehlikesi her an vâki olabilir. Modern Devletin hususi şartları, vazifelerindeki çeşitlilik ve nezaket, halletmesi gereken siyasî, ekonomik ve sosyal problemlerin vehameti, zaaflar geometrisini ortaya koymakta, halkların huzursuzluğunu tevlid etmekte ve böylece müdafaası sadedindeki güçlükleri arttırmaktadır. Modern devlet, zannedildiğinden çok daha fazla tehlikeye mâruzdur. Liberal tekniğin kifayetsizliği söylenirken, birçok âsîlerin de modern hükûmet darbesi san'atını bilmediklerini iddia etmek yanlış bir şey olmaz. Bir çok kerreler, âsîlerin bugüne kadar lehlerindeki şartları iktidarı elde etmek için kullanamadıkları görülmüşse de, isyan tehlikesinin her an mevcudiyeti de bir gerçektir.

Eğer, modern devletin elde edilmesiyle, müdafaa **ediliş tarzını anlatabilmişsem, kitabım gayesine varmış demektir.**

Hürriyet nizamı üzerine kurulmuş olan memleketlerde, efkârı umumiyenin, hükûmet darbesiyle hiç meşgul olmayışı bir kayıptır. Avrupa'daki halihazır hâleti ruhiye bu tehlikenin her memleket için vâki olabileceğini göstermektedir. Bu tehlike çok iyi teşkilâtlanmış hür bir memleket için vaki olabileceği gibi âşayişsizlik ve gürültülerin mevcut olduğu bir memleket için de mevcuttur. 1920 de, kordiplomatiğin her gün buluştuğu Papalık Mümessilliği binasında, Varşova'da, Trotzky'nin kızıl birliklerinin istilâ etmiş olduğu ve iç kavgaların paramparça etmiş bulunduğu Polonya'nın vaziyeti görüşülürken, bir gün, İngiltere Elçisi Sir Horace Rumboldt ile halihazırda

Papa olan o zamanki Papalık müemessili Monsenyör Ratti arasında ihtilâller hakkında oldukça canlı bir münakaşaya şâhit olmuştum.

Bu hiç bulunmaz bir fırsattı, çünkü bir din adamı, müstakbel bir Papa, bütün dünya mümessilleri önünde, İngiliz Sefirine karşı ihtilâl bahsinde, Trotzky'nin noktai nazarını müdafaa ediyordu.

Sir Horace Rumboldt, bütün Polonya'da âsayişsizliğin son haddini bulmuş bir ihtilâlin patlak vermesinin mukadder bulunduğum, binnetice kordiplomatiğin bir ân önce Varşova'yı terketmesinin lüzumlu olacağını söylüyordu. Ona cevap veren Monsenyör Ratti, âsayişsizliğin bütün memlekette sürüp gittiğini, ancak ihtilâlin hiç bir zaman âşayişsizliğin kaçınılmaz bir neticesi olmadığını, Varşova'yı terketmenin bir hatâ olacağını, çünkü ihtilâl tehlikesinin Polonya'da diğer memleketlerden ziyade olmadığını ifade ediyordu. Ve netice olarak kendisinin Varşova'dan uzaklaşmayacağını bildiriyordu. İngiliz Sefiri ise, Devlet organizmasının kuvvetli olduğu bir medenî memlekette bir ihtilâl tehlikesi olmıyacağını ihtilâllerin sadece ve sadece âsayişsizlikten ileri geldiklerini iddia ediyordu. Farkına varmadan Trotzky'nin tezini savunan Monsenyör Ratti, ihtilâlin, medenî ve devlet teşkilâtının tam olduğu bir memlekette, meselâ İngiltere'de de, o zamanlar tam bir anarsi içinde bulunan, siyasî kavgaların hurdahaş ettiği ve bir düşman istilâsı altında bulunan Polonya'da kadar kolay olabileceğini iddia ediyordu. Sir Horace Rumboldt: «Oh never!..» diye haykırdı. İngiltere'de bir ihtilâl olabileceği tezinin ortava konması, onu o kadar üzmüş, o kadar gücendirmişti ki, bunun bir hakaret olabileceğini düsünüvordu. Onun bu öfkesi, bir zamanlar Kralice Victoria'nın ilk defa olarak bir kabine değişikliği yapılabileceğini söyleyen Lord Melbourne karşısındaki öfkesi gibi bir şeydi.

Bu kitabımızın gayesi, Sir Rumboldt gibi düşünenleri kızdırmak değildir. Aynı zamanda bu kitap, ihtilâlcilerin politik, ekonomik ve sosyal programlarını tetkik etmek için de kaleme alınmış değildir. Bu kitabın gayesi, bir devletin ele geçirilmesinin veya müdafaasının bir politika meselesi değil, bir teknik mesele olduğunu belirtmektir. Bu kitap, devletin müdafaasının da elde edilişi gibi prensipler içinde hareketle kaabil olabileceğini, bir hükûmet darbesi için politik ve sosyal şartların mevcudiyetinin hiç bir kıymeti olmadığını göstermek için kaleme alınmıştır. Bu iş, işte böyledir. Ve eğer ben, modern devletin ele geçirilişi ile müdafaasının ne şekilde olabileceğini anlatabilmişsem, bu kitap da vazifesini yapmış sayılır. Elbette ki iddialarım, Batı Avrupa'nın en iyi teşkilâtlanmış, en iyi «polislenmiş» memleketlerindeki hür insanlar arasında bir takım haklı endişelere yol açabilir. Hür bir insanın işte bu tabiî endişesini temin ederek, modern bir devletin nasıl elde ve nasıl müdafaa edildiğini tesbit etmek gayem ortaya çıkmıştır.

Belki de Shakespeare'in kahramanı, o Bolinbroke, Hereford Dükü: «Zehir, ihtiyacı olanlara, hoş gelmez!..» dediği zaman, tamamiyle hür bir kimseydi...

— S O N —

Cavit YAMAÇ

İNSANLAR VE HADİSELERİN HİKAYESİ

RUS İHTİLÂLİ VE TROTZKY'İNİN HÜKÛMET DARBESİNE DAİR

Rus İmparatorluğu, birinci cihan harbinin cephelerde yarattığı bozgun hali ve Rusyanın başşehri olan Petrograd'da âniden patlak veren grevler ve işçi nümayişlerinin neticesinde Mart 1917'de yıkılıverdi. Kanlı bir hâdiseydi bu: Petrograd sokaklarında 1.328 kişi öldürülmüştü. Üçyüz yıl efsanevî bir mutlakiyetle memleketi idare etmiş olan çarlık müessesesi bir kâğıt yığını gibi dökülüverdi. Bunun neticesi olarak askerler ve işçiler İşçi Milletvekillerinden müteşekkil Sovyet kurdular. Bu Sovyet lâfı, «İstişare» mânâsına geliyordu. İmparatorluğun bir âleti haline gelmiş bulunan Duma yıkıldı ve onun yerini bu Sovyet aldı. Bu, bir nevi kitleler Parlâmentosu halindeydi. Mûtedil sosyalistler, Duma'daki liberaller tarafından teşkil edilmiş bulunan muvakkat hükûmeti tanıdılar. Haddizatında, Çarlık müessesesi alaşağı edilmiş bulunan Rusya'da iki icra organı hüküm ferma idi. Bir tarafta bu muvakkat hükûmet, diğer tarafta ise Sovyet Meclisi hükûmet, sokak ve kitle hareketlerini önleyerek, hanedanı ve çarlık müessesesini kurtarmağa çabalıyor, diğeri ise ordunun ve müesseselerin demokratlaştırılmasını ve hanedanın tevkifini talep ediyordu. İşçi milletvekili Kerensky kabineye Sovyet mümessili olarak girmiş ve böylelikle bu Meclis'i bir «oldu-bitti» ile karşı karşıya bırakmıştı. Bütün Rusya, baştan aşağı yeni rejimi destekliyordu.

O zaman, New-York'ta bulunan Bolşevik Partisi ileri gelenlerinden Trotzky, oradan yazmış olduğu makalelerde, muvakkat hükûmetin hiçbir şey ifade edemiyeceğini, bunun sosyal dâvaları arttırmaktan gayri bir işe yarama-

yacağını bildiriyordu. Resmi iktidar, Rusya'daki büyük sermayedarların eline geçmiş, bunlar da Çar'a karşı mütedil bir parlâmanter muhalefete girişmiş bulunuyorlardı. Oldukça tarafsız bir insan olan Prens Lvov, başbakandı. Anayasacı Demokrat Parti Başkan Miliukov, Dışişleri Bakanı, olmuştu. Miliukov, hakikaten çok değerli bir adamdı, tarihçi, siyasî olarak birinci sınıf bir kimseydi. Sınıf kavgası şuurunun nelere mal olabileceğini peşinen bilen bir kimseydi. Harbiye Bakanlığı sağcı liberal Guçkov tarafından deruhte ediliyordu. Sosyalist-ihtilâlci partiye mensup avukat Kerensky kabineye «İhtilâl Bakanı» olarak iştirak etmekle, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Sovyet Meclisini oldukça nazik bir durumda bırakmıştı. Harbiye Bakanı, hemen müsamahasızlığını gösterdi. Kumanda heyetine baş kaldırmış bir orduya disiplin aşılama gayretleri, işi daha da perişan bir hale sokmaktan gayri bir şeye yaramamıştı. Harbin perişan bir hale sokmuş olduğu orduya karşı konuşma dilinin sert olmaması bilhassa gerekliydi, bundan dolayı da Guçkov kabineden ayrılmak mecburiyetinde kaldı ve yerine de Kerensky geçti. Sosyalist-İhtilâlci Parti lideri Victor Çernov ile beynelmilelci Demokrat Parti lideri Martov'da sürgünden dönüyorlardı. Sosyal Demokratların iki kolunun ileri gelenleri de dönmmüşlerdi. Sosyal Demokratların **Menşevik** yâni azınlık adını almış olan kanadının ileri gelenleri Çeretelli ve Dan ile aynı sosyal demokrat partinin diğer cenahını yani **Bolşevik** (çoğunluk) adını taşıyan kanadının ileri gelenlerinden Kamenev, Sverdlov, Rykov ve Stalin kürek cezasından avdet ediyor, Lenin ile Zinoviev İsviçre'den dönüyorlardı. Lenin ve Zinoviev beraberlerinde daha otuz iki bolşevik olduğu halde Almanya'dan «kurşunlu bir vagon içinde geçirilmişlerdi.

Birinci Dünya Savaşının üçüncü yılındaydı, Fransa'da Clemenceau harb için son gayretleri seferber ediyor,

Almanlar tehdit ediyor ve Paris'i bombalıyorlar ve aynı zamanda İngiltere'ye karşı denizaltı savaşını açıyor, Mezopotamya'da, Makedonya'da, Afrika çöllerinde çarpışmalar oluyordu. Avusturya - Almanya - Türk ittifakı İtalyan cephesini Caporetto'da zorluyordu. Birleşik Amerika savaşa 6 Nisan 1917 tarihinde iştirak ediyordu. Rus İmparatorluğu, iki yıl müddetle memleketi tamamiyle tüketinceye kadar bu savaşa gereken kanı ve imkânlarını vermişti. Orduya en büyük nisbette iştirak eden şehirlerdeki işçiler ve köylerdeki köylüler arasında harp artık tahammül'ü fersah bir hâdise olmuştur. Galiçya ve Bukovina'daki Rus taarruzları cephane noksanlığından yıkıntılar halinde tecelli etmişti. Rus Ordusunun sıhhî teşkilâtı yeryüzünün en iptidaî topluluklarıydı. Bundan dolayı, işçiler Petrograd'da harbe karşı vaziyet almış ve Petrograd garnizonunda bulunan asker elbisesi giymiş yüzelli bin köylü de bunlara iltihak etmiş, çarlık rejimini savaş sorumluluğunun başı olarak görmüştür. Böylece ihtilâl olmuş ve bütün müesseseleriyle bir rejim tasfiye masasına oturtulmak istenmiştir. Rusya'da o esnâda üç siyasî kuvvet yarış halindedir: Liberal burjuvazinin mümessilleri olan ve Çarlık müessesesini korumak kararında bulunan ve haddızatında memleketin çok küçük bir nisbetinin mümessili bulunan muvakkat hükûmet üyeleri; İktidar sorumluluğundan kaçınan ve burjuvaziyle bir pazarlığa girişmeğe âmade sosyalistlerin bulunduğu Halkçı Sovyet Meclisi; Bunlara katılan ihtilâlci-sosyalistler ve sosyal demokrat partinin «menşevik» yâni azınlık kanadının üyeleri, halkçı Sovyet ile bunlara «arabulucu» adı da verilmişti ve nihayet ihtilâli bir «kabine değişikliği» şeklinde değil de, bir harp sonucu, ortaçağ iktidar sisteminin sukûtu, skandalların sonu olarak gören daha âdil bir idarenin kurulmasını ve demokrasinin yerleşmesini isteyen halk kitleleri.

Harbiye Bakanı Kerensky, beyhûde bir kan akıtmasından ibaret kalan ve derhal bir sukût halinde tecelli eden bir taarruz emri verdi. Binlerce genç, Galiçya ovalarında öldü. Bu Petrograd'da yeni nümayişlerin başlamasına sebeb oldu. Dörtyüz bin işçi sokaklara indi: «Sovyet'ler İktidara geçmelidir!..» diye haykırdılar. Bu çok küçük bir ekalliyet halinde bulunan **Bolşevik** sosyal demokratların ekmeğine yağ sürdü. Hemen bir beyanname neşredildi: «İsyan etmeden, nümayiş yapınız!.. İşçi ve Asker Meclisi için tam iktidar talep edin. Bütün dünya milletlerine hitaben bir sulh teklifinde bulununuz... Halihazırdaki hükûmet halk çoğunluğuna dayandıkça ona itaat edin... Gücünüzü isyanlarla sarfetmeyin...» Geçici hükûmet, devamlı bir kriz içinde bulunmaktaydı. Burjuvaziyle sosyalistler arasındaki koalisyon her meselede bir çatlaklık arzediyordu. O sırada Amerika'dan dönmüş olan Trotzky, asırlarca susmuş, itaat etmiş, fakat artık herşeyi konuşmak isteyen, herşeyi düşünmeği arzulayan halk kitleleri karşısında en çok başarı kazanan hatiplerden biriydi. Trotzky, konuşmalarında devamlı olarak «geçici hükûmete itimad edilmemesini» istiyordu. Bir müddet sonra, Cronstadttaki denizciler Sovyet'i ile hükûmet arasında bir ihtilâf patlak verdi. Denizciler Sovyeti, Hükûmete itaat etmeği reddediyordu. Denizcilerin beyannamelerini Trotzky kaleme alıyordu. Bu beyannamelerde, iktidarın Sovyetlere geçmesi geerktiği düşüncesini savunuyordu. Ayrıca «Birleşik Avrupa Devletleri» fikrini ileri sürüyor, «Sulh Programları» kaleme alıyordu. Sovyetlerin ilk panrus kongresinde «Rus ihtilâlinin, düşmanları tarafından ezilmesi ihtimali» nden bahsederek buna formül olarak bir «Avrupa İhtilâli» olduğunu ileri sürüyor ve İhtilâlin Almanya'dan bas'laması gerektiği fikrini care olarak ortava koyuyordu. Bütün bu fikirleriyle Trotzky, zamanın liderleri ve Sovyet Meclisindeki ekseriyetiyle çatışmış oluyordu.

2, 4 ve 5 Temmuz 1917 günleri Petrograd'ta âni bir isyan çıkmıştır. İsyanı çıkaran İhtilâlci Parti değildir. İlkönce bazı anarşistlerin karışmış olduğu bu hareket, birliklerin komiteleri ve fabrikalardaki komiteler tarafından hazırlanmıştır. Tamamiyle silâhlı olan ve kendilerini mitralyözler dolu kamyonlar takip eden garnizon kuvvetleri ve işçi kitleleri başşehrin canlı yerlerini istilâ etmişler Sovyet Meclisinin toplantı yeri olan Tauride Sarayına doğru yürümüş ve burada hep bir ağızdan: «Kahrolsun hükûmet, yaşasın Sovyetler» diye haykırmıştır. Cronstadt'daki denizciler tam müsellâh bir halde bu harekete iştirak etmekteydiler. Sadece, üç birlik bitaraflığını muhafaza ederek, böylece muvakkat hükûmetin hizmetinde kalmış bulunuyorlardı. Nümayişçiler silâh bakımından zayıf olduğu yerlerde, kazak ve askeri okullar talebeleri tarafından kuşatılıyor ve esir alınıyordu. Bu ani halk hareketine hayret eden bolşevik ileri gelenleri, meydanlarda söz alarak nümayişçilere dağılmalarını tavsiye diyorlardı. Halbuki halk muvakkat hükûmet ile Sovyet Meclisi İdare Hey'etini alaşağı etmeğe hazırdı. Ama, ne Lenin ve ne de Trotzky, harekete geçmeğe taraftardı. Kendilerini çok zayıf, hazırlıksız buluyorlardı. Bu isyan havası yatıştırılır-yatıştırılmaz. Hükûmet ve mürteciler faaliyete geçiyor, sokaklarda yakalanan yahudiler linç ediliyor ve «Pravda» matbaası tahrip ediliyordu. Bolşeviklere karşı öldürücü bir kampanya açıldı. Tehlike gitgide büyüyordu. Temmuz ayında başgöstermiş olan silâhlı isyan hareketinin sukutu, sağcıları coşturmuştu. Korkuya kapılmış olan zengin sınıflar, bir ân için bolşevik tehlikesinin sona ermiş olduğu zehabına kapıldılar. Hükûmet düşmüş, bu defaki «geçici hükûmetin» başına Kerensky geçmişti. Kabinesi sosyalistlerden ve ihtilâlci sosyalistlerden müteşekkildi. Fakat yeni hükûmet te her taraftan bir takım hücumlara maruzdu. Halbuki o ânda Rusya'da huzur ve istikrar en mühim şartlardandı.

Şaşkın bir hale gelmiş bulunan Kerensky, başşehirden uzakta, Moskova'da «bütün sosyal kuvvetler mümessillerinin» iştirak ettiği bir konferans toplamıştı. Bu toplantıya sağcıların mümessili sayılan general Kornilov'da iştirak ediyordu. Fakat, bu konferans Moskova'daki işçiler tarafından bir günlük bir umumî grevle karşılandı. İki ihtilâlci-sosyalist, iki menşevik ve iki bolşevikten müteşekkil gizli bir komite, her ân garnizonları ve işçileri ayaklanmaya davet etmek üzere hazırlanmıştı. Sağcıların bir hükûmet darbesi tehlikesi böyle bertaraf edilecekti. Sağcılarla-solcular arasındaki ihtilâflar artık aleniyete dökülmüştü. Genç bir kazak subayı arkadaşları adına kazak hatmanı Kalédin'i lânetleyince, solcular ayağa kalkarak, Kaledin'i alkışlamışlardı.

Sağcılar bu disiplinsizliği dâveti var kuvvetiyle protesto etmişti. Bu subay: «Bunlar Alman paralarının tesiri!..» diye haykırdı. Bu budalaca lâf orayı allak-bullak etti. Solcular topyekûn alınmışlardı. Sivil harp havalarda dolaşıyordu. Sağcıların diktatör namzedi General Kornilov, esasta mağlûp bir kumandandı. Bu zat, birliğini budalaca bir hareketle Avusturya cephesinde eritmiş, kendisi de esir düşerek, kaçmağa muvaffak olmuştu. Ordu'da ve cephe gerisindeki firarlar için idam cezası onun programının ilk maddesiydi. Memleketin sadece kurşunla kurtulabileceğine iman etmiş bir kimseydi. Kerensky, onu, Rus orduları başkomutanı tâyin etmişti.

21 Ağustosta Almanlar Riga'yı almışlardı. Bir müddet sonra basın bu mağlûbiyeti, «çalışmayan işçilerle savaşmayan erlere» yükletti. 26-27 Ağustos günleri Kornilov, askerlerini, daha doğrusu, Kafkasyalı Kazakların «vahşi birlikleri» ni Riga üzerine değil, Petrograd üzerine yürüttü. Anlaşmaya taraftar sosyalistler, artık bir anlaşma zemininin tamamiyle yok edildiğini Kornilov'un tam bir diktatör olma hevesini beslediğini, onun çalışan

sınıflara karşı terör hazırladığını nihayet sezinlediler. Menşevik menşeili Harbiye Bakanı Çerelli, bir gün evveline kadar Cronstadt denizcilerini silâhlarını bırakmağa dâvet ederken, ertesi günü onları Hükûmetin yardımına çağırdı.

Kresty hapishanesinde artık sahte suçlamalarla suç icadı kalmamıştı. Petrograd'daki hava o şekilde değişmişti ki, denizci heyetleri Kresty hapishanesine gelerek Trotzky'ye fikir soruyorlar, emrettiği zaman hapishanenin kapılarını açacaklarını söylüyorlar, gene emrettiği zaman geçici hükûmet üyelerini tevkife hazır olduklarını bildiriyordu. «Hayır, diye cevap veriyordu Trotzky, böyle nazik ânlarda bir isyanın sorumluluğunu üstümüze almamalıyız. Saati gelecek, bu işin.» Cronstadt'taki asi denizcilerin gözbebeği sayılan lostromo Raskolnikov ile beraber hapishanenin avlusunda sakin bir halde dolaşmağı tercih ediyordu.

Şehir tamamiyle sakindi. Sosyalist-ihtilâlci partinin eski tahrikçilerinden Bahriye Bakanı Savinkov, neşrettiği bir tebliğde hâlâ general Kornilov'un «Hükûmetin tam itimadını taşıyan bir kimse» olduğunu söylüyordu. Aynı gün Kerensky, Kornilov'u Rus Orduları Başkumandanlığından uzaklaştırıyordu. Gerçekte, ortada bir hükûmet de mevcût değildi. Karma koalisyondaki liberal bakanlar, Kornilov bahsinde lehte veya aleyhte hareket etmiş görünmemek için bir gün evvel istifa etmişlerdi. Kerensky'nin emirnamesine karşılık veren Kornilov «geçici hükûmetin Sovyetler Meclisindeki bolşevik çoğunluğunun işaretiyle hareket ettiğini, binaenaleyh Almanların istediğini yaptığını» ilân ediyordu. O, hıyanetle suçlandırdığı, bolşevikleri, mûtedil sosyalistleri ve hattâ Kerensky'yi kanun dışı ilân ediyordu. Liberallerin şefi Miliukov, Kornilov'un kuvvetli olduğunu iddia ederek, Kerensky'ye istifa etmesini tavsiye ediyor ve kendisini ara bulucu ola-

rak ortaya koyuyordu. İngiltere Büyük Elçisi Buchanan da arabuluculuk teklif ediyordu. Kornilov'un zaferi, şüphe götürmeyen bir hal arzediyordu.

Bu arada Sovyet Meclisi, bir ihtilâli savunma komitesi kuruyordu. İşçi mahallelerinde alelacele, kızıl muhafız birlikleri kuruluyordu. Bunlar derhal kırkbin kişilik bir kuvvet oluverdiler. Putilov dökümhaneleri onlar namına yüz kadar top döküyordu. Demiryolcular isyan ordusunun nakliyesini önlemeğe çalışıyorlardı. Matbaa işçileri solcuların gazetelerinin çıkmalarını sağlıyorlardı. Kara ve deniz askerleri, Kornilov'un divanı harbinin merhametsiz darağaçları kurduğunu biliyorlardı. Askerler, kendilerinden haberleri gizlemiş olan yüksek rütbeli subayları Viborg'ta kurşuna dizmişlerdi. Kerensky bolşeviklere hitaben yayınladığı bir çağrıda, onları «ihtilâli savunmaya» davet ediyordu. «Vahşi Birlik» kumandanı kuvvetlerini hiç ilerletemedi, çünkü demiryolcular rayları sökmüş ve yolları tıkamışlardı. Kornilov'un kazak birlikleri arasında mitingler başgösterdi. Askerler Sovyetler Meclisi tarafından gönderilen hatipleri dinlemekteydiler. Bunlardan bazıları vagonlara kızıl bir bayrakla «Toprak ve Hürriyet» yazılarını asıyorlardı. Petrograd'taki kışlalara mensup mangalar Kornilov'un kuvvetlerine yaklaşıyor, fakat onlarla dövüşmüyor, sadece görüşmek istiyorlardı. Üstelik Kornilov, emrindeki generallerle de pek iyi bir vaziyette değildi. «Vahşi Birlik» kumandanı Kırımov, Kerenskynin davetine icabet ederek Petrograd'a gidiyor ve burada geçici hükûmet başkanının sözlerini dinledikten sonra beynine bir kurşun sıkıyordu. «Vahşi Birlik» diye bir şey kalmamıştı ama, «Kızıl Muhafız Birlikleri» halâ mevcuttu. Bir kaç gün sonra Kornilov tevkif ediliyordu. Başkumandanlığa da onun yerine general Alexiev getiriliyordu.

Sembolik bir şekilde hapsedilmiş bulunan Kornilov, Yüksek Karargâhın yardımıyla kurtarılıyor ve daha sonra Merkezi Rusya'da sivil harbe başlıyordu. Bilâhare 1918 de bu çarpışmalardan birinde, Ekaterinodar'da çarpışırken ölecektir.

4 Eylûl günü, Trotzky üç bin ruble nakdi kefalet karşılığı serbest bırakılmıştır. Onu hapishanede aramağa giden karısı bulamaz. Hapishaneden çıkar-çıkmaz, doğrudan doğruya Sovyet Meclisi İdare Hey'eti toplantısına gitmiştir. Bir kaç gün sonra Petrograd'daki Sovyet Meclisinde bolşevikler çoğunluğu elde ediyor ve kendi yerine seçilen Trotzky'ye başkanlığı devreden Çerelli: «Hiç olmazsa, üç ay bu görevde kalmanızı dilerim» gibi bir dilekte bulunuyordu.

Reaksiyoner diktatör heveslisinin macerası, geçici hükûmeti sarsmış ve parçalamıştı. Yüksek burjuva, generaller, patronlar, aristokrasinin hislerini en iyi ifade eden Miliukov'un gözünde Kerensky bir müraî, ilkönceleri cesaretlendirmiş olduğu general Kornilov'un gözünde ise bir haindi taraftalarının gözünde ise Başvekil, danışıklı dövüşteydi. Yani Kornilov'la anlaşmıştı. İktisadî durum gitgide ağırlaşıyordu. Ekmek yokolmak yoluna girmişti. Karneyle verilmekte olan istihkak günden-güne azalıyordu. İşçilerin nümayişleri, elerinde «Açız» levhalarıyla dolaşmağa inhisar etmişti. Bolşeviklik kudret iktisap etmeğe başlamıştı. İşçi sosyal demokratik partisi adındaki bolşevik partisi, kongresini yarı gizli bir halde yapmıştı. Lenin ve Zinovyev firar halindeydiler, Trotzky hapiste. bundan dolayı V. kongre Ağustos ayında yapılırken bütün raporlar Bukharin ve Stalin tarafından okunmuştu. Rayonist adı verilen menşevik grubuyla birleşme tahakkuk etmiş ve bunlardan Lunaçarski, Uritsky, Karahan, Trotzky, Manuilsky, Riazanoff ve Ioffée bolşevikler safında yer almıştı. Yeni merkezi komitede Lenin, Zinovyev,

Trotzky, Kamenev, Nogin, (hapishanede bulunan) Alexandra Kolontay, Stalin, Sverdlov, Rykov, Bukharin, Artem, Ioffé, Uritsky, Miliutin, Lomov vardı. Partide yüz yetmiş altı bin üye vardı. Lenin, mütedil sosyal demokrasi ile bir anlaşma tasarlıyordu. Fakat, ihtilâlci-sosyalistler ve menşevik sosyal demokratlar onlarla görüşmeği dahi reddetmekteydiler.

14-22 Eylûl tarihlerinde arabulucu sosyalistlerin tavassutuyla Alexandrine tiyatrosunda toplantı yapıldı. Bundaki gaye, geçici hükûmeti desteklemek-kontrol etmek, fikir vermek ve idare etmek için bir Kurucu Meclis teşkiliydi. Halk demokrasisinin bütün cereyanlarının iştirak ettiği toplantıda Kerensky'de bulundu. Hükûmet başkanı alkış-yuha, takdir ve tekdir karışığı hallerle karşılandı. Uzun süren kavga ve münakaşalardan sonra Kurucu Meclis teşkil edildi, fakat Kerensky sırf sosyalist bir hükûmete katılmayı reddetti.

Bundan dolayı gene kendi başkanlığında bir karma hükûmet kurdu. Bu kabineye meşrûti-demokratlar ve büyük sermayedarlardan bazıları girdi. «Demokratik konferans» devam ederken, saklı bulunduğu yerden Lenin bolşevik idarecilerine bir çok mektuplar göndermiş ve onları derhal harekete geçmeğe teşvik etmişti. «Alexandrine Tiyatrosundaki kongreyi terkedin» diyordu. 20 Eylûlde Trotzky, Kurucu Meclis'te Partisine ait bir deklârasyon okudu ve bolşevik partisi de böylece o Meclisten çekildi.

Eylûl'ün ortasından itibaren, Finlandiya'da bulunan Lenin, partizanlarına mesaj üstüne mesaj göndererek hemen iktidarı ele alma çarelerini düşünmelerini bildiriyordu. İcabederse, isyana gidilmesini tavsiye ediyordu. Partisinin Petrograd ve Moskova'daki Sovyet Meclislerinde çoğunluğu elde tuttuğunu hesaplayan Lenin, bu iktidarı ele geçirme işinin çok kolay olacağından emindi.

Bu arada Kerensky hükûmeti en sert tedbirleri almaktan çekinmeyeceğini ilân etmektedir. Bir aralık Baltık Denizcileri Komitesinin lâğvedildiğini dahi ilân ediyor, fakat derhal bu kararını geri alıyor. Bu arada, sağcılar yeni bir hükûmet darbesi teşebbüsüne hazırlanmaktadır.

Bolşeviklerin teşebbüsüyle kurulmuş bulunan kızıl birlikler, daha sonraları bir İhtilâl Komitesinin silâhendazları haline gelmiş bulunuyordu. Bunun başında da Trotzky vardı. İhtilâl Komitesi ile Merkez Kumandanlığı arasında ihtilâf çıkmıştır. Trotzky kendi imzasının bulunmadığı emirnamelerin tatbik edilmemesini arzu etmektedir.

Başkentin ortasında, Neva nehri sahillerindeki Pierre-Paul kalesindeki birliklerin ellerinde top ve yüzbin kadar tüfek vardır. İhtilâl komitesine muhalif olan bu birliklerin daha sonraları askerlerin üstüne ateş açmaları ihtimali düşünülerek, bunların elde edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararı veren de Trotzky'dir. Bir bolşevik assubay olan Laşeviç ile buraya gelen Trotzky, bütün hünerini göstermiştir. Kalenin içine girdikten sonra tamamiyle düşmanlarının avuçları içinde bulunan Trotzky, gelişinde, bazı hatiplerin garnizon birliklerine hitaben kendi aleyhlerine konuştuklarını görür. Fakat, nihayet söz alıp bir konuşma yaptıktan sonra Pierre-Paul garnizonunun tamamiyle kendilerine iltihak ettiğini görür.

Derhal bir ayaklanmaya taraftan olan Lenin, bolşevik merkezi komitesinin toplantılarına iştirak etmek için süratle Petrograd'a gelir. Tamamiyle tebdili kıyafet etmiş olan bolşevik iledir, tedbirli bir halde toplanan bu komite toplantılarında bulunuyordu. En son toplantı, menşevik liderlerinden Sukanov'un evinde yapıldı. Sukanov'un bundan haberi bile yoktu, çünkü karısı bolşevikti ve toplantıyı da o tertiplemişti. Lenin sakalını

kazıtmış, başında peruka ve gözlerinde gözlük olduğu halde, toplantıya iştirak etti. O toplantıda, Sverdlov, Yüksek Umumî Karargâh'taki komplo hakkında malûmat vermiş, Lenin'in en yakın arkadaşları olan Zinovyev ile, Kamenev, tasarlanan ayaklanmaya karşı koymuşlardı. Harekâtın idaresi için yedi kişilik bir komite seçildi. Bu komitede, Lenin ile Trotzky'den gayri Zinovyev, Kamenev, Stalin, Sokolnikov ve Bubnov vardı ama, bu heyet hiçbir zaman toplanma fırsatı bulamadı.

Trotzky hemen harekete geçilmesi taraftarıydı, fakat onunla Lenin arasında metod farkları vardı.

Harekete bir savunma veçhesi vermek, Kızıl Muhafız Alayının harekâta iştiraki, ancak Sovyet Meclisini korumak için yapılmalıydı. Lenin, sadece karşılarındakinin, kendilerini âniden bastırmalarından endişe duyuyordu. Toplantı hararetlenmişti. Partidekilerden bazıları: «Lenin çıldırmış!» diyorlardı.

Herşeyden haberdar edilen geçici hükûmet ne yapmaktaydı? Kerenskyi çok nikbindi. «Bolşevikleri arzu ettiğim dakika, yokedebilirim» diyordu. Elimde istediğimden daha fazla kuvvet var.»

Fakat, karar için mühim olan 23, 24, 25 Ekim 1917 tarihlerinde, geçici hükûmet, halkın baskısı neticesinde yok olmuş gibidir. Kerensky hükûmeti tedbirler almakta, cephedeki kuvvetlerden yardım istemekte, fakat bu kuvvetler oralara gelmeğe yanaşmamaktadır. Neva nehri üstündeki köprülerin döşemeleri kaldırılınca, köprülerin döşemelerini asiler yerine konmaktadır. 1906 yılında, Saint-Petersburg Sovyeti dâvasında Trotzky'nin avukatı olan Malyantoviç İçişleri Bakanıdır ve bütün tahrikçilerin ve bilhassa «Trotzky» adında birinin derhal tevkifini emreder. Fakat Lenin'i aramakta olan ve bu aramasını işçi mahallelerine kadar sürdürmüş olan bir

albay, kendisi tevkif edilmiştir. Marya Sarayında toplanmış olan Parlâmento önünde, Kerensky hâlâ konuşmaktadır. Asilerin kökünün kazınacağından bahsetmektedir. Fakat Kerensky'nin bu belâgat gayreti fuzulidir, çünkü o âna kadar kendisini desteklemiş bulunan arabulucu sosyalistlerden dahi tek rey alamamaktadır. Sağcı sosyalistler, suçu, bolşeviklere olduğu kadar ona da yüklemektedirler.

25 Ekim günü, başşehir, Askerî İhtilâl Komitesinin kontrolü altına geçmektedir. Kerensky, hükûmetin toplandığı Kış Sarayı ile karşısında bulunan Genel Kurmay binası arasında mekik dokumaktadır. Artık ne bakan olan, ne bakanlık personeli bulunan, ne arabaları olan bakanlar, teker-teker ve endişeli bir halde oraya gelmektedirler. Asiler onların geçmesine müsaade etmektedir. Genel Kurmay'da yüksek rütbeli subaylar endişeler içindedir. General Alexiev usulca ortadan kaybolmaktadır. Kerensky, bütün selâhiyetlerini mühendis Pelçinsky'ye devrederek, cephelerden takviye kuvvetleri getireceğini vaad ederek, Amerikan bayrağının sallandığı bir arabaya binerek, ortadan kaybolur...

Trotzky'nin devletin teknik taraflarını işgal kısmı sona ermiştir. Hükûmet âzalarının tevkifi istenilmektedir. O da ertesi günü yapılmıştır. Perukalı bir halde Finlandiya'dan gelen Lenin, artık herşeye hakimdir. Trotzky kitle hareketine karşı bin adamla iktidarı alma san'atını ona da öğretmiştir. Bolşevikler, bu kolay zaferden şaşkındır. Fakat, şaşkınlık uzun sürmeyecektir, çünkü sandalya kavgası başlayacaktır.

Çeviren tarafından kaleme alınan bu kısım için bibliyografya :

Walter Duranty : History of U.R.S.S.
Victor Serge : Vie et Mort de Trotzky.
Trotzky : L'avenement du bolchevisme.
Gorkin-Sanchez : L'assasinat de Trotzky.

MACAR CELLÂDI: BELA KUN

Bela Kun şöyle tarif edilebilir: Yuvarlak, tamamiyle kazınmış bir kafa, iri kepçe kulaklar, küçük bir burun, iri dudaklar, kanlı ve iri gözler.

Birinci Cihan Savaşından önce, Budapeşte'de bol-bol görmeğe imkân olan küçük, vasat, ne iş yaptığı belirsiz, bir yahudi gazeteciydi. Bu mesleğin onun karnını doyurmadığını da söyleyebiliriz. Buna karşı bir reaksiyon olarak, mesleğini terkedip, bir işçi derneğine kâtip olduğunu görmekteyiz. Buradan da kovulur. Çünkü işçilerin haklarını yemiştir ve Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman, bu suçtan mahkemeye verilmek üzeredir.

1916 yılında Karpat dağlarında esir edilerek, Sibirya'ya gönderilmiştr. Orada Rusça öğrenir ve 1917 yılında, Lenin'in esirler arasına propagandaya memur ettiği ajanı, Alman yahudisi ve asıl adı Sobelsohn olan Karl Radek'le tanışır.

Lenin esirler arasında bir tahrikçiler kursu açmağa karar verip, bunu tatbik sahasına koyunca, bu teşkilâtın başına Bela Kun'u getirir. Bu teşkilât muhtelif milletlere göre kurulmuştur: Romenler, Fransızlar, Çekler, Almanlar vs.

Bela Kun'a ayrıca, esirler arasında bir yabancı lejyon kurma vazifesi de verilmişti. Mütarekeden sonra, Budapeşte'ye yalancı bir adla dönen Bela Kun'un cebine, tahrikât yapmak üzere bolşevikler 300 bin ruble koymuşlardı.

TAHRİKÂT:

Macaristan hazin günler geçirmekteydi. Mağlûbiyetin tesiriyle, hükûmet, idare, ordu, herşey uçuruma doğru yönelmişti. Cepheden dönen askerler karmakarışık bir haleti ruhiye içindeydi. Müthiş muhteris olan, fakat

kabiliyetinin ne olduğu belli olmayan Kont Karoly, yarı sosyalist yarı liberal, kendisi gibi zayıf bir kabine kurmuştu. Tabii ki, bu kadar zayıf bir kimse, bu kadar kritik bir vaziyette, memleket idare edemezdi.

Bela Kun, faaliyete geçti. İşe, kızıl bir organ kurmakla başladı. Nepsava adındaki bu gazetenin vazifesi, Bela Kun ve arkadaşlarının sokakta yaptığını, gazete sahifesinde yapmaktan ibaretti. Altı yüz kadar işsiz, terhis edilmiş, Rusya'da esirlik etmiş kimseyi bir araya toplayarak, bunlara Lenin metodlarını öğretmektedir. Bu grubun dörtte üçü kendisi gibi yahudidir. Bir gün bu çetesiyle beraber bir kışlaya baskın yapan Bela Kun, burada askerleri tahrik etmek faaliyetine girişir. Kışlanın bir yerinde, bir silâh patlar ve böylece, Macaristan'da askerlerle komünistler arasında ilk mücadele başlar. Bu vaziyeti gören Bela Kun, selâmeti oradan kaçmakta bulur ve gittiği başka bir kışlada da aynı durumla karşılaşır.

Fakat iki hafta sonra, taşra'da, bir kaç başarı elde eder. Karpat dağları eteklerinde bir maden şehrinde işçileri avaklandırır ve bunlar üç gün - üç gece o şehri soyup soğana çevirirler. Budapeşteye dönen tahrikçi, burada tekrar faalivete geçer, artık kışlalara değil, matbaalara hücûm etmektedir. Makineleri imha eder. Burjuva gazetelerinin tahribinden sonra, sıra, Karolyi kabinesinde Ticaret Nazırı olan zatın gazetesinin imhasına gelir. Burada hakiki bir savaş verilir. Sekiz polis memuru öldürülür, büyük bir kısmı da ağır surette yaralanmıştır. Tevkif olunan Bela Kun, arkadaşlarının intikamını almak isteyen polisler tarafından bir hayli hırpalanmıştır. Ertesi günü imha olunan sosyal demokrat gazetenin binlerce sempatizanı büyük bir nümayiş tertip ederek komünistleri tel'in etmişlerdir. Fakat yahudilere ait gazeteler Bela Kun'un bir kurban olduğunu iddia etmekte, bolşevik ta-

raftarı iki kabine üyesi de, bakanlar kurulunda onun savunmasına girişmektedir.

Onun serbest bırakılmasını sağlayamayan bu bakanlar, hapishaneye iki adamını yerleştirip Bela Kun'un dışarısıyla irtibatını temin etmiş olurlar.

Macaristan'da hareket başlamış ve Viyana'daki Kızılhaç vasıtasiyle Moskova, Bela Kun'u bol parayla desteklemeğe girişmişti. Matbaa işçileri, demiryolcular, maden ameleleri, Rusya'daki gibi Sovyetler kurmağa başlamışlardı. İşsiz kafileleri şehri bir ucundan diğerine, ihtilâlci marşlar söyleyerek, katederler. Sokaklarda, komünist broşürleri dağıtılıyor ve Budapeşte'deki havralardan birinde ölü yıkayıcılarından birinin oğlu olan Bela Kun'un arkadaşı Josef Pogany, bozuk ordu birlikleri arasında bozgunculuk yapmağa devam ediyordu.

Bunlar, olagelirken, Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Macar Hükûmetine, Romen Ordularının yüz kilometre kadar Macaristan'a girmesine müsaade etmesini emretti.

Bu durumu protesto eden Karolyi istifasını verdi ve iktidarı bolşeviklere bıraktı. Karolyi bu hareketiyle bolşevizmi hür dünyanın üstüne çullandırarak, bu âlemi cezalandırmak gayesini güdüyordu. Hür dünya cezalandırılmadı, buna mukabil Macaristan feci şekilde cezalandırılmış oldu.

«İCRAAT»

Karolyi'nin bu kararının tatbikinden bir saat sonra Bela Kun ve arkadaşları hapishaneyi terkediyordu.

Budapeşte halkı hâdiselerden ta ertesi günü haberdar olabildi, çünkü gazeteler kırksekiz saattir çıkmıyordu. Bütün duvarlara, Karoly'nin istifa edip, işçi diktatörlüğünün ilân edildiğini bildiren afişler asılmıştı. Gene duvarlara yapıştırılmış bulunan beyannamelerde, örfi ida-

re ilân edildiği, toplantıların menedildiği, içlerindeki eşyanın envanteri yapılacağı bildirilen mağazaların tamamiyle kapatılmış olduğu bildiriliyordu. Başka bir beyanname içki satışının yasak edildiğini ilân ediyordu. Bütün bunlara tuz-biber olsun diye bir de her yasağa riyasetsizliğin ölüm cezasıyla tecziye edileceği bildiriliyordu.

Bu beyanname ve afişleri görenler, bir ân hayretle durup onları okuduktan sonra, hiçbir tefsire girişmeksizin, oralardan uzaklaşıyorlardı.

Bankalar ve umumî binalar önlerinde, sadece kollarındaki bazubendlerde vazifeleri yazılı ve asker olarak ta sadece ellerinde silâh bulunan kızıl milisler nöbet beklemekteydiler. Tramvaylarda biletçiler halka «yoldaş» demeğe başlamışlardı. Bu, aristokrasi ve sosyal dengeye hürmetkâr bir memlekette biraz garip geliyordu.

Bir çeyrek saat içinde hapishaneden hükûmeti idare etmeğe gelen Bela Kun ve arkadaşları adlarını «Halk Komiserleri» koydukları bir hükûmet kuruyorlardı.

Bu «Komiserlerden» onsekizi yahudiydi. Hepsi yirmi altı kişiydi. Yirmi bir milyon nüfûsu olan bir memlekette sadece yüzelli bin yahûdi olduğu düşünülürse, bu «Komiserlerin» bu kadar kalabalık olarak bu kadroda yer almış olmalarına hayret etmemek elden gelmez. Bu konseyde Bela Kun, Dışişleri Komiserliğini üstüne almış bulunuyordu, ama gene de bütün idare onun elindeydi.

Hararetli nutuklarla ve mistik bir heyacan içinde Macaristan'a saadet saatinin gelmiş olduğu ilân edildi.

Bolşevik hatipler

— İnsanlık, diyorlardı, hiçbir zaman önünde bu kadar parlak bir istikbal görmemiştir. İnsanların bugüne kadar yaşamış oldukları bütün ölçüleri toptan yıkmak için, hiçbir zaman bizimki kadar muhteşem bir gayret

sarfedilmemiştir. Bütün köprüleri yıktık, ileriye, daima ileriye gideceğiz. Eski âlemden hiçbir şey kalmıyacak ortada...

Bolşeviklerin baş hedefi, şüphesiz ki ilk hamlede aristokrat ve burjuvaların kellelerini almaktı. Fakat bu zecrî tedbir, bazı güçlükler tevlid ettiğinden onları yaşayamaz hale getirmekle yetindiler. İlk karar, sendika üyesi olmayanların seçim hakkını gaspetmek oldu. Böylece bütün orta hallileri bir kalemde kadro dışı etmiş oluyorlardı. Onların bankalardaki bütün hesaplarına el kondu ve iki hafta zarfında ellerindeki mücevherat ve kıymetli eşyayı Devlet kasasına teslim etmek mecburiyetinde bırakıldılar. Daha sonraları, çamaşır ve elbiselerine de el konuldu ve onlara üçer gömlek, birer elbise ve birer çift papuç bırakıldı. Evlerinde bir, en nihayet iki odayla iktifa etmek zorunda bırakıldılar ve evlerinin diğer kısımlarına yabancıların yerleşmesine göz yummak zorunda bırakıldılar. Seçimi, evdeki proleterler tarafından yapılan emniyetli bir adam, eve girecek ve evden çıkarılacak kimesleri tayin ediyordu. Bu adam eski oturanlarla yeni gelenler arasındaki ihtilâflarda hakemlik yapıyor, Devlet adına kira topluyor, herkesin ihtiyacını tesbit ediyor, şehirdeki mağazalardan alınabilecek şeylerin kartelerini tevzi ediyor, ev sekenesini, Sovyet Mahkemesine ihbar etmek tehdidi altında inletiyordu.

Mevcût hersey devletin malı ilân edilmiş olduğundan, Sovyet müfettişleri her yere, tüccar ve esnafın yanına yerleştiler. Bir müddet sonra, ne tüccar ve ne de müfettiş kaldı, çünkü ortada mal yoktu.

On işçiden fazla işçi çalıştıran fabrikaların hepsi devletleştirilmişti. Yeni nizamı kabullenen müdürler ve mühendisler yerlerinde kalabiliyordu. Bunlara verilen maaş baremde azamî olarak gösterilmiş olan üç bin fiyorindi. Tabii ki, rejim yerleşinceye kadar bu böyle devam ede-

cek, ondan sonra bu zevat ta diğer ameleler seviyesinde para alacaktı. Kâr, devlete kalıyordu, fakat kâr diye bir şey yoktu ortada. Herşey ateş pahasınaydı. Bir fikir vermek için şunu misal olarak gösterebiliriz: Yirmi santimlik bir paranın fabrikasyonu kırk santime mallolu-yordu.

Bir müddet sonra, «Halk Komiserleri» de farkına vardılar ki, onların tedbirleri, umdukları neticeleri ver-miyor. Bela Kun iktidarının son günlerinde istihsal o derecede azalmıştı ki, maaşlar o derece yükselmiş ve in-sanlar o kadar tenbelleşmişti ki, artık işçilerin maaşı is-tihsal ettikleri maddelerle ödeniyordu.

Mali bakımdan da aynı şeyler oluyordu. Para yokol-muştu. Bela Kun altın getireceklere büyük faizler vaad ediyordu.

Okur yazarların faaliyetleri de devletleştirilmişti. San'at eserleri iki kategoriye ayrılmıştı: İlk kategoride-kiler, yeni rejime methiyeler yazanlar giriyorlardı, bunlar mütehassıs işçiler kadar para alırlardı. İkinci kategori-deki yazarlar, halkı eğlendirmek için eser kaleme alan-lardı ki, bunlar her an tecziye edilmek tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Eğlence yerleri, tiyatrolar ve sinemalar be-davaydı. Girmek için sadece sendika hüviyet kartı kâfi ge-liyordu. Hususî bir komisyon, temsil programlarını tâyin ediyordu, temsilin sonunda da bir konferansçı yeni dev-rin faziletlerini öğüyordu. Fakat onu dinleyecek kimse-cikler salonda kalmadığından, bu konferansları temsil-lerin ortasına yerleştirmek mecbûriyeti hasıl oldu.

Üniversitede hristiyan olan profesörlerin çoğunluğu-nun işine nihayet verildi. Hukuk ve İlâhiyat Fakülteleri hiçbir işe yaramadıklarından, feshedildiler. İmtihanlara gelince, bunlar yeni devrin anlayışına uygun olmadığı için kaldırıldı. Liselerde ve ortaokullarda öğretmenler dörder hafta bolşevik tedrisatı gördüler. Her okulda on

öğrenciden müteşekkil bir gözetleme ekibi, bolşevik tedrisatın usulü dairesinde, yapılıp yapılmadığına nezaret ediyordu.

Cemiyetin en büyük illetinin cinsi münasebetler bahsinde olduğu ileri sürüldüğünden genç erkek ve kızlar arasındaki «ayıp» şeylerin kaldırılmasına karar verildi ve Macaristan tarihinin en garip çiftleşmelerine şahit oldu. Her yerde «serbest aşk» mevzulu konferanslar verilmekteydi.

İŞKENCELER

Bu kadar «muhteşem» eserin korunması için Bela Kun, Lenin'in misalini gözönünde tutarak tedhişî teşkilâtlandırdı.

Pogany haykırıyordu:

— Arkadaşlar, biz zenginleri elimizde esir olarak tutmaktayız. İttifak ordularının ilerlemesi onları sevindirmemelidir, çünkü Sırp ve Romen Orduları ilerledikçe onların hayatı da tehlikeye girecektir. Bunların ortadan kaybolmamaları kendi hayırları için lüzumludur. Barış isteyip pencerelerine beyaz bayraklar asmasınlar, çünkü biz onların kanlarıyla bu bayrakları kızıl yapmasını biliriz.

Evet, cesed yıkayıcısının oğlu böyle konuşuyordu. Bu nutuklarının beyhûde lâflardan ibaret olmadığını ispat sadedinde hususi kıt'alar vazifelendirilmiş oldu. Bu tedhiş çetelerinin şefi, eski bir deri işçisi olan atletik yapılı Cserny adında biriydi. Bela Kun tarafından Moskova'ya tedhişçiliği etüde gönderilen bu adam, kısa bir müddet sonra yanında yirmi dört diplomalı cellât daha olduğu halde Macaristan'a döndü.

Rusyalı bir yahudiyle, Yugoslavya'lı bir dolandırıcı ona Budapeşte'de adamlar bulmak vazifesini üzerlerine aldılar. Cserny çetesine sadece esmer kimseleri alıyordu.

Ona göre, sarışınlar fazla hassas olmaktaydılar. Çeteye alınan adam, yeminle, her ölüm fermanını yerine getireceğini temin ediyordu. Adam asmak, ihtisas işi olduğundan, bir kaç seçme kişiye verildi. «Lenin'in Delikanlıları» adını taşıyan ve aşağı yukarı yediyüz kişiden mürekkep bulunan bu çete mensubu deri ceket giyiyor, belinde tabanca ve iri bıçaklar taşıyor, gece gündüz motosikletlerle veya kamyonlarla şehirde dolaşıyorlardı. Evlere giriyorlar, muhbirler tarafından ele verilenleri tevkif ediyorlar ve Parlâmento'da «Vazife Gören» siyasi araştırmalar bürosuna adamlar taşıyorlardı.

Bu araştırmalar servisinin zahirdeki şefi Guzi adında hristiyan bir işçiydi ama, haddizatında bunun da patronu Otto Klein adında bir kambur yahudiydi. Yahudiliği ortadan kalksın diye Klein en muhterem Macar adı olan Corvin'i kendine yakıştırmıştı. Anlatıldığına göre bu adam, sorgu yaparken karşısındakinin gırtlağına bir kama sokmaktan hoşlanırdı. Ayaküstü bir «Muhakemeden» sonra, Parlâmento'nun mahzeninde zavallıları ya asıyorlar, ya boğuyorlar yahut ta ıslak kamçılarla döverek öldürüyorlardı. Bazan gözlerini teker teker bıçaklarla çıkarıyorlar, karınlarından «cepler» çıkarıyorlardı. İniltiler ve feryadlar duyulmasın diye dışarıda motör sesleri çıkartıyorlardı.

Taşra'da, Bela Kun'un eski Rus kamplarından bir arkadaşı ve millettaşı olan Tibor Szamuely adında birisi, aynı şeyleri yapmaktaydı. Rus kamplarından döndüğü zaman, Bela Kun, ona Macaristan'da vukûbulabilecek bütün «karşı hareketleri» yatıştırma vazifesini vermişti. Sarfettiği faaliyet korkunç bir bilânço ortaya koydu. Durmadan gece veya gündüz hususi trenine biniyor veya refakatinde «Lenin'in Delikanlıları» olduğu halde kırmızı arabasına atlıyor ve bir yerlere giderek orada cezalar

veriyordu. Ona, her tarafta refakat eden otuz kişi arasında sekiz diplomalı cellât vardı.

Ellerinde bombalar tutan adamlarıyla bir köye geldi mi, artık bu, o köyün sonu demekti. Mıntıka Sovyetleri tarafından ihbar edilen köylüler, etrafını Szamully'nin adamlarının çevirmiş bulunduğu tek hakim tarafından «muhakeme» olur karar, orada infaz edilirdi. Bazan, Szamully, bizzat, «idama mahkûm edilenin» boynuna ipi geçiriverirdi. Sadizmini o kadar ileri götürmekteydi ki, bazan mahkûmun akrabalarına onun saldalyesini çektirirdi. Bazan de, cesetlerin asılı kaldığı yerlerde okul çocuklarına geçit resmi yaptırırdı. Yahut ta, kocasının uğradığı âkibetten bihaber zavallı bir kadını geçiriyordu. Bu «seferler» in herbiri büyük ganimetlerle sona ermekteydi: Szamully'nin ekipleri köyde bulabildikleri hayvanları, şarapları, buğdayları oradan kaldırıp, Budapeşte'ye gönderiyorlardı.

REZALETİN SONU:

Güney Macaristan ve Sırbistan'da bulunan müttefik kuvvetleri, asırlık bir medeniyetin imhasına seyirci kalmaktaydılar. Bütün halk fertleri tarafından nefretle karşılanan bu rejimi yıkmağa bir kaç birlik kâfi gelebilirdi. Fakat müttefik başkomutanlığı kuvvetlerine Macaristan'a girmemek emrini vermişti. Romen, Çek, Sırp kuvvetlerine aynı yasak emri verilmişti.

Ama, dünya ihtilâlinden bahsettiği muhteşem bir tören esnasında, Bela Kun, Romen kuvvetlerinin Tizsa nehrini aştığını haber aldı. Halk Komiserleri arasında büyük bir heyecan başgösterdi.

Bela Kun, ölünceye kadar mukavemete karar verdi:

«İhtilâlin şerefi için dövüşmeliyiz. Her hangi bir insanın elinde ateş etme imkânı mevcut oldukça, ihtilâlcilerin elinde bulunan topraklardan bir milim dahi toprak

bırakmamalıyız. Şunu da söyleyeyim ki, eğer işçi diktatoryası burada iflâs ederse, başka yerlerde zor tutunur.»

Ve böylece derme-çatma bir «kızılordu» kurmağa girişti. Bolşevikler, hücûma 20 Temmuz'da geçmeğe karar verdiler. Çünkü onların istihbaratına göre, o gün, âniden İngiltere, Almanya, İtalya ve Fransa'da ihtilâller patlak verecekti. Fakat, bu tarih gelip çattığında, hiçbir yerde en ufak bir hareket dahi olmadı. Macaristan, hariç. Komünist birliklerini kıskıvrak çevrıleyen Romenler, memleketi baştanbaşa istilâ etti. Bela Kun partiyi kaybetmişti. Son defa, Sovyetlerin beşyüz üyesi karşısında söz aldı: — Buradaki proleterler ihtilâle lâyık olamamışlardır. Onlara beslediğimiz büyük itimadı, haince, suiistimal ettiler. Komünizmi tatbik için, proletaryanın daha iyi hazırlanması lâzım geldiğini hesaba katarak bütün hâdiseyi istikbal için hazırlayacağız. Ve proletarya hakkında ağzına geleni söyledikten sonra, kendisini ve arkadaşlarını istasyonda beklemekte olan trene gitti.

Hududu geçti. Viyana'ya o zaman yerleşmiş bulunan ve dörtte üçü bolşevik olan hükûmet, onu şeklen enterne etti ve kaçmasına da göz yumdu. Yalancı bir adla Almanya'dan geçtikten sonra, Baltıktan, kendisini Lenin ve Trotzky'ye götürecek bir gemiye bindi. Onun 1937 de eski patronları tarafından idama mahkûm edildiği daha sonraları haber verildi.

Onun maiyetinde olan diğer bolşevik yahudiler, arkadaşları nam hesabına mahkûm edildiler. Asıldılar.

Hayvanca bir insiyakın sevkiyle, tedhiş gruplarının şefi Cserny bir kaç gün daha Budapeşte'de dolaşmağa devam etti. Sonra birden korkarak, köye kaçtı. Bir hafta kadar kuduz bir köpek gibi Bakony ormanlarında dolaştı. Jandarmalar onu yakaladılar ve asıldı.

Tibor Szamully bolşeviklerin sukûtunu, bir gece yarısı «ihtilâl mahkemesi» seansına devam ederken aldı ve oradan atlayarak Budapeşte'ye geldi. Bela Kun'un trenine neden ertesi günü binmedi? Otomobille kaçmağı daha münasip gördü. Avusturya hududunda, onu gümrükçüler durdurdu. Cebinden bir mendil çekti ve alnının terini siler gibi yaparken, mendilin içine gizlemiş olduğu ufak tabancayla beynini uçurdu.

Oranın yahudi cemaati, onun cesedini mezarlık'ına gömdürmeyi reddetti. Kıra gömdüler ve üstüne de şunu yazdılar: «Burada bir köpek leşi yatmaktadır.»

Bu faslın bibliyografisi

Ferenczi : «Le bourreau Bela Kun»

Szandor «Prélude rouge a Budapest.»

J. et Jerome Tharand : «Latragedie hongroise.»

GARİP DİKTATÖR

İlk Cihan Savaşı esnasında İspanya, görülmemiş bir bolluk içindeydi: Madenleri ve kömürleri sayesinde endüstrisi tam bir randımanla çalışmaktaydı; kolayca kazanılmış milyonlar ve milyarlar İspanya halkından bir kısmını müthiş bir lükse, bir rahat yaşama yoluna sevketmişti. Halbuki hayat pahalılığı zirvesine varmıştı.

Mütareke, âniden siparişlere ve kazançlara son verdi: Endüstri meflûç hale geldi, günde, muazzam yevmiyelerle, on-oniki saat çalışan işçiler birden işsiz kaldılar. Ufukta, sefaletin çehresi kendini gösterdi.

Huzursuzluk, endişe, tahammülsüzlük ve ümitsizlik önlenemez şekilde artmaktadır. Bu hisler ortaya sosyal kini ve isyan havasını yaymaktadır. Karısının ve çocuklarının karşısına ümitsiz gelen her adamın hissedebileceği şeyler.

Savaş biter-bitmez binlerce işçi birdenbire işsizlik ümitsizliğine düşer. Gergin hava gitgide gerilmektedir: Barselon'lu tedhişçiler faaliyete geçer. İngiltere B. Elçisi Lord Howard Madrid'e geldiği gün: «İspanya, ihtilâle gidiyor!..» diye yazmaktadır. Her telâkkideki muhtariyetçiler ve müfritler, Moskova'dan esen tahrik rüzgârlarının tesiri altında, hükûmete, kiliseye ve kral 13. Alfons'a karşı müthiş bir kampanya açmış haldedir: 1913-1922 yılları arasında kaynaşmalar, asayişsizlikler birbirini takip etmektedir: On iki hükûmet değişmiştir.

İfrat taraftarlarının ekmeğine yeni ve hiç beklenmedik bir hâdise daha yağ sürecektir: İspanyollar Annualda, Fas'ta büyük bir sukûta uğratılmıştır. Bundan da istifade etmeği becereceklerdir. Merkezden emir almadan re'sen hareket ederek Aldülkerim'in Rif mücahitlerine, hücum

eden general Sylvestre'in hareketinden sonra, muhasaraya alınan onbin İspanyol askeri katledilir.

Rejime karşı muhaliflerin ve muhtariyetçilerin sloganı budur: Annual!

Hükûmet düşer, kralın da çekilmesi istenir. Annual hâdisesi, efkârı umumiyede derin akisler bırakır. Katliam vukubulur, karışıklıklar çıkar.

Primo de Rivera'nın «hükûmet darbesinin» ve «diktatörlüğünün» sebeplerinden en aka yakın olanı budur.

Annual hâdisesini tahkike memur Parlâmento hey'eti çalışmalarına devam ederken, İspanya'da vaziyet gitgide vehamet kesbetmektedir. «Pistoleros» (Tabancalı) lar alabildiğine iş görmektedirler: Herkesin bildiği yerlerde vatandaşların hayatları çok ucuz fiyatlara satılmaktadır. «Antipistoleros» (Tabancalı aleyhtarı) kıt'alarını teşkil eden general Martinez Anido gözden düşmüştür; kaatiller, tedhişe tabi hakimler tarafından umumiyetle beraet ettirilmektedir.

1922 de tam 487 grev patlak verir, bu 2802299 iş gününün kaybı demektir, 1923 de ise, 465 grev patlak verir bu da 3027026 çalışma gününün kaybı demektir. Silâhlı hücumlar, kaatiller, insanların haczi, ihtilâlci maksatla yapılan grevler, İspanya'yı bir felâket haline getirmiş bulunmaktadır. Bir İspanyol yazarı durumu: «Böyle bir asayişsizlik karşısında da, sadece, istikrarsız, zayıf, otoritesiz, müessir olamayan bir iktidar vardı» diye tarif etmektedir. Kabineler, sadece bir kaç ay iktidardan sonra devrilmektedir.

13 Eylûl 1923 tarihinde, Katalonya'da başkumandan olan general Primo de Rivera şöyle bir beyanname yayınlamaktadır:

«Vatandaşlara ve Orduya!

İspanyollar, memleketin kan ağlayan evlâtlarının dertlerini, feryatlarını dinleyerek, vatanlarını sevenlerin seslerine kulak vermek zamanı geldi. 1898 den beri yurdun uğradığı bütün felâket ve sıkıntılardan mes'ul olanları, artık bir tarafa itmek zamanı gelmiştir. Kralın etratını da sarmayı becermiş olan bu düzenbazların artık bir hadlerini bildirmek icab ettiğine ben de sizin gibi kaniiyim.

Durumu özetleyelim: Rahipler katlediliyor, eski umumi valiler öldürülüyor, asayiş memurlarına, patronlara işçilere suikastler yapılıyor, silâhlı mütecavizlerin hücûmları artıyor. Devlet hazinesinden milyonlar çalınıyor. Disiplinsizlik, çalışmaları dejenere ediyor, endüstri gayretlerini sıfıra indiriyor. Muhtariyetçiler feci bir propaganda yapmaktadır. Nihayet makûl olmalıyız. Dokuz aydanberi sadece İspanyol milletinin müsamahasından istifade ederek yaşayabilen bir hükûmet, memleketin hangi derdine deva olabilmiştir?

Biz, bu kadar iç ezici ve bu kadar ayıp için oturup ağlayacak değiliz. Size, bütün bu dertlere bir çare getirerek, hitab ediyoruz. Bütün iyi vatandaşların yardımlarını istiyoruz. Yaşasın İspanya!.. Yaşasın Kral...»

Miramar Sarayında bulunan Kral Onüçüncü Alfons'un bu prononciamento'dan haberi olmadığı söylenmekte ise de, Kralla generalin onbeş gün önce aynı Saray'da buluşmuş oldukları da ayrı bir hakikattir. Her ne kadar Kral ve Rivera taraftarları generalin bu hareketinden Kralın haberi olmadığını iddia ediyorlarsa da, Kralla Generalin bu işi beraber hazırladıkları bir gerçektir. Fakat, memlekette, kralın diktatörlük heveslisi olmadığı fikri olduğu gibi kalmalıydı.

Artık hazırlanan oyunun da oynanması şarttır: Kral âniden Madrid'e döner, Bakanlar Kurulu, ona asayişi iade babında bir teminat veremeyeceğini bildirir, Kral, Bakan-

lar Kurulundayken, Primo de Rivera'dan bir bağlılık telgrafı alır. Teşebbüsü ele almış bulunan general, asayişsizliklere son vereceğine dair Kralı temin etmektedir.

Kral da, Primo de Rivera gibi gün be gün grevleri, karışıklıkları, katliamı takip etmiştir, onun da kanaati İspanya'nın felâkete gittiğidir. Generalle beraber hazırladığı hareketin, her tarafta: basında, ordu'da, hattâ politikacılar arasında iyi karşılandığını görür. Hattâ bu «nev'i şahsına münhasır hükûmet darbesi» heyecanla karşılanmaktadır.

Barselon'u, Saragossa'ya gitmek için terkeden Primo de Rivera bütün güzergâh boyunca halkın candan tezahürleriyle karşılanıp, uğurlanır.

Kral, havanın müsait olduğunu anladıktan sonra, kabinenin istifasını kabul eder ve iktidara adamını, yani Primo ve Rivera'yı çağırır.

Anayasa bakımından Kralın buna hakkı yoktur, fakat Alfons bunu daha evvelden düşünmüştür. Kanunun da üstünde, memleketin yüksek menfaatleri vardır. Ona göre, Anayasa'ya yemin etmek, herşeyden evvel memlekete yemin etmek demektir.

Tek kurşun dahi atmadan iktidarı ele alan Primo de Rivera, 1876 Anayasasını kaldırır, on kişilik bir askeri direktuvar kurar; bir müddet sonra bu kabinesini tamamiyle sivillerden kuracaktır. Direktuvar tarafından tâyin edilen bir Kurucu Meclis yeni Anayasa'yı hazırlamakla vazifelendirilmiş bulunmaktadır.

Korgeneral don Miguel Primo de Riveray Orbaneja, Estella Markisi, 1870 de Jerez'de doğmuştur. Çok çabuk ilerlemiş ve büyük bir kabiliyet olduğunu da ispat etmiştir.

Asker ve aksiyon adamı olarak tehlikeleri ve maceraları sever, neş'elidir. Diplomat değildir, fakat çok zariftir, kurnazdır. Emrindekilere karşı mülâyimdir ama,

hiç kimsenin kendisiyle samimi olmasına razı değildir.

Primo de Rivera, beyannamesinde de belirttiği gibi, kit'iyen iktidar meraklısı değildir. Bir kaç ay memleketin başında kalıp, asayişi temin ettikten sonra, ayrılacaktır.

Buna rağmen, Primo de Rivera'nın diktatörlüğü tam yedi yıl sürecektir. Bunun muhtelif sebepleri vardır. Primo de Rivera, Kralın telkinine uyarak, İspanya'nın o zamanlar zaruri saydığı tek partiye kavuşmasına çalışmaktadır, bunda bir çok defa'ar sükutu hayale uğramıştır. Politikacılar ve taraftarları kendi inançlarına sadık kalmışlardır. geriye kalan halk ise, her hangi bir angajmana girmek niyetinde değildir. Primo de Rivera'nın güvendiği kimseler ise, ona güvenmemektedir. Bir ikinci mesele de, diktatörün, kendi zamanında, İspanya'nın huzur ve sükuna kavuştuğuna inanmasıdır. Bu da onu devama teşvik etmektedir. Ve nihayet general de iktidarda olan bir çok kimseler gibidir: İşgâl ettiği satafatlı sandalvevi, nefreti son haddini bulduğu zaman, terkedecektir. İntiharı sevmemektedir.

Generalin herşeyden önce şu Fas meselesini halletmesi gerekmektedir.

İlkönce Fransa ve Lyautey ile anlaşır, bir arada hareket ederek ve kuvvetlerini birleştirerek Abdülkerim'e hücum ederler. Faslıları yenerler. 1925 de Ajidis düşer, İspanyollar El Hüşama'yı Eylül 1926 da fethederler. Annual'daki sükûtun intikamı alınmıştır. Orada bu'unan kuvvetlerden mühim bir kısmı anavatan'a dönebilir, masraflar azalır, millet te biraz rahat nefes olabilir.

Bu arada İspanya dahilindeki asayişsizlik te sona ermiştir: Artık pistoleros'lar yollarda adam çevirememektedir. Kaatiller cezalarını bu'maktadırlar. Kabine büyük umumi işlere girişir, yollar yapılmakta, şehirler tamir

tadil edilmekte, elektrik santralleri kurulmakta, beş bin okul açılmaktadır.

Buna mukabil Bask'lara karşı, hükûmet haşin davranmaktadır. Onların marşlarını, bayrak'arını, dillerini men etmektedir. Halbuki bu hatalı bir hareket tarzıdır. Hiçbir zaman azınlıklara, an'ane ve dillerinden dolayı tazyikte bulunulmamalıdır.

Bask eyaletleri, kendilerini tehlikede görmektedirler. Biskay ile Bilbao, muhtariyet cereyanının başına geçmiştir.

1929 daki Amerikan iktisadî buhranı İspanya üstünde meşûm bir tesir icra etti. Maliye Bakanı Calvo Sotello benzini inhisara alarak kuvvetli bir tröst olan «Altın Enternasyonal» inin öfkesini üstüne çekti.

İktidarı aldıktan bir kaç yıl sonra Askerî İdare, her sınıftan gelen şiddetli bir muhalefetle karşılaşmıştır. Bu muhaliflerin başında, ilk önce her cenaha mensup kimseler vardır. Muhtariyetçiler, cumhuriyetçiler, kral aleyhtarları, hepsi bir ağızdan muhaliflerini Kanarya Adalarına süren «Askerî Direktuvar» dan şikâyetçidirler.

En gözde münevverler de, Primo de Rivera'ya vaziyet almış durumdadırlar. Bunların başında, Blasco İbanez vardır. Asilzadeler, rahipler askerî idarenin aleyhindedir. Liberaller ve muhafazakârlar Meclis'in mevcut olmamasından şikâyetçidirler. Anayasa istemektedirler, basının sansûr edilmemesini arzu etmektedirler. Bu arada muhtelif çıkışılar olmaktadır. Meselâ, Nisan 1925 te eski bakanlardan Romanones, Fransız gazetecilerine:

— İspanya gibi bir memleketin bu kadar uzun zamandan beri siyasî haklardan mahrum bırakılması feci bir şeydir. Ne Parlâmento'muz var, ne toplantı hakkımız var, ne de basınımız hür...

Bir topçu birliğinin lâğvına karar vermiş olduğu için, Primo de Rivera'ya karşı ordunun da bazı birliklerinde hoşnutsuzluk vardır. Böylece, ifratçılardan kralcılara, anarşistlerden topçu birliklerine, işsizlerden beynelmilel maliyecilere kadar uzanan bir gayri memnunlar zümresi vardır.

1923 de herkes Primo de Rivera'ya bir kurtarıcı muamelesi yapmıştı, altı yıl sonra onu tenkit etmeyen yok gibiydi: Sağcılar, solcular, siyasiler, papazlar, topçular ve gazeteciler ağız birliği yapmaktaydılar.

Diktatöre karşı hüsûmet gitgide kabarmaktadır. Bu gidişle «bir numaralı halk düşmanı» ilân edilmesi muhtemeldir. Onu bu vaziyete sokmuş olan kral ne düşünmektedir? Onun ona dair hisleri nelerdir?

Kalbi demokrat olan Alfons haddızatında iyi bir insandır. 1919-1923 arasındaki buhranı atlatmak için, başvurduğu bu çareden bıkmıştır artık. Tekrar Anayasanın hasreti içindedir. Diktatörlük havasından çabuk usanmıştır. Asayiş temin edildikten sonra esasen buna ihtiyaç yoktur. O tutumunun müdafaasını yapmak kararındadır:

— İktisadî ve sosyal hayatımız uçurumun kenarındaydı, Parlâmentomuz ancak kırtasî işleri veya gayrî memnunları tatmin etmekle meşguldü. Tabii, böyle devam edilemezdi..

Fransa'ya yaptığı bir seyahatte Fontainbleau'da Rus Grandükü Alexandre'a şu itirafta bulunmaktadır:

— Benim Primo'nun hareketinden haberim olmamıştı. (Bu, doğru değildir.) O gece memleket içinden ve dışından bir çok telgraflar aldım. Bütün sefirlerime haber vermişti Primo. Madrid'e dönünce, o zamanın başbakanı Alhucemas bana Primo'yu kanun dışı ilân etmemi söyledi. Nazarî olarak, bu bana çok ağır bir durum gibi

geliyordu. Haddizatında, böyle bir tedbir hiçbir şeyi halletmiyordu. Alhucemas'a bir sual sordum:

— Ordunun bugünkü haleti ruhiyesini de hesaba katarak, İspanya'da asayişi kurabileceğinizi ve krallığın hükûmeti koruyabileceğinizi bana garanti edebilir misiniz?

— Hayır.

Başbakan hiçbir şeyi teminat altına alamıyordu, ama Primo de Rivera'yı Divanı Harbe göndermek istiyordu.

Onlarla toplantı halindeyken bana Primo de Rivera'dan bir telgraf getirdiler. General, krallığa olan bağlılığını teyid edivor ve anarşi mağlûp edilir edilmez, Anayasa idaresine dönüleceğini temin ediyordu. Bu telgraf şöyle sona eriyordu:

«Yaşasın Kral, Yaşasın İspanya!..»

Felâket ile muhtemel bir hâl çaresi arasında, ben kolayca tercihimi yaptım. Primo'yu Madrid'e davet ettim.»

Kral dönemeçli yollardan, Primo ile beraber yaptığı hâdiseyi bu şekilde anlatmaktadır. Fakat 1929 da artık onların arasındaki münasebet eski rahatlığını muhafaza etmemektedir: İpler kopmustur. Belki de bir şeker hastası olan Primo, bir çıkışıyla Kralı kırmıştır.

Kral Alfons'un, Primo de Rivera'nın, halkla, hanedanın arasını açtığına inandığı muhakkaktır. Primo de Rivera'nın şahsî düşmanı general Berenguer bir subay heyetiyle birlikte Kral'ı ziyaret ediyor ve kendisine, Rivera'nın artık ordunun itimadını kaybetmiş olduğunu söylüyor. Madrid'in bazı muhitlerinde alenî olarak komplolar düzülmektedir. Gitgide tecrid edilmekte olan Primo de Rivera'ya karşı isyanlar, anlaşmalar çoğalmaktadır.

31 Aralık 1930 da Kral fevkalâde halde topladığı bakanlar kuruluna başkanlık etmektedir. Bu toplantıda, Anayasa'ya rağmen, altı yıldanberi devam edegelmekte olan diktatörlüğe son verilmesi kararlaştırılacaktır. Primo de Rivera, bilâhare Calvo Sotello'nun «hakiki bir vasiyetname» olarak tavsif edeceği bir projeyi ortaya koyar. Bu projede, Primo de Rivera yavaş-yavaş Anayasa hürriyetlerine dönecek, basındaki sansür ve fevkalâde kanunları kaldıracak bir milli birlik kabinesi teşkili fikrini ortaya koymaktadır.

Bakanlar, bazı noktalardan bu plânı desteklemektedirler. Onüçüncü Alfons bu program üzerinde duracağını beyan ederek, toplantıya son verir. Fakat Primo de Rivera bir pot kırar. Bu toplantıdan sonra, ordu kumandanlarına birer mektup göndererek, onlara ordunun itimadına halâ mazhar olup-olmadığını sorar. «Eğer, cevap menfî olursa, demektedir, kendisi iktidarı terkedecektir.»

Kral bu mektuba fena halde sinirlenir ve bunu izah etmesini diktatörden ister. Rivera, orduda kendi aleyhine bir cereyan olduğunu duyduğunu ,bunu anlamak istediğini söyler. Kral, ona, deniz ve kara kuvvetlerinin başkumandanının kendisi olduğunu, böyle bir mektup yazılırken, herşeyden evvel kendisinin haberdar edilmesi gerektiğini söyler.

Primo de Rivera, bu konuşmanın akabinde istifasını Krala takdim eder.

2326 gün süren bir diktatörlükten sonra Rivera çekilir ve Paris'e hareket eder. Yorgundur, rahatsızdır ve gittikde artan şeker hastalığına karşı doktorların yazmış oldukları ilâçlardan müştekidir.

Ve bir gün Paris'te, şeker hastalığının bir krizinde ölür.

Naşı Paris'ten Madrid'e nakledilir ve büyük merasimle defnedilir.

Cenaze merasimine Kral da iştirâk etmiştir.

Bibliyografi:

Andre Michel: «L'Espagne monarchique»

BONOPARTE VE BRUMAİRE HAREKETİ

Bonaparte'dan itibaren, Cumhuriyetçiler, Cumhuriyetçi general'lerden sakınmaktadır. Fransız Büyük İhtilâlinin son safhası olan Terör devri yıkıldıktan sonra, beş kişilik bir Direktuvar kurulmuştu. Bu Direktuvar bir Beşyüzler Meclisi ile bir Eskiler Meclisinin kararlarına uyuyordu. Beşyüzler Meclisi bir nev'i Millet Meclisi, Eskiler ise Senato rolündeydi. 4 Eylül 1797'de Direktuvar ilk defa bir kralcı hareketle karşılaştı. Direktuvar gene teröre başvurdu: Eziyet, Şeytan adasına sürgün, en namuslu ve en şöhretli millet mümessillerinin uzaklaştırılması, Direktuvar'ın namını kötüye çıkardı. Millet küstü: Rey verdiği insanların iş göremez haline içerliyordu.

Kralcılara darbe vurmuş olan Direktuvar, şimdi Robespierre zulmünü arzu eden sol cenahla hesaplaşma halindeydi. Ortaklıkta öyle bir hava esmekteydi ki, Fransa, ancak ve ancak krallık idaresinde rahat edebilirdi.

Bonaparte'ın hareketi sadece ve sadece Cumhurivet müessesesini sağlamlaştırmak için düşünülmüştü. Bu hareket rejimi yıkmak değil, kuvvetlendirmek için yapılmıştı. Direktuvar yenilenmişti: İlkönce, Barras girmişti, sonra Jakobenlerden Gohier, eski general'lerden de Moulin, eski bir hakim Roger Ducos, ve en nihayet Fransız ihtilâlini üç cümle ile hülâsa etmiş olan eski rahip Siéyes.

Siéyes 1789 hareketini şövle anlatmıştı: **İhtilâl'ci Meclis nedir? Hiçbir şey. Ne olmalıdır?** Hersey. Terörden bahsederken sadece: **Onu yaşadım...** demişti. Ve Direktuvar'da sona ererken: **Ben bir kılıç arıyorum!..** şeklinde konuşmuştu.

Kendi kendine yaptığı müzakerelerden ve fikirlerini bir sırasına koyduktan sonra bir sistem aramağa koyul-

du. Sahaları metafizik, bulutlar ve inşaattı. İnsanlık tarihine yeni bir çığır açacağına kani ve hâdiselerin mantık karşısında dize geleceklerinden emindi.

Akıllı adamdı. İhtilâlin teröre saptığını gördüğü zaman, susmasını bilmiş. 4 Eylûl 1797 hareketini bütün kalbiyle desteklemiş, fakat Prusya ile barış yapılınca, Berlin'e büyük elçi tayin olunmuş ve oradan uzaklaştırılmış bir adamın şan ve şerefiyle dönmüştür. Condorcet adındaki mütefekkirin ölümünden sonra, ihtilâlin filozofu yoktu. Bir filozof gerekiyordu. Siéyes, bu işi üstüne aldı. Anayasacı olmuştu. Onun Anayasa bahsinde söylediği sözlere büyük ehemmiyet verilmektedir.

Halk, ihtilâlin merhametsizliklerinden usanmıştır. Tek-tük halk hareketleri sadece kralcılardan gelmektedir.

Bu ahval içinde Bonaparte Fréjus'a geldi. Onun bu gelişinde herşey cür'etkârane, inanılmaz ve gavri nizamıydı. Hükûmetin muvafakati olmadan Mısır'daki Ordunun başından ayrılmış ve kendisiyle beraber bütün kurmay hey'etini de getirmişti. Akdeniz'i taramakta olan İngiliz donanmasından kurtulmuş, Fransa'ya varabilmişti. Fransa'ya inişinde, Mısır gibi cüzzamın yaygın olduğu bir memleketten gelen insanların tabi oldukları karantina'ya dahi girmemişti. Paris'e gelirken büyük nümayiş ve sevgi tezahüriyle karşılanmıştı.

Direktuvar'ın en nüfuzlu adamı olan Siéyes, Bonaparte'la beraber bir harekete geçme zamanı geldiğine kaniidir. Aralarında anlaşırlar ve «bir şeyler yapmak için» karar verirler.

18 Brumaire hareketi, yapılışından onbeş gün evvel kararlaştırılmıştır. Siéyes bu işi plânlamıştır. Uzun zaman bunu düşünmüş olan Siéyes, plânını anlatır. Bu diğer plânlardan daha kötü bir şey değildi.

Herşey Anayasa'nın bir iki maddesine istinad ettirildi. Anayasa'nın 102 nci maddesi Eskiler Meclisini Paris dışına nakletme imkânını veriyordu. Siéyes bunu, bir komplo bahane ederek Paris'ten bir hayli uzaklıkta bulunan Saint-Cloud'a naklettirme imkânını elde etti.

İkinci hareket Direktuvar'ı parçalamak olacaktı. Siéyes ve Gohier istifa edecek, Barras istifaya zorlanacak Roger Ducos ile Moulin istifa etmek vaziyetine getirilecek ve ortada hiçbir icraî organ kalmayınca, Bonaparte'ın Beşyüzler Meclis içinden yeni bir kabine kurması istenecekti.

İki hafta müddet temaslar sıklaştırıldı. Başlangıçta çok kolay gibi görünmüş olan şeyler, güçlük arzetmeye başlamıştı. En güç iş, çoğunluğu jakoben olan Beşyüzler Meclisinde ekseriyet sağlamaktı. Bu Meclis'i teşkil edenler en eski ihtilâlcilerdi.

Hükûmet darbesi için iki gün tavin edildi: 18 ve 19 Brumaire. 18'i kolay bir gün oldu. Sabahın saat beşi ile altısı arasında, İhtiyarlar Meclisi hademeleri, mec'is üyelerinin evlerine giderek, riyasetin «fevkalâde toplantı» davetiyelerini verdiler. Rivaset divanı emin olmadığı üyeleri davet dahi etmiyordu.

Alelacele toplanan üyelere, Paris'te karışıklıkların artmakta olduğu, Meclis'in selâmeti bakımından, hemen oradan ayrılıp, Saint-Cloud'a gitmesi gerektiğini, derhal karara varılmanın bir selâmet hareketi olacağı bildirildi. Meclis müzakeresiz teklifi kabul etti. İkinci bir kararla, ilk kararın tatbiki ve meclislerin himayesi Bonaparte'a veriliyordu.

Aynı vaziyette dâvet edilen Beşyüzler Meclisi de bu nakil işinin zarûretini görüştü. Bu nakil hâdisesine karşı protestolar vukûbulduğundan, toplantıya başkanlık eden Bonaparte'ın kardeşi Lucien, Anayasa'nın 103 ncü maddesine uyarak, toplantıyı ertesi günü tehir etti.

Saint Cloud'da Millet Meclisi durumunda olan Beşyüzler eski Apollon galerisinde, Eskiler ise Orangerie'de toplanacaklardır. Muhtemel bir karşı darbeye karşı Bonaparte her iki Meclis'i de askeri kuvvetlerle çevirir. Millet, sokakları doldurmuştur. Bonaparte gelirken halk tarafından çılgınca alkışlanmaktadır. Milletvekillerinin, halka saygı göstereceğinden emindir, ama, bu biraz fazlaca nikbinliktir.

Merasim elbiselerini giymiş olan milletvekilleri ve senatörler, Meclislerin toplanacağı binaların önlerinde dolaşırlarken birbirlerini soru yağmuruna tutmaktadırlar. Bahis konusu edilen komplo nedir? Kimler tarafından hazırlanmaktadır? Paris'le ilgi neden kesilmiştir? Neden Meclisleri Saint-Cloud'ya nakletmişlerdir? Ne yapılmak isteniyor? Yeni bir Direktuvar seçmek mi? Bunun için bütün bu askerlere ihtiyaç yoktur. Yoksa Anayasa'yı mı reddetmek kararındalar? Belki de Bonaparte'ın diktatörlüğünü ilân edeceklerdir?.. Fakat bu Bonaparte bir mürai, bir muhteristir. Ona olağanüstü kuvvetler verilse, bunlarla Meclisleri muhakkak fesheder.

Eskiler bu sorulara hafif seslerle cevap vermektedirler. Onlar da ne olacağını bilememektedirler.

Beşyüzler Meclisinde oturum açılınca, jakobenler hemen kürsüye gelerek, arkadaşlarından Anayasa'ya sadakat yemini etmelerini isterler.

Siéyes'in taraftarları susmaktadırlar, şiddet onları sarsmaktadır. Terbiyeli insandırlar, gürültüler onları rahatsız etmektedir.

O zaman Bonaparte, müdahale ederek, hâdiseleri süratlendirmeğe karar verir. İlkönce Eskiler Meclis'ine gider, burada ekseriyetin kendisiyle olduğundan emindir. Ona yer verirler, onu dinlerler. Eskilere karşı hitabında, Direktuvar'ın artık mevcut olmadığını, geçici bir hükûmet kurulması icab ettiğini, kendisinin bu işe hazır olduğu-

nu beyan eder. Fakat, ifadesi zayıftır. Sabahın erken saatinde, tiyatrocuların trak adını taktıkları ifade edememe haline yakalanmıştır. Gerçekte, kendisi bir yazardır, hatip değil. Kısık, garip bir sesle bir takım cümleler söyler ki, bu hiç kimseye herhangi bir tesir yapmaz. Eski kurtlardan hiçbiri, onun bu belâgat sakatlığına kulak asmaz. Politikacılar birdenbire kendilerini, kendi muhitlerinde, kendi havalarında hissederler ve generalin iki haftadanberi kendilerine yöneltmiş olduğu suçlamaların öcünü almağa kalkışırlar. Bonaparte, icad etme kabiliyetinden mahrûm olduğunu hisseder. Birden kendinden geçer, tehdit etmeğe başlar.

— Anayasa'yı üç defa siz ihlâl ettiniz. Ona artık hiç kimse saygı duymuyor... Meclis'i fethedecek şeyler söyleyeceği yerde, ona karşı kendi methiyesini yapmaktadır. Cümleler bulamadığı için, Kahire'deki müslümanlara hitaben söylediği bir lâfı hatırlayarak:

— Ben, der Allah'ın yanısıra yürüyen adamım. Bu, zafer ve savaş Allah'ındır... der.

Her ân kendi kendine: «Bitti, demektedir, artık söyleyecek hiçbir şeyim kalmadı». Fakat, gene de devam etmektedir. Sonuna doğru adamlarından Bourienne, onun kolundan çeker ve:

— Generalim, der, siz ne söylediğinizi bilmiyorsunuz... Geliniz...

Homurtular arasında yürüyerek, arkadaşlarını kın, Meclis'i ise tamamiyle kararsız bir halde bırakarak çıkar.

Çıkınca askerleri kendisine nümayiş yapar. O da kendisinden gelmedikçe hiçbir emre uymamalarını onlardan ister...

★

Beşyüzler Meclisine riyaset eden Lucien, meseleyi uzatabildiği kadar uzatabilmiştir. Nakil işinin meşrûluğunu tahkik edecek bir hey'etin kurulması müzakere edilmiş, sonra Anayasa'ya bağlılık için yemin edilmesi teklifi oya konmuştur. Lucien, herkesin kürsüye gelerek oy vermesini istemiş ve bu geçit resmi de tam dört saat devam etmişti. Bonaparte, oraya girince yuhalamalarla karşılanmıştır. Meclis'in masûniyetini ihlâl eden sıkılmaz bir general olarak görülmektedir. Sol cenah milletvekilleri sıralarını yumruklarını sıkmış bir halde ve: «Kahrolsun diktatör!..»nâraları ile terkederler. Üstelik «Kanun kaçkını!..» da denilmektedir ona.

Çok sararmış bir halde olan Bonaparte kendini çevreleyen milletvekilleri tarafından nefes alamayacak derecede sıkıştırılmıştır. Kapının yanında bırakmış olduğu adamları koşup onu kurtarmak mecburiyetindedir. Bir kaç asker karışıklığın içine dalarak, onu yemekte olduğu yumruk darbelerinden kurtarmaktadır.

En kuvvetli iradelerin dahi bastıramadığı asabî depresyonlardan birine yakalanmış bir halde onu yarı baygın, dışarıya çıkarırlar.

Siéyes ve Roger Ducot'nun bulunduğu odada bir müddet sonra kendine gelir. Mırıldandığı ilk cümle:

— Beni kanun dışı ilân etmek istiyorlar... dır.

Siéyes ile Murat ona harekete geçmesini söylerler. Yavaş-yavaş kendine gelir ve harekete geçmeğe karar verir. Sesini çıkarmadan büyük taraçaya doğru uzanır ve oradan var kuvvetiyle: «Silâh başına!» diye haykırır. Ve sonra gecikmeden merdivenleri iner, atına atlar ve askerlerine doğru yönelir.

Kasım ayıdır. Akşam çabuk olmaktadır. Yarım saat daha geçerse ortalık karanlığa boğulacak ve hiçbir şeyi

seçmeğe imkân olmayacaktır. Heyecanlı bir halde askerlerinin arasından geçen Bonaparte, kendisini öldürmek istediklerini onlara haykırmaktadır.

Çizikleri kanamaktadır, yüzü sarı ve hattâ mordur. Subayları ona refakat etmekte, sözlerini tekrar etmekte ve askerleri, kumandanlarının intikamını almağa dâvet etmektedirler. İlk safta bulunan humbaracılardan hiçbir hareket müşahade edilmemektedir. Arkalarında sıralanmış bulunan piyade ve topçuların sabırsızlıklarını hissetmekte, fakat kendileri hiç te kımıldamak istememektedirler.

Bonaparte onlara hitab eder. Bonaparte, askerlere kendisini takip etmelerini söyler. Fakat, gene de hiçbir hareket müşahade edilmez. Korumakla mükellef bulundukları ve meşrûiyeti temsil eden Parlâmento'ya karşı harekete geçmekten çekinmektedirler.

Beşyüzler Meclisinde, Bonaparte'ı kanun dışı ilân edecek kanunun oya konulmasına hazırlanılmaktadır. O zaman, Lucien'in aklına bir şey gelir. Başkanlık otoritesinin tanınmadığını ifade ederek, oturduğu koltuğa başkanlık âlametlerini fırlatır ve kardeşini savunmak üzere kürsüye gelir. Aynı zamanda, ona haber göndermelidir: Kaybedilecek zaman yoktur. Bonaparte işi anlamıştır. Bir yüzbaşı ile on asker Meclis'e girer tam bir kavga halinde bulunan Lucien'i alarak çıkarlar.

Bir ata atlayan Lucien, askerlerin önüne geçerek şöyle bir nutuk irad eder:

— İngiltere'nin maaşlısı olan bu haydutlar, Eskiler Meclis'inin vazifelendirmiş olduğu şanlı bir generali kanun dışı ilân etmeğe kararlıdırlar. Generaller, subaylar ve askerler bana iltihak edecek olan vatandaşlarla beraber millî idareyi müdafaaya koşun. Orada bulunan haydutlrdan bir çoğu artık Fransız iradesinin insanları değildir. Bunlar meşrûiyete vaziyet almış bulunan asilerden ibarettir.

İşte ihtilâl dili de buna derler. Humbaracılar hareket'e gelir. Murat başlarına geçer. Leclerc başka bir birliği trampet çaldırarak, harekete geçirmektedir. Beşyüzler, herşeyin bittiğini anlarlar. Murat, onlara hâdisenin sona erdiğini dağılmaları gerektiğini haykırır. Askerler onları dışarıya çıkarırlar, bir çokları pencerelerden atlayarak firar etmektedirler. Beş dakika içinde salon boşalır.

Bundan sonrası artık formaliteden ibarettir. Eskiler halâ toplantı halindedir, onlar her istenen oyu vermeğe hazırdırlar. Akşam, iki yüz elli milletvekili bulunur ve bunlarla harekât meşrûlaştırılır. Herşey usûlüne göre yapılır.

On kişilik direktuvar yerine üç kişilik bir konsül hey'eti tâyin edilir: Bonaparte, Siéyes ve Roger-Ducos. Bunlara icra organını kuvvetlendirme ve yeni bir Anayasa hazırlama ödevleri verilir.

Paris'te, tiyatrolarda, İçişleri Bakanı Fouchét bir bildiri okutur: Parisliler, kötü niyetlilerin oyunlarının keşfedildiğini ve Cumhuriyetin kurtarılmış olduğunu bu şekilde öğrenirler.

Komployu kuranlar, gece geç vakit bir araya gelince, herkes susuyordu. Sadece daima büyük sözler söyleyen Talleyrand'ın gene de büyük bir söz söylediği nakledilir:

— Şimdi artık yemeğe oturabiliriz...

Bonaparte, Bourienne'le beraber gelir. Yolda, hiç konuşmamıştır. Eve gelince, karısı Josefini kucaklar ve dönüp arkadaşına sorar:

— Mânâsız şeyler yaptım mı ben?

— Hem az buçuk değil generalim...

— O herifler beni korkuttu. Ben Meclis'e alışık kimse değilim. Onu da öğrenirim.

Diğer komplocular bir araya gelince Siéyes'in şöyle dediği rivayet olunur:

— Baylar, şimdi bir başımız var, artık...

POLONYA'NIN KAHRAMANI

Fransız büyük elçilerinden Léon Noel, Pilsudski'yi şöyle anlatmaktadır:

Varşova'ya 1935 yılının Mayıs ayının son günlerinde gitmiştim. Ben oraya gittiğim zaman, Pilsudski ölmüş ve onun cenaze merasimine Fransa adına selefim Jules Laroche iştira ketmişti.

Josef Pilsudski 12 Mayıs 1935 günü, altmış sekiz yaşında, mide kanseriyle, uzun yıllar sürmüş olan komplocu ve devlet adamı olarak yıpranmaktan ölmüştür. Ortadan kayboluşu, Polonya için gerçek bir millî matem olmuştu. Çok az istisnalarla, denilebilir ki, aşağı yukarı bütün düşmanları da onun kaybının Polonya için büyük bir acı olduğunu kabul etmişlerdi.

Büyük cenaze merasimleri yapılmış ve Pilsudski'nin cenazesi Polonya'nın en büyük millî kahramanları olan Batory, Sobieski, Poniatowski, Kosciusko'nun yanına gömülmüştü.

Mareşal Pilsudski'ye yapılmış olan bu muhteşem cenaze merasimi, onun Polonya'lılar nezdindeki büyük itibarının tam bir delilidir.

Pilsudski, Polonya'ya yüzlerce büyük vatanperver vermiş olan bir bölgede doğmuştu. 1867 yılının 5 Aralık günü Wilno'da dünyaya geldi. (Türk saflarında Kırım harbine iştirak etmek üzere memleketimize gelen ve Heybeli'de ölen büyük millî şair Adam Mickievicz'de Wilno'da doğmuştur.) Büyük Polonya'lı vatanperverlerin bir çoğu gibi o da Litvanya menşeilidir. Kendisi, **Szlaşta** adı verilen ve Polonya'nın vatanperverlik tarihinde büyük bir yer işgal eden bir sınıfa mensuptu.

Çocukluğundan itibaren Rus'lara karşı olan tutumuyla temayüz etmiştir. Wilno'da bitirmiş olduğu lise tahsilinden sonra, Harkow Üniversitesinde tıp tahsiline gitmiştir. Burada tahsiline devam ederken polis tarafından tevkif olunmuş ve Sen-Petersburg'daki meşhur Pier-Pol kal'esine hapsedilmiştir. Kendisi Çar 3. Alexandr'a suikast hazırlamakla suçlandırılıyordu. Sibirya'ya sürgün edilen Pilsudski, beş yıl kışlar diyarında sürgün kaldıktan sonra, Polonya'ya dönmüş ve orada daha 26 yaşında olmasına rağmen, Polonya Sosyalist Partisi Başkanlığına getirilmiştir.

O ândan itibaren onun için yirmi yıllık büyük bir mücadele başlamıştır. Arkadaşlarıyla beraber, Rusya'ya harp ilân etmiş durumdadırlar. Halbuki peşlerinde, daima Okrana (Çarlık gizli polisi) vardır. Durup nefes almadan, gece-gündüz, yalancı adlarla, devamlı yer değiştirerek, her ân başka- başka mesleklerde propaganda ve kavgasına devam etmektedir.

Pilsudski, kâh gazeteci, kâh matbaacı ve kâh müvezzidir. Hayatı en heyecanlı romanlardan daha heyecanlıdır. O uzun müddet Polonya Sosyalist Partisinin organı olan Robotnik gazetesini basmağa ve yaymağa muvaffak olabilmiştir. Polisin gözünden kaçmasını bilmiştir.

Bu gazeteyi hem yazıyor, hem diziyor ve hem de basıyordu. Nihayet bir gün kurmuş olduğu basımevi Lodz şehrinde polis tarafından keşfedildi.

Bu defa Pilsudski Varşova'nın feci bir zindanına atıldı. Şayet, orada kendini deli olarak kabul ettirmemiş olsaydı, elbette ki, uzun müddet için gene Sibirya sürgününü boylayacaktı.

Petersburg'daki bir asabiye kliniğine yatırılan Pilsudski 1901 yılının bir gününde, orada çalışan bir Polonyalı doktorla beraber kaçmağa muvaffak oldu.

O devirde, Pilsudski, sarsılmaz azmi ve siyasi tutumuyla tamamiyle kendini göstermiş bulunmaktadır. Yakalanmış olduğu veremden kurtulmak için kısa süren bir tedaviden sonra, gene savaşına başlıyor.

O esnada Rusya'yı ta derinliklerine kadar sarsan Rus-Japon savaşı patlak veriyor. Partisinden aldığı bir direktifle hareket eden Pilsudski, Japonlarla anlaşma zemini aramaktadır. Amerika yoluyla Japonya'ya geçen Pilsudski, o zamanlar bir Rus vilâyeti halinde olan Polonya'nın yardımını Japonya'ya teklif ediyor. Hattâ burada da kalmıyor, onlara ittifak teklif ediyor. Japonlar en cazip tebessümlerle bu teklifi reddediyorlar.

Pilsudski Polonya'nın vaziyetini anlamış buluyor: Onlar, bir Avrupa ihtilâfında müessir olabilecek bir orduya sahip olmadıkça hiçbir zaman bağımsızlığını elde edemezler. O ândan itibaren, bu fikir kafasına yerleşmiş bulunmaktadır. 1905 yılı hâdiseleri Polonya'lı Sosyalistleri tedhiş hareketlerine sürüklemiş bulunmaktadır. «Savaş Teşkilâtları» nın şefi olan Pilsudski, arkadaşlarını ferdî teşebbüslerden ziyade bir ordu kurma bahsinde zorlamaktadır.

Ve işte böylece bu eski tıp öğrencisi, bu yorulmak bilmeyen ihtilâlci askerlik ve askerî teşkilât kurma hevesindedir. Krakovya'da, ilerideki Polonya ordusunun komuta heyetini teşkil edecek subaylar için bir okul kurmuştur. Müstakbel generallerden Sosnowski ile beraber hareket eden Pisudski, Galiçya'da asker ve subaylarını talim ettirmektedir.

Onlara yeni birlikler iltihak etmektedir. Bu arada, 1939 felâketinden sonra hür Polonya hükûmeti başkanı olan Sikorski'nin komuta ettiği cevval topluluk da vardır. Böylece, Josef Pilsudski, sadece sosyalistlerin bir lideri olmaktan çıkarak, millî bir lider olma yoluna gidiyor. 1914 savası vaklasırken Pilsudski, teşkilâtını genis-

letmekte ve adamlarının sayısını arttırmaktadır. Bir seri yeni okul, yeni insanları, talim terbiyeye tabi tutmakta ve yeni kadrolar hazırlamaktadır. Bu faaliyetin merkezi Galiçya'dır, burada Avusturya idaresi Polonya'lıları himaye etmek istemektedir. Dışarıya kaçmış yahut tahsilde bulunan gençler arasında da askerî teşkilâtlar kurulmaktadır. Böylece, Pilsudski, Paris'te, Cenevre'de, Zürich'te, Brüksel'de, Liége'de, teşkilâtlarını tamamlamıştır. Paris'te ve banliyölerinde, genç Polonyalılar askerî talim yapmaktadırlar.

Bir gün Coğrafya Enstitüsünde toplamış olduğu Polonyalılara Pilsudski'nin, isyanın romantik havasından kurtularak bir ordu kurulmasını söylemesi, bunlar arasında ilk önce hayret uyandırmış, bilâhare herkes ona hak vermiştir. Paris'teki fakültelerdeki ve yüksek dereceli okullarda tahsil gören öğrenciler arasında müstakbel Polonya Ordusunun generalerinden bir çoğu bulunmaktadır. Nihayet savaş patlak verir.

Pilsudski için olduğu kadar, Polonyalılar içinde bir numaralı düşman, memleketin önemli bir kısmını işgalleri altında bulunduran Ruslardır. Hem bu düsman öyle zorlu bir hasım da değildir. Pilsudski'nin «Ateşçileri» faaliyete geçmiştir.

6 Ağustos günü, Avusturya makamlarının muvaffakatiyle Kielce bölgesinden Rus işgal bölgesine girmiş olan ilk Polonyalı birlik, Ruslarla savaşa girişmektedir. İşte bu ilk taarruzdan sonradır ki, Polonya tekrar dirilmiş olarak ortaya çıkacaktır.

Ruslara karşı savaşa girişen ilk Polonya birliği, onları ric'ate mecbur eder. Polonyalılar 1863'den beri ilk defadır ki bir savaşa iştirak etmektedirler. Ondan sonra Pilsudski'nin emrindeki Polonya kuvvetleri efsaneler yaratacaktır. Almanlar ve Avusturyalılar gerçekten bağın-

sız bir Polonya'nın teşkili için savaşan bu genç idealistlere sempati göstermekle beraber, bu bağımsızlıktan kuşku duymaktadırlar. Bundan dolayı Polonyalıları kendi birlikleri arasına almağa uğraşmaktadırlar. Bunu hisseden Pilsudski Rus işgalinden kurtarılmış bölgelerdeki gençlerin Alman ve Avusturya ordularına iltihakını önlemeğe karar verir.

Bolşevik ihtilâlinden sonra Rusya, Polonya'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. 16 Nisan günü Pilsudski şunları söylemektedir:

— Polonya'da Almanlar, Rusların yerlerini almaktadır. Artık Almanlara karşı da savaşa girişeceğiz.

Ekim 1916'da, Pilsudski kumandanlık görevinden ayrılır. Almanya ve Avusturya yeni bir manevraya girişerek 5 Kasım 1916 tarihinde, Rus işgalinden kurtulan bölgelerde uydurma bir Polonya Krallığı ilân ederler. Temmuz 1917'de, Pilsudski'nin bir emrine uyan Polonya birlikleri merkezi imparatorluklara (yâni Avusturya ve Almanya'ya) sadakat yemini etmeği reddederler.

Pilsudski'nin bu hareketi Alman ve Avusturyalıları sinirlendirmektedir. Polonya kuvvetlerine mensup bir çok asker tevkif edilerek kamplara sevkedilmektedir. Komutayı genç albay Ridz-Smigly'ye devretmiş olan Pilsudski ve Genel Kurmay Başkanı General Sosnowski'de tevkif edilmiştir.

Bunları Almanya'da patlak veren ihtilâl kurtarmaktadır.

10 Kasım 1918'de Varşova'ya gelir ve Devlet Başkanlığı ödevini alır. Bu ödevi yeni Anayasa'nın çıkarıldığı 17 Mart 1921 tarihine kadar devam edecektir. Ağustos 1920'de Varşova'yı çevreleyen bolşevik kuvvetlerinden kurtarmasıyla şöhreti daha da artmıştır.

1922 ile 1926 arasında bir köşede kalır fakat partiler arasındaki savaş onu tekrar ortaya çıkarır. 13 Mayıs 1926 da bir askeri darbeyle iktidarı tekrar ele alır. Devlet ve Hükûmet Başkanlıklarını reddeder ve Başkomutan ve Millî Savunma Bakanı olarak kalır. Garip bir diktatörlük kurar. Bu idare ne Hitler ve ne de Mussolini idarelerine benzer. Onu birine benzetmek gerekirse, bu diktatörlük resmi hiçbir vazifesi olmadığı halde parti genel sekreterliğini işgal etmekle bir nev'i diktatörlük kurmuş olan Stalin'ininkini andırır. Buna «Diktatörlük Taslağı» diyenler de çok olmuştur.

Kendisinden bir fikir sorulduğu zaman ortaya çıkan Mareşal'in her sözü bir kanun mahiyetindedir. Bakanları, başbakanı, devlet başkanını tâyin eden odur. Pilsudski, kabine üyeleri üstünde devamlı oynamaktadır. Rötüş yapmadığı ay yoktur.

Polonyalıların çoğunluğu için o, millî egemenliğin senbolüdür. Bolşeviklerin sukutu onun şerefini daha da arttırmıştır.

Polonya'ya yapmış olduğu sayısız hizmetler ve hayatının geçirdiği safhalar, onu daha hayattayken bir efsane kahramanı haline getirmiştir.

Kendisine karşı vaziyet takınmış olanlardan hiç kimse, hiçbir zaman ne onun iyi niyetinden, ne vatanperverliğinden ve ne menfaatlere karşı olan lâkaydisinden şüphe etmiştir. Fakir bir halde ölmüştür.

Politikasında işlemiş bulunduğu büyük hatalara rağmen, Pilsudski, gerçekten büyük bir devlet adamıydı. Şayet bir çokları gibi o da Rus polisinin tazyiklerine dayanamayıp, yahutta tertip edilmiş olan ölümler kafilesine katılarak ortadan kalkmış olsaydı, onun yerine kimin çıkabileceğini düşünmek güçtür.

Polonya o zaman da, her zaman olduğu gibi, kıymetli insanlara sahipti. Fakat bu insanlar arasında Pilsudski çapında bir vatanperver, bir otoriteye rastlamak kabil değildi; Polonya'nın şanssızlığı şuradadır ki, 1926'da tekrar Polonya'nın başına geçtiği zaman, o artık sağlık durumu çürük bir insandı ve öldüğü 1935 yılına kadar da hâdiseleri pek te yakından takip edecek durumda değildi.

Kitapta geçen bazı isim ve kelimeler ANSİKLOPEDİSİ

BELİSAİRE : İmparator Birinci Jüstinyen'in Generali. İsa'dan beş yüz yıl sonra doğan bu Doğu Roma İmparatoru (Bizans) kumandanı İmparatorluğun Doğusundaki kuvvetlerin başkomutanlığını yapmıştır. Bu kumandanlığı, kısa fasılalarla 529 yılından hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Doğu Roma İmparatorluğunun ilk İran seferini idare eden bu general (529-531-533-534) NİKA adı verilen isyan hareketini de bastırmakla meşhûrdur. Romalılar hesabına Kuzey Afrika'yı fethetmiştir. Burada Vandalları mağlûp eden Belisaire, İtalya'yı da Ostrogotların elinden almıştır. Ayrıca, ikinci İran seferinin idarecisidir. (544-548). 549'da emekliye sevkedilmişken, Bizans kapılarına dayanan Kutrigur'lara karşı savaşa girimş ve bunları bertaraf etmek imkânını bulmuştur. Belisaire, sadık bir asker, kahraman bir savaşçı ve bir sevkülceyş ustası olarak Tarih'te yer almıştır. Karakteri çok zayıftı. Fettan karısı Antonina ve emrinde bulunan bazı subaylar, onun bu tarafını fena halde istismar etmişlerdir. Bu yüzden bir kaç defa sukuta uğramıştır. Kralın bir çok keyfi muamelesine maruz olmasına rağmen, Belisaire, daima onun mûtemedi olabilmiştir. 965'de ölmüştür.

CATİLİNA : Roma'daki başkonsül Çiçeron tarafından bastırılan isyana adını vermiş olan Catilina, İ.Ö. 63 yılında, zengin bir ailenin çocuğu olarak Roma'da doğmuştur. Kaderini Sulla'ya bağlamıştır. Konsül (başhakim) seçimlerini 64 ve 63 yıllarında kaybetmiş olan Catilina, daha sonraları Cezar ve Crassus'un adamı olmuştur. Oligarşiye karşı beraberce mücadele etmişlerdir. Sulla'ya sadık kimselerle bir ihtilâl şebekesi kurmuş olan Catilina'nın bu niyeti haber alınmış ve Çiçeron tarafından darmadağınık edilmiştir. Meşrû hükûmete savaş ilân eden Catilina, ikinci konsül Antonius'un kuvvetleriyle Pistoia'da çarpışmıştır. Asi general burada kahramanca dövüşmüş ve harp sırasında ölmüştür.

CATİLİNAİRES : Bu ad altında, Çiçeron Catilina taraftarı âsiler hakkında bir hicviye yazmıştır. Bu o kadar kuvvetli bir eser olmuştur ki, şiddetli hicviyeler Catilinaires adını almıştır.

CATİLİNAİRE : Meşrû hükûmete karşı gelenler hakkında kullanılan bir tâbir.

RES-PUBLİCA : Bir arada yaşama şekli, Devlet, Cumhuriyet.

RHETORİQUE : Güzel konuşma san'atı, ikna etme kabiliyeti.

BRUMAİRE : Fransız İhtilâlinin aylardan birine vermiş olduğu isim. Büyük Fransız İhtilâli ileri gelenleri her sahada derin inkılâplar yapmağa uğraşmışlardır. Bu arada takvimi de ele alan ihtilâlciler, ihtilâl senesinden itibaren takvimin birden başlamasını istemişler ve aylarla, günlerin adlarını da değiştirmişlerdir. Yılbaşını 22 Eylül olarak tesbit etmişler, yılı 12 müsavi aya ayırmışlardır. Cumhuriyet bayramlarını takvim dışında tutmuşlardır. Her ay 30 gün olarak kararlaştırılmıştı. Adları ve başlangıç tarihleriyle sona eriş tarihleri de şöyleydi: VENDEMİAİRE, (Bağ bozumu ayı) (22 Eylül - 22 Ekim), BRUMAİRE, (Sisler ayı) (23 Ekim - 21 Kasım), FRİMAİRE, (Kırağı ayı) (21 Aralık - 19 Ocak), PLUVİOSE (Yağmur ayı) (20, 21 veya 22 Ocak - 19, 20 veya 21 Şubat), VENTOSE, (Rüzgâr ayı) (19 Şubat - 20 Mart). BAHAR AYLARI GERMİNAL, (Filizlenme ayı) (21 Mart - 16 Nisan) FLOREAL, (Çiçek ayı) (17 Nisan - 18 Mayıs), PRAİRİAL, (Çimen ayı) (19 Mayıs - 19 Haziran). YAZ AYLARI : MESSİDOR (Hasad ayı) (20 Haziran - 19 Temmuz); THERMİDOR (Sıcak, içmeler ayı) (20 Temmuz 20 Ağustos). FRUCTİDOR (Meyva ayı) (21 Ağustos - 21 Eylül).

D'ANNUNZİO : Meşhûr İtalyan şair ve yazarı Gabriele d'Annunzio 1863'de Pascara'da doğmuştur. En mühim eserleri: «Jokond», «Ölü Şehir», «Sahtekâr», «Zevk», «Ölümün Zaferi», «Şehvet Çocuğu», «Kayalıklardaki Bakire», «Ateş» tir.

1881'de Roma'ya gelerek edebiyat ve gazetecilik muhitine girmiş, çeşitli gazetelerde yazılar yazmıştır. O zamanlar milletvekili seçilmiş, fakat müfrit sağ'dan müfrit sola gittiğinden itibarını kaybetmiştir. Büyük borçları yüzünden İtalya'dan kaçıp Fransa'ya yerleşmek mecburiyetinde kalır. 4 Mayıs 1915'de İtalya'ya dönen d'Annunzio, memleketinin müttefikler safında savaşa girmesini sağlamağa çalışır. İtalyan Orduları Başkomutanı Cadorna, onu havacı kumandanı tâyin eder. Savaşta yaralanarak bir gözünü kaybeder. Ordu'dan ayrıldıktan sonra milis kuvvetleriyle Fiume limanını işgal eder ve burasını müstakil devlet ilân eder. Bilâhare Fiume'yi İtalya'ya ilhak eder. İlkön-

celeri Mussolini'nin büyük rakibi ve daha sonra da büyük dostu olmuştur. 1 Mart 1938'de Gard gölü civarında villasında ölmüştür.

CESAR : (C. Julius Caesar) İsa'dan önce 102 veya 101 yılında Roma'da doğmuştur. 85 yılında ilâhlar için rahip (Flamer Dialis) seçilmiş, fakat diktatör Sulla tarafından işine nihayet verilmiştir. Sulla, onun rakibi Cinna'nın damadı olmasını affetmemişti. Cesar Roma'dan ayrılarak uzaklara gitmiş, ancak Sulla'nın ölümünden sonra tekrar oraya dönebilmiştir. Yunanlı Mythridate'a karşı yapılan bütün savaşlara iştirak etmiştir. Daha sonraları, diktatör Sulla'nın ihdas etmiş olduğu müesseselerin kaldırılması savaşını açmıştır. Bir çok seferlere iştirak eder ve bir çok rütbeler alır. Catilina'nın isyan harekâtını destekler. 63 yılında hakim (consul) seçilir. Catilina harekâtına iştirak edenlerin affedilmesi için çalışır, fakat muvaffak olamaz. Üç birliğin başında İspanya seferine çıkar. Roma'ya dönüşünde tekrar consul seçilir. Pompée ve Crassus ile beraber bir üçlü idare kurar. Cesar, Gaules'ler, Nervien'ler, Venetes'ler, Sicambres'ler, Ubiens'ler ile büyük savaşlara girişir. Britanya adalarına iki defa çıkarma yapar, ama başarı kazanmaz. Damdı Pompée, o seferdeyken, karısı ölüüğünden kendini yegâne konsül ilân eder. Bu sırada Gaule halkı ayaklanmıştır. Cesar bunlarla iki kanlı savaştan sonra, kumandanları Vercingétorix'i de esir almak suretiyle bunları bastırır. Bu arada, Roma'da Senato onun Roma İmparatorluğu kurmak sevdasından geçmesini ister, o bu teklifi reddeder ve «millî düşman» ilân edilir. Senato'ya karşı aldığı bu vaziyetten sonra Rubicon nehrini asar ve sahil boyunca, Adriyatik kıyılarından ilerler, Roma üstüne yürür. 49 yılının ilk aylarında Pompée İtalya'yı terkederek (o zamanlar adı Dyrrhachium olan) Durazzo'ya kaçar. Cesar onu takip eder. Fakat İspanya'da bıraktığı yardımcıları Afranius ve Petrius'un isyan ettiklerini haber alarak onları te'dibe gider. Onları teslim olmağa mecbur eder ve dönüşünde de Marsilya'yı fetheder. Sonra en büyük düşmanı halini almış olan eski damadı Pompée'yi çevirir ve Pharsal'da onu çevirerek, ezer. Cesar daha sonraları Asya'ya geçer. Doğu'da sükûnu temin eder. Mısır'a kendi seçtiği birini Kral tâyin eder. Tekrar beş yıllık konsül seçilir. Başyardımcısı Antonius, Roma'da onun işlerine bakarken o Filistin (Judéa) da asayişi temin eder. Suriye'de ortalığı yatıştırır. Pont Kralı Farnas'ı yener. 46 yılının Nisan ayında bütün düşmanlarını ezen Cesar, krallık kurmağı tasarlıyordu. 15 Mart (İ.Ö. 44 yılı) genç

senatörlerden ve en yakınlarından Brutus, Cassius ve Treboni-us'un kurdukları bir pusuya düşerek öldürülür.

PONTİFEX MAXİMUS : Roma'da, ilâhlara dua eden rahiplerin başı.

PLUTARK : İsa'dan önce 45 veya 50 yılında doğmuş olan Yunanlı müverrih ve ahlâkçı. Çok seyahat etmiş, Roma'da Adrien'in öğretmenliğini yapmıştır. Memleketine dönünce tarihçi olmuştur. **Yunanistan ve Roma'daki meşhurların hayatı ve Ahlâkî eserler** adında kitapları kalmıştır.

BALBO : İlk ândan itibaren faşist, Mussolinni'nin yakını olan Mareşal Balbo Roma yürüyüşüne katılmış ve İtalyan hava kuvvetleri başında yıllarca bulunmuştur. İtalya'nın Habeşistan seferi esnasında bir uçak kazasında ölmüştür.

BONOMİ : Faşistler İtalya'da iktidarı ele aldıktan sonra dışarıya kaçan İtalyan sosyalist partisi lideri. Faşizm yıkıldıktan sonra İtalya'ya dönmüş ve 1945 yılında ilk meşruti hükûmetin başkanlığını yapmıştır. 1951 yılında ölmüştür.

STRESEMAN : Alman devlet adamlarından. (1878-1929) Berlin ve Leipzig'de yaptığı tahsilden sonra 1907 de milletvekili seçilmiş, 1917 de Millî Liberal Partisi Başkanı olmuştur. Almanya güç bir durumdayken 1923 de Başbakan olmuş ve aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı vazifesini de deruhte etmiştir. Tazminat müzakerelerine girişmiş ve 1926 da Nobel sulh mükâfatını paylaştığı Fransa Başvekili Briand ile Alman-Fransız yakınlaşmasını temin edebilmiştir. Almanya'nın eski Birleşmiş Milletler o zamanki adıyla Cemiyeti Akvam- a girmesini temin etmiş (1926) Briand-Kellog ve Young paktı gibi mühim anlaşmalar imzalamış ve mağlûp Almanya'nın itibarını sağlamasında büyük rol oynamıştır.

SYLLA veya **SULLA** (Lucius Cornellus) Roma'lı diktatör (İ.Ö. 138-78) ilkönce Marius'un yardımcısı ve daha sonra'da rakibi. Pont Kralı Mythridade'ın galibi. Asilzadeler Partisinin şefi ve daha sonra, Marius'un muhalefetine rağmen, Roma ve İtalya'nın hakimi olur. Düşmanlarını amansız bir şekilde takip etmiş, Senato'da Roma Anayasa'sını tadile uğratmış ve mühim bir rol oynamıştır. İktidarının zirvesindeyken, istifa etmiştir.

DOLFUSS : (Englebert) Avusturya Devlet adamı. Texing'te doğmuştur. (1892-1934) Avusturya şansölyesi olan Dolfuss, naziler tarafından öldürülmüştür.

KERENSKY (Alexandr Fedoroviç) 1881 de Sibirsk'te doğmuş Rus politikacısı. Çarın tahttan feragatinden sonra Rusya'nın idarecisi ve Rus ordularının başkomutanı. Bolşevikler tarafından Kasım 1917 de devrilmiş ve Amerika'ya kaçmıştır. Halen orada yaşamaktadır.

CROMWELL : (Oliver) Huntingdon'dda doğan Oliver Cromwell, İngiltere Cumhuriyetinin hamisi olarak tanınmaktadır. (1599-1658) Parlâmento âzası olan Cromwell, cumhuriyet hazırlıklarına girişmiş ve kralcı kuvvetlerle savaşa çıkmıştır Naseby meydan savaşında kralın kuvvetlerini yenen Cromwell, başkomutan olmuş ve Kral 1. Charles'ı idama mahkûm eden bir Adalet Divanı kurmuştur. İrlanda ve İskoçya'yı zaptetmiş Parlâmentoyu feshetmiştir. Himayeci Lord adı altında diktatörlük idaresi kurar ve Hollanda'ya seyrüsefer vesikası'nı kabul ettirir. Ayrıca İngilterenin deniz hakimiyetini tesis eder.